

43 345

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ TOPLUMSAL YAPIYA
OLUMSUZ ETKİLERİ-SAPMA DAVRANIŞLARI

NEFİSE BULGU

43345

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Sosyoloji Anabilim Dalı için Öngördüğü
DOKTORA TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.

ANKARA
Ocak, 1995

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji
Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. M. Cahat Öronler

Üye

Fülin İcler
Prof. Dr. Fülin İcler (Dauşman)

Üye

Arıkan
Doc. Dr. Fülay Arıkan

Üye

U. G. F. F.
Doc. Dr. Nevim Gündör

Üye

Kayhan Mutlu
Doc. Dr. Kayhan Mutlu

Onay

Yukarıdaki imzaların, adıgeçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../19...

Hüsnü Arıcı
Prof. Dr. Hüsnü ARICI
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Kitle iletişim araçlarının toplumsal yapıya olumsuz etkileri konusunda, özellikle sapma davranışına yönelik sonuçları üzerinde çalışma, ülkemizin geçirmekte olduğu hızlı teknolojik ve kültürel değişim sürecinde yaşanan sorunları dile getirmeyi amaçlamaktadır. Bu perspektiften, bu araçların ne gibi kültürel işlevleri yüklendiği konusu, araştırmanın ana sorunsalını oluşturmuştur. Böyle bir konuda çalışmam için beni yönlendiren, eleştiri ve görüşleri ile bu çalışmanın ortaya çıkmasına katkıda bulunan, bu nedenle gerekli kaynaklara ulaşmama yardımcı olan değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Tülin Günşen İçli'ye tezin bu aşamaya gelmesinde gösterdiği hoşgörü ve verdiği destek nedeniyle teşekkür borçluyum.

Bu konuda araştırma yapmam açısından bana cesaret veren, her fırsatta moral desteğini hissettiren hocam Sayın Prof. Dr. M. Cihat Özönder'e gösterdiği yakınlıktan ötürü teşekkür etmek isterim.

Adolesanlar, özellikle, onların şiddet ve cinselliğe olan eğilimleri hakkında bilgilerinden, görüşlerinden yararlandığım Sayın Prof. Dr. İpek Gürkaynak ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Ziya Koruç'a; ankette, çocukların çatışma ve endişeleri ile ilgili bölümlerinde görüşlerini aldığım İzmir Rehberlik Merkezi uzmanlarından Psikolog Ayzen Lenger Nebol'a yardımlarından ötürü teşekkür ediyorum.

Çalışmamın örneklem grubunun oluşturulmasındaki titiz çalışması nedeniyle, DİE Örneklem Şube Müdürü Sayın Hasibe Deduş'e özellikle teşekkür borçluyum. Anketin istatistiki değerlendirmelerini büyük bir özveri ile en mükemmel ve hatasız bir biçimde, gerektiğinde önerilerini belirterek gerçekleştiren arkadaşım DİE Ekonometrik Yorumlar Dairesi Şube Müdürü Sayın Ayşe Karaduman Taş'a gösterdiği sabır, incelik ve içtenliğinden ötürü minnettarım.

Anketin süratli, disiplinli ve sağlıklı yürütülmesinde en az benim kadar yorulan sevgili Soncan Ünsal'ın yardımlarını unutamam. Kendisine bu konuda özellikle teşekkür etmek istiyorum.

Bilkent Üniversitesi'nin kaynaklarına ulaşmamda büyük kolaylıklar sağlayan Bilkent Üniversitesi öğretim görevlilerinden arkadaşım Enise Solakoğlu'na, TRT'nin yayınlarını cömertce sunan TRT Yayınlar Dairesi Şube Müdürü Sayın Necdet Şimşek'e, çalışmaya katkıları nedeniyle teşekkür ederim.

Çalışma süresince bana moral veren, bilgi ve görüşlerini aktaran, metni büyük sabırla okuyup, gerekli düzeltmeleri yapan, araştırmanın her aşamasında emeği geçen arkadaşım TMO Halkla İlişkiler Uzmanı Havva Batur'a çok şey borçluyum. Ayrıca tezin basım ve düzenlenmesi sırasında yardımlarını hiç unutamayacağım TMO Halkla ilişkiler Dairesi'nden grafiker Osman Ak'a gösterdiği içten ilgi nedeniyle özellikle teşekkür etmek istiyorum.

Arkadaşım Yrd. Doç. Dr. Aylin Görgün Baran'a bu çalışma süresince hiç eksiltmediği sıcak ilgisinden, sonsuz sosyoloji kaynaklarından ve değerli görüşlerinden ötürü ne denli teşekkür etsem azdır.

Araştırmanın sağlıklı ve sabırlı yürütülmesi için gerekli moral desteği, anlayışı gördüğüm sevgili dostlarım Yrd. Doç. Dr. İncilay Yurdakul'a ve Aysel Özfırat'a, bu süre içinde sıkıntı ve sorunlarımı paylaştıkları ve beni rahatlattukları için teşekkür etmek istiyorum. Özellikle Aysel Özfırat'ın iletişimin temel kaynaklarına ulaşmamda katkılarını unutamam.

Ayrıca Sağlık Bilimleri, Onkoloji ve Nörolojik Bilimler Enstitüsü'nün değerli elemanları olan sevgili arkadaşlarım, sevgi ve sıcak ilgileri ile beni her zaman desteklediler. Hepsine ayrı ayrı teşekkürlerimi sunmak isterim.

Anketin uygulanmasında olağanüstü ilgi ve destek gördüğüm 14 okuldaki öğretmen arkadaşlara ve onlar olmadan bu araştırmanın gerçekleşmeyeceği sevgili öğrencilere teşekkür etmek istiyorum. Onlarsız bu çalışma gerçekleşmezdi.

Çalışmanın yazımını gerçekleştiren sevgili Gönül İnözü'ne, yazım sırasında gösterdiği sabır ve inceliğinden ve her türlü aksilikte yatıştırıcı tutumundan ötürü teşekkür ederim.

Son olarak kaynakçada adı geçen tüm bilimadamları, araştırmacı ve yazarlar bu çalışmanın mimarıdır. Onların bilgileri, araştırmaları, bu çalışmaya ışık tutmuştur. Tümüne bu katkılarından ötürü teşekkürler.

ÖZET

Kültürün kuşaklar arasında aktarılmasına aracılık eden iletişim, ilkel toplumdan günümüze, toplumda uyum ve sürekliliği sağlama işlevini sürdürmektedir. İlkel toplumlarda iletişim aracı olarak oyun ve mitlerin bu görevi üstlendiği görülmektedir. Özellikle adolesanların toplumsallaşması açısından, toplumsal kimlik kazanması yönünden ilkel toplumda birer iletişim aracı olan mitler, Barthes'e göre günümüzde de aynı ideolojik işlevi sürdürmektedir. Çağdaş Topumlarda, mitler kitle iletişim araçlarının egemenliğine girmiştir. Bu nedenle, bu araçların kültürel ürünler yaratarak, toplumda varolan sistemi sürdürmeyi amaçladığı söylenebilir.

Toplumun kültürel değerlerine aykırı davranan, toplumun geneli tarafından onaylanmayan davranışlar, topluma uyumsuzluğu dile getirmektedir. Anket sonuçlarının incelenmesinde, sapma davranışı olarak, şiddet, cinsellik ve pornografik yayınların, özellikle kitle iletişim araçları ile adolesanlara yansımalarının, sosyo-kültürel ve ekonomik çevrelere göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Özellikle alt sosyo-kültürel ve ekonomik çevrelerde sapmış davranış olarak saldırganlığın onay bulduğu görülür. Çocuğun beğendiği taklit etmek istediği ve oyunlarında izlediklerini uyguladığı genelde şiddet içerikli filmlerin kahramanlarıdır. Buna karşılık, pornografiyi, bilgi kaynağı ve cinsellikte özgürlükten yana farklı bir bakış olarak görenler yanında cinsel konuların konuşulamaması nedeniyle onun yararlı olduğunu savunanlar daha çok üst sosyo-kültürel ve ekonomik kesimdedir. Bu kesim, çocuklarının toplumda sapmış bir yaşam biçimi olarak kabul edilen, evlenmeden birlikte yaşamayı onayladıkları da görülür.

Bununla birlikte çocuklar şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikte yayınlara önemli ölçüde eğilimli olmasına rağmen, araştırma sonuçlarında, bu tür yayınların doğrudan davranışlarını yönetmediği ortaya çıkmıştır. Çocukların, hem bilgi kaynağı olarak, hem de taklit edilen davranışlar açısından, kitle iletişim araçlarındaki şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikte yayınların yoğunluğuna karşın aileyi örnek aldıkları görülür. Bu nedenle iletişimin ancak, ortak anlam kurabildiği bireyler üzerinde etkili olabildiği görülmüştür. Popüler kültür ürünleri, ancak onay buldukları çevrelerde çocuğun tutum ve düşüncesine etki edebilmektedir. Bununla birlikte popüler kültür bir medya ürünü olarak ancak halkın onayını alarak etkili olabileceği için, şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikte yayınların adolesanların yaşam biçimleriyle bir ortaklık kurduğu oranda başarılı olduğu görülmüştür.

SUMMARY

Communication which has mediated transfer of culture between generations has also had the function of providing harmony and continuity in the society since primitive times. According to Barthes, myths which are means of communication in terms of socialization and social identification of adolescents in the primitive society today still carry on the same ideological function. Myths are directed by mass media in the modern society. Here it can be hypothesized that mass media aims the continuation of present social system by creating cultural products.

Behaviour which is contrary to cultural values of the society and which is not approved by the common sense is an expression of social non-conformance. Analysis of the results of this study showed that reflection of deviance behaviour forms such as violence, sex and pornography on adolescents through mass media differs according to socio-cultural and economic status. It is observed that violence as a deviance behaviour is approved in circles with low socio-cultural and economic status. Children of these circles usually imitate the heroes of violence films on the other hand pornography is accepted as a source of information, a different attitude to sexual freedom, and a useful tool (since sexuality may not be discussed openly) by the members of higher socio-cultural and economic strata. These persons also approve their children living together without marital bond, which is accepted as a deviance way of life by the society.

Although children display a considerable tendency to publications implicating violence and pornography, the results of investigations on this subject fail to reveal a direct impact on their behavioral pattern. In spite of the abundance and intensity of this kind of publications children accept their family as a reference point both for obtaining information and as an imitational object. Therefore communication can be effective only on individuals with a common life style. Popular cultural products depend on an approving environment to influence the children both behaviorally and mentally. Therefore since as a mediatic product popular culture can be effective only after the approval of population, publications containing violence, sex and pornography can be successful if they have a parallelism with the life styles of the adolescents.

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ TOPLUMSAL YAPIYA OLUMSUZ ETKİLERİ - SAPMA DAVRANIŞLARI

İÇİNDEKİLER

Teşekkür		i
Türkçe Özet		iii
İngilizce Özet		v
İçindekiler		vi
Tablo Dizini		ix

I. BÖLÜM

Giriş		1
Konu		4
Amaç		5
Alan Veri Kaynakları Yer, Süre ve Destekler		7
Yöntem ve Teknikler		10

II. BÖLÜM

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI TOPLUMSAL YAPI VE KÜLTÜR

I. BİREY-KÜLTÜR-TOPLUM İLİŞKİSİNDE İLETİŞİM

A. Semboller		16
B. Oyun		21
C. Mit		26

II. BİREY-KÜLTÜR-TOPLUM İLİŞKİSİNDE SAPMA VE SAPMIŞ

DAVRANIŞ OLARAK SALDIRGANLIK (ŞİDDET)

A. Sapma		32
B. Saldırganlık (Şiddet)		37

III. İLETİŞİM VE KİTLE İLETİŞİM

A. İLETİŞİM

a. İletişimin Tanımı	45
b. İletişim Süreçleri	48
c. İletişim Ögesi Olarak Mesaj	50

B. KİTLE İLETİŞİMİ

a. Kitle İletişiminde Etki Modelleri	57

IV. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI KÜLTÜR

A. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI-KÜLTÜR-TOPLUMSAL YAPI ETKİLEŞİMİ	68
B. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ OLUŞTURDUĞU KÜLTÜR- POPÜLER KÜLTÜR ÜRÜNLERİ	78

III. BÖLÜM

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINDAKİ ŞİDDET, CİNSELLİK VE PORNOGRAFINİN ADOLESANLARA YANSIMASI

I. ADOLESANLAR VE TOPLUMSAL İLİŞKİLERİ

A. ADOLESAN ÇAĞININ GENEL ÖZELLİKLERİ	89
a. Adolesanların Bireysel Gelişmesi ve Toplumsal İlişkileri	91
b. Cinsel Kimlik ve Rol Kalıpları Edinmesi	96

II. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ ŞİDDET, CİNSELLİK VE PORNOGRAFIK NİTELİKTE YAYINLAR İLE TOPLUMU ANLAMLANDIRMA İŞLEVİ VE ADOLESANLARA

YANSIMASI	107

IV. BÖLÜM**ARAŞTIRMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SONUÇ**

ANKET DEĞERLENDİRMESİ	119
ARAŞTIRMA SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	225
GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ	245
KAYNAKÇA	253
EKLER	276

TABLO DİZİNİ

Tablo 1.	Çocukların oturdukları semte göre dağılımı	117
Tablo 2.	Çocukların cinsiyetlerine göre dağılımı	117
Tablo 3.	Çocukların yaşlara göre dağılımı	117
Tablo 4.	Annenin öğrenim durumuna göre dağılımı	118
Tablo 5.	Babanın öğrenim durumuna göre dağılımı	119
Tablo 6.	Anne-babanın ortalama eğitim yılı	119
Tablo 7.	Babanın mesleğine göre dağılım	120
Tablo 8.	Annenin mesleğine göre dağılım	121
Tablo 9.	Çocuğun boş zamanlarını değerlendirme biçimine göre dağılım	122
Tablo 10.	Ailenin en çok kullandığı kitle iletişim aracına göre dağılım	122
Tablo 11.	Eve gazete alınma sıklığına göre dağılım	123
Tablo 12.	Çocuğun gazeteden en çok okuduğu haber türüne göre dağılım	124
Tablo 13.	Çocuğun en çok okuduğu kitap türüne göre dağılım	124
Tablo 14.	Çocuğun en çok beğendiği film/dizi türüne göre dağılım	125
Tablo 15.	Çocuğun özendiği film/dizi kahraman türüne göre dağılım	126
Tablo 16.	Çocuğun televizyondan en çok izlemek istediği program dizi/film türüne göre dağılım %	127
Tablo 17.	Ailenin televizyondan en çok izlediği program dizi/film türüne göre dağılım %	128
Tablo 18.	Ailenin çocukla en çok tartıştığı konulara göre dağılım	128
Tablo 19.	Çocuğun oyun oynarken film/dizilerden gördüklerini uygulamasına göre dağılım	129
Tablo 20.	Çocuğun televizyon izleme sıklığına göre dağılımı	130
Tablo 21.	Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile oturulan semt	
Tablo 22.	Oturulan semt ile ailenin çalışma durumu	131
Tablo 23.	Anne-babanın ortalama eğitim yılı ve ailenin geliri	132
Tablo 24.	Babanın mesleği ile ailenin aldığı günlük gazeteler	133
Tablo 25.	Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile ailenin aldığı günlük gazeteler	135
Tablo 26.	Çocuğun boş zamanlarını değerlendirme biçimi ile ailenin en çok kullandığı kitle iletişim aracı	137

Tablo 27. Çocuğun boş zamanlarını değerlendirme biçimi ile çocuğun cinsiyeti	139
Tablo 28. Çocuğun boş zamanlarını değerlendirme biçimi ile oturulan semt	141
Tablo 29. Cinsiyet ile çocuğun gazeten en çok okuduğu haber	143
Tablo 30. Oturulan semt ile çocuğun gazeteden en çok okuduğu haber	144
Tablo 31. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun gazeteden en çok okuduğu haber	145
Tablo 32. Çocuğun cinsiyeti ile okuduğu kitap türü	146
Tablo 33. Oturulan semt ile çocuğun okuduğu kitap türü	147
Tablo 34. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun okuduğu kitap türü	148
Tablo 35. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ve ailenin tutumu	150
Tablo 36. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile ailenin onaylamadığı davranışlar tepki biçimi	150
Tablo 37. Çocuğun en rahat konuştuğu kişi ile ailenin tutumu	152
Tablo 38. Çocuğun en rahat konuştuğu kişi ile cinsiyeti	154
Tablo 39. Cinsiyet ve çocuğun son günlerde en çok beğendiği dizi/film türü	156
Tablo 40. Ailenin çocukla en çok tartıştığı konu ile anne-babanın ortalama eğitim yılı	158
Tablo 41. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile ailenin en çok kullandığı kitle iletişim aracı	160
Tablo 42. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile ailenin en çok izlediği tv programı	161
Tablo 43. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun son günlerde en çok beğendiği dizi/film türü	162
Tablo 44. Çocuğun şiddete başvuran kahramanları onaylaması ile son günlerde en çok beğendiği dizi/film türü	163
Tablo 45. Çocuğun çevresindeki şiddete tanık olması ile son günlerde en çok beğendiği dizi/film türü	164
Tablo 46. Çocuğun kitle iletişim araçlarındaki şiddet/cinsellik içeren programlardan rahatsız olması ile son günlerde en çok beğendiği dizi/film türü	166
Tablo 47. Cinsiyet ve çocuğun izlemek istediği tv programı	168

Tablo 48. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun tv programlarını seçme biçimi	169
Tablo 49. Ailenin tutumu ile çocuğun tv programlarını seçme biçimi	171
Tablo 50. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile ailenin çocuğun seçtiği tv programına müdahalesi	171
Tablo 51. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile ailenin çocuğun izlemesini engellediği tv programları	172
Tablo 52. Ailenin tutumu ile ailenin çocuğun izlemesini engellediği tv programları	173
Tablo 53. Cinsiyet ile çocuğun ailenin izlemesini engellediği tv programları hakkında bilgi alması	173
Tablo 54. Cinsiyet ile şiddete başvuran kahramandan rahatsız olma	174
Tablo 55. Çocuğun tv izleme sıklığı ile şiddete başvuran kahramandan rahatsız olma	175
Tablo 56. Oturulan semt ile çocuğun çevresindeki şiddet olaylarının türü	175
Tablo 57. Çocuğun eşlerin aldatma nedeniyle şiddet kullanmalarını onaylaması ile çevresindeki şiddet olaylarının türü	176
Tablo 58. Çocuğun çevresindeki şiddetin, izlediği dizi/filmlere benzerliği ile çevresindeki şiddet olaylarının türü	177
Tablo 59. Çocuğun dizi/film kahramanlarına benzetilmesi ile çocuğun benzemek istediği kahraman	178
Tablo 60. Çocuğun dizi/film kahramanlarına benzetilmesi şekli ile çocuğun benzemek istediği kahraman	180
Tablo 61. Çocuğun cinsiyeti ile onun gibi olmayı istenilen kahraman	181
Tablo 62. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile onun gibi olmayı istenilen kahraman	182
Tablo 63. Ailenin ortalama eğitim yılı ile ailenin onaylamadığı davranışlar nedeniyle suçladığı kişi ya da olgu	184
Tablo 64. Kitle iletişim araçlarındaki cinsellik/şiddetten rahatsız olma ile cinsiyet	186
Tablo 65. Çocuğun kitle iletişim araçlarındaki cinsellik/şiddetten rahatsız olması ile anne-babanın ortalama eğitim yılı	187
Tablo 66. Çocuğun kitle iletişim araçlarındaki cinsellik/şiddetten rahatsız olması ile cinsellik içeren yayınlar hakkındaki düşüncesi	188

Tablo 67. Çocuğun kitle iletişim araçlarındaki cinsellik/şiddetten rahatsız olması ile cinsellik içeren yayınların serbest bırakılması hakkındaki düşüncesi	190
Tablo 68. Çocuğun bilgi almak için başvurduğu kaynak ile cinsiyeti	191
Tablo 69. Çocuğun bilgi almak için başvurduğu kaynak ile ailenin tutumu	193
Tablo 70. Çocuğun oyun oynarken film/dizilerden gördüklerini uygulaması ile cinsiyet	194
Tablo 71. Çocuğun oyun oynarken film/dizilerden gördüklerini uygulaması ile oturulan semt	194
Tablo 72. Oyun oynarken film/dizilerden gördüklerini uygulama ile anne-babanın ortalama eğitim yılı	195
Tablo 73. Oyun oynarken film/dizilerden gördüklerini uygulama ile çocuğun tv izleme sıklığı	196
Tablo 74. Oyun oynarken film/dizilerden gördüklerini uygulama ile çocuğun beğendiği kahraman	197
Tablo 75. Çocuğun pornografik yayınlar hakkındaki düşüncesi ile cinsiyeti	198
Tablo 76. Çocuğun pornografik yayınlar hakkındaki düşüncesi ile oturulan semt	199
Tablo 77. Çocuğun pornografik yayınlar hakkındaki düşüncesi ile ailenin ortalama eğitim yılı	199
Tablo 78. Çocuğun pornografik yayınların serbest olmasını onaylaması ile cinsiyet	200
Tablo 79. Çocuğun pornografik yayınların serbest olmasını onaylaması ile oturulan semt	201
Tablo 80. Çocuğun pornografik yayınların serbest olmasını onaylaması ile anne-babanın ortalama eğitim yılı	202
Tablo 81. Çocuğa cazip gelen reklam ile cinsiyeti	203
Tablo 82. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile ailenin cinsel bilgi vermesini gerekli görmesi	204
Tablo 83. Ailenin tutumu ile çocuğun ailenin cinsel konularda bilgi vermesini gerekli görmesi	205
Tablo 84. Cinsiyet ile çocuğun eşlerin birbirlerini aldatmasını normal karşılaması	206
Tablo 85. Oturulan semt ile çocuğun eşlerin birbirini aldatmasını normal karşılaması	206

Tablo 86. Cinsiyet ile çocuğun aldatma nedeniyle eşlerin birbirlerini öldürme, yaralamalarını onaylaması	207
Tablo 87. Oturulan semt ile çocuğun eşlerin birbirlerini aldatma nedeniyle öldürme, yaralamalarını onaylaması	208
Tablo 88. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun eşlerin birbirlerini aldatma nedeniyle öldürme, yaralamalarını onaylaması	208
Tablo 89. Film/dizilerde kahramanın şiddete başvurmasını onaylama ile çocuğun eşlerin aldatma nedeniyle birbirlerini öldürme ve yaralamalarını onaylaması	209
Tablo 90. Çocuğun cinsiyeti ile çiftlerin birbirini halka açık yerlerde öpmesini onaylaması	210
Tablo 91. Oturulan semt ile çocuğun çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesini onaylaması	211
Tablo 92. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesini onaylaması	212
Tablo 93. Çocuğun aklında kalan program ile çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesini onaylaması	213
Tablo 94. Çocuğun pornografik yayınlar ile ilgili düşüncesi ile çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesini onaylaması	214
Tablo 95. Çocuğun pornografinin serbest bırakılmasını istemesi ile çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesini onaylaması	215
Tablo 96. Çocuğun cinsiyeti ile evlenmeden birlikte yaşamayı onaylaması	215
Tablo 97. Oturulan semt ile çocuğun evlenmeden birlikte yaşamayı onaylaması	216
Tablo 98. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun evlenmeden birlikte yaşamayı onaylaması	217
Tablo 99. Ailenin tutumu ile çocuğun evlenmeden birlikte yaşamayı onaylaması	218
Tablo 100. Çocuğun beğendiği dizi/film ile evlenmeden birlikte yaşamayı onaylaması	219
Tablo 101. Çocuğun pornografik yayınların serbest bırakılmasını istemesi ile evlenmeden birlikte yaşamayı onaylaması	220
Tablo 102. Cinsiyet ile çocuğun boşanmayı normal karşılaması	221
Tablo 103. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun boşanmayı normal karşılaması	221

Tablo 104. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocukların büyükleri eleştirmesi	222
Tablo 105. Çocuğun pornografik yayınlar ile ilgili düşüncesi ile büyükleri eleştirmesi	223
Tablo 106. Ailenin onaylanmayan davranışa tepkisi ile çocuğun onaylamadığı davranışlara tepkisi	224
Tablo 107. Çocuğun film dizi kahramanının şiddetini onaylaması ile kendisinin onaylamadığı davranışlara tepkisi	225

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikteki yayınların ne gibi işlevler yüklenmiş olabileceği sorunu, günümüzde hala güncelliğini korumaktadır. Bu tür yayınlar televizyondan, reklamlara, gazete haberlerine ve tüketim mallarına (oyuncak, giyim, kaset vb.) uzanan boyutuyla günümüz insanını çepeçevre sarmıştır. Özellikle şiddet ve cinselliğin birarada sunulduğu sado-mazohistik pornografik yayınlar büyük alıcı kitlesi bulmaktadır. Cinsiyet ayrımına dayalı machismo olgusunun bu tür yayınlarda şiddet davranışını öğretmeyi ya da sürekli bu tür programlar ile şiddeti doğal bir olgu olarak kabul ettirmeyi hedeflediği popüler kültür ürünlerinin bu amaca yönelik olduğu görüşü yaygınlaşmaktadır. Özellikle Gerbner, şiddet içerikli yayınların bireylerin kültürlemede, varolan sistemin sürdürülmesine yönelik bir amacı olduğunu belirtmesi, (Blumler ve Gurevitch 1990:259) bu tür yayınların neden bu denli yaygın olduğu sorusuna açıklık getirmektedir. Cinsellik boyutunda şiddeti ele alan pornografi hakkında bugüne değin doğrudan bir araştırma yapılmamıştır. Doğrudan şiddet araştırma sonuçları bunun öğrenilen ve taklit edilen bir davranış olduğunu ortaya koymasına karşın, pornografinin bu tür doğrudan etkileri saptanamamış ya da ortaya çıkarılamamıştır. Bunun nedeni toplumların genelde machismo kültürüne dayalı bir anlayışı sürdürmelerinde görülebilir.

Günümüze gelene kadar pornografinin içinde şiddet öğesinin yer almadığı bu nedenle şiddete yöneltecek bir etkisinin bulunmadığı

özellikle yaygın bir görüş olmuştur. Halbuki cinsiyet yanlılığına dayalı porno filmler kadını cinsel bir meta olarak sunması dışında, bir egemenliği güçlü/güçsüz, yöneten yönetilen ikiliğine dayalı bir egemenliği vurgulaması, pornografinin cinsellik ve şiddet ile birlikte alınmasına neden olmaktadır. Ayrıca bu üstünlüğün erkek üstünlüğü olarak verilmesi, toplumda pornografi tüketiminin bir machismo olgusu olarak şiddet ve cinsellik ile birlikte alınmasına yol açmıştır. Genelde saldırganlık ve cinsellik arasındaki ilişkiyi içgüdüsel yaklaşımla açıklayanlar, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği doğal gören machismo olgusuna dayanmaktadır (Oskay 1982: 355-395). Machismo olgusu Segal'e göre, etken/edilgen, kadın/erkek, yönetme/yönetilme şeklinde popüler kültür ürünlerinde sunularak hakim ideolojinin sürdürülmesine aracılık etmektedir (1990:256-257). Bu nedenle cinsellik ve şiddet bir popüler kültür ürünü olarak işlevini toplumun hakim değerleri üzerinde kurmuş ve bu değerlerin değişmeden sürdürülmesini amaçlamıştır. Moles (1983:270) ve Schudson (1986:43-44)'un günümüzde kültürün özellikle kitle iletişim araçları tarafından yaratıldığını vurgulamaları, bu kültürün toplumda bir anlam yaratma işlevi üstlendiğini göstermektedir. Günümüz araştırmaları Schudson'a göre artık bu araçların etkisinden çok, medya içeriğinin nasıl oluştuğu ile ilgilenmektedir.

Araştırmamız kitle iletişim araçlarının toplumsal yapıda olumsuz etkileri üzerine, özellikle 12-14 yaş grubundaki adolesanların sapma davranışına yönelik eğilimini belirlemeyi hedeflemiştir.

Bir ileti alış-verişi olan iletişimin kitlelere ulaştırılmasında teknolojinin gelişmesi ve bu gelişmenin, kitle iletişim araçlarına yansması önemli rol oynamaktadır. İletişimin toplumda ortaklık duygusu, dayanışma ve toplumun sürekliliğini sağlayıcı işlevi ilkel toplumlarda mitler (söylen), oyunlar aracılığıyla yerine getirilirken, günümüzde yerlerini kitle iletişim araçlarına bırakmıştır. İletişim araçları bugün, kendisi mitler ve oyunlar yaratarak toplumda bir anlam haritası oluşturmayı amaçlamaktadır. .

Teknolojik gelişmenin bir yansıması olan kitle iletişim teknolojisi, toplumların gelişmişlik düzeyiyle de ilişkilidir. Teknolojisi geri olan ülkeler, doğal olarak gelişmiş ülkelerin ürettiği kültürel ürünlere bağımlı olmaktadır. Ekonomik ve teknolojik güce sahip olan toplumlar, sonuçta iletişim alanında da egemenliğini sürdürmektedir. Dünyanın haber kaynağı 5 haber ajansının tekelinde bulunmaktadır. Bu ajanslar ise 4 gelişmiş ülkeye aittir. Ülkemizde de yabancı kaynaklı haber ve televizyon dizilerinde dışa bağımlılık %60 oranlarındadır (İlal 1989:35). Bunun sonucu özellikle toplumda yeni rol kalıpları edinmesi beklenen adolesanlar açısından bir tehlikenin varlığından söz edilmektedir. Genelde çocuklar¹⁴ araştırmamızda sapma davranışına neden olarak görülen şiddet, cinsellik içeren film ve dizilere, gazete haberlerine ilgisiz olmadığı görülmüştür. Bu nedenle gelişim aşamasında, çocukların bu tür haberler ve görüntüler yoluyla kültürlenmesinin tehlikeleri endişe konusu olduğu için böyle bir araştırma yapmaya gerek duyulmuştur. Sonuçta çocuklarda %30-35'ler oranında bu tür programlara ilginin saptanması, bu konuda endişe duyulması için yeterli bir uyarı olmaktadır.

KONU

Bu araştırmanın konusunu, kitle iletişim araçlarının toplumsal yapıda yarattığı olumsuz etki sonucu ortaya çıkan sapma davranışları oluşturmaktadır. Geniş kapsamlı olan bu konuyu sınırlamak için, bu araçların şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikteki yayınlarının 12-14 yaş grubundan çocukların ne denli ilgisini çektiği ve bu ilginin hangi çevrelerde onay bulduğu üzerine yoğunlaşmıştır. Adolesan döneminin özellikle yeni toplumsal rol edinme dönemi olması nedeniyle, bu araçların çocuklar üzerindeki etkisi toplumsal çevreleriyle birlikte belirlenmeye çalışılmıştır. Toplumsal öğrenme kuramlarına dayanılarak; sapma davranışlarının aileden, çevreden ve kitle iletişim araçlarından gözleyerek öğrenildiği varsayımı temel alındığı için, çocuğun sosyo-kültürel ve ekonomik çevresi, bu araçların etkisi ile birlikte bir bütün olarak ele alınmayı gerektirmiştir. Bu nedenle konu kitle iletişim araçlarının şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikte yayınlarla yarattığı kültür ve bu kültürün adolesanların kültürlenmesine yönelik etkileri ve bu etkilerin hangi kesimlerde ne tür davranış ve düşünce değişikliğine yol açtığı üzerinedir. Sapmış davranış ve düşünce ise adolesanların, aileyle olan çatışmaları, bu araçlardaki kahramanların hangi açılarından taklit edildiği, cinsellikle ilgili görüşleri ve onaylanmayan davranışlara tepkisi ile sınırlandırılmıştır.

AMAC

Bu araştırmanın amacı kitle iletişim araçlarındaki (mass-medya) şiddet, cinsellik ve pornografinin bir popüler kültür ürünü olarak 12-14 yaş grubu çocuklarının ne kadar ve ne yönde daha çok ilgisini çekip değişime neden olduğunu göstermeye çalışmaktır. Araştırmayı yaparken bu tür zararlı yayınların işlevleri, yanıtlanması gereken ilk soru olmaktadır. Çünkü mass-medya toplumsal sistemin bir kurumu olarak diğer kurumlar gibi bütünleşmeyi uyumu-sürekliliği sağlayan bir toplumsallaşma aracı olarak kabul edilmektedir. Bu durumda özellikle çocuklar üzerinde olumsuzlukları araştırmalarla saptanmış bu tür yayınlara neden yer verilmektedir? Bu soruyu yanıtlayabilmek için, iletişim toplumsal bir olgu olarak ele alınmış ve bireyin belli bir kültür içinde toplumsal sisteme uyum sağladığı görüşünden yola çıkılarak, iletişimin işlevi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu nedenle iletişim aracı olarak oyun ve mitin günümüz KİA (kitle iletişim araçları) ile olan benzerliğine dayanarak araştırmada, bu araçların kültürel işlevleri olduğu, amaçlarının toplumsal sistemin sürekliliğini sağlamaya yönelik olduğu iddia edilmiştir. Toplumu anlamlandırmada, bir anlam haritası çizmede, popüler kültür kavramı tarihsel bütünlüğü içinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle konumuzu ilgilendirdiği için kültür toplumsal sistemin sürekliliğini sağlayan bir araç olarak alınmış ve günümüzdeki yeni anlamı incelenmeye çalışılmıştır. Günümüzde popüler kültür/kitle kültürü bir medya ürünü olarak ele alınmasına karşın, bunun dışında bir ulusun ayrı bağımsız bir kültürü olduğu da kabul edilmiştir. Ancak KİA ile şiddet-cinsellik ve pornografik

yayınlar hegomoni olarak nitelenen halkın onayını alarak egemenliği kurma ve dolayısıyla toplumsal bütünlüğü sağlama açısından (Kültürel Çalışmalar Grubunun görüşü) ele alınarak incelenmiştir. Bu nedenle şiddet görünürde fiziksel acı verme eylemi olarak (dolaysız şiddet) geniş anlamda tanımlanma yanında; zayıf-güçlü, iyi-kötü, haklı-haksız, kadın-erkek vb. karşıtlıkları vurgulayan ve normları bozucu bir eylem olduğu için toplumun onayını alarak yasal bir durum kazanmış, dolayısıyla spordan, reklamlara gündelik yaşama giren geniş anlamıyla tanımlanmıştır. Şiddet ve cinsellik ayrı ayrı kavramlar olmasına rağmen, araştırmada, içinde cinsellik içermeyen şiddetin de bir cinsellik mesajı taşıdığı bunun da belli bir egemenliği kurmaya yönelik olduğu görüşüne dayanıldı. Bu nedenle machismo olgusu olarak şiddet ve cinsellik birlikte ele alınıp toplumun bu egemenlik sistemine yönelik olarak bütünleşme ve uyumu sağlamada medyanın şiddet-cinsellik ve pornografiyi kullandığı öne sürüldü. Bunun için genelde yerli ve yabancı kaynaklı içerik analizleri bu görüşü desteklemek amacıyla kullanıldı. Anket soruları doğrudan bu tür soruları kapsamıyor. Bunun çeşitli nedenleri var. En önemlisi Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu konuda olumsuz yaklaşımı. Diğer çocukların özellikle bu konulara olan çekingenlikleri, anket sırasında düşük sosyo-ekonomik düzeydeki çocuklar cinsellikle ilgili (ki bu sorular çok kapalı ve dolaylıdır) soruları yanıtlamak istememiş, kimisi utandığını belirtmiştir. Bu nedenle çocukların vereceği yanıtlardan, bu konudaki görüşlerin açığa çıkacağını ummaktayız.

ALAN, VERİ KAYNAKLARI, YER-SÜRE ve DESTEK

Anket alt, orta ve üst sosyo-kültürel ve ekonomik çevredeki 12-14 yaş grubundan 635 çocuğa uygulanmıştır. Alt, orta ve üst sosyo-kültürel ve ekonomik çevreyi saptamada Devlet İstatistik Enstitüsünün fakir, orta, zengin semt sınıflaması ölçüt olarak alınmıştır. Bu nedenle örnekleme oluşturan 635 çocuk bu semtlerdeki 14 orta dereceli okuldan seçilmiştir. Örneklemede; Misket, Saimekadın-Hürel ve Gülveren fakir semt olarak alt sosyo-kültürel ve ekonomik kesimi; Yenimahalle, Sincan, Kalaba, Dikmen, Balgat, Öveçler orta semt olarak orta sosyo-kültürel ve ekonomik kesimi; Çankaya, Kızılay ve Bahçelievler ise zengin semt olarak üst sosyo-kültürel ve ekonomik kesimi temsil etmektedir. Fakir, orta, zengin sınıflaması yapılırken, alt-yapı tesislerinin yeterliliği, binaların kalitesi, yapılaşma, ulaşım olanakları, merkeze yakınlık-uzaklık, hizmetlerden (genelde belediye) yararlanma derecesi gibi ölçütler gözönüne alınmaktadır.

Ankette yer alan meslek sınıflamasında Devlet İstatistik Enstitüsünün Meslek ve İktisadi Faaliyet Klasifikasyonu (1990) kullanılmıştır. Mesleksiz sınıfına, ev kadınları, çalışmayanlar ve emekliler; bilimsel ve teknik eleman sınıfına, mimar, mühendisler, teknik elemanlar, tıp, eczacı, veteriner, sağlık teknisyenleri, hemşire, öğretim üyeleri, öğretmenler, matematikçi ve ekonomistler; serbest meslek sahipleri sınıfına, mali müşavir, muhasebeci, avukat, hukuk müşaviri, ressam, desinatör, tiyatrocu; müteşebbis ve üst düzey yöneticileri sınıfına, kamu ve özel sektördeki üst düzey yöneticiler, özel işletmelerde, pastahane ve otellerdeki yönetici ve müdürler, mal sa-

hipleri, tüccar ve müteahhitler; idari personel sınıfına, büro memurları (kamu-özel), şefler, sekreterler, daktilolar; ticaret ve satış personeli sınıfına, alım-satım işlerinde çalışanlar (özel işyerlerinde), tezgahlar, gazete bayileri, bakkallar, dükkan işletenler (ekmek bayii, tuhafiyeci vb.); hizmet işlerinde çalışanlar sınıfına, garson, gündelikçi, kapıcı, bekçi, hizmetli (kamu-özel), temizlik işçisi, berber-kalfası, seyyar satıcı; tarım ve tarım-dışı üretimde çalışanlar sınıfına, çiftçi, amele, ustabaşı, dökümcü, fırıncı, terzi, ayakkabı imal ve tamircisi, marangoz, tornacı, kaportacı, elektrik tamircisi, kaynakçı, kuyumcu, dizgici (matbaa), badanacı, sıvacı bir işte çalışıp mesleği açıkça belli olmayanlar girmektedir.

64 soruyu içeren anket 19-28 Ocak 1994 tarihleri arasında yapılmış ve anket verilerinin değerlendirilmesinde Devlet İstatistik Enstitüsü'nden görüş ve yardım alınmıştır. Anket uygulamasında öğrenciler sınıflardan tesadüfi yöntemle seçilip, başka bir boş sınıfa, kitaplıklara ya da laboratuvarlara götürülerek anketin sağlıklı olarak yapılması sağlanmıştır. Dönem sonu olması nedeniyle okul yönetimleri ve özellikle öğretmenlerden bu konuda çok destek alınmıştır. Çocuklar en çok ailelerin gelirlerini saptamada zorlanmıştır. Diğer sorun ise baba mesleğinde görülmüştür. Çocuklar en çok serbest meslek diye belirtme eğiliminde oldukları için, bu soru mümkün olduğunca öğrenci anketi yanıtlarken kontrol edilerek, çocuklara gerekli uyarılar yapılmıştır. Tüm kesimlerdeki çocuklar ankete büyük ilgi göstermiş ve bu arada birbirlerinin yanıtlarını da kontrol etmeyi ihmal etmemişlerdir. Bu nedenle anketin sağlıklı yürütülmesinde, disiplini sağlama görevini öğretmen arka-

daşlar üstlenmiştir. Tüm uyarılara karşın, azınlıkta da olsa, bu nedenle kendi görüşünü yansıtmayan çocuklar bulunmaktadır.

Veri kodlama işlemi sırasında açık uçlu sorular, gruplandırılarak değerlendirmeye alınmıştır. Bu konuda en büyük güçlük beğenilen dizi/film ve beğenilen kahramanların gruplandırılmasında çekilmiştir. Burada dikkati çeken çocukların bu soruları yanıtlarken, yakın tarihlerde gösterilen ya da gösterilmekte olan dizi/filmleri yazmış olmalarıdır. Çocukların üst sosyo-kültürel ve ekonomik çevrede daha çok sinemada gösterimde olan filmleri belirttikleri görülmüştür. Bu nedenle bu tür açık uçlu sorular gruplandırılırken sinemada oynayan, türü macera olmasına karşın, sinema sanatı açısından nitelikli olan filmler sıradan şiddet, cinsellik türü film ve dizilerden ayrı tutulmuştur. Böyle^{ce} şiddet-cinsellik ve pornografinin her kesimden çocukta ilgi çektiği daha kesim olarak ortaya çıkarılmak istenmiştir. Yerli dizi ve filmler özellikle hangi sosyo-ekonomik ve kültürel kesimde onay bulduğunun saptanması amacıyla ayrı bir grup olarak alınmıştır. Bu türde çocukların şiddet nitelikli, tarihi ve polisiye dizi ve filmleri de beğenmelerine karşın, bunlar yerli dizi ve filmler olarak bir grup altında toplanmıştır. TGRT olarak gruplananlar, belli bir kesimin açık kimliğini belirten yayınlar olarak görüldüğü için yerli dizi ve filmlerden ayrı gruplanmıştır. Komedi, çizgi filmler içeriğinde şiddet-cinsellik bulunmasına karşın, dolaysız şiddet uygulamaya yönelik olmadığı için, ayrı bir tür olarak sınıflandırılmıştır. Bu film ve dizilerde şiddet ve cinselliğin eğlenceye yönelik bir işlevinin olduğu görülür. Bu nedenle amaç olarak şiddet ve cinsellik hedeflenmemiş bile olsa, araştırmanın konusu nedeniyle bu türlerde de şiddet ve cinselliğin varlığı kabul edilmektedir.

YÖNTEM ve TEKNİKLER

Araştırmanın kapsamı:	Ankara il merkezinde yaşayan ve örgün eğitim kurumlarından herhangi birine devam eden adolesan çağındaki (12-14 yaş grubu) öğrenciler
Araştırmanın yöntemi:	Tabakalı, çok aşamalı tesadüfi örnekleme
İlk aşama örneklem birimi:	Okul
Nihai örneklem birimi:	Öğrenci
Örnekleme oranı:	%0.33

Örnekleme Yöntemi

Örneklem çerçevesini oluşturabilmek için Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Örgün Eğitim İstatistikleri Serisi kullanılarak, 12-14 yaş grubundaki öğrencilerin bulunduğu Ankara il merkezindeki orta dereceli okul sayısı ve okullardaki öğrenci sayıları, okul türlerine göre listelenmiştir (Tablo 1). Maliyet yüksekliği nedeniyle örnekleme oranı %0.33 olarak belirlenmiştir. Toplam öğrenci sayısı %0.33 örnekleme oranıyla çarpılarak 635 örnek öğrenciye soru kağıdının uygulanması kararlaştırılmıştır. Toplam öğrencinin %54'ü erkek, %46'sı kız olduğundan, örnek öğrencilerin 340'nın erkek, 295'nin kız olması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Her örnek okuldan ortalama 40 örnek öğrenciye ulaşma varsayımıyla, örnek okul sayısı 14 olarak belirlenmiştir. Örneğe çıkan öğrenci 40 kişinin altındaysa, 1 okul seçilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Ankara il merkezindeki orta dereceli okul-öğrenci sayısı ve örnek okul-öğrenci sayısı

	Toplam Okul sayısı	Dağıtma oranı	Okul sayısı	Örnek Öğrenci sayısı	Toplam Dağıtma oranı	Örnek Öğrenci sayısı
Toplam	247	1	14	190867	1	635
Özel okul	21	0.09	1	12244	0.06	44
İlköğretim	132	0.53	2	34912	0.18	109
Anadolu L	11	0.04	1	4690	0.02	23
Kız Meslek	10	0.04	1	1675	0.01	6
Lise	47	0.19	4	61855	0.32	203
Ortaokul	22	0.09	4	67176	0.35	223
İmamhatip	4	0.02	1	8315	0.04	27

İlk Aşama Örneklem Birimi ve Tabakalama

Elimizde Ankara il merkezinde okuyan 12-14 yaş grubundaki öğrencilerin isim listesi olmadığından, nihai örneklem birimine (öğrenci) ulaşmak için ilk aşama örneklem birimi olarak orta dereceli okullar kullanılmıştır. Bu amaçla Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Ankara il merkezindeki orta dereceli okulların adları ve adresleri, okul türü ayrımında alınmıştır.

Okullar, bulundukları mahallelere göre DİE'nin zengin, orta, fakir mahalle ayrımına göre tabakalanmıştır. Özel okullar, mahallesine bakılmaksızın zengin tabakada kapsanmıştır.

Örnek Çekimi ve Alan Uygulaması

Örnek öğrenci sayısı, cinsiyet ayrımında okul türüne ve tabakalara göre dağıtılmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Tabakaya, okul türüne ve cinsiyete göre örnek öğrencilerin dağılımı

	Genel Toplam			Zengin			Orta			Fakir		
	Örnek öğrenci sayısı			Örnek öğrenci sayısı			Örnek öğrenci sayısı			Örnek öğrenci sayısı		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Toplam	635	340	295	108	57	51	357	186	171	170	97	73
Özel okul	44	25	19	44	25	19	0	0	0	0	0	0
İlköğretim	109	64	45	0	0	0	57	32	25	52	32	20
Anadolu L.	23	14	9	0	0	0	23	14	9	0	0	0
Kız Meslek	6	0	6	3	0	3	3	0	3	0	0	0
Lise	203	110	93	40	20	20	107	58	49	56	32	24
Ortaokul	223	112	111	21	12	9	140	67	73	62	33	29
İmamhatip	27	15	12	0	0	0	27	15	12	0	0	0

Okul isimleriyle her tabaka içinde okul türüne göre sıralanmış ve okul isimleri sistematik örnekleme yöntemiyle seçilmiştir (Tablo 3). Alan uygulamasında, her tabakada seçilen okula gidilerek, o tabakada, o okul türü için öngörülen örnek öğrenciler tesadüfi olarak seçilerek soru kağıdını doldurmaları sağlanmıştır. Alan uygulaması 19-28 Ocak 1994 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3. Tabakalara ve okul türüne göre gidilen okul sayısı

	Toplam	Zengin	Orta	Fakir
Toplam	14	4	7	3
Özel okul	1	1	0	0
İlköğretim	2	0	1	1
Anadolu L.	1	0	1	0
Kız Meslek	1	1	0	0
Lise	4	1	2	1
Ortaokul	4	1	2	1
İmamhatip	1	0	1	0

Okulların semtlere göre seçiminde, TED ^{semtine} ~~sistemine~~ bakılmaksızın zengin kesimde sınıflanmıştır. Buna karşılık zengin kesimdeki okulların öğrencileri arasında eğilimleri etkilemeyecek düzeyde çevredeki alt ve orta sosyo-kültürel kesimden çocuklar bulunmaktadır. Bu durum okulla-

rın semtlere göre seçilmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Alt, orta ve üst sosyo-kültürel kesimden örnekleme oluşturmak üzere; alt sosyo-kültürel ve ekonomik kesimi temsilen Otuzağustos Ortaokulu (Saimekadın-Hürel-Mamak), Gülveren Lisesi (Gülveren-Mamak), Misket ilköğretim Okulu (Misket-Mamak); orta sosyo-kültürel ve ekonomik kesimi temsilen, Gazi Anadolu Lisesi (Yenimahalle), Ömer Seyfettin Lisesi (Balgat), Sokullu Mehmet Paşa Lisesi (Balgat), Sincan İmam Hatip Lisesi (Sincan), Balgat Ortaokulu (Balgat), Kalaba Ortaokulu (Keçiören), Pakize Erdoğan İlköğretim Okulu (Öveçler); üst sosyo-kültürel ve ekonomik kesimi temsilen ise TED (Kurtuluş), Çankaya Lisesi (Çankaya), Namık Kemal Ortaokulu (Kızılay), Cumhuriyet Kız Meslek Lisesi (Bahçelievler) seçilmiştir.

Araştırma kuramsal çerçeveden ve uygulamadan oluşmaktadır. Bu konuda önceden yapılan uygulamalı çalışmalar literatür araştırması ve içerik analizleri kuramsal çerçeveyi oluşturmuştur. Ülkemizde bu konuda literatür genelde çeviri düzeyinde yaygınlaşma eğilimi gösterirken, uygulamalı çalışmanın olmayışı dikkat çekicidir.

Özellikle sosyoloji dalında bir alan araştırmasına, bu çalışma süresince rastlanmamıştır. Konunun özelliği değişik disiplinlerle işbirliği yapma zorunluluğunu getirmiştir. Özellikle adolesanların genel özellikleri ve cinsel rol kimlikleri ile ilgili olarak sosyoloji yanında psikoloji, sosyal psikoloji ve antropoloji dallarından yararlanılmıştır. Şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikte yayınlar ile ilgili içerik analizlerini sosyolojik bağlamda inceleyebilmek için, toplumsal inanış,

düşünce, kısaca kültürel değerler temel alınmaya çalışılmıştır. Film/dizilerin analizinde machismo olgusu Freud'a dayanarak açıklanmasına karşın; yorumlamada genel inanış, düşünce ve değerler çerçevesi özenle vurgulanmaya çalışılmıştır. Çocukların daha çok şiddete yönelik tepkilerinin araştırıldığı yabancı kaynaklarda, şiddet ve cinsellik ayrı ayrı ele alınmıştır. Cinsellikle ilgili yapılan araştırmalarda ise genelde çocuklara doğrudan soru sorulma yerine, kitle iletişim araçlarının yayınlarını analiz etme yeğlenmiştir. Ülkemizde 12-14 yaş grubuyla sınırlı böyle bir çalışmanın eksikliği nedeniyle yabancı araştırmalardan yararlanılmak zorunda kalınmıştır. Ayrıca yerli ve yabancı kaynaklı içerik analizleri, araştırmayı desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Açık uçlu ve çoktan seçmeli olarak hazırlanan 64 soru, çocukların yaşadığı sosyo-kültürel ve ekonomik çevreye, ailelerin tutumlarına göre eğilimlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle araştırmada istatistiksel analizlerin yorumlanmasında oranların yüksekliği-düşüklüğünden çok çocuğun bu özelliklerine göre bir eğilim saptanmak istenmiştir. Hipotezlerin test edilmesinde de aynı görüşten yola çıkılmıştır.

Ankette özellikle çocukların şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikte yayınlara ilgisini belirleyebilmek için gazete, kitap, televizyon programları, beğenilen film/dizi ve kahramanları, pornografi ve reklamlar ile ilgili sorulara geniş yer verilmiştir. Çocukların şiddet eğilimleri kolayca saptanırken, cinsellik ve pornografi konusunda, toplumdaki yasaklayıcı anlayış nedeniyle aynı kolaylık görülmez. Bu nedenle araştırmada bilinçli olarak bu tür sorular dolaylı olarak sorulmuştur. Yapılan istatistiksel analizler sonucu aşağıdaki hipotezler test edilerek geçerliliği tartışılmıştır:

1. Adolesan çağı çocuğı kitle iletişim araçlarındaki şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikteki yayınlara, diğeryayınlardan daha fazla ilgi duyar.
2. Toplumda tabu niteliğini koruyan cinsel konularda çocuk bilgi kaynağı olarak diğeryaçlardan daha çok kitle iletişim araçlarını seçer.
3. Çevrelerinde şiddet olaylarına çok fazla şahit olan çocuklar kitle iletişim araçlarındaki şiddeti de onaylar.
4. Çocuklar izlenmesi engellenen programlar hakkında arkadaşlarından ve kitle iletişim araçlarından bilgi alır.
5. Adölesan çağı çocuğı kitle iletişim araçlarından yayınlanan film ya da dizi kahramanlarının giyimlerini, davranışlarını, konuşma biçimlerini taklit eder.
6. Kitle iletişim araçları içinde en çok televizyon izleyen ailelerde, çocuklar da boş zamanlarında en çok televizyon izlemektedir.
7. Sürekli şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikte yayınlar izleyen çocuklar, şiddeti doğal karşılar.
8. Şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikli yayınlara yoğun ilgi gösteren adolesan çağı, günlük yaşamında onaylamadığı davranışlara tepkisinde ailesinin tutumunu benimser.
9. Adolesan çağı çocuğı izlediğı film/dizilerden gördüklerini bir toplumsallaşma aracı olarak kabul edilen oyunda uygular.

II. BÖLÜM: KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

TOPLUMSAL YAPI VE KÜLTÜR

İlkel insan taştan ve tahtadan putlara, uygar
insansa etten kemikten putlara tapar.
Bernard Shaw

I. BİREY KÜLTÜR TOPLUM İLİŞKİSİNDE İLETİŞİM

A. SEMBOLLER

Birey, doğada, çevresine uyum sağlayan ve çevresini kendi etkinliği açısından kullanabilen üstün bir canlıdır. Ona bu üstün gücü veren, onun düşüncesinin ürünü olan ve bilgi birikiminin sonucu ulaştığı teknolojidir. Bireyin doğada bir eşi bulunmayan, alet yaratabilme yeteneği olarak aldığımız teknoloji, bir bilgi birikimi bir gelişim aşamasıdır. Birey bu bilgi birikimini kuşaktan kuşağa aktararak; toplumsal gelişimini, toplumsal bütünlüğünü, kısaca toplumun sürekliliğini sağlamıştır. Sürekli çevreden alınan bilgiler, bireyin içinde yaşadığı topluma uyumunu kolaylaştırdığı için, entropiye karşı direnmesine yardımcı olmuştur (Akman 1988:117).

Toplumda bireylerin, grupların eylem ve davranışlarını düzenleyen kültür aktarımı, anlam yüklü semboller aracılığıyla gerçekleşir (Rosengren 1986:87). Mead (Larson 1973:102)'e göre toplumda bireylerin sembolik etkileşimi ancak toplumsal grupların tüm üyeleri için o sembollerin aynı

anlamı taşımaları ile mümkün olabilmektedir. Toplumda bir denge ve uyumu sağlayan kalıplaşmış ilişkilerin temelinde normatif bir düzen yatmaktadır. Bu kurumlaşmış normlar kültürü içerir. Toplumsal sistemin yapısı, normatif kültürün kurumlaşmış kalıplarından oluşur (Parsons 1964:85-86). Bireylerin ve grupların eylem ve davranışlarını düzenleyen bu kurumlaşmış kalıplar, semboller şeklinde gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Sembollerle yapılan bu bilgi aktarımı iletişim tanımı ile çakışmaktadır.

"Birbirlerine ortamlarındaki nesneler, olaylar, olgularla ilgili değişimleri haber veren, bunlara ilişkin bilgilerini birbirlerine aktaran, aynı olgular, nesneler, sorunlar karşısında benzer yaşam deneyimlerinden kaynaklanan, benzer duygular taşıyıp bunları birbirlerine ifade eden insanların oluşturduğu topluluk ya da toplum yaşamı içinde gerçekleştirilen tutum, yargı, düşünce, duygu bildirimleri, iletişim" (Oskay 1992:12)

olarak tanımlandığında; iletişimin, toplumda bir ortaklık duygusu, dayanışma ve dolayısıyla sürekliliği sağlayıcı bir işlevi olduğu görülür. Bu işlevi semboller aracılığıyla gerçekleştiren iletişim, kültürü aktararak bireyin toplumsallaşmasına aracılık eder. Sosyolojik açıdan bireyin topluma uyumu olarak alınan toplumsallaşma, böylece semboller aracılığıyla gerçekleşir. Çünkü toplumsallaşma, bireyin diğer bireylerle etkileşimi sonucunda belli bir toplumun yapma, duyma ve düşünme biçimlerini öğrenmesi ve bunları içselleştirmesi sürecidir (Tan 1981:35). Bu bireyin doğumundan başlayıp yaşamı boyunca süren uzun bir dönemi kapsamaktadır. Birey içinde yaşadığı toplumun davranış kalıplarını kişiliğine mal ederek bir toplumsal kimlik kazanır. Toplumun sürekliliğini sağlayan kültür böylece kuşaktan kuşağa aktarılır.

Bireyin yaşadığı topluma uyum sağlaması, o toplumun değişmez statik olduğu anlamına gelmez. Toplumlar tarihsel süreç içinde niceliksel ve niteliksel değişmelere uğramışlardır. Sürekli hareket halinde olan toplumlar bir devinim ve değişme içindedir. Toplumsal yapıdaki bu hareketlilik ve değişme göreceli olarak yeni koşullara uyum sağlamayı da gerektirmektedir. Uyum böylece toplumun sürekliliğini de sağlamaktadır (Caplow 1971:629). Homans (1975:54-55) toplumsal süreklilik için göreceli de olsa değişmelerle birlikte denge ve uyumun bir arada bulunmasını gerekli bulur. Değişme ve denge toplumsal yapının hem duragan hem de dinamik yönünü oluşturur. Değişme ve dengenin her ikisinin birlikteliği, bireyin topluma uyum sorununu karşımıza çıkarmaktadır.

Bireyin toplumla etkileşimi, toplumsal yapının fonksiyonel olarak varlığını sürdürmesinde önemli bir rol oynar. Merton (Ritzer 1988:217)'a göre toplumsal yapının fonksiyonel olarak varlığını sürdürmesi ancak bireyin yapı içinde uyumlu davranış göstermesiyle gerçekleşir.

Görüldüğü gibi toplumun göreceli bütünlüğü bireyin toplumsal yapıda uyumlu davranışlar edinmesine bağlıdır. Toplumsal yapı; birey, toplum ve kültürün etkileşimi sonucu oluşur. Bireyin sosyo-kültürel çevresi; kendisinden, bu çevrenin beklentileri doğrultusunda uygun davranışlar ister. Toplumun değerlerini, inançlarını, geleneklerini kültür aracılığı ile öğrenen birey bir toplumsal kimlik kazanır. Bu nedenle kültüre, bir toplumsal grubun üyelerine; doğru bildikleri inanç, düşünce ve davranış kalıplarını öğretmek de denilebilmektedir (Nirun 1969:60; Nirun ve Özönder 1989:341-343; Tan 1981:36).

Bireyin davranış kalıplarını öğrenmesinde semboller önemli işlev üstlenmiştir. Kültür, paylaşılan semboller ve onların tanımlanmaları olarak ifade edildiğinde (Bredemeier ve Stephenson 1962:2) her bireyin toplumda hazır bir simgeler sistemi bulduğu söylenebilir. Simgeler, toplum yaşamının anlaşılmasını kolaylaştırır. Karmaşık toplum yaşamı, simgeler aracılığı ile basite indirgenir. Bireyin; yaşadığı toplumu, dış dünyayı algılamasına yarayan simgeler içinde, en önemlisi, kelimelerdir (Mardin 1992:95). Bir kelimenin bir cismi sembolize etmesinin nedeni, toplumda belirli bir cismi belirli bir sesle bağdaştırmak üzere vardığımız toplumsal anlaşmadır. Çocukluktan başlayarak ses ve cisim arasında değişmez bir ilişki kurarak bunun süreklilik kazanması, bireyde o cisim ile kelime arasında düşünmeye gerek bıraktırmadan bir semboller dağarcığı oluşturur. Toplum bu sembolleri mitos, masal ve sanat yapıtlarında kullanır (Fromm 1992:26-28). Örneğin 1001 Gece Masalları, Romus ve Romulus Kardeşler Efsanesi, Oğuz Kaan Destanı gibi.

Semboller, yaşadığımız dünyada nesneleri sınıflandırarak çevreyi tanımamıza yardımcı olur. Dolayısıyla semboller, bir toplumun yapısını, özelliklerini anlamada aracılık etmektedirler. Örneğin; kutuplarda yaşayanlar buz, fok, soğuk üzerine semboller türetirken, çölde yaşayanların ağırlığı kum, deve, hurma üzerinedir (Mardin 1992:98). Toplamların var oluş biçimleri birbirinden farklılık gösterdiği için bireyin dış dünyayı algılaması (çevresini tanıması), içinde bulunduğu koşullar tarafından belirlenecektir. Bireyin çevresini tanımasına yardımcı olan bu semboller aracılığıyla, bilgiler kalıcılık özelliği kazanmakta, sonuçta da, toplumun varlığını sürdürmesine yarayan bir sistem oluşturmaktadır

(Mardin 1992:106). Bu nedenle kültürün paylaşılan bir simgeler sistemi olduğu belirtilerek, toplumların ilkel toplumdan günümüze, simgeler değişse ve çeşitlense bile, işlevlerinin değişmediği gözlenmiştir.

Toplumsal sürekliliği sağlayan semboller sistemi, aktarılan bilgilerin yeni kuşakların toplumu tanınmasına, topluma uyum sağlamasına, toplumun kendisinden beklediği rolleri öğrenmesine aracılık ederek ve ortak ve paylaşılan bir anlam kazandırarak bir iletişim işlevi görürler.

Mead (Larson 1973:101-102) sembolik etkileşimci olarak, toplumsal etkileşimde ortak anlamın önemi yanında, bireyin toplumda kendisini diğer bireylerin gözüyle izlediğini, tanıdığını belirterek, toplumsallaşmada rol kavramının önemini de vurgulamıştır. Eylemin sembolik etkileşime neden olduğunu belirten Mead, önemli semboller olarak eylemlere dayanarak akıl ve zekanın var olduğunu öne sürer. Çünkü, önemli semboller olan eylemlere dayanarak düşünce oluşabilir. Toplumsal süreçte diğer bireylerle sürdürülen eylemlerin dış konuşmalarının deneyime dahil edilmesi, düşünmenin özüdür. Bu tip eylemler önemli sembollerdir, çünkü bu eylemler belirli bir toplum ya da toplumsal grubun tüm üyeleri için aynı anlamı taşır. Yani bu eylemler karşılıklı olarak, bunları oluşturan bireylerde aynı anlamı ifade eder. Larson (1973:102), Mead'in eylemlerinin asıl fonksiyonunun akılcı davranışı kolaylaştırmak ve toplumu dengelemek olduğunu öne sürer.

Mead'in de belirttiği gibi semboller aracılığıyla yapılan iletişim toplumsal dengeyi korumak, uyumu sağlamak amacına yöneliktir. Bu ne-

denle sembollerin ilkel toplumdan günümüze aktarılan bilgiler ile yeni kuşakların toplumu, çevresini tanımasına aracılık ettiğini söyleyebiliriz. Bireyin-bireyi, bireyin-toplumu ve doğayı tanıyıp anlamasına aracılık eden iletişim, her türlü kültürel ürünü içermektedir. İletişim teknolojisindeki gelişmelerle bu araçlar çeşitlenip değişmelere uğramış dahi olsa, iletişim temel işlevinden birşey kaybetmemiştir. Toplumsal uyum ve bütünlüğü koruma işlevini, kısaca; toplumsal varoluşu sürdürme amacını hala korumaktadır. İletişim araçlarının günümüzde kültür aktarıcısı, kültürel ortamı belirleyici işlevi ilkel toplumlarda oyun ve mit tarafından gerçekleştirilmekteydi. O günden bu güne iletişim araçlarının işlevinin değişmediği görülebilmektedir.

B. OYUN

Oyun ilkel toplumlardan günümüze bir toplumsallaşma aracı işlevini sürdürmektedir. Aile, okul arkadaş-oyun grupları, kitle iletişim araçları olarak, toplumsallaşma araçlarını ele aldığımızda; oyunun bireyin toplumsallaşma sürecinde önemli rol oynadığı bilinmektedir. Oyun günlük yaşamdan farklı bir boş zaman etkinliğidir (Huizinga 1963:8). Huizinga, oyunu kendinden başka bir şeye indirgenemeyen bir olgu olarak ele alır. Oyun ona göre, biyolojik bir olgu da değildir. Oyun, aynı anda fazla enerjinin boşaltılması, dinlenme ve boşalma gereksiniminin karşılanması; hayata hazırlanma; toplumun yasakladığı iç güdülerin doyurulması; kişinin kendi üstünlüğünü sınamak ve göstermek için toplumun diğer üyeleri ile yarışmaya girmesidir (Oskay 1982:146).

Huizinga, gönüllü bir katılım olarak kabul ettiği oyunun özelliklerini şöyle açıklar: Oyun, bireyin özgürce gerçekleştirebildiği bir etkinliktir. Bireyin zorla ya da görev duygusuyla değil, gönüllü ve zevk alarak katıldığı bir etkinliktir. Ayrıca oyun, gerçek ve günlük yaşamdan farklıdır. Birey burada kuralları kendisi koyar ve bu kuralların geçici olarak sadece bu oyun için var olduğunu bilir. Böylece gerçek yaşamın dışına çıkmış olduğunun bilincindedir. Çocukların bunu yapar gibi görünmek ya da eğlence için olduğunun bilincinde olması gibi. Oyunun kendine özgü düzeni, kuralları, anlamı, onun gerçek yaşamdan farklı olmasını gerektirmiştir (Huizinga 1963:8).

Huizinga (1963:8)), oyunun kurallarının toplum belleğine yerleşerek diğer kuşaklara aktarıldığından sonuçta gelenekler haline geldiğini belirtir. Oyunun tekrarlanması onun temel özelliğidir ve bu özelliği onun içteki yapıyı bir bütün olarak tutmasını sağlar (*). Oyunun önemi işte bu toplumsal bütünlüğü sağlayan bir özelliği vurgulamasıdır. Oskay (1982:160), Huizinga'nın insanın özgür ve bilinçli kalabileceği ve aynı zamanda toplumsallığından yoksunlaşmayacağı bir yaşamı aradığını öne sürer. İlkel toplumlarda oyunun, tam bir oyun ruhu içinde, gizemleri, vaftizleri kurbanları, kutsal ritleri ile bir toplumsal bütünlük duygusu sağladığını belirten Huizinga, bu nedenle oyunun kültürden daha eski olduğunu belirtir. Çünkü ona göre bu toplumların en önemli eylemleri

(*) Bu konuda daha fazla bilgi için, Homo Ludens 1963: s.1-27 bkz.

başlangıçta oyunla yayılmıştır. Mit ve rituel uygar yaşamın önemli içgüdüsel güçlerinin asıllarına sahiptir. Yasa ve düzen, zanaat ve sanat, ticaret ve kar, bilgi ve bilim tümü köklerini oyundan almıştır. İşte bu nedenle de oyun ve kültürün birbirinin içine de girdiğini söyler (Huizinga 1963:5).

Huizinga'nın oyun ve gerçek dünya ayrımını eleştiren Ehrmann, oyunu gerçek yaşamdan soyutlamanın yanlış olduğunu vurgular. Toplumsal yaşamda oyun çıkarıldıktan sonra kalan gerçeklik, oyunun karşıtı bir gerçeklik değildir. Bu nedenle Ehrmann (Oskay 1982:162-163)'a göre Huizinga'nın yanlışı, oyunun bir tüm olarak kültürü yansıtan ve kültürün tümlüğünün içinde anlamlandırılması gereken birşey olduğunu göz önüne almamasıdır. Gerçeklik ve oyun ayrımı yapay bir bölünmedir. Oyunun dışında ve öncesinde oluşmuş bir dış gerçeklik ya da kültür yoktur. Oyun, gerçeklik ve kültür birlikte oluşmuştur. Ehrmann'ın oyundan anladığı, Huizinga'nın tersine, kültürün içinde yer alan ve kültürün tümlüğünü yansıtan, kendisinden farklı diğer kültür alanlarında görülen pekçok davranışlar gibi bir davranış tarzıdır.

Huizinga'nın konumuz açısından önemi sanayi devrimi ile birlikte kültürel bir bozulmanın başladığını belirterek ticari ilginin ve dolayısıyla da benzeşmenin ortaya çıktığını öne sürmesidir. Bu bozulmanın önemli bir sorumlusunu da gelişen iletişim araçlarında görmesidir (Huizinga 1964:203-208). 1984 yılında ülkemizde yapılan evde video kullanımıyla ilgili bir araştırma Huizinga'yı destekler niteliktedir. Eskişehir'de 184 aile ve 15 yaşında 114 çocuk üzerinde yapılan bir araştırmada; ailelerin %32.8'i

çocukların ise %24.5'i video oyunlarını oynamaya başladıktan sonra geleneksel aktif oyunların gittikçe azaldığını belirtmişlerdir. Bu ailelerin %79.2'si genelde hergün 1 saat video oyunu oynadıklarını belirtirken, %37.5'i oyunları aileleriyle birlikte oynadıklarını açıklamışlardır. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan bu ailelerin %65'i lise mezunudur (Barkan ve diğerleri 1985:13-14). Çocuğun toplumsallaşmasını, diğer çocuklarla doğrudan etkileşim kurmasına yarayan oyun Huizinga'nın belirttiği gibi, gittikçe iletişim araçlarının hazır sunduğu bir ürün durumuna gelmiştir. Bireylerin çalışma dışı özgür zamanlarını kendilerini eğitmek, mükemmelleştirmek için kullanmaları gerektiğini belirten Aristo'nun görüşlerinden etkilenen Huizinga (Oskay 1982 a:20): bireyin özgür zamanını özgür bilinç sahibi ve eşit insanlar arasında oynanan bir oyun olarak sürdürebilmesi için, kültürün tinsel yanı ile toplumun materyal güçleri arasında uyumlu bir dengenin varlığına gerek duyar.

Huizinga (Oskay 1982 a:46)'ya göre verimliliğin ve faydacılığın yaygınlaşması ile çalışma süresi uzamış ve insanlarda özgürce kendini geliştirecek bir zaman kalmamıştır. Spontane ve gönüllü katılım yerine önceden kuralları belirlenmiş ilişkilerle sürdürülen bir toplumsal yaşama geçilmiştir. Bu yaşam karşısında insan kendi dış gerçekliğini tam olarak algılayamamakta, soyutlanmış ve evrenselleştirilmiş bir dış gerçeklik algılayabilmektedir. Ona göre oyun, bu yeni yaşam içinde oyunun dışındaki şeyler için araçlaştırılmış bulunduğundan çağdaş insanın oyunu, gerçek bir oyun olma özelliğini yitirmiştir (Oskay 1982 a:21). Örneğin kitlelere sağlık, yaşam ve yeniden doğuş sağlayan sporun kendiliğinden-

lik ve dolaysız yapılan bir etkinlik olma özelliğini yitirdiğini belirtir (Oskay 1982 :150). Çünkü spor da fayda sağlaması gereken bir iş olarak görülmüş, bir ölçüde bilimsel bir hale gelerek oyun niteliğini yitirmiştir. Doğadan uzaklaşan insan, teknik örgütlenmenin, sanayileşmenin ve ticarileşmenin etkisinde kalarak değişime uğramıştır. Böylece kutsal sayılan spor karşılaşmaları gibi etkinlikler örgütlü hale gelerek turnuvalar şekline dönüşmüştür (Oskay 1982:150).

Toplumsal yapıyı bir bütün olarak tutma işlevi gören oyun, saf bozulmamış haliyle, (Huizinga'nın deyimiyle) ilkel toplumların ritüelleri, mistik öyküleri ile sözlü iletişim sistemini oluşturmaktadır. Çağdaş toplumların gelişmiş medya sistemleri, kültürün bütünlüğünü bozduğu için eleştirilmektedir. Çünkü ilkel toplumlarda kişi hem izleyici, hem oyuncu olarak her tür etkinliğe katılırken, kendi koyduğu kurallara kendisi gönüllü olarak uymaktadır. İletişim sistemleri açısından oyunu incelediğimizde, dolaysız olarak topluma katılma etkinliği olarak oyun, nasıl ilkel toplumlarda toplumsal birlik ve dayanışma aracı ise, bugün de bireylerin yaşadığı toplum içinde uyumlu ve bağımlı duruma getirecek bir araç konumundadır. Çünkü günümüzde kitle iletişim araçları, yarattıkları gerçek dışı bir dünyayla bireylerin oyunlarını belirleyen ve kurallarını saptayan bir görev üstlenmiştir. Böylece oyun doğrudan bireyin etkinliği olma özelliğini yitirerek, bu araçların bağımlılığına girmiştir. Denebilir ki; oyun, sözlü iletişim sisteminde bireyin kendisinin araç olduğu bir konumdan, çağdaş toplumda, medya sisteminin bağımlı konumuna geçmiştir. O halde oyunu, bir iletişim aracı olarak aldığımızda, sözlü iletişimden medya sistemine geçişte, araç olarak bir değişiklik geçirse bile,

yine toplumda uyum ve bütünlük işlevini üstlendiğini söyleyebiliriz. Fark sadece; bireyin oyunu yaratması değil, hazır bir ürün olarak bu araçların tüketicisi durumuna gelmesidir. Bu gelişme, özellikle adolesan çağı çocuğu için endişe verici bir gelişmedir.

C- MİT

Mitler (söylenler) ilkel toplum da dış dünyayı algılamadaki rolleri açısından iletişim aracı niteliğindedir. Toplumların, her dönemde varlığını sürdürmek için çeşitli yöntemlere başvurduğu bilinmektedir. Her toplumsal döneme özgü başat iletişim araçları bulunmaktadır. İlkel toplumlarda sözlü iletişim geleneğinin egemen olduğu dönemlerde başat iletişim aracı olarak mitleri sayabiliriz. C.Levi Strauss (1986:29), mitlerin, ilkel toplumlarda kendilerini çevreleyen dış dünyayı, doğayı algılamalarına yardımcı bir araç olduğunu belirtir. Bu tanım, tam olarak iletişim kavramını vermektedir, denebilir.

Kökeni Yunanca Mythos'dan gelen mit*i (*) Mardin (1992:118), "bir topluluğun ortaklaşa paylaştıkları değerleri hatırlatıcı bir rol oynayan öykü" olarak ele alır. Toplumun kültürel yapısının kurumlaşmasında, ilkel toplumlara dek inildiğinde bu işlevi yerine getiren aracın mitler olduğu görülmektedir.

(*) Okyanus Ansiklopedik Sözlük, Cilt IV, 1986.

Durkheim (Aron 1989:244,250) her toplumun ortak inançlara ihtiyacı olduğunu, hatta bireyciliğin ve akılcılığın en üst düzeye ulaştığı toplumlarda dahi böyle bir değerler sistemine gerek duyulduğu görüşündedir. Durkheim, bireylerin ilkel toplumlarda kendilerinden önce varolan ve kendilerinden sonra da sürecek olan bir güce inandıklarını belirterek, buna toplumsal güç adını verir. Durkheim, dinin temelini kutsal olan ve kutsal olmayan olarak ayırır. Bu ayrımın nedeni, Avustralya yerlilerinin ayinlerinde doruğa varan vahşiliğin sonucu, insanın kendisini bir dış güç tarafından normal zamandan farklı düşünmeye doğru itildiğini, bir dönüşüm geçirdiğini düşünmesidir. Birisi olduğunu belirtmek, dönüşümü simgelemek üzere de masklar takar, değişik süsler kullanırlar. Bu başkalaşma sadece kendine özgü değildir. Tüm grup bunu birlikte paylaşır. İşte bu olağanüstü güçlerle ilişkiye girdiği dünya gündelik yaşamdan farklıdır (Huizinga'nın arı oyun tanımına giren eylemler). Buna Durkheim kutsal nesneler dünyası demektedir. Diğeri ise kutsal olmayan dünyadır. Kutsal nesneler dünyasında insan, ortak ve benzer duygularla birbirlerine yakınlaşır, dans edip şarkı söyleyerek bu coşkuyu yaşar. Durkheim, işte bu birlikte yaşanan gündelik yaşamdan ayrı olan coşkuya ortak güç adını verir. Durkheim'a göre bu kaynaşma olguları, dini yaratan sosyo-psikolojik sürecin bir örneğidir. Parsons (Merton 1967:34), Durkheim'in dinsel ritüellerin toplumun kurum olarak bütünleşmesinde duyguları açıklayıcı ve güçlendirici nitelikte temel önem taşıdığını, belirttiğini açıklar. Bu nedenle sosyologlar inançların, fakat özellikle de ritüellerin bireyler arasında geleneksel toplumsal bağları güçlendirdiğini vurgularlar. Böylece grup ya da toplumsal yapının dayandığı değerleri destekleyen mitik ya da ritüelistik sembolleri toplumun dengesini, yapısal

bütünlüğünü güçlendirici işlev olarak görürler (Geertz 1967:231-232). Bu tutum, inanç ve ritüellerin rolünü aşırı tutuculuğa götürdüğü için Geertz tarafından eleştirilmiştir.

Toplumun bütünlüğünü sağlayan kolektiflik duygusu, doğrudan iletişim aracı sayılan ritüellerle gerçekleştirilir. Ritüellerin buradaki işlevi, varolan düzenin sürdürülmesine yarar. Birey kendisi dışında gerçekleşmiş bir toplumsal düzenin içindedir. Bireyin değil, toplumun öne çıktığı bu sistemde, mitlerin ideolojik işlevi, işte bu toplumsal düzenin birey açısından benimsenmesi, kuşaktan kuşağa aktarılacak varlığının devam ettirilmesidir. Pierre Clastres (1992:78-80), Amerikan yerlilerini anlattığı, Vahşi Savaşçının Mutsuzluğu adlı yapıtında, mitin bu bütünleştirici özelliğinin (buna kitleselleştirici özellik diyebiliriz) örneklerini verir. Yerlilerin kendileri ile toplum arasındaki ilişkiyi bir dışsallık ilişkisi olarak ele aldıklarını belirterek, geleneksel olarak varolan kural ve normların aracılığıyla, toplumun kendini yeniden üretmesinde ve kendini yenilemesinde asıl rolü kabul ayinlerinin oynadığını belirtir. Kendi dışında oluşmuş bu kuralları benimsemelerinde aracı olan mitler, toplumun kendisi ile ilgili bilgilerin öyküsünü de oluşturur. Özdeyişler, kurallar, normlar vb. olarak tanımlanacak bu bilgiler (kültür), ergenlikten yetişkinliğe geçiş ayinlerinde gençlere aktarılır. Örneğin; Bororolar'da kurucu ata ruhu bir grup şaman tarafından çağırılarak, gençlerin atalarının koruması altında ergenliğe geçişi sağlanır.

Mit, ilkel insanın, Strauss'un belirttiği gibi evreni anlayabileceği ya da anladığı yanılsamasını verir (1986:29). Bu nedenle günümüzde mitlerin; kitle iletişim araçlarıyla yine bireylerin bilincine yerleştirilerek, onların farkedilmeden yönetilmek için kullanıldıkları görüşü yaygındır (Schiller 1993:42).

Barthes (1990:155)'e göre de ilkel toplumdan günümüze mit ideolojik işlevini aynen sürdürmektedir. Mit iletişim aracı olarak bir sözdür. Bu sözün özelliği ise, bir bilişim dizgesi, bir bildiri olmasıdır. Mit (söylen) bir nesne bir kavram ya da düşün değil, bir anlamlama biçimidir. Bu biçim tarihsel sınırları içinde kullanım koşulları belirlenerek topluma mal edilir. Ama Barthes'a göre onun önce biçim olarak incelenmesi gerekir. Mitin alanı geniştir, her nesne mit olabilir. Barthes (1990:155). "dünyadaki her nesne kapalı, dilsiz bir varoluştan topluma uymaya hazır, sözlü bir duruma geçebilir, çünkü doğal ya da başka türlü hiçbir yasa nesnelerden söz etmeyi yasaklamaz" diyerek çevremizde mite kaynaklık edecek nesnelerin sınırsızlığını belirtir. Bu nedenle sınırsız mit kaynağı yanında biçim olarak da bu bildiriler çeşitli yollardan topluma iletilir. Sinema, haberler (yazı olarak), müzik, afiş hatta spor karşılaşmaları mitin birer aracı olabilir. Mitler nesnelerin doğasından varolmaz, onların temeli tarihtir; çünkü, tarihin seçtiği bir sözdür. Ona göre bu söz bir bildiridir, bu bildirinin de mutlaka sözlü olmayacağı ve değişik gösterenler biçiminde karşımıza çıkabileceğini öne sürer (Barthes 1990:156). Barthes, "söylensel (mitsel) sözün nesnelere anlam verdiğini" ekleyerek fotoğraf ve yayının da aynı düzeyde (algılama açısından farklı olsa dahi) birer söz olduğunu, bir-

şeyler belirtmesi durumunda nesnelerin kendilerinin de birer söz olabileceklerini belirtir (Barthes 1990:156).

John Fiske (1989:131-134)'ye göre Levi Strauss ve Barthes'in tek ortak yönü, mit oluşturmada bir evrensel kültürel süreç bulunduğu ve mitlerin gerçek derin anlamının doğrudan doğruya, gözle görülemeyeceği, bunun ancak teorik analizlerle ortaya konabileceği konusundadır. Strauss, mitin yapısında varolan zıtlıkların; örneğin insan-tanrı, iyi-kötü gibi, fonksiyon bozucu olmadığını, iki aşırı güç arasında bir arabuluculuk yaptığını savunur. Fiske, bu nedenle Straus'un, Barthes'in tersine, miti bir egemenlik aracı olarak kabul etmediğini belirtir. Barthes ise, günümüzde mitin, kapitalist toplumun bir parçası haline geldiğini öne sürer.

Mitlerin günümüzde büyük oranda yaratılma ve iletilme aracı mass-medya'dır. Yaşadığı topluma uyum sağlama ve bütünleşme açısından adolesanların toplumsallaşması yine büyük oranda mitlerle sağlanmaktadır, denilebilir. Topluma hakim olan değer yargılarının yansıtılması aracı olan mass-medya en güçlü mit oluşturma aracıdır. Örneğin; Umberto Eco, Bond romanlarında Batı'nın Doğu'ya üstünlüğü mitinin oluşturulduğunu vurgular. Umberto Eco (Woolacott 1990:94; Berger 1992:120-121), James Bond romanlarının yarattığı mitik öykülerin, aslında yaşanan soğuk savaş dönemini yansıttığını öne sürer. Eco'nun semiyolojik analizindeki Hain, Sovyetleri; Bond ise Batı'yı temsil eder. Mitin özelliği olan zıtlık Eco'ya göre, Bond öyküsü aracılığıyla Batı'nın üstünlüğünü vurgulamaktadır. İngiltere ve Anglosakson ülkelerinin farkı; ideal-açgözlülük, şans-planla-

ma, ılımlılık-aşırılık, masumiyet-sapıklık (cinsel sapıklık), sadakat-sadakatsizlik zıtlığıyla gösterilir (Woolacott 1990:97).

Adolesan çocuğunun bu araçları yoğun kullanımı, günümüz popüler kültürünün bir parçasını oluşturan mitlere ilgiyi de arttırmıştır. Özellikle televizyonun ve basının mit yaratma özelliği yanında, bunu yaygınlaştırması ilgiyi bu alana çekmiştir. Mass-medyanın spordan-müziğe her türlü kaynağı kullandığı, şiddet ve cinsellik, pornografiye yoğun bir şekilde yer verdiği saptanmıştır. Twitchell (1989:264), televizyonda şiddetin 1980'lerden beri %100 arttığını özellikle Prime-time saatlerinde, her saat başı ortalama 13.8 şiddet sahnesi olduğunu belirtir. Genel olarak bu tür dizilerde saf iyi ve saf kötüler arasındaki mücadeleyi veren televizyonun kahramanları: kanun adamı, özel dedektif ya da avukat vb. olabilmektedir (Esslin 1991:47). Mass-medyanın bu mitik kahramanları adolesanlar açısından gözleyip öğrenecekleri rol kalıplarını iletmektedir, denilebilir.

Bu nedenle bu araçların bu denli yoğun şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikteki yayınlarının adolesanlarda sapmış davranışlara yol açabileceği konusunu gündeme getirmektedir. Özellikle televizyondaki şiddetin, bu dönem çocuğuna yansması nedeniyle sapmanın ve sapmış davranış olarak saldırganlığın (şiddetin) önemli bir sorun olarak toplumsal yapıyı tehdit ettiği söylenebilir.

II. BİREY-KÜLTÜR-TOPLUM İLİŞKİSİNDE SAPMA VE SAPMIŞ DAVRANIŞ OLARAK SALDIRGANLIK (ŞİDDET)

A. SAPMA

Semboller, mitler, oyunlar aracılığıyla yaşadığı toplumun kültürünü öğrenen birey, kendisi dışında oluşmuş kuralları öğrenerek ve uygulayarak toplumsal sistemin sürekliliğine aracılık etmektedir. Toplumun üyelerinin tümünün benzer davranışlar ile toplumsal sistemi desteklemediği bilinmektedir. Özellikle toplumsal normları hiçe sayarak, toplumun uyumunu, bütünlüğünü tehdit eden bu davranışlar önemli bir toplumsal sorun olmaktadır (Caplow 1971: 526; İçli 1994:1). Sapma olarak tanımlanan bu davranışlar, toplumsal normlara uyulmaması nedeniyle toplumda önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bununla birlikte tüm sapmalar toplumsal bir sorun olarak kabul edilmemektedir (Caplow 1971: 526).

Sapmaya, belirli bir toplumda ve belirli bir dönemde varolan değer sisteminin ahlaksal düzleminin dışına düşen davranışlar olarak bakılır (Tolan 1981: 175). Bu nedenle toplumsal düzenin korunması ve sürekliliği için çeşitli toplumsal kontrol mekanizmaları geliştirilmiştir. Bu

alan bu kurallar, toplumsal düzen kuralları olarak adlandırılmaktadır (İçli 1994: 2). Her toplumda bu kuralların sınırını zorlayan ve aşan davranışlara toplumsal sapma olarak bakılır (Tolan 1981: 171). Toplumsal düzeni bozucu bir olgu olan sapmanın çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bireyin marjinal bir konumda kalarak, bir grubun dışında kalması, sapma davranışlarının bir nedeni olmaktadır; ya da norm çatışması içinde bulunan bireyin, bu normlardan birini uygulamak için diğerine karşı çıkması zorunluluğunda kalması gibi (Tolan 1981: 173). Sapma kuramcıları toplumda çoğulcu bir değerler sisteminin varlığını savunmaktadır. O nedenle bir davranışın suçlu ya da sapmış olarak kabul edilmesi için; bir grubun ya da bireyin belli bir şekilde davranırken, farklı değerleri bulunan diğer grup ve bireylerin davranışlarını ise sapma olarak nitelendirmesi gerekir (İçli 1994: 2). Toplumun beklentilerinden ve normlarından farklılaşan her birey sapmış (deviant) olarak tanımlandığında, bu kavram tutuculuğa ve varolan ilişkilerin değişmeden kalmasına, bunların savunulmasına yol açtığı öne sürülmektedir (Tolan 1981: 174). İçli de, sosyolog Simmons'un farklı nitelikte 80 kişiye, sapma davranışları ve sapmış olarak kabul ettikleri bireyleri listelemelerini istediğinde, bunun çok geniş bir yelpazeyi oluşturduğunu belirtir. Bu liste, fahişelerden, çok bilmiş kişilere, sanatçılara kadar uzanmaktadır (İçli 1994: 3). Bu da sapmış davranışın kişilere göre değiştiğini göstermektedir. Buna karşın Conklin'in 226 kişi üzerinde yaptığı araştırma sonuçlarına göre; adam öldürme, hırsızlık, soygun, ırza tecavüz gibi davranışların suç sayılarak cezalandırılmasını isteyenlerin % 95 olmasının, bazı davranışların çoğunluk tarafından onaylanmadığının göstergesi olarak alınabilmektedir (İçli 1994: 1).

Çoğunluğun karşı çıktığı bu tür suçları ise, Durkheim toplumlarda doğal bir olgu olarak kabul eder. O sapma davranışı olarak suçun fonksiyonel olduğunu ve toplumsal değişme için gerekli olduğunu savunur. Durkheim bu konuda daha da ileri giderek, suçun bir toplumun sağlık işareti olduğunu savunur. Çünkü ona göre suç, toplumun değişmez bir biçimde katı bir yapıya sahip olmadığını göstermektedir. Eğer bir toplumda suç yoksa, tüm bireyler aynı düşüncede demektir. Bu da o toplumun yaratıcı ve bağımsız düşünme özelliğinin, dolayısıyla değişmeye yetenekli olmadığını en belirgin işaretidir. Suç oranlarının artışı Durkheim, toplumun değişmeye gereksinimi olduğu şeklinde anlar. Toplumların mekanik dayanışmadan, organik dayanışmaya geçişi ile cezanın niteliği değişmiş ve geri verdirci hukuk sistemine geçilmiştir. Toplumların basit toplumdan (mekanik), karmaşık sanayi toplumuna (organik), geçişleri ile dayanışma yok olmuş, gruplar parçalanmaya başlamıştır. Ortak kuralların ve değerlerin çözülüp yok olması ile toplumsal düzen bozulmuştur. Böylece çağdaş sanayileşmiş toplumların yüz yüze bulunduğu anomi sorunu, literatüre Durkheim ile girmiştir (İçli 1994: 70-71).

Merton ise anomiyi kültürel amaçlar ile bu amaçlara ulaşmadaki yasal yollar arasındaki uyumsuzluk olarak tanımlar. Merton, bir kültürün tüm üyeleri tarafından yasal olarak kabul edilen hedefleri ve amaçları ile kültürün belirlediği bu amaçlara ulaşmak için izlenecek yollar olarak kurumlar, örf ve adetler arasında bir dengenin kurulması gerektiğini belirtir. Biri diğeri üzerinde etkin olduğunda ise Merton, dengenin bozulup, anominin başlayacağını belirtir (Merton 1967: 133-134).

Merton anomiyi kültürel amaçlar ile buna ulaşılacak yasal yollar arasındaki dengenin bozulması olarak ele alırken, kültürün bireyden istedikleri ile, toplumsal yapının izin verdikleri arasındaki bütünleşme eksikliğinin, normların bozulmasına, etkinliği yitirmesine neden olduğunu öne sürer (Merton 1967: 133). Buna rağmen o, toplumda bireylerin sapma davranışı göstermesinden daha çok, toplumla uyum içinde bulunduğunu belirterek, bireyin 5 uyum tipini çizmiştir (Merton 1967: 140).

Uyum (Conformity): Toplumda bireyler kültürel amaçları ve kurumlaşmış yolları onaylamaktadır. Bireylerin davranışları toplumun temel değerleri yönünde olduğu için, bireyin topluma uyumu söz konusu olmaktadır (Merton 1967: 141).

Yenilikçilik (Innovation): Genel olarak bu davranış; kültürel amaçları kabul edenlerin, bu amaçlara ulaşmada yasal yollara, yani toplumun onayını almış araçlara çok az sahip olmaları sonucu görülür. Merton özellikle ekonomik kriz dönemlerini buna örnek verir. Bu nedenle birey amaca ulaşmak için yeni araçlar, yöntemler bulur. Merton Amerikan toplumunda bu araçların ve yöntemlerin genelde sapmış davranışlar olarak kendini gösterdiğini belirtir. Çünkü bu tür davranışlar hedefe ulaşmada yasal olmayan yöntemleri seçmişlerdir. Hırsızlık, soygun gibi (Merton 1967: 141-145).

Şekilcilik (Ritualism): Kültürel amaçların bireyin yaşamında önceden olduğu kadar önemli ve etkili olmaması üzerine, bu kültürel amaçların bırakılarak, yaşamın sadece toplumun uygun gördüğü kurallar üzerine sür-

dürülmesini içeren bir davranıştır. Bu uyum tipinde bireyin yaşamında hareketli ve hızlı bir değişim görülmektedir. Toplumun onayını almış, kurumsallaşmış normlar, araç olarak kullanıldığı için Merton, bu davranışın sapma olup olmadığı konusunun tartışılabileceğini belirtir (Merton 1967: 149-150).

Geri Çekilme (Retreatism): Bireylerin hem kültürel amaçları hem de buna ulaşacak yolları kabul etmemesidir. Merton, bireylerin kültürel amaçları ve yasal yolları onaylamasına karşın, amaca yasal yollardan ulaşmada sürekli başarısızlığa uğramasının bu davranışa yol açtığını belirtir. Bu kişiler, kaçış içinde olan ve toplumdan soyutlanmış bireylerdir. Alkolikler, uyuşturucu kullananlar, ilaç bağımlıları, psikonörotikleri bunlara örnek olarak verir (Merton 1967: 153-154).

İsyan (Rebellion): Bu uyum tipi, amaç ve yasal yollara karşı çıkarak, yeni bir düzen kurmayı amaçlar. Bu davranışta topluma uyum yerine, onu tamamen değiştirme söz konusudur (Merton 1967: 155).

Konumuz adolesan döneminin özellikle kitle iletişim araçlarından etkilenmesi ile toplumda onay bulmayan davranışlara yönelmesi tehlikesini içermektedir. Toplumumuzda bu araçların şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikte yayınlarının, ne tür sapma davranışlarına yol açacağı henüz açıklığa kavuşmamıştır. Sapma davranışlarının özellikle genç yaşlarda daha yaygın olduğu ve bunun yaş ile orantılı bulunduğu, özellikle cinayet, soygun ve ırza tecavüz gibi ağır suç sayılan sapma davranışlarının adolesan ve ilk yetişkinlik dönemlerinde doruk noktasına

ulaştığı yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır (İçli 1994:221). İçli'nin bu çalışmasında örnek olarak sunulan Amerika'da tutuklananların yarısının 25 yaşın altında olması ve 30 yaşından itibaren bu oranların düşmesi buna kanıt olarak verilmektedir (İçli 1994: 221). Bu nedenle, özellikle kitle iletişim araçlarındaki şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikli yayınlar adolesanların suç ve yaş ilişkisindeki bağlantısı da göz önüne alındığında daha önemli olmaktadır. Ülkemizde 1975-1990 yılları arasında suçun yaşa göre dağılımı incelendiğinde 12-15 ile 60 yaşın üstünde suç oranlarının diğer yaş gruplarına göre daha düşük olduğu görülür (İçli 1994: 229). Bu sonuçlar 12-15 yaş grubu üzerinde yaptığımız araştırma açısından önemlidir. Çünkü kitle iletişim araçlarının etkileri üzerine yapılan çalışmalar genelde, kısa dönemden çok uzun dönem etkiler üzerine yoğunlaşmıştır. Şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikteki popüler kültür ürünleri, çocuğun suçu işlemeye en fazla eğilimli olduğu bir dönemin başlangıcında olması nedeniyle önem kazanmaktadır. Toplumda rollerin ve davranışların taklit yoluyla öğrenildiği varsayımından yola çıkıldığında, kitle iletişim araçlarının özellikle adolesanların ilgisine yönelik yayınlar açısından işlevi daha açıklık kazanmaktadır.

B. SALDIRGANLIK (ŞİDDET)

Saldırgan davranışın kökeni konusunda değişik görüşler bulunmaktadır. Freud ve Konrad Lorenz, saldırganlığın içgüdüsel olduğunu belirterek, bunu kalıtsal temele dayandırmışlardır. Bu kuram

organizmadaki biyolojik mekanizmanın bireyleri ister istemez saldırgan ve şiddet içeren davranışlara yönettiğini savunmaktadır. Saldırganlığın içgüdüsel kavramını kabul etmeden, sadece beyin merkezi sinir sisteminin ve endokrin sisteminin, şiddet içeren davranışlara yol açtığıda öne sürülmektedir. Bu görüş yeterli kanıt bulunmadığı gerekçesiyle toplumbilimciler tarafından geri çevrilmiştir (Bilgin 1988: 244-246).

Saldırganlığın bir engellenme sonucu olduğunu savunanlara göre engellenmenin olduğu her yerde saldırganlık vardır. Çünkü saldırganlık dürtüsü herhangi bir dürtünün doyurulmasının engellenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Engellenen kişinin her zaman saldırgan olamayacağı, değişik engellemelerin birikmesi sonucu, bir başka yönde patlak vereceği öne sürülmüştür. Buna saldırganlığın yer değiştirmesi denilmektedir (Bilgin 1988: 248). Bu görüş adolesanlar açısından ele alındığında; çeşitli kurallar ile toplumda yeni rol kalıpları edinilmesi istenen çocuğun karşılaştığı engellemeler, onu başka yönde tepki göstermesine neden olabilmektedir. Bu dönem çocuğunun özellikle aile, arkadaş ve çevre ile olan ilişkilerinde bu gözlenebilmektedir. Buna rağmen, saldırganlığın temelde öğrenilmiş bir davranış olduğu konusunda görüşler ağır basmaktadır. Çünkü engelleyici ya da tahrik edici bir durumla karşılaşıldığında daha önce benzer koşullarda öğrenilen türde davranışlar gösterildiği öne sürülmektedir. Herhangi bir biçimde gösterilen saldırganlık tepkisi ödüllendirilirse, aynı davranışın tekrar edilmesi beklenilmektedir. Eğer tam tersine, cezalandırılmış ise bu davranışın tekrarlanma olasılığının düşük olduğu belirtilmektedir (Bilgin 1988: 249).

Saldırgan davranışın taklit edildiği üzerinde yoğunlaşan Bandura ve Berkowitz, özellikle çocukların başkalarını taklit etmeye eğilimli olduğu görüşünde birleşirler. Bandura'nın deneyi saldırganlığa tanıklık eden çocukların bunu aynen uyguladıklarını göstermiştir. 150 cm boyundaki şişirilmiş plastik bir bebeğe büyüklerin yumruk attığını gören çocuklar, daha sonra yalnız bırakıldıklarında aynı davranışı taklit ederek, kendilerine verilen, bir başka bebeği yumrukladıkları görülmüştür (Freedman ve diğerleri 1989: 206-207).

Berkowitz öğrenme aşamasında belirli işaretler, ipuçları ya da özendiricilerin, kızgınlığı, saldırgan davranışa yönelmeye katkısının büyük olduğunu öne sürer. Düzenli olarak ve tekrarlanan saldırganlıkla birlikte görülen bu özendiricilerin örneğin; silahların, vurucu-kırıcı sözlerin, bir işaret özelliği kazandırdığını belirtir (Freedman 1989: 208). Spor olaylarını izleyenlerin bu tür ipuçlarını ve özendiricileri çevrelerinde bulmaları nedeniyle, spor karşılaşmalarında şiddet olaylarına yaygın tanıklık edilir. Conklin (İçli 1994: 109) spor olaylarını izlemenin, kişileri saldırgan yaptığını öne sürer. Çünkü hockey ve güreş karşılaşmalarını izleyenler, yüzme sporunu izleyenlere göre daha saldırgan davranmaktadır. Burada Berkowitz'in belirttiği gibi sürekli saldırgan bir davranışla birlikte (boks-güreş-futbol maçında olduğu gibi) uyaranlar olarak "vur", "patlat" tipinde özendiriciler, bu spor dallarında şiddeti arttırmaktadır.

Spor karşılaşmaları gibi pornografinin de, cinsellikle ilgili çarpıcı görüntüler nedeniyle cinsel duyguları aşırı uyatarak suça yönelttiği öne sürülmektedir. Özellikle pornografiye karşı duyarlı olanlar; gençler, üniver-

site öğrenimi görenler ve cinsel deneyimi olanlardır (İçli 1994: 109). Bu nedenle saldırgan davranışın hükmetmeye dayalı ilişkiler nedeniyle, özellikle şiddet içeren sahneler ile cinsel şiddet, cinsel zorlama ve istenmeyen cinsel saldırganlık arasındaki ilişki bulunduğu 1986 Pornografi Komisyon raporunda bildirilmiştir. Conklin Komisyon raporunun tersine, Danimarka'da 1966'da pornografinin serbest bırakılması ile cinsel suçlar ile ilgili tutuklanma oranında azalma olduğunu belirtir. Danimarka'da pornografinin yasallaşması ile cinsel suçların oranında bir artış görülmemesi (İçli 1994: 110), komisyon raporuyla çelişki oluşturmuştur.

Son yıllarda özellikle kitle iletişim araçlarında şiddet ögesinin artışının saldırgan davranışlara özendirici olduğu yönünde görüşler ağırlık kazanmaya başlamıştır. Özellikle televizyonun yaygınlaşması bu endişeleri arttırmıştır. 1950'lerden, televizyonun ilk dönemlerinden beri, çocukların davranışlarına yansıyan etkileri konusu araştırmalara temel olmuştur. Televizyonun çocukları şiddete yönelten bir araç olduğu ile ilgili önemli iki çalışma göze çarpar. Biri 70'lerin başında Ulusal Şiddeti Önleme ve Şiddetin Nedenlerini Araştırma Komisyonu (National Commission on the Causes and Prevention of Violence) diğeri ise Televizyon ve Toplumsal Davranışlar Üzerine Genel Bilimsel Tavsiye Komisyonu (Surgeon General's Scientific Advisory Committee on Tv. and Social Behavior) dur. Her iki grup da televizyondaki şiddet ile saldırgan davranış arasında bir ilişki olduğunu bildirmelerine rağmen bu konu üzerinde tam bir görüş birliği sağlanamamıştır. Özellikle yayın kuruluşları kendi yaptıkları araştırmalarıyla komisyon raporlarına karşı çıkmıştır.

1975'lere gelindiğinde Federal İletişim Komisyonu (FCC) erken saatlerde, yani aile ile birlikte televizyonun en çok izlendiği saatlerde yayınlara bazı kurallar getirir. Genelde bu kurallar yayıncı, yapımcı ve sanatçılar tarafından tepki ile karşılanmış ve uyulmamıştır. Bu arada sivil gruplar da programlardan şiddetin azaltılması yolunda eyleme geçtiler. Toplumda bu konuya karşı duyarlılık gittikçe artmaya başlamıştı. Amerikan Tıp Birliği bu tip yayınların halk sağlığına zararlı olduğu yolunda sürekli uyarılarda bulunuyordu. National Citizens Committee şiddet ve reklamlar arasında da bir ilişki olduğunu belirtince, bazı reklamcılar, reklamlarda şiddet öğesini azaltmışlardır. 1980'lerde ise artık halkın %70'i şiddet içerikli yayınların yaygınlığından şikayet etmekte ve önlem alınmasını istemektedir (Lowery ve diğerleri 1988: 357-358).

Kitle iletişim araçlarındaki saldırgan davranışların gözleyerek öğrenildiği ve taklit edildiği tezi; şiddet davranışlarını çocukların tıpkı anne-baba-arkadaşlarından öğrendikleri davranışlar gibi taklit ettiği görüşüne dayanır (Lowery ve diğerleri 1988: 361). Berkowitz 1963 kolej erkek öğrencisine Şampiyon filminden boks sahneleri izlettirir. Bu sahneleri izleyen denekler, daha sonra kendilerine bir saldırı olsun olmasın gösterilen yalancı deneğe saldırmıştır (Freedman ve diğerleri 1989: 231). Bununla birlikte Berkowitz, bireyin kızdırıldığı, heyecanlı olduğu ya da proveke edildiği zamanlarda gösterilen şiddet programlarının, aniden bir saldırgan tepkiye daha kolay yol açtığını da belirtir. Bununla birlikte haklılaştırılmış şiddetin, izleyicileri saldırgan davranışa yöneltmesi daha kolay olmaktadır. Berkowitz'in bu görüşü, çocukların belli programlardan

saldırgan tutum edindiği düşüncesinde olduğunu göstermektedir (Comstock ve Strasburger 1990: 34).

Araştırmalar; çocukların etkili bir şekilde televizyondaki şiddete karşı bağışıklık kazandırılabilceğini göstermiştir. 169 1. ve 3. sınıf öğrencisine 2 yıl süreyle televizyonda işlenen şiddetin yanlış olduğu, taklit etmek için cazip bir davranış olmadığı ve bu sahnelerin gerçek olmadığı hakkında uyarılarda bulunuldu. İki yılın sonunda çocuklar bu konuyla ilgili görüşleri sorulduğunda, televizyondaki şiddetin gerçek olmadığını belirttiler. Bu çocukların aynı zamanda davranışları ve arkadaş grubundaki saldırgan davranışları önemli derecede değiştiği görüldü (Comstock ve Strasburger 1990: 41). Bu nedenle Hoberman kitle iletişim araçlarında adolesanların kültürlemesi konusuna gerekli önemin verilmesini zorunlu görür. Şiddete alternatif olarak uyarıcı kitle iletişim yayınları ile onların daha farklı kimlikler ile özdeşleşebileceğini öne sürer (1990: 46). Şiddetin başarısız olduğu, suç işleyenlerin olumsuz portrelerinin çizildiği programların arttırılmasının, çocuklar üzerinde önemli etkisi olduğunu vurgular. Özellikle kitle iletişim araçlarının kültürlemede aile temelli bir sistemi kurmasının, çocuğun davranışına etkisinde önemli katkıları olabileceğini belirtir (1990: 48).

Hoberman'ın bu uyarılarına karşın bugün şiddetin bir ait olmayı, birliği, topluluğu düzenleyici olduğu ve bu nedenle şiddet görüntülerinin bu amaçla kullanıldığı görüşü yaygındır. Ericson bu düzenleme biçiminin şiddeti kontrol etmekten çok, kışkırttığı tezini savunur. Kültürün günümüzde kriz, düzensizlik ve karışıklık, anlamında alındığını belirten

Ericson, bu nedenle yasa ve düzen kampanyalarının bu düzenin kendi şiddetini biçimlendirdiği görüşündedir. Bu düzenleme biçimi şiddeti kanallı eden örgütleyen ve ilerleten bir düzenlemedir, ona göre. Eğlence olarak televizyondaki şiddet ise, insanların moral duygularını, zevklerini, farklarını birleştiren temel bir araçtır. Ericson televizyonda düşük kültürü besleyen, o nedenle düşük sınıfın kültürü olarak görülen şiddetin, ahlak bozucu olarak tanımlandığını belirtir. Bunun yanında Agatha Christie'nin Miss Marple'i ritüeller, ürünler, kurumlar ile toplumun duygularını yansıtan seçkin bir düzeni vurgular. Ericson bu tür programlarda şiddetin kime yapıldığı değil, nasıl yapıldığının önem kazandığını savunur. Çünkü öldürme olayı yanında bir kriket maçı, öğleden sonra çayları ve klasik eğitim oldukça konforlu bir şekilde verilmektedir (Ericson 1991: 239). Bu nedenle bu tür şiddet ahlaki değerlere uygun olarak verildiği için, toplumda tepki ile karşılanmamaktadır.

Televizyonda şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikte yayınların saldırgan davranışa eğilimi arttırdığını belirtenler yanında, bu tür programları izlemenin bireyi rahatlatığı ve saldırganlığı azalttığı yolunda görüşler de öne sürülmektedir. Aristo drama izleyenlerin acı, korku ve güzel duygularının başkası aracılığıyla azaltılabileceği görüşündeydi. Saldırgan duyguları fantazi şiddet gösterimi içinde eritilebileceğini savunan Catharsis Kuramı (Comstock ve Strasburger 1990: 35) televizyondaki şiddeti izledikten sonra saldırganlığın yatışabileceğini savunur. Bu araçlardan şiddet sahneleri izleyerek saldırganlık duyguları dağıtılabilecektir (Lowery ve diğerleri 1988: 364-365). Yapılan araştırmalar başlarda bu kuramın geçerli olduğunu göstermesine karşın, da-

ha sonraki deneyler bu bulguları yalanlamıştır. Çünkü kızdırılan deneklere izletilen şiddet içerikli filmler onların kızgınlığını azaltmak yerine saldırganlığını daha da arttırmıştır (Comstock ve Strasburger 1990: 35).

Bu araştırmalar kitle iletişim araçlarının özellikle adolesanlar açısından sapma davranışına yönelik saldırganlığı gözleyerek öğrenmesini kolaylaştırdığını göstermektedir. Çocuklar çevreleri ile uyum içinde olan kitle iletişim araçlarındaki sapma davranışlarını daha kolay öğrenmektedir. Bu Berkowitz'in ipucu ve özendirici görüşü ile uygunluk içermektedir. Çünkü iletişim ancak ortak anlam kurabildiği grup ve çevrelerde etkili olabilmektedir. Bu nedenle bu tür davranışlara hazır olan adolesana şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikte yayınlar taklit edebileceği bir davranış biçimi sunmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının yaydığı kültürü ve bunların adolesanlara yönelik etkilerini anlayabilmek için iletişimin incelenmesi gerekmektedir. Özellikle kitle iletişim etki modellerinin iletişim tanımlarını modellerine temel almaları nedeniyle iletişim tanımları, süreçleri ve iletişim ögesi olarak mesaj konumuz açısından önemli olmaktadır. Örneğin; Hiperdermik İğne Modeli iletişimi tek yönlü bir etkileme süreci olarak ele almaktadır. Bu model doğrultusunda şiddet-cinsellik ve pornografik içerikli mesajların adolesanlar üzerinde etkileri incelendiğinde, onların sınırsız ve tek yönlü bir etkisi olduğu kabul edilecektir. Bu nedenle iletişimi değişik boyutlarıyla tanımak bir bakıma yararlı olacaktır, kanısındayız.

II. İLETİŞİM VE KİTLE İLETİŞİMİ

A. İLETİŞİM

a. İletişimin Tanımı

Bireyin kendi varoluşunu gerçekleştirme aracı olarak görülen iletişim, çok boyutluluğu ve değişik disiplinlerle olan ilişkisi nedeniyle tanımlanması da güç bir kavramdır. Sven Windahl ve arkadaşları (1992:6) iletişim kavramını tanımlamayı iki gruba ayırır. İlki doğrusal model denilen, gönderici-mesaj kanal-alıcı çizgisindeki ileti ile ilgilenen modellerdir. Bu modellerde düşünce, duygu, davranış vb. nun kişiden kişiye nasıl iletildiği önemlidir.

İleti-tepki modeli olarak tanımlanan Lasswell (1960:117)'in "kim, neyi, hangi kanalla, kime ne gibi etkiyle iletir" şeklinde formüle edilen tanımı, doğrusal modele girmektedir. Burada iletişimin inanç ve düşünceler üzerinde yaptığı etki dikkate alınır. Lasswell, iletişim eylemini tanımlamada bu soruların yanıtlanmasını gerekli bulur. Ona göre; iletişim süreci ile ilgili bilimsel çalışmalar, bu soruların biri ya da diğeri üzerinde yoğunlaşma eğilimindedir.

Windahl ve arkadaşlarının (1992:6) ikinci grup tanımlamasında, iletişim, ortak ve paylaşılan bir anlam olarak ele alınır. Bu görüş doğrultu-

sunda; Rogers ve Kincaid (1968) Windahl ve diğerleri (1992:6)'ın iletişimi, kişilerin ortak bir anlama ulaşmak için bilgiyi diğerleriyle yaratma ve paylaşma süreci olarak ele aldıkları belirtilir. İletişim teknolojisindeki gelişmeler ile artık sadece gönderici ve alıcı terimleri bırakılmış, onun yerine her bireyin bir katılan olduğu görüşü benimsenmiştir. James Carey (Windahl ve diğerleri 1992:7), iletişimde bir tarafta iletme ile ilgili; diğer tarafta sembol ve ritüel ile ilgili tanımların bulunduğunu belirtir. Ona göre iletme açısından iletişim, kontrol amacıyla mesaj ve işaretlerin iletilmesidir. Ritüel yaklaşımın iletişim tanımı ise; iletişimin, mesajların belli bir zaman ve yer diliminde, sadece bilgi vermek değil, aynı zamanda inançları paylaşma işlevini de içerir.

Erdoğan ve Alemdar (1990:51) iletişim modellerini tutucu ve değişimci olarak ikiye ayırır.

"Tutucu iletişim kuramcıları iletişimi, iletilerin aktarılması, gönderilmesi ve yayılması olarak ele alır. Burada önemli olan mesajların alıcıyı etki altına almasıdır. İletişim, iletiler yoluyla yapılan bir toplumsal ilişki olması nedeniyle, ilişkide bulunan kişiler birbirinin duygu, düşünce ve davranışını etkileyen iletileri alır-verirler. Bu görüşde ağırlık etkililiğe verilmiştir. Eğer başarısız bir etki varsa bunun nedenini iletişimde yapılan bir hatada aramak gerekir" (Erdoğan ve Alemdar 1990:51).

Değişimci kuramcılar ise iletişimi, insan etkinliklerinin tamamlayıcısı, bir parçası olarak görür. İletişim, insan ilişkilerinin bir zorunluluğu, ayrıcalığı ve önceliğidir. Değişimci kuramcılara göre iletişim bir ileti alış-

verişi olmasına karşın, ileti bu tanımda, malların dağıtımı, paranın dolaşımı, pazar ilişkileri ile birlikte düşüncenin ve deneyimin; üretimi, dağıtımı ve alışverişini de kapsamaktadır. İnsan ilişkilerindeki sürekliliği vurgulayan iletişimin toplumsal bir olgu olması nedeniyle; toplumsal, ekonomik, siyasal ve tarihsel koşullar içinde incelenmesini zorunlu görürler (Erdoğan-Alemdar 1990:170).

Hem tutucu hem de değişimci iletişim kuramcıları; iletişimi, toplumsal ilişkiler içindeki bir ileti etkinliği olarak görmesine karşın; değişimciler iletişim olgusunu diğer disiplinlerle bağlantısını gözönüne alarak açıklarlar. Sadece etki değil, etkiyi ortaya çıkaran diğer faktörlerin ekonomik, siyasal, tarihsel açıdan incelenmesi gerekliliğini vurgulamaları aradaki farkı oluşturmaktadır. Bu farka rağmen tutucu ve değişimci kuramın iletişimi, karşılıklı bir etkileşim süreci olarak gördüğünü söyleyebiliriz.

İletişim, genelde bir ileti ilişkisidir. Bu ilişki sürecinde ortak bir etkileşimden söz edilmektedir. Bu çift yönlü ileti akımının sonucu bireyler arasında ortak bir anlam yaratmaktadır. Ortak anlam iletişime katılmayı ve paylaşmayı içerir. Bu nedenle iletişim tek yönlü bir etkinlikten çok çift yönlü niteliktedir. Schramm (Oskay 1985:104), iletişimi ortak anlamın genişliği oranında başarılı bulmaktadır.

Bireyin toplumsal bir varlık olması nedeniyle, onun iletişimde kendi varoluşu yanında toplumun varoluşunu da gerçekleştirdiğini öne süren Özkök (1985:11), iletişimi "bireysel olduğu kadar toplumsal, başka bir deyişle bireyselliği gereği toplumsallığı sağlayan bir insan etkinliğidir" şek-

linde tanımlıyor. İletişimin toplumsal varoluşu sağladığını belirten Claude Strauss (1984:14) da bir toplumda iletişimin üç düzeyde gerçekleştiğini öne sürer. Birincisi kadın iletişimi, ikincisi mal ve hizmet iletişimi, üçüncüsü ise bildiri iletişimidir. Kadın iletişimi akrabalık ilişkilerini; mal ve hizmet iletişimi ekonomik ve siyasal olguları, bildiri iletişimi ise dil sanat ve miti kapsamaktadır.

İletişim tanımlarından iki genel ayrımın varlığı ortaya çıkmaktadır. İletişimi sadece etki-tepki ilişkisine bağlayan doğrusal modeller, iletişimi paylaşma ve katılmanın sonucu ortak bir anlama ulaşmaya çalışan çift yönlü modeller. İletişim genelde günümüzde toplumsal bir olgu olarak ele alınmakta ve karşılıklı etkileşime dayandığı kabul edilmektedir. Bu görüş bireyi toplumsal bir varlık olarak kabul ettiği için dolayısıyla onun üyesi olduğu topluluğun kurallarına bağlılığını da içermektedir.

b. İletişim Süreçleri

Osgood ve arkadaşlarının (McQuail ve Windahl 1993:5), "kaynağın, hedefi, aradaki kanal üzerinden aktarılan sembolleri kullanarak etkilediği her yerde iletişim vardır" tanımı, genel anlamıyla iletişim sürecini içerir. Bu tanım uyarınca kaynak örgütsel bir yapı olabileceği gibi bir birey de olabilmektedir. Birey kendi başına bir iletişim kaynağıdır, diyebiliriz. Dil ve davranışları aracılığıyla mesajı kodlayıp alıcıya gönderebilmekte, alıcıdan kendisine gelen mesajı (feed-back) yorumlayıp yeni kodlamalara geçebilmektedir. Bu nedenle birey sürekli bir iletişim süreci içinde, bir ileti-

şim ağı içinde yaşamaktadır. Burada bireyin iletişimdeki işlevinin çift yönlü olup; hem kaynak hem alıcı olarak sürekli bir değişim içinde olduğu gözlenmektedir.

Maletzke (Gökçe 1993:15-16), sosyo-psikolojik açıdan iletişimi değerlendirirken, modelini, verici-mesaj-medya-alıcı ilişkisi üzerine kurmuştur. Bu ilişki sisteminde her bir öge birbirini etkilediği gibi, birbirinden de etkilenmektedir. Alıcı ve verici birbirine bağımlı durumdadır. Alıcı mesajı seçerken toplumsal çevresinden bağımsız değildir. Vericinin mesajı seçimini etkileyen de yine aynı koşullar olmaktadır. Kişinin bağlı olduğu toplumsal çevre onun iletişim araçlarından sunulan mesajlardan hangisini seçeceğini, hangisini algılaması ve kabullenmesi gerektiğini, yani mesajın etkisini de belirlemektedir.

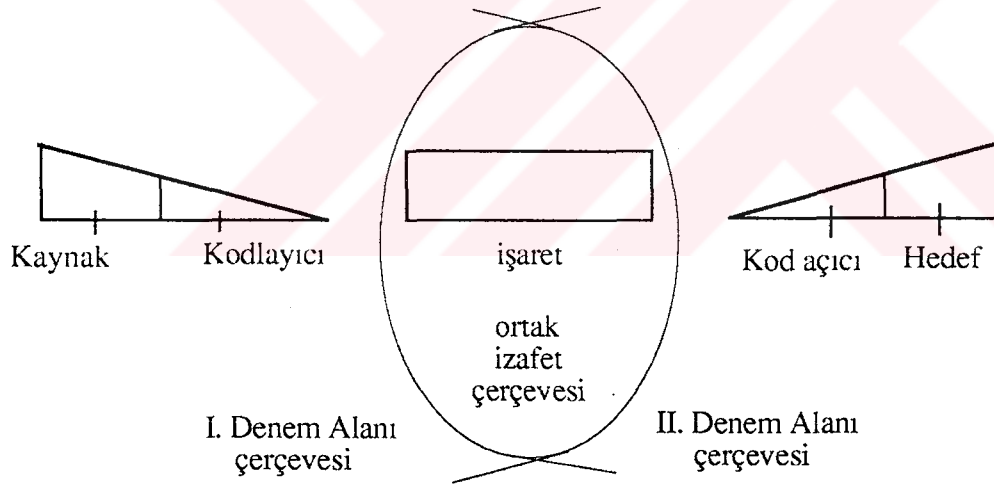
Riley ve Riley'in iletişim modeli, iletişim sürecinde Maletzke'nin modeline paralel görüşler içermektedir. İletişim sürecinde bireyin ilişkide bulunduğu birincil ve ikincil grupların öneminin vurgulandığı bu model, tek yönlü iletişim modellerine karşı çıkar. Çünkü gönderici mesajlarını aynı sistem içindeki öteki kişilerin ve grupların etkinliklerine ve umduklarına uygun bir şekilde gönderir. Bu nedenle ikisi arasında karşılıklı bir iletişim alışverişi bulunmaktadır. Hem gönderici hem de alıcı mesajları seçip gönderirken grupların etkisi altındadır. Gönderici konumunda mesajın şekillenmesi, alıcı konumunda ise hangi mesajı seçeceğine bu gruplar yardımcı olmaktadır (Erdoğan ve Alemdar 1990:100, McQuail ve Windahl 1993:48).

İki aşamalı akım modeline uygun olarak iletişim sürecinde kaynak ister tek bir birey, ister bir kurum olsun, alıcı ile ilişkisinde toplumsal çevre önemli bir etken olmakta. Çünkü alıcı ve verici toplumun belli referans gruplarına bağlı birer üyesi olarak mesajlarının seçiminde, bu grup ilişkileri ve grup yapısının etkisi altındadır. İletişimde hedef kitle denilen alıcı, günümüz çağdaş toplumlarında bir gruba bağlanma zorunluluğu duymaktadır. Dolayısıyla iletişimin başarısı da, mesajların bu özellikleri dikkate alınarak kodlayıp, hedef kitleye iletilmesine bağlıdır. Kısaca; hedef kitle bağlantılı olduğu toplumsal ilişkiler açısından ele alınıp, mesajın buna göre kodlanması gerekir. Bu açıdan şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikli yayınların tüm adolesanların ilgisini çektiği kabul edilmesine rağmen iki aşamalı akım modeline göre onun sosyo-kültürel çevresinin bu tür mesajların etki derecesini belirlemede önemli etken olduğu öne sürülebilir.

c. İletişim Ögesi Olarak Mesaj

Tüm iletişim modellerinde mesaj, kaynak ve alıcı arasında yer alır. Windahl ve arkadaşları (1992:133) mesajı kaynak ve alıcının ortaklaşa sahip oldukları ve palastıkları birşey olarak görür. Bazı modellerin kaynak ve alıcıdan izole edilmiş olarak, mesajı kendi başına bir varlık olarak görmelerine karşı çıkarlar. Onlara göre mesaj; onu yaratan kaynak ile onu alıp az ya da çok yeniden yapılandıran alıcının ortak bir parçasıdır.

Bu görüş Schramm'ın "ortak izafet çerçevesi"ni çağrıştırmaktadır. Schramm (Oskay 1985:101-102), kodlama yapılırken; mesajın açık ve anlaşılır olmasını, doğru bir şekilde ve belli bir hızla iletilmesi gerektiğini belirtir. Eğer mesaj kodlamadaki kalıplara uygun olarak alıcı tarafından çözülmemişse ve en önemlisi, alıcı kodlanmış mesajı kavrayacak yetenekte değilse, iletişim sisteminin etkinliğinden söz edilemez, demektedir. Ona göre iletişimin başarısı kaynak ve alıcının ortak denem alanlarının uyum içinde olmasına bağlıdır. Şekil I'e göre Schramm bu iki çemberin arasındaki ortak alanıⁿ ne kadar geniş olursa, iletişimin hedeflediği amaca da o kadar yaklaştığını belirtir. (Oskay 1985:103-104).

Şekil I: İletişimde ortak izafet çerçevesi (Kaynak: Oskay 1985:103)

Bu nedenle şiddet-cinsellik ve pornografik içerikli mesajlar ile onun alıcısı adolesanlar arasında ortak alanın oldukça geniş olduğu söylenebilir. Çünkü, adolesanlar bu tür mesajlara yoğun eğilim gösterdikleri için iletişim amacına ulaşarak, kaynak ve alıcı arasında ortak bir anlam oluşturabilmektedir.

Windahl ve arkadaşları (1992:142) son on yıldır, mesaj ve alıcı arasındaki ilişkinin kitle iletişim teorilerinde gittikçe ilgi topladığını belirtir. Onlara göre, Gerbner, çevreyi algılamayı iki yönetime göre belirler: Psikofiziksel (psychophysical) algılama tam algılamanın mümkün olduğunu, uygun fiziksel koşullar sonucu bunun gerçekleşebileceğini öne sürer. Bunun tersi olan eylem transfer edici (transactional) algılama ise, çevreyi algılamanın, algılamayı yapan bireylerin kendi deneyimlerine, çevrelerine, alışkanlıklarına geniş oranda bağlıdır. Gerbner burada algının, dürtüler kadar bireye de bağlı bir olgu olduğunu öne sürmektedir.

Schramm (1973:120) da Gerbner gibi mesajların seçiminde, seçici dikkat ve seçici algılamanın etkili olduğunu belirtmektedir. Bireylerin kendilerine yakın ve yarar sağlayacak mesajlara daha açık olduğunu Schramm seçimleme kesiri ile gösterir.

Seçimleme Kesiri Yarar Umudu
Gerekli Çaba

Algılamanın gösterge bütünlerini görmek olduğunu öne süren Abraham Moles (1983:86), iletişimde, alıcının ve vericinin ortak bir repertuara sahip olması gerektiğini belirtir. Alıcının mesaja kendi repertuarını empoze ettiğini ve bu nedenle alıcıya ait olmayan göstergelerin alıcı tarafından algılanmayacağını belirtir. Alıcının algıları ile mesaj üretilirken vericinin algıları az çok uygunluk gösterdiği için ortak bir göstergeler repertuarına sahiptir. İletişim de bu iki repertuarın ortak kıs-

mına dayanır. Moles'ün bu görüşü, Schramm'ın ortak izafet çerçevesi açıklamasını çağrıştırmaktadır.

Tüm bu görüşler genelde mesajın bilinçli bir seçim olduğu, bireyin etkinliğinin toplumsal konumunun ve daha önceki deneyimlerinin (kişisel özelliklerinin) etkileşimde önemli rol oynadığı doğrultusundadır. Çağdaş toplumlarda bireyin bir grup üyesi olduğunu kabul etmemiz nedeniyle iki aşamalı akım modelini benimsememize karşın, konumuz adolesan çağını kapsadığı için, bu kesimin bilinçli bir seçiminden söz etmede dikkatli davranılması kanısındayız. Ayrıca kitle iletişim araçları sürekli aynı türde mesajlar ileterek bu dönem çocuğuna bilinçli seçme şansını tanımamaktadır. Önem verilen konuları saptamada kitle iletişim araçları, izleyicilere göre bir önceliğe sahiptir. Bu nedenle, bu araçların saptadığı, seçip gönderdiği mesajlar arasından seçme yapma durumunda kalan çocuk, uzun dönemde bu araçların gözüyle çevresini tanımaktadır. Kitle iletişim araçlarının toplumsal bütünlüğü dayanışmayı sağlayıcı mesajlar yanında çocuğun çevresini yanlış algılamasına yol açan mesajların da bulunduğu gözönüne alındığında, çocuğun toplumsallaşmasında bu araçların ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Kitle iletişim araçlarındaki şiddet, cinsellik ve pornografinin yoğunluğu bu açıdan büyük endişeye yol açmaktadır. 4-9 yaş arası çocukların 250 savaş konulu çizgi film izledikleri ve bu filmlerde şiddet sahnelerinin ise 60-80 dakika arasında olduğu saptanmıştır. Bu filmlere ilaveten 1000'in üzerinde oyuncakla çocuğun bu konulara ilgisi de yoğunlaştırılmaktadır (Twitchell 1989:266).

Televizyonla intihar olaylarının 13-19 yaş arasındakileri nasıl etkilediği ile ilgili bir araştırma, çeşitli değişkenleri gözönüne almadığı için eleştirilmiş bile olsa, konumuz açısından önemlidir. 1982'de Phillips; Angie adlı soap operadaki aşırı dozda ilaç alarak intihar etmenin taklit edildiğini, üç yere hastanede yaptığı araştırmalar sonucu öne sürmüştür. Yapılan araştırma, aşırı dozda ilaç almanın dizinin yayınından sonra yaygınlaştığını ortaya çıkarmıştır (Stack 1990:392).

Phillips ve Larstensen (1986:686), 1973-79 yılları arasında 38 intihar öyküsünden sonra ilk 7 gün içinde özellikle 20 yaş ve altındakilerde intihar olaylarının arttığını gözlemişlerdir. Her intihar öyküsünden sonra, ilk 7 gün içinde 13-19 yaş grubunda (teen-age) %4.69 oranında, intihar olayında artış görülmüştür. Daha sonraki günlerde ise bu oranın düştüğü kaydedilmiştir. Yetişkinlerde bu oran, %2.91 ile daha düşük görülmüştür.

Bu çok tartışmalı etki konusuna birçok datanın eksik olması nedeniyle karşı çıkmıştır. İntihar öykülerinin teen-age grubunda intihar davranışını arttıran bir etkisinin saptanamadığı belirtilmektedir (Stack 1990:397).

Kitle iletişim araçlarının etkisi, bu araçların toplumda yaygınlaşması ile birlikte araştırma konusu olmuştur. Bu nedenle öncelikle kitle iletişimi/kitle toplumu kavramlarının açıklanmasıyla, bu araçların yapısı tanıtılıp ardından bu araçların etkilerini inceleyen araştırmalara geçmek gerekecektir.

B. KİTLE İLETİŞİMİ

Kitle iletişimi içeriğinde kitleyi de barındıran bir kavramdır. Kitle iletişimi açısından ele alındığında kitle; kültürel ürünleri tüketen bir izleyici kesimi olarak kabul edilir. Bu izleyici kitlesi, enformasyon ve sembolik (kültürel) ürünler için medya kaynaklarına bağımlıdır (Ball-Rokeach ve Cantor 1986:11). Demografik olarak dağınık, heterojen bir özellik gösteren kitle, iletişim araçları aracılığıyla anonim bir ilişkiye sahip; toplumsal dayanışmadan yoksun, örgütsüz bir özellik gösterir (Windahl ve arkadaşları, 1992:157). Müller (Gökçe 1993:73), farklı toplumsal statülere sahip oldukları için izleyicilerin heterojen olduğunu, göndericinin, mesajların hangi kitleye ulaştığını bilmemesi nedeniyle de anonim bir özellik gösterdiğini belirtir. Feed-back'in zayıflığı nedeniyle kitle iletişiminin tek yönlü bir özellik gösterdiğini belirten Maletzke'ye karşı (Gökçe 1993:73) Ball-Rokeach ve Cantor (1986:11), kitle iletişimini karşılıklı bir etkileşim olarak ele alırlar. Kitle iletişiminin medya üretiminin iletilmesine, izleyicinin feed-back'ine baskı gruplarının aktivitesine bağlı bir toplumsal içeriği kapsadığını belirtirler. Kitle iletişim araçları nedeniyle izleyiciyi bilinçsizce bu araçların etkilerine açık olarak gören Mills (1974:454) ise, kitle toplumu olarak nitelediği bu toplumda yaşayan bireyin bağımsız bir şekilde düşünemediğini, yaşamını kendi isteğine göre düzenleme gücünden yoksun olduğunu öne sürer. Bunun nedeni olarak kitle toplumunun tek yönlü bir haberleşme sistemine sahip olmasında görür.

Kitlenin kollektivist özelliği üzerinde duran Le Bon (1976:32), psikolojik açıdan kitleyi kalabalık olarak tanımlar. Amaçsız kalabalıktan farkı, bu kitlenin belli uyarıcılara ihtiyaç duymasındır. Kitleleri harekete geçirecek yöntemler olarak Le Bon, iddia (sav), tekrar ve bulaşmayı verir. Kitlenin harekete geçirilmesinde, etkinin gücü sürekli tekrarın bilinç altına yerleştirilmesine dayanır. Zamanla onun doğruluğunun önemli olmadığı, sadece o sözlerin gerçekliğine inanıldığını belirtir (Le Bon 1976:124).

Le Bon'un kitle tanımı, Gerbner'in televizyonun gerçek dünya olarak algılanması düşüncesine çağrışım yapmaktadır. Gerbner de kısa dönem etki yerine uzun dönem bu araçların mesajlarının tekrar edilmesiyle bu etkinin yaratıldığını iddia etmektedir (Ericson 1991:220). Bu iki görüşün sanırız ortak yönü, toplumun sürekli aynı tür mesajlar karşısında benzer bir duyguya (kollektiflik duygusuna) sahip olduğunu öne sürmeleridir.

Kitle iletişimi; kitle iletişim araçlarıyla, kitlesel nitelikte iletilen mesajların, dağınık ve örgütsüz izleyici kesimine ulaşması anlamındadır. Kişilik dışı haberleşme kanalları, profesyonel bir örgütün denetiminde, izleyicilerin yaşam biçimini değiştirmeyi amaçladığında iletişim, kitle iletişimine yönelmiş olmaktadır. Bu gelişmeyi, sanayileşme, kentleşme ve modernleşme süreçleri hazırlamıştır. Bu süreçlerin sonunda toplumlar, büyük ölçüde kitle iletişimine dayalı hale gelmişlerdir (Mc Cormack 1986:36; Lerner 1973:131; Janovitz 1968:41).

Belirtilen özellikleriyle kitle iletişimi, iletişimden yapısal farklılıklar göstermektedir. İletici, örgütlü, uzmanlaşmış bir grup niteliğine kavuşur-

ken, alıcı, örgütsüz, dağınık, farklılaşmış bir özellik gösterir. İleticinin bu nedenle mesajları da standartlaşmış ve her kesimden izleyiciye iletilecek şekilde kitleselleştirilmiştir. Bu kitlesel dağıtım yeteneği nedeniyle izleyiciler üzerinde yarattığı etkiler konusunda toplumbilimcileri de araştırmaya yöneltmiştir.

a. Kitle İletişiminde Etki Modelleri

Kitle iletişim araştırmaları 19. yüzyılın sonunda sanayi toplumunun gelişimi ile toplumbilimcileri kitle iletişiminin ikna gücü üzerinde yoğunlaştırdı. Bu araştırmalar üç ayrı dönem olarak incelenebilir.

İlk dönemde, kitle iletişim araçlarının güçlü etkileri olduğuna inanılmıştır. Bu dönem iki dünya savaşı arasını kapsar. İkinci dönem, II. Dünya Savaşı sonrası 70'li yıllara kadar uzanır. Güçlü etki yerini sınırlı etkiye bırakmıştır. 70'lerden sonra günümüzde yeniden kitle iletişim araçlarının güçlü olduğu görüşü benimsenmiştir (Windahl ve diğerleri 1992:191).

Medya çalışmalarının başlangıcında bu araçların tek yönlü olarak izleyiciler üzerinde yoğun etkisi "hipodermik iğne", "kurşun teorisi" gibi görüşlerle dile getirilmiştir. Bu görüş kitle iletişiminin ani ve güçlü etkisi olduğunu varsayar ve psikolojideki uyarı-tepki nosyonuna dayalı olarak, izleyiciyi edilgen kabul eder. Bu model izleyiciyi kitle toplumu olarak ele

alır. Kitle iletişim araçlarından gelen mesajları, aynen kabul edip benimseyen bir kitle toplumu (Rogers 1973:293), görüşü oldukça yaygındır. Bunun nedenleri olarak da; a) Film, radyo ve basındaki yeni teknikler ile iletişim, kitle üretiminde önemli derecede kitle izleyicisi yaratmış, b) Kentleşmeyle insanın kırsal toplumun değerlerini uzun süre sürdüremediği ve kitle iletişiminin iletileri ile karşı karşıya, savunmasız kaldığı kabul edilmiştir. Medya pasif izleyicilerini etkilemek amacıyla "kelime mermilerini" gönderiyordu (Curran ve diğerleri 1990:11-12).

Bu dönem araştırmaları kitle toplumu ve kitle kültürü tartışmaları üzerinde yoğunlaşır. Kitle iletişim araçlarının bireyleri yönlendirmede oynadığı etkin rol araştırılır.

1940'lardan sonra tek yönlü hipodermic iğne modeli geçerliliğini yitirdi. Paul Lazarsfeld, Bernard Berelson, Elihu Katz, Robert Merton ve Herto Herzag, izleyicileri aile, çalışma örgütleri topluluk ile bağlantısı içinde ve topluluk üyesi olarak ele alarak, kitle iletişiminin sınırlı etkisi üzerinde birleştiler (Ball-Rokeach ve Cantor 1986:121). Bauer (1973:141)'de farklı izleyicinin, farklı tepkilerinin olabileceğini bunların tepkilerini izole edilmiş bireyler olarak değil, bir grup üyesi olarak gösterdiklerini belirtir. Hatta izleyicinin haberleşmeyi etkilediğini ve haberleşmenin onun dikkatini çekecek şekilde haberlerini örgütlediğini de ileri sürer.

Carl Hovland (Windahl ve diğerleri 1992:192) tarafından yönlendirilen Yale Üniversitesindeki bir grup araştırmacı, etki sürecine

katkı sağlayan bir dizi faktör buldu. Yale grubunca çizilen bu model De Fleur ve Ball-Rokeach tarafından psiko-dinamik model olarak adlandırılan çalışmaydı. Buna göre, ikna edici mesajlar, görülmeyen psikolojik süreçleri değiştirmeyi ya da harekete geçirmeyi, ancak kişinin istediği eylemler aracılığıyla başarılılar. Burada mesajın önemi gittikçe azalmıştır.

Paul Lazarsfeld (Windahl 1992)ın yönettiği Colombia Üniversitesindeki bir grup araştırmacının çalışmasında: kitle iletişiminin bireylerin tercihlerini değiştirmede çok az etken olduğu gösterilmiştir. Bunun iki nedeni olduğu öne sürülmüştür. Halk kitle iletişim araçlarını kullanmada seçicidir. Bireylerarası iletişim; inanç, tutum değişiminde, kitle iletişiminden daha etkilidir.

"Kitle İletişiminin Etkileri" adlı incelemesinde Joseph T. Klapper (1973:82-84), izleyicinin varolan tutumunu değiştirmeden öte, bu tutumları güçlendirici etkisinin görüldüğünü öne sürer. Klapper, kitle iletişim araçlarının etkilemesinde, izleyicinin ön eğilimleri, seçme süreci, grup normları, iki aşamalı akım ve kitle iletişim aracının konumu gibi ortamsal etmenlerin de önemli olduğunu belirtir. İzleyicinin pasif değil, aktif bir niteliğe sahip olduğu, etkilenme açısından da iki aşamalı akım modeline göre, araçdan çok çevresindeki kanaat önderlerine inandıkları görülmüştür.

Kullanımlar ve Doyum teorisi başlığında toplanan bu görüşler izleyiciyi artık bir kitle toplumu olmaktan öte, medya içeriğinde kendi ihtiyaç ve kullanımı için etkileme gücüne sahip bir kitle olarak kabul eder.

İzleyici medya içeriğini seçme ve belirlemede burada aktif bir görev üstlenmiştir (Windahl ve diğerleri 1992:159).

Doris Graber (1993:214)'in 453 kişi üzerinde, haberlere ilgi nedenleri üzerine yaptığı araştırmada, haberleri; kişisel ilgi %26, duygusal yaklaşım (emotional appeal) %20, toplumsal özen, önem %19, hikayeyi ilginç bulma %15, işe uygunluk %12, rastlantı (chance reasons) %1, çeşitli nedenler %7 ile izledikleri tesbit edilmiştir. Bu da bireylerin çeşitli nedenlere bağlı olarak iletişim aracını kullandığını gösterir. Berger'e göre Kullanım ve Doyum Modeli medyada 23 çeşit kullanım ve doyuma karşı gelen uygun programların olduğunu öne sürer. Örneğin, eğlenmek isteyen izleyici için uygun program gündelik yaşamı anlatan komediler (sitcom) ise, cinsel dürtülerini tatmin edebileceği program soap operalar olmaktadır (Berger 1992:70).

Bu görüşler; kitle iletişim araçlarının sınırsız etki modellerine; hipodermik iğne modeli ile ortaya atılan kitle toplumu olgusuna bir tepkidir. Bu dönem medyasının sınırsız gücüne dayalı bir inancın kırılmasına yönelik araştırmaların ağırlık kazandığı bir dönem olarak nitelendirilebilir.

70'li yıllara gelindiğinde etki değerlendirmeleri yeni bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde sınırlı etki modeline karşı çıkılmaya başlanır. Bunun önemli nedeni televizyonun yaygın bir kullanım alanına sahip olmasıydı (Windahl ve diğerleri 1992:194). Bu dönemde Marksist ve yeni Marksistler de, medyayı sınıf egemenliğine dayalı merkezi bir rol oynayan

ideolojik bir araç olduğu için eleştirdiler (Curran ve diğerleri 1990:13). Yine bu dönemde medyanın laboratuvarında yapılan etki deneyleri ya da kısa dönemde ölçülmesi yerine, uzun dönemli etkinin araştırılması çalışmaları başlamıştır. Benzer ve aynı tipte mesajların ya da belirli aracın mesaj içeriğinin tekrar edilmesi ile uzun dönemli etkinin yaratıldığı belirtildi (Lang ve Lang 1986:272-274). Etkinin ne kadar sürede oluştuğu ve ne kadar süre etkili olduğu araştırıldı. Şekil II, bu konuda kısa ve uzun dönem etkilerin tipolojisini göstermektedir (Windahl ve diğerleri 1992:195).

Etkinin Ortaya Çıkma/Kurulma Zamanı		Uzun	Kısa
Etkinin Kalıcılığı	Uzun	I	II
	Kısa	III	IV

Şekil II: Kısa ve Uzun Dönem Etkilerin Bir Tipolojisi
(Kaynak: Windahl ve Diğerleri, 1992:195)

I. bölmede, iletişimin uzun dönem etkisi görülüyor. Oluşumu uzun zaman alan bu etki uzun dönemi kapsar. Örneğin, toplumsallaşma, değerlerin oluşumu bu tip etkiyi gerektirir.

II. bölmede, etkiye, kısa dönemde ortaya çıkan olaylar neden olmasına karşın etkisi kalıcı olur. Uzun dönemi kapsar. Bu tip etkilere kriz ve dikkat çekici olaylar neden olabilir. Rock Hudson'un AIDS'den ölümü, kısa süreli bir olay olmasına rağmen bilgi ve tutumlarda kalıcı bir etkisi olmuştur.

III. bölmede etki, uzun süren bir çalışmanın sonucunda, kısa süreli bir olayda ortaya çıkma sürecidir. Kısa dönemli bir olayın etkisinin uzun dönemli bir etkiye bağlı olduğu görülür. Bir yıl süren seçim kampanyasında adayın oy verme işlemi sonucu, seçimi kazanması, kısa süreli bir olaydır. Ama bu olayın gerçekleşmesi uzun süreli bir etkileme çalışmasına bağlıdır.

IV. bölümde, etki, 40-50'lerin medyadan kısa dönem etkinin amaçlandığı ve temel dürtülerin tanımlandığı bir etkidir. Kısa araya girişlerin, kısa dönemli etkiler yaratacağı görüşü benimsenmiştir.

Medyanın sınırlı etki gücüne karşı çıkan Gündem Kurma ve Saptama Teorisine göre medya izleyicinin ne düşüneceğine değil, ne hakkında düşüneceğine etki ederek izleyiciyi yönlendirmek-tedir. Bu teorinin hipotezine göre, medya olay ya da konuya ne kadar çok önem verirse kamu da o olay ya da konuya o kadar çok bağlanacaktır (Windlah ve diğerleri 1992:208-210). Medyanın gündem kurma üzerine etkisini saptamak üzere McCombs ve Shaw (Agee ve diğerleri 1985:34-35), ABD'de 1968'de başkanlık seçimlerini incelerler. Başkanlık seçimi süresince tüm iletişim araçlarının temel aldığı konuları ve seçmenlerle yapılan görüşmeler sonucunu karşılaştırdıklarında, iletişim araçlarının görüşleri doğrultusunda seçmenlerin ilgilerini saptarlar. Bu nedenle kitle iletişim araçlarının kamunun gündemine girecek konuları seçerek, kamuyu yönlendirdikleri öne sürülür. Böylece kamunun neye önem vereceği, yani kamu gündemi gate-keeper olarak kitle iletişim aracı tarafından belirlenmiş olmaktadır. Bu açıklamalarda, gündem kurma ve saptama teorisi ile kitle

iletişim araçlarının güçlü etkileri olduğu görüşü belirginlik kazanmaktadır. Ancak bireylerin, bir toplumsal grubun yeleri olmaları, eğitim düzeyleri, iletişim aracını izleme alışkanlıkları gibi değişkenler bu modelde dikkate alınmamaktadır.

Çağdaş toplumlarda bireyin enformasyon kaynağı kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları, bilgi verme işlevini yerine getirirken, gate-keeper görevini üstlenmiştir. Yani kendisinin önem verdiği konuları gündeme alarak bunu kamunun gündemi şekline getirebilmektedir. Maxwell E. Mc Combs, Donald L. Shaw (Agee ve diğerleri 1985:35) kitle iletişim araçlarının en önemli özelliğinin bu nedenle yönlendiricilik olduğunu vurgularlar. Graber (1993:216) de, bu görüş doğrultusunda birçok insanın, medyanın gündemine farkında olmadan uyum sağladığını ne sürer. Graber'in (1993:204) ocukların politik toplumsallaşmasını konu edinen araştırmasında, çocukların son 10 yılda ailenin ve çevrenin yanında televizyondan da etkilendikleri; otorite, mülk, karar verme ve politik sembollere saygı göstermeye yönelik tutumlarını medyadan edindiklerini ne sürer. Ekonomi, ırk sorunları, savaş ve yurtseverlik tutumuyla ilgili sorular sorulduğunda, Graber, lise ğrencilerinin; aile, arkadaş ya da kendi kişisel deneyimlerinden çok, medyadaki açıklamalar yönünde görüş bildirdiklerini belirtir. Schiller (1993:41-42) "ok farklı kanallardan gelen fakat hep aynı şeyleri telaffuz eden mesajlar, çoğu Amerika'nının bilincini ta doğduğu günden itibaren paketlemekte, düzenin emrine hazır hale getirmektedir", diyerek medyanın manipule edici gücünü vurgular.

Annenberg Okulunun araştırmaları (Kültürel Göstergeler Teorisi) özellikle televizyonun etkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Televizyonda anlatılan öyküler, aynı konuları üst üste yeniden işleyen mesaj sistemine dayanır. Televizyon toplumun (Amerikan toplumunun) inanç, imaj ve düşüncelerini yansıtır ve bunları yaratır. Ayrıca izleyicinin ilgisini sürekli tutmak için öncelikle sunulan inançları, imajları v.b. güçlendirecek şekilde de motive eder. Çok fazla televizyon izleyenlerin, dünyayı, televizyondan yayılan dünya imajına göre algıladıklarını öne sürerler. Örneğın, Birleşik Devletler televizyonu, bize şiddetin hakim olduğı bir dünyada yaşadığımızı gösterir; bu nedenle çok fazla televizyon izleyenler, gerçek dünyayı da bu şekilde kabuletmeye eğilimindedirler (Windahl ve diğerkleri 1992:216).

Annenberg Okulu yaptığı araştırmalarda televizyonun kültürleme işlevini incelemiştir. Genellikle televizyonda verilen şiddetin işlevi üzerine Gerbner şunları öne sürer: "şiddet televizyonun toplumsal düzeni sergilemesinde (portroyal) anahtar bir rol oynar. Bu çok basit, ucuz ve dramatik araç, yaşamda kimin kazandığını ve oynanan oyunun kurallarını gösterir. Kimin güce sahip olduğunu ve bu gücü kimin kabul etmesi gerektiğini belirtir" (Blumler ve Gurevitch 1990:259). Çünkü Gerbner, televizyonun kültürleme anlamına gelecek şekilde toplumun değer yargılarını yansıttığını öne sürer. Televizyonda tekrarlanan bu kalıplar bir dünya görüşünü yansıtır. Bu nedenle, örneğın televizyonda yayınlanan şiddet, toplumun düzenini anlamada anahtar bir rol oynamaktadır (Blumler ve Gurevitch 1990:258). Bu açıdan şiddet teması gücün kimde olduğunu göstermesi açısından Gerbner'de önem kazanmaktadır.

Kültürel Göstergeler teorisine göre, televizyonun sürekli değişmeden iletilen mesajları nedeniyle izleyiciye toplum gerçeği bozulmuş (distorted) olarak sunulur. Özellikle çok fazla televizyon izleyenlerde, gerçekler televizyonun sunduğu şekilde algılanır (Sapolsky ve Tabarlet 1991:505-506).

Gerbner, 13-14 yaş grubuna şiddet, kentte gezmenin tehlikesi ve diğer insanlara güven duyma ile ilgili verileri kullanarak bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucu, aşırı televizyon izleyenlerin cevaplarının televizyondaki olayları gerçek olarak algıladıkları sonucuna yöneltmiştir. Bu izleyicilerin aracın yansıttığını toplumsal gerçek olarak kabul ettiğini gösterir. Gerbner'in araştırmasında sosyo-ekonomik statüye, cinsiyete, eğitime bağlı olmadan kitle iletişim araçlarını fazla kullananların aynı doğrultuda, televizyon gerçeğini temel alarak soruları yanıtladığı görülmüştür (Blumler ve Gurevitch 1990:258-259).

Sapolsky ve Tabarlet (1991:506), özellikle adolesanların cinsel mesajlara karşı çok duyarlı olduklarını belirterek; televizyondaki sembolik çevrenin gerçek dünyadaki cinsel davranışların sıklığı ve yapısı hakkında izleyici inançlarını oluşturacağını öne sürerler.

Kültürel Göstergeler Teorisi ve Gündem Kurma Teorisi, ilk dönem hipodermik iğne modeline bir dönüş gibidir. Daha önce belirtildiği gibi Kullanım ve Doyumlar teorisi ile bu görüşlere karşı çıkmaktadır. Özellikle iletişim araçlarının kullanımında olumlu yönler bulan görüşler de bulunmaktadır. Joshua Meyrowitz (Graber 1993:220), televizyonun top-

lumsal rolleri, özellikle evde izole edilmiş durumda olan kadınlara, sadece erkeklere açık olan bir dünyaya ait rolleri öğrettiklerini belirtir. Televizyon ona göre, özellikle çocuklara, büyüklerin yaşamlarını, deneylerini öğrenmede öncülük ettiği için yararlı olmaktadır. Görüldüğü gibi medya bireylere bir yaşam deneyimi kazandırmakta toplumsal dersler almasına yardımcı olmaktadır. Susam Sokağı adlı programı iki yıl süreyle izleyen beyaz çocukların, diğer ırklardan çocuklara karşı olumlu görüş benimsedikleri gözlenmiştir (Greenfield 1982:38).

Kitle iletişim araçlarının etkileri konusunda olumlu ya da olumsuz görüş bildirenlerin sanırız birleştikleri nokta, bu araçların kesin etkisinin olduğudur. Etkinin şiddetini azaltan ya da arttıran çeşitli etkiler olmasına rağmen, bu araçlar toplumda önemlerini korumayı sürdürmektedirler. Özellikle adolesanlar açısından şiddet, cinsellik ve pornografik türü yayınlar sürekli ilgiyi canlı tutmaktadır.

Gündem Kurma ve Kültürel Göstergeler teorileri açısından izleyici birer kitle toplumunun üyesi olarak kabul edilmektedir. Ülkemiz açısından bu aracın kullanımı gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle adolesanlar açısından baktığımızda bu tehlike toplumumuz açısından da geçerli gibi görünmektedir. Çünkü 1984 yılında TRT tarafından uygulanan bir ankette, 12-15 yaş grubundaki 3048 çocuktan %62.1'i sürekli televizyon izlediğini, %22.8'i ara-sıra, %2.7'si hafta sonları, %12.4'ü ise hiç izlemediğini belirtmiştir (TRT Programları 1985:16). 1988 yılında yapılan son ankette ise 12-14 yaş grubundan 1188 ortaokul çocuğunun %60.3'ü her zaman %39.7'si ise ara-sıra televizyon izlediklerini belirtmiştir (TRT

Radyo ve Televizyon Çocuk Programları Kamuoyu araştırması 1988:21). Bu oranlar arasındaki fark, son araştırmanın ortaokul çocuklarını kapsamaması nedeniyledir. Buna rağmen izleme oranı yine de yüksektir.

Adolesanların fiziksel ve psikolojik gelişim özellikleri açısından, şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikli mesajlar ile ortak bir anlama ulaştıkları, bunun da bu tür mesajların onayı anlamına geldiği söylenebilir. Bununla birlikte, bu araçların yaygın kullanımına ve bu tür programlara yoğun ilgiye rağmen; toplumumuzda hala etkinliğini sürdüren aile kurumunun ve yaşayan kültürün bu araçların sınırsız etkisini kırabileceğine inanılır. Konumuz açısından bu nedenle, bir toplumun yaşamını biçimlendiren kültür ile, kitle iletişim araçları tarafından yaratılan kültürü ve bunların etkileşimini incelemek gerekmektedir.

IV. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI-KÜLTÜR

A. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI-KÜLTÜR- TOPUMSAL YAPI ETKİLEŞİMİ

Toplumsal bilgi edinme kaynağı olarak çağdaş insanın kitle iletişim araçlarından (KİA) yararlanması sonucu, bu araçların bireye hazır bir toplumsal imaj sunduğu öne sürülmüştür (Ward 1992:15). Çağdaş, karmaşık toplumda, KİA tarafından üretilen mesajların yardımıyla bir bütünlük duygusu oluşturulur (Ward 1992:15) ve bu mesaj akımları ile toplumsal yapı sürekli beslenir (Moles 1983:27). Açık bir sistem olarak kabul edilen toplumda, her örgüt bir iletişim ağı içindedir. Bu iletişim ağının, toplumun sürekliliği ve yenilenip değişmesi için bilgi alımını sağladığını daha önce belirtmiştik. Toplumun bu değişim sürecinde, feed-back mekanizmasına, çeşitli enformasyon kanallarına, bilgi depolama bölümlerine ve karar verme yeteneklerine sahip olması gerekir. Değişimin gerçekleşmesi açısından, tüm bu mekanizmalar yanında, değişime olanak sağlayacak enformasyona da gerek vardır (Cadwallader 1964:159-161). Toplumsal değişimin, uyum içinde gerçekleşmesi açısından Etzioni, merkezi bir karar verici sistemin, diğerlerine önderlik etmesi gerektiğini belirtir. Onun modeli kontrol (bilgilerin girişi ve karar verme)-güç ve düşünce birliği (iç dayanışma)'ne dayanır (1970:76). Bu nedenle toplum sürekli yeni bilgi kaynaklarına ve bunların iletilmesine ihtiyaç duyar. Bu iletilen mesajların geri besleme (feed-back) ile yeni bir değişime yol açarak,

toplumsal gelişmeyi sağladığı, toplumu dengede tuttuğu söylenebilir. Toplumu sürekli besleyen (Moles'un deyimiyle) bu bilgi akımı, kültürdür. Sackman (1992:141) kültür tanımını yapanların farklı kavramları temel olarak tanımlarını yaptıklarını belirtir. Ona göre Harrison ideoloji, Baker ve Sapienza inanç birleşimi, Wilkins, Phillips ve Schein temel davranışlar, Deal ve Kennedy ile Peters ve Waterman paylaşılan değerler seti, Sathe önemli anlamlar (understanding), Kilmann ortak istek ve Hofstede ise insan aklının ortak planlaması kavramlarından yola çıkarak kültürü açıklar. Bu kavramların tümü toplumun değerlerini, sürekliliğini, uyumunu içermektedir.

Kültür terimi başlangıçta ürün kültürü (yetiştirme) daha sonra genişleyerek, insan zihninin kültürü ve 19. yüzyılda belirli bir halkın genel yaşam biçimi olarak kullanılmıştır. Herder ilk olarak kültür terimini uygarlık ile eşanlamda kullanmayarak çoğul anlamda kültürler şeklinde ele alır. Bu da kültürlerin ortaya çıkmasına etken olan öğelerin neler olduğu sorununu gündeme getirmiştir. Kültür tanımında, antropolojik anlamda, toplumu oluşturan dinsel, düşünsel ulusal değerler anlamında bir kurucu ruh kavramından; toplumsal süreçlerin belirlediği bir yaşanan kültür kavramına gelinmiştir. Bu durum Williams'a göre kültürün bütünsel alandan, bölünmüş, parçalı bir alana aktarıldığı anlamına geliyordu (Williams 1993:9-10).

İnsanın zihnini geliştirmesi ya da insan zihninin aktif hale getirilmesi anlamında kültür ise bugün; kültür edinme sürecindeki kültürel ilgi ve faaliyetlerin aracı olarak sanat ve insani etkinlikler kapsamına girmektedir

(Williams 1993:9-10). Bu anlamıyla kültür; kitle iletişim araçlarının oluşturduğu kültür ve bu kültürün niteliği; adolesanlar açısından konumuzu ilgilendirmektedir. Popüler kültür-kitle kültürü tartışmalarında kültürün bu tanımı daha açıklık kazanmaktadır. Williams kültürün bu içeriğiyle sosyoloji ve antropolojinin "bir yaşam biçimi" anlamından çok farklı olduğunu belirtir (Williams 1993:9-10). Bu farklı anlamları, bir tanımda birleştiren görüşler de tarihsel çizgide iki grupta toplanabilir:

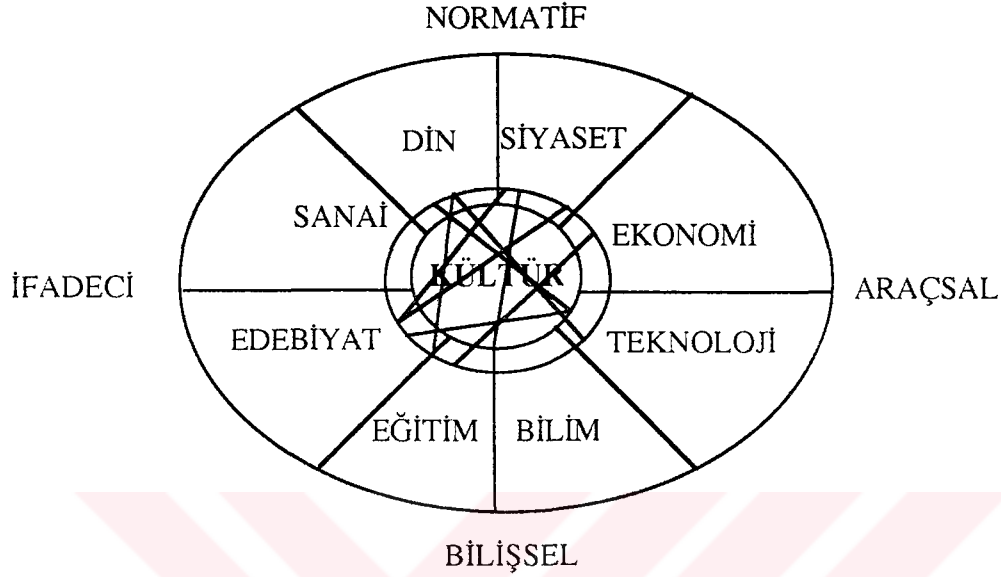
- Kültür tüm toplumsal eylem ve entellektüel etkinlikleriyle yaşam biçimini belirler (İdealist yaklaşım).
- Kültürü toplumsal yapının doğrudan ya da dolaylı bir ürünü olarak kabul eden yaklaşım (Materyalist yaklaşım) (Williams 1993:10; Rosengreen 1986:87). Materyalist yaklaşım; toplumsal yapıyı oluşturan faaliyetleri birincil önemde görerek, kültürü ikinci derecede yaşam biçimini düzenlemede etken görür (Williams 1993:10).

Bu durumda idealist görüş, araştırmalarında, kurucu ruhun açıklanmasından yola çıkarak; bir halkın ilgisini değerlerinin işareti olan tüm entellektüel faaliyetlerini, sanat türlerini, diğer kurum ve sanatlarla ilişkisi içinde ele alan bir yöntem izler. Materyalist görüş ise, toplumsal yapının belirgin özelliklerini temel alarak onun kendini kültürel bir ürün olarak ortaya çıkarması yöntemini izler (Williams 1993:11). Materyalist görüş toplumsal yapıya özgü kültürel ürünlerin ortaya çıkacağını, yani, kültürel ürünlerin toplumsal yapının özelliklerini yansıttığını belirtir. Rosengren günümüzde idealist materyalist ayrımı yaklaşımının gittikçe önemini kaybettiğini belirtir. Yeni eğilim karşılıklı bağımlılık ve otonomi yönündedir (Rosengren 1986:87).

İdealist ve materyalist yaklaşımların kaynaşması yeni bir yaklaşımı öne çıkarmıştır. Bu görüş, kültürü, doğrudan toplumsal yapının bir ürünü değil, toplumsal düzenin kuruluşunda bir anlamlandırma sistemi olarak görmektedir (Williams 1993:11). Bu yeni yaklaşım, kültürün, toplumsal yapıyı oluşturmaktan öte ona anlam verdiğini savunur. Böylece, toplumsal düzen bu anlam sistemi içinde şekillenmekte, yaşanmakta, yeniden şekillenerek sürekliliği sağlanmaktadır. Williams'ın bu anlamlandırma sistemi ile Rosengren'in karşılıklı bağımlılık yaklaşımı, karşılıklı etkileşimi odak noktası almaktadır.

Kültürün antropolojik ve sosyolojik anlamda genel bir yaşam biçimini oluşturan anlamı ile (bu anlamlandırma sistemini içermektedir), sanatsal ve entellektüel faaliyeti içeren özel ama daha yaygın anlamı arasında bir kaynaşma noktasına gelinmiştir. Sanatsal ve entellektüel eylemlerin kapsamı ise, geleneksel sanatlardan, onların üretilme şekillerinden; dile, felsefeye, gazeteciliğe, moda ve reklamcılığa kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu yeni görüş genelde, teori, ideoloji ya da medya ve popüler kültür alanlarında yoğunlaşmıştır (Williams 1993:11-12).

Rosengren'in karşılıklı bağımlılık modelinde ise toplum; politik, ekonomik, din, bilim, sanat terimlerini; kültür ise, geniş anlamda toplumun temel değer, inanç ve düşüncelerini içerir (Rosengren 1986:87). Şekil III'de görüldüğü gibi kültür ile diğer toplumsal (alt) sistemler arasındaki etkileşimde, kültür, merkezi durumdadır. Diğer sistemler birbiriyle yakınlık derecelerine göre yerleştirilmesine rağmen, kültür onlardan tümüyle eşit uzaklıkta (ya da yakınlıkta) bulunmaktadır (Rosengren 1986:87).

Şekil III. Kaynak: (Rosengren 1986)

Toplumsal yapı içinde bu sistemler tabloda görüldüğü gibi normatif-bilişsel; ifadeci-araçsal iki ana eksendir. Kültür merkezi konumu nedeniyle hem normatif ve bilişseldir, hem de ifadeci ve araçsaldır. Kültürün bu durumda toplumun diğer sistemleriyle ilişki içinde bir bütünlük duygusu oluşturduğunu söyleyebiliriz. Kültür bu bütünlük duygusunu (Rosengren) anlamlandırma işleviyle (Williams) yerine getirebilmektedir.

Çağdaş toplumlarda toplumu anlamlandırarak bütünlük oluşturma işlevi kitle iletişim araçları tarafından yerine getirilmektedir. Bu araçlar düşünce, değer, inançlar, semboller aracılığıyla bir toplum dokusu oluşturur. Bu, kitle iletişim araçları tarafından anlamlandırılmış bir yapıdır. Kültür ürünleri ise kitle iletişim araçları tarafından yaratılmış ürünlerdir.

Rosengren medya eyleminin toplumun ekonomik, toplumsal, kültürel göstergelerle ilişkisinin önemini belirtir. Ekonomik gösterge bir toplumun mallarının üretimini, kültürel gösterge, toplumun değer sisteminin oluşması ve yeniden üretilmesini; toplumsal gösterge ise üretilen malların dağıtımını ve tüketimini kapsamaktadır. Rosengren kültürel göstergelerin, ekonomik ve toplumsal göstergelerle ilişkisinin incelenmesini gerekli görmektedir. Ayrıca bağımlılık, idealizm, materyalizm ve otonomi ilişkisinin çözümünde ekonomik, kültürel ve toplumsal göstergelerin aynı çalışmada incelenip, karşılaştırma yapılmasını gerekli görür. Rosengren kitle iletişim araçlarının kurduğu bu ilişkiye, yatay medya ilişkileri adını verir (Rosengren 1986:94).

Birey ve toplumsal sistem arasındaki ilişkiyi sağlayan ise sembollerdir. Bu semboller kitle iletişim araçları ile taşınmaktadır. Kültürel göstergeler kitle iletişim araçları tarafından yaratılmış, gerçek olmayan bir dünyayı ölçmeyi amaçlar. Dikey bağlar adını verdiği medya ilişkisinde Rosengren, bireyden yola çıkar. Bireylerin değer, düşünce ve inançlarının incelendiği bu mikro düzeyde incelemeler ile toplumsal değer yargı ve düşüncelere varılır (Rosengren 1986:95).

Gerbner'in mikro düzeyde (kültürleme-cultivation- incelemesi) ve makro düzeydeki (kültürel göstergeler çalışması) analizleri, toplumsal yapıdaki medya haritasını araştırma açısından önemlidir. Bireyi konu alan dikey bağlar, toplumsallaşma aşamasında kültürlemenin ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu uzun dönemde toplumsallaşmaya etkisi açısından gözönüne alınması gereken bir olgudur (Rosengren 1986:96).

Uzun dönem şiddet programlarını televizyonda izleme Gerbner'e göre kişilerde bir korku ve başkalarına güvensizlik ekecektir (kültürleme) (Ericson 1991:221). Gerbner'in görüşüne karşı çıkanlar genelde, yayınların gerçekçilik derecesine göre etkilerinin de farklı olacağını belirtir. Eleştirilerde karakterlerin televizyonda sunuluş biçimi yanında, izleyicilerin yaşadığı çevrenin de önemli olduğu vurgulanır. Örneğin aşırı suç olaylarının yaşandığı bir çevrede, televizyonda şiddet bu tür korkuları güçlendirebilmektedir (Ericson 1991:222).

Şiddet, cinsellik ve pornografi ile ilgili yayınların genç izleyicinin aşırı ilgisini çektiği yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır. Amerika'da yapılan bir araştırmada televizyondaki şiddet türünü uygun buluyor musunuz sorusuna, izleyicilerin %25'i uygun, %63'ü uygun bulmuyorum derken, %12 emin olmadığını söylemiştir. Şiddeti uygun bulan %25 yetişkinin 18-35 yaş arasında metropolitan bölgede yaşayan ve eğitim düzeyi düşük bir kesim olduğu gözlenmiştir. Adolesanların %53'ünün televizyondaki şiddeti onayladığı bir araştırmada ise, bu kesimin büyük çoğunluğunun 13-15 yaş grubundaki metropolitan bölgede yaşayan siyahlar olduğu saptanmıştır (Lovery ve De Fleur 1988:288). Bu karşı görüşlere rağmen Gerbner'in kültürleme teorisi, sanırız adolesanların uzun dönemde bu araçların etkisi altına girerek değer ve algılarını yönlendirebileceğine bir uyarıdır. Rosengren, kültürleme ve kültürel göstergeler (mikro-makro analiz) analizlerinin aynı çalışmada kullanılmasını, toplumsal yapıda medyanın yarattığı anlamı saptamak açısından önemli bulur. Buna rağmen kültürleme bölümünde hakim değişken olarak kültür kavramının özü olan değerden çok düşünce ve inançları belirtmesini eleştirir. Ayrıca kültürleme

bölümünde kullanılan analiz ve ölçü tekniklerinin de programın kültürel göstergeler bölümünde medya içerik analizine örnek olarak alınmasını sakıncalı bulur (Rosengren 1986:95-96).

Uzun dönemli aynı tür mesajların kalıcı etki bırakarak, adolesanlar açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceği görüşüne katılıyoruz. Toplumumuzdaki ara kurumların (örneğin aile) hala önemini korumakta olması adolesanlar açısından bu etkilerin sonsuz olmayacağı, özellikle eğitimi ya da sosyo-kültürel çevrenin bu araçların etkisini kırmada önemli etken olduğu görülür. Ayrıca; toplumumuzda iletişim açısından iki aşamalı akış modelinin önemini koruduğu varsayılarak, bu araçların toplumsal değişimde tek başına etken olmadığı gözlenmiştir. TRT'nin son yaptığı araştırmalarından biri bu görüşü destekler niteliktedir. TRT'nin Temmuz 1994 yılında GAP yayınlarının izlenmesi ile ilgili olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde toplam 1969 kişi ile yaptığı bir anket sonucu, izleyicinin GAP yayınlarından ilgi alanına girenleri tercih ettiğini göstermiştir. Ankete katılanlardan "GAP televizyon yayınlarından en çok faydalandığınız konular nelerdir" sorusuna, "Ülkemizdeki terör olayları hakkında bilgi edindim" diyenler %14.1 ile en yüksek orandadır. En çok beğenilen program % 88.0 ile Anadolu'dan Görünüm ve % 71.7 ile GAP Eğlence Programı olmuştur (GAP Kamuoyu Araştırması 1994: 66-67). Gübre ve tarım ilaçları kullanımı konusunda bilgi edindiğini belirtenlerin % 2.5 ile çok düşük oranda olması, bu yörede hala geleneksel yöntemlerin tarımda ağırlıklı olmasına bağlanabilir. Bu oran genelde iletişim araçlarından bilgi edinmenin, kendileriyle ilgili olan konularda dahi çok düşük olduğunu gösterir. Bu yörede yüz yüze iletişimin etkili olması ne-

deniyle bu araçların istenen düzeyde yeniliğe ve değişime yol açmadığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık terör olaylarının bu bölgelerde etkin olması, ilgiyi de bu tür programlara yöneltmiştir. Bu araştırmada diğer dikkati çeken nokta ise; GAP yayınlarının eğitici; eğlendirici ve yöreyi tanıtıcı yayınlarına karşın; izleyicilerin, en çok televizyonun TRT 1. kanalını (%16.9) daha sonra Show TV (%13.0) ve GAP (%12.1) yayınlarını izlediğini belirtmesidir. Kanal 6, ATV ve İnter Star ise %10'larda yine oldukça yüksek bir oranda izlenmektedir (GAP Kamuoyu Araştırması 1994: 52). Genel olarak bu oranlar televizyonun eğlence ve haber kaynağı olarak tercih edildiğini, eğitici ve bilgilendirici olarak yaygın kullanılmadığını göstermektedir. Bu araştırma Cooley'in medyanın toplumsallaşmada birincil grupların işlevini yükleneyeceği (Czitrom 1986:99) inancını çürütmüştür. Cooley gibi Tonnies de bu araçların toplumsal gelişmede önemli bir işlev yüklenerek demokratik bir ortama geçişi hızlandıracaklarına inanır (Keane 1992:37). Araçların bu tek yönlü değiştirici etkisi, kültürel çalışmalardaki idealist yaklaşımı çağrıştırmaktadır. Bu görüşlerde kitle iletişim araçları bir çeşit kurucu ruh olarak kabul edilmektedir, diyebiliriz.

Bugün kitle iletişim araçlarının doğrudan toplumu etkileme gücüne ya da toplumun bu araçları yönlendirdiği gibi tek yönlü görüşler bırakılmıştır. Bu araçların kültür ürettiği ve bu kültürün toplumda bir anlam yaratmaya yönelik olduğu öne sürülmektedir.

KİA'nın toplumsal yapıyı oluşturmada anlamlandırma işlevinin olduğunu öne sürenler hegomoni ve ideoloji kavramı üzerinde yoğunla-

şırlar. Genelde Gramsci'den yola çıkan bu görüş onun kültürel hegomoni kavramını temel alır. Gramsci kültürel aygıtların bir toplumda önemini vurgulayarak, bu aygıtların yönetilen insanın onayını almada araç olarak kullanıldığını belirtir. İnsanlar doğrudan bir propagandayla karşılaşmaktan çok, onların dünyayı anlamalarına aracılık eden bir yöntemle karşı karşıyadırlar (Schudson 1986:43-45). Tüm sembolik açıklama formlarının varolan gücü haklılaştırmaya yönelik olduğunu öne süren Thelma Mc Cormack, bu nedenle iletişim sisteminin kime hizmet etmekte olduğunu önemli olduğunu belirtir. Toplumdaki normatif bütünleşme de dolayısıyla Mc Cormack'a göre yapay bir görünüm kazanmaktadır (Mc Cormack 1986:40-41). Louis Althusser hegomoni aracı olarak sadece KİA'nın değil, bunun yanında, sanat, edebiyat spor vb. olarak kültürü, hukuku, aileyi, siyasi partileri, sendikaları, devletin doğrudan baskı yapmadan kendi ideolojisini onaylatma aracı olarak görür (Althusser 1991:33-35). James Curran, örneğin; İngiliz medyasından monarşinin kolektif kimliğin bir semboli olarak sunulmasının ya da ilaç bağımlıları, radikal öğrenciler, sendika militanları, gençlik çeteleri, soyguncular ile ilgili programların yarattığı moral paniğin arkasında, hissettirilmeden normlara bağlılığın pekiştirilmek istendiğini öne sürer (Curran 1990:227). Bu da kitle iletişim araçlarının toplumsal bütünlüğü, uyumu sağlamaya yönelik bir işlevi üstlendiğini göstermektedir.

Hegomoni, özellikle kültürün bir tüketim maddesi şeklinde medyadan üretilmesi sonucu, egemenliğin, tüketim ürünleriyle sağlandığı bir dönemi sergilemesi açısından önemlidir. Kültürün bir kitle iletişim aracı ürünü olduğu (Moles 1983:270) günümüzde, şiddet, cinsellik ve pornog-

rafik yayınlar, adölesanlar için hakim bir kültür oluşturmaktadır. Bu yaş grubunun özelliklerini, ilgilerine uygun, ticari amaçlı bu kültür, Twitchell'in deyimiyle bir kitle pazarı yaratmıştır. Kitle iletişim araçlarındaki şiddetin, sanayi ürünlerini de etkisine aldığını belirtir. Ona göre çizgi film kahramanlarının, oyuncak pazarına egemen olması, buna en iyi kanıttır. Araştırmada, bu tüketim kalıpları kitle iletişim araçlarının yarattığı kültürel ürünler çerçevesinde, adolesan dönemi çocuğu ile oluşturulan bu dünya arasındaki ortak anlamın (ortak izafet çerçevesi) derecesi sorgulanmak istenmiştir. Toplum olarak, bir kitle toplumu özelliği göstermediğimiz için, bu araçların yarattığı yapay dünyanın kültürlemesinin (Gerbner'in deyimiyle) karşılıklı onaylandığı hegomoni görüşüne dayanarak öne sürülmektedir. Çünkü adolesan dönemi şiddet, cinsellik ve pornografiye yoğun ilgi duyulan bir dönem olduğu için, bu araçların ürünlerini tüketen önemli bir kitle de olmaktadır. Bu nedenle de toplumu anlamlandırmaya aracılık eden kitle iletişim araçları tarafından oluşturulan bu kültürün tanınması gerekmektedir.

B. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ OLUŞTURDUĞU KÜLTÜR-POPÜLER KÜLTÜR ÜRÜNLERİ

Kitle iletişim sistemiyle yayılan mesajların yoğun bir etkisi vardır. Bu mesajların tek tek etkilerinden öte, toplu etkisi söz konusudur. Eski Roma duvar yazılarında (the wall announcement) (ilanlarında) ya da ortaçağ manastırlarında kopye edilip çoğaltılan el yazmalarında, medya sisteminin

kökenlerini görebiliriz. Ama kitle iletişim gerçek olarak matbaanın bulunması ve farklı yerlerde yerleşmiş insanlara, aynı mesajların dağıtılması olanaklarıyla başladı (Bogart 1991:64). Dolayısıyla bu araçların ürettiği kültürün niteliği üzerine ilgiyi de yoğunlaştırmıştır. Ayrıca kitle iletişim araçlarının özellikle adolesanlar açısından sakıncalarını savunduğumuz, şiddet, cinsellik ve pornografi ağırlıklı yayınlarının; yaygın (popülist) bir kitle kültürü olduğu, bu kültürün ise, ticari amaçlı ve seçkin kültürün karşısı bir nitelikte olduğu iddialarını gündeme getirmiştir. Bu da kitle iletişim araçlarının yaydığı kitlelere yönelik kültürün, estetik ve sanat değerine sahip seçkin kültür ile karşı karşıya getirilmesine neden olmaktadır. Gans, popüler kültüre karşı olanların ve eleştirenlerin onu seçkin kültürün karşısında bir konuma oturttuklarını öne sürer. Bu nedenle de Gans, sadece seçkin kültürü, kültür olarak kabul etme eğilimlerini eleştirir (Gans 1974:VII). Kültürü seçkin ve popüler olma özelliğine göre ayırdığımızda, kitle kültürünün yaygınlığı, onun pazara yönelik bir tüketim aracı olarak kullanılma özelliğini vurgular. Reklamlar ile daha fazla tüketime yöneltme, yaşantıyı daha kolaya ve zevke düşüncünlüğe körükleme açısından (Bogart 1991:65) kitle kültürünün ticari bir özellikte olduğu iddiası yaygınlaşmıştır. Popüler kültür bu anlamda, karşısında seçkin kültürün yer aldığı bir kavram olarak alınmaktadır. Günümüz popüler kültür tartışmalarını anlayabilmek için, tarihsel olarak bu karşıtlığı incelemek gerekmektedir (Batmaz 1981:163).

Popüler kültür/seçkin kültür karşıtlığı, kültürel ürünlerin sanatsal nitelikte olup olmamasına dayandırılmaktadır. Her dönemde, genel estetik yanı ağır basan kültürel ürünler yanında, yaşamı vurgulayan kültürel ürün-

ler de bulunmaktadır. Bu nedenle yaygın olma özelliği ile popüler kültür, geniş anlamda bir gündelik yaşamın kültürü olarak tanımlanır. Belirli bir yaşam tarzının, ideolojik olarak yeniden üretilmesinin ön koşullarını sağlayan popüler kültür, böylece gündelik ideolojinin yaygınlaşma ve onaylanma ortamını da yaratır (Batmaz 1981:163-164).

Boş zamanların artışı, kentlileşen aristokrasinin ve ardından burjuvazinin boş zamanlarında tüketeceği yeni bir seçkin kültür yaratmasına yol açar. Folk kültürü ise hem seçkin kültürden hem de kendi biçimlerinden aldığı ile yeni bir kentli kültürü oluşturur. Bu kültür, geniş halk kesimlerinin boş zamanlarını değerlendiren bir eğlence niteliğindedir. Zamanla bu kültürün geliştirilmesi eğlence endüstrisine yönelik atılımlara yol açtı. Bu kültür folk ve seçkin kültürden; aynı anda geniş halk kitleleri tarafından bir meta gibi satın alınabilme özelliğiyle ayrılıyordu (Batmaz 1981:168-169). Radnoti, seçkin ve popüler kültürün aslında burjuva dönemine ait olduğunu belirterek, aralarındaki önemli farkı "kültür endüstrisine ve kitle kültürünün oluşmasına evet ya da hayır demesine dayandırır (Özbek 1991:64-65).

Pascal ile başlayan popüler kültürün oyalanma amaçlı olduğu yolundaki eleştiriler (Batmaz 1981:171) Nietch'e ve Ortega Y. Gassett'in popüler kültürün seçkin kültür aleyhine yaygınlaştığı endişeleri ile sürer. Doğal bir ayrım olarak gördükleri seçkin/kitle arasındaki denge; demokrasinin gelişmesi, basın ve popüler eğitim nedeniyle toplumsal ilişkilerdeki geleneksel biçimleri bozarak yok etmiştir (Bennett 1990:34). Kitle kültürü eleştirilerinin tutucu kanadını oluşturan bu görüş, seçkin kül-

türün yok oluşuna neden olarak demokrasiyi basını ve yaygın eğitimi görür.

Popüler kültürü bireylerin geçiş dönemlerinde kaçış aracı olarak kullanmasını eleştiren Pascal, bu yöntemin çözüm olamayacağına inanarak eğlencenin ahlaki açıdan sakıncalı olduğunu belirtir (Batmaz 1981:171). Pascal popüler kültürün bir kaçış aracı olarak kullanılmasını eleştirirken, bugün tartışılan konu, bireyin bu kültüre bağımlılığının, onun özgürleşmesine engel olup olmadığı yolundadır. Bu kültüre eleştirel açıdan yaklaşan Frankfurt Okulu köktenci yaklaşımlarıyla, tutucu kitle kültürü eleştiricilerinden ayrılır. Onlar Nietzsche ve Gassette'nin sadece seçkin kültürü olumlayan yaklaşımına karşı çıkarlar. Çünkü kültür endüstrisi (Kitle İletişim Araçları) tarafından yaratılan bu kültür, hem seçkin hem de düşük kültürü yok etmektedir (Jay 1989:310). Kültür endüstrisi gerçek bir kültür değil, şeyselleşmiş yapay bir kültür üretmektedir (Jay 1989:312). Marcuse, insanı tek boyutlu düşünce ve davranış kalıbına iten bu teknolojik gelişme sonucu oluşan düzenin, onun özgürlüğünü elinden aldığını vurgular. Bunun nedeni olarak da kitle kültürü ile gelen mesajların, bireylere doğrudan bir yaşam biçimi sunmalarına bağlar (Marcuse 1986:11). Frankfurt Okulu, kitle kültürünün en önemli sakıncasını, bu kültürün demokratik bir öze sahip olmamasında görür. Kültür endüstrisi bireyleri, eski dönemlerdeki baskı yöntemlerine oranla, daha ince ve etkin yöntemlerle baskı altına almıştır. Önemli toplumsallaşma aracı olarak görülen ailenin rolünün azalması, bireyi bu toplumsal düzene karşı direnmede güçsüzleştiriyor ve dolayısıyla da pasif bir birey haline getiriyordu (Jay 1989:312-313). Adorno da kültür endüstrisi tekelleri ta-

rafından yaratılan hitler ile bireylerin standartlaşmasına yol açıldığını öne sürmüştür. Geniş bir seçme özgürlüğü içindeymişcesine, bireyin kendisine uygun düşen metayı seçtiği izlenimi verilerek, sahte bireyciliğin körüklendiğini belirtir. Adorno'ya göre, birey istediğini görünüşte seçmede özgürdür. Aslında güdülüp-yönetildiğinin farkında değildir (Slater 1989:195,196). Bu nedenle Frankfurt Okulu bireyin tükenip yok olması ile, bireysel beğeni ve özgürlüklerden de söz edilemeyeceği (Jay 1989:258) yargısına vararak, kitle kültürüne oldukça karamsar bir eleştiri getirirler.

Rönesans sonrası seçkin kültür ürünleri bir tarafta popülerleştirilirken, Lowenthal bunun yanında ayrıca yeni popüler kültür ürünlerinin yaratıldığını da belirtir. Bu ürünlerin geçiş dönemlerinde (çalkantılı dönemlerde) eğlence ihtiyacını karşıladığı için Pascal'ın tersine olumlu bulan Montaigne, insanın zevk alma güdülerinin mutlaka doyurulması gerektiği görüşündedir. Lowenthal, bununla birlikte Montaigne'nin, bu eğlence kültürünün olumlu niteliklerinin geliştirilmesi gerektiğini de göz ardı etmediğini belirtir (Batmaz 1981:170-171).

Modernleşmenin geleneksel yaşam biçimlerini alt-üst ettiğini gözlemleyen Benjamin, bu geçiş dönemindeki bunalımlardan, yeni yaşam biçimleri geliştirerek kurtulmaya çalışıldığını öne sürer (Benjamin 1982:154). Bu aşamada Benjamin sanat ürünlerinin çoğaltılıp, dağıtılmasıyla, onun otantik özelliğini yitirdiğini belirtir. Çünkü ona göre sanat eserinin özgünlüğü kaynağını tarihe tanıklık etmesinden almaktadır.

Halbuki mekanik yeniden üretim teknikleriyle yaygınlaştırılan sanat eserleri, hep birbirinin aynı olup, özgürlük ve tarihsellikten yoksundur. Bunu Benjamin sanatın halesinin (aurasının) zayıflaması olarak açıklar. Çünkü sanat eseri otantikliğini, dolayısıyla tarihe tanıklık etme özelliğini kaybetmiştir (Benjamin 1982:155). Benjamin böylece, insanların tarihsizleşme, yani bir bellek kaybına uğrama durumunda kalacağından endişelenir. Çünkü yaşam deneyimlerini geçmişinde törenler, festivaller, ritüeller ile kazanan birey, bunları yeniden üreterek geleceğe aktarmakta ve onların canlı olarak kalmasını sağlamaktaydı. Halbuki günümüzde bireyin bilinçli olarak katılacağı ritüeller yerini, başat kültüre bağımlılığa bırakmıştır. Ona göre, bunun nedeni, ekonomik, siyasal ve kültürel denetimlerin etkinliğini sürdürme isteğidir (Benjamin 1982:160). Benjamin böylece, sanatın geleneksel halesinin yerini, ekonomik, politik işleve bıraktığını öne sürmektedir. Bu işlevi yerine getirme araçlarından biri de bilinç endüstrisi olan kitle iletişim araçlarıdır. Bu araçlar bireye kendisi için hazırlanan endüstri ürünü fantazyalar sunmaktadır. Böylece birey, dışardan alınıp tüketilen bu fantazyalar ile dünyayı tanımakta, kendi özgün yaşam deneyimlerinden uzaklaşmaktadır. Eğlence ve bilinç endüstrisinin sunduğu bu ürünlerle dünyayı tanınması, Kitle İletişim Araçlarının yaydığı enformasyonla oluşmaktadır (Benjamin 1982:161).

Kitle iletişim araçlarının, bilinç endüstrisi olarak tek tip kültür ürettiği, bireyleri standartlaştırdığı görüşüne çeşitli eleştiriler yöneltilmektedir. Zevk kültürleri (Gans), mozayik kültür (Moles) ve seçme özgürlüğünü dile getiren çeşitlilik (Toffler) görüşleri ile karşı görüş geliştirilmiştir. Özellikle popüler kültür/seçkin kültür ayırımına zevk kültürleri yaklaşımı ile

karşı çıkan Herbert Gans (1974:10)'a göre, toplumda tekdüze başat bir kültürel ortamdan çok, kültürel içeriklerin seçiminde, belli değer yargılarını paylaşan alt-kültürler etkinliğini sürdürmektedir. O, popüler kültürün özellikle tüketime yönelik yapay zevkler yaratan ve pasif izleyici odaklı kültür olduğuna katılmaz. Gans, kullanımlar ve doyumlar modelinden yola çıkarak, izleyicinin seçiminin bağlı olduğu grupların değerleriyle özdeş olduğunu öne sürer. Buna rağmen Gans, zevk kültürlerini yaratanlar ile kullananların ayrılması sonucu, popüler kültürün bir medya yarattığı olduğu gerçeğini de kabul eder (Gans 1974:11). Gans'ın tezi; hem popüler kültürün hem de seçkin kültürün birer zevk kültürü olduğudur. Ona göre, zevk kültürünün görevi, eğlendirmek, bilgilendirmek ve hoş bir yaşam sunmaktır (Gans 1974:10). Bu nedenle de zevk kültürleri, izleyicilerin bağlı olduğu grubun değerlerini de yansıtır (Gans 1974:11).

Popüler kültüre olumlu yaklaşan ve izleyicilerin kitle toplumu bireyleri olarak atomlaşmasına karşı çıkan Thorburn'a göre, izleyici geleneksel alışkanlıklarından kolay vazgeçebilen bir kitle değildir. Onların beklentilerinden sapmaları kolay kolay beklenemez (Schröder 1992:203). Zevk kültürlerini savunanlar, kültürel içeriklerin seçiminde rastlantı değil, kalıplaşmış değer ve zevklerin önemli olduğu üzerinde ısrar eder. Zevk kültürlerinin önemli savunucularından Lewis, buna rağmen, bireylerin zevk kalıplarını son 30 yıldır toplumsal sınıf özelliğinden çok medya kalıplarının belirlediğini onaylar (Schröder 1992:207).

Bugün sanat ürünlerinin meta üretimiyle bir bütünlük içinde olmasına olumlu yaklaşan post-modernist akım, Frankfurt Okulunun kül-

türel seçkinciliğine tümüyle karşı koymaktadır (Jameson 1994:30). Tıpkı Benjamin gibi, sanatın geleneksel yapısından koptuğu görüşüne katılan Jameson, estetik üretimin günümüzde meta üretimiyle bütünleştiğini öne sürer. Sanat ve popüler kültür ürünlerinin bütünleşmesi ile estetik yenilik ve deneylere olan gereksinim de artmıştır. Jameson artan hızlı üretimin bunu zorunlu hale getirdiğini belirtir. Jameson özellikle günümüzde mal üretmedeki ekonomik zorunluluğun, estetik yenilik ve deneylere de bir görev yüklediğini belirterek, ekonomi ve sanatın birbiriyle doğrudan ilişki içinde bulunduğunu vurgular (Jameson 1994:33). 1970'lerin başında artık seçkin kültür ve popüler kültür ayrımı birbirinin içinde erimiştir görüşü gittikçe yaygınlık kazanır. Post-modernist öncülerden Lesli Fiedler edebi değerler ve ticari başarı arasındaki ilişkinin, artık tersine çevrildiğini öne sürer (Schroder 1992:204). Popüler kültürü olumlayan Fiedler, seçkin kültürün estetik değerleri evrensel olarak kurumsallaştırmasına karşı çıkar. Schroder bu nedenle, Fiedler'in değerli olan şeyleri yok saymasını eleştirerek "Fiedler, nitelikli zevkin kültürel ürünlerine, kaynaklarına, türlerine saygısızca saldırı başlatan bir ikonolastiktir" (Schroder 1994:204) demektedir.

Tony Bennet bugün popüler kültür kavramının herkesin sevip yaptığı, tükettiği şeyler; seçkin kültürün dışında ve ona karşı olan pasif tüketici ve manipüle gücü nedeniyle kitleyi çağrıştıracı özelliğe sahip ya da insanın köklü yaratıcı dürtülerine dayanarak ürettikleri şeyler gibi, farklı kullanımlarının bulunduğunu belirtir (Philips ve Tomlinson 1992:41-42). Popüler kavramı genelde herkes tarafından beğenilen ve tüketilen anlamında bir yaygınlığı, standartlaşmayı ve homojenliği içermektedir.

Çünkü popüler kültürün yaşayan bir kültür olarak yaratıcı ve yorumlayıcı özelliği, kitle üretimine geçilmesiyle yok olmuş; ürünlerin standartlaşması seçme özgürlüğünü sınırlamıştır. Bu ürünlerin yaygınlaşması ayrıca ticarileşmesine, dolayısıyla kar amacıyla örgütlenmesine (Dwight Mac Donald) neden olmuştur. Popüler kültür ürünlerinin bu özelliğe sahip olması, onun seçkin kültürün karşısında (Van den Haag) yer almasına yol açmıştır. Sonuç olarak bu ürünleri tüketenlerin kültür endüstrisi (Kitle iletişim araçları) tarafından manipüle edildiği ve pasif tüketici oldukları varsayılarak popüler kültürün de, kitle kültürü haline geldiği öne sürülmüştür (Gans 1974:20-28).

Popüler kültür ürünlerindeki çeşitliliğin ise görünürde olup, aslında tüketiciye tek tip kültürel ürünler sunulması (Murdock 1992:36) popüler kültürün kitleselleştiğini göstermektedir. Williams popülerin tarihsel süreçte, sadece folk kültür biçimlerinin yeni bir popüler kent kültürü biçimine dönüşmek anlamına gelmediğini belirtir. Popüler bu çizgide ona göre; ticaret, piyasa, resmi eğitim ve siyasal yapılar tarafından genişletilmiş ve kitleselleştirilmiş bir popüler kültür üretimine geçildiğini göstermektedir (Williams 1993:249-250). Bununla birlikte yönetici sınıfların popüler kültürün kendi yapısından gelen bileşimi en temel kültürel alan olarak kullandıklarını öne süren Williams (1993:250), bu görüşüyle popüler kültürün hegemoni aracı olarak yine kendi kaynaklarını kullandığına dikkat çekmektedir. Bu şekilde toplumda onay gören bir anlamlandırma ile kitleler, bağımlı hale getirilmektedir. Toplumumuzda bir alt-kültür olarak kabul edilen arabesk müziğin gittikçe hakim kültür içine çekilerek, eritildiğini belirten Özbek (1991:128); hakim ideolojinin bunu, bu kesimle-

rin (bu müziği tüketen kitlenin) ihtiyaç ve özlemlerine seslenerek, bunları dile getirerek başardığını öne sürer (Özbek 1991:129). Bu nedenle de Özbek'e göre bir baskıdan çok bir onay söz konusu olmaktadır.

Popüler kültür tartışmalarında hegemoni kavramına dayanarak popüler kültürün kitle toplumunun kültürü olarak (kitle kültürü) görülmesine karşı çıkılmaktadır. Özellikle Kültürel Çalışmalar grubunun öncülüğünü yaptığı bu görüş, izleyicilerin, mesajlara tek tip yanıt vermesinin mümkün olmadığını öne sürmektedir. Stuart Hall, kitle kültürünün atomlaşmış bireylerden oluştuğunu ve çeşitlilikten yoksun olduğunu, halbuki bu araçların yaydığı kültür dışında bir yaşayan kültürün olduğunu belirtir (Özbek 1991:92). Bu nedenle popüler kültür ile kitle kültürünün farklı olduğunu savunur. Buna rağmen Stuart Hall, iktidar, hakimiyet ilişkisi dışında kalan bağımsız bir popüler kültürün olmadığını da kabul etmektedir (Özbek 1991:87-88).

İlkel toplumlarda oyun ve mit toplumsal düzeni sağlama rolünü üstlenmişken, günümüzde bu görevi kitle iletişim araçları yerine getirmektedir. Bu araçların sürekli anlam yaratıcı mesajlarıyla kendi gerçeğini evrensel ve doğal olarak gösterip bir ideolojik çevre kurmayı amaçladığı öne sürülmektedir (Hall 1990:56-65). Kitle iletişim araçlarına günlük yaşantıda sürekli bu anlamları üreterek-gündem saptama kuramına göre- liberal, demokrat yönetimlerde kültürel aktivitesini genişlettiği belirtilmektedir. Özellikle 1990'lara gelindiğinde, devletin iletişimci rolünü üstlenmesiyle onun en büyük reklamcı olduğu kabul edilmektedir (Golding ve Murdock 1991:25).

Kitle iletişim araçlarının oluşturduğu bu kültür, hegomoni kavramına dayandırıldığında; onun kültürel biçimleri temel alarak bir imaj üretme endüstrisini geliştirip, değişik pazarlara sunmayı amaçladığı (Murdock 1992:36) öne sürülebilir. Adölesanların bu kültürün yarattığı imajlara yatkınlığı ise, onların psikolojik gelişimleri, toplumsal ilişkileri ve cinsel rol kalıplarını edinme açısından, bu araçların kültürlemedeki önemini ortaya çıkarmaktadır. Bugün kitle iletişim araçlarının şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikli yayınlarla adölesanlara bir anlam haritası çizdiği söylenebilir.

III. BÖLÜM KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINDAKİ ŞİDDET, CİNSELLİK VE PORNOGRAFINİN ADÖLESANLARA YANSIMASI

I. ADOLESANLAR VE TOPLUMSAL İLİŞKİLERİ

A. ADOLESAN ÇAĞININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Adolesan dönemini bireyin ikinci kez doğuşu olarak tanımlayan Hall'a göre bu dönem toplumsallaşma açısından çok önemlidir (Grinder 1975:27). Sosyologlar genel olarak adolesanı toplumsal olarak olgunlaşmamış ama fiziksel olarak olgunlaşmasını tamamlamış bir birey olarak tanımlar. Çünkü adolesan gerekli toplumsal rollere uyum sağlayamadan, fiziksel gelişimini tamamlamış bir yetişkindir (Simmons ve diğerleri 1975:200). Bu nedenle birçok toplumlarda (gelişmiş günümüz toplumları dışında) yetişkinliğe geçiş, kabul törenleri ile yapılır (Brown 1975:41). Richards bu törenlerin amacının rasyonel araçlarla kontrol edilemeyen kontrol etmek ve ritüeller ile toplumsal ilişkiler ve grup yapısının sürdürülmesini korumak olduğunu öne sürer (Brown 1975:41). Oğlan ve kız çocukların kabul ayinleri, onların cinsel kimliğini edinme ve toplumun egemen değerlerini benimsetme amacını gütmektedir (Brown 1975:41-43). Kabul törenleri sonucu bireyin yetişkinliği toplum tarafından onaylanır (Brown 1975:40). Adolesanlara topluma uyumu, toplumsal kimliği ve rol kalıplarını öğretmeyi amaçlayan bu törenlerde Clastres özel-

likle gençlere yoğun şiddet uygulandığını belirtir (Clastres 1991:145-147). Şiddet uygulamanın amacı, Clastres'e göre, toplumun normlarını unutamayacakları biçimde gençlerin bilinçlerine kazımadır. Bu nedenle tören sırasında gençler çağdaş toplumlar için işkence olarak nitelenebilecek zorlu deneylerden geçirilir. Böylece topluma kabul edilme açısından geçtikleri bu zorlu sınav sonucu gençlerin toplumsal kimliğine sahip çıkıp onu diğer kuşaklara aktaracaklarına inanılır.

Margaret Mead, Samoa yerlileri ile ilgili yaptığı araştırmasında, adolesan dönemine özgü bunalım ve çatışmaların bulunmadığını belirterek, kültürel özelliklere göre adolesanların farklılıklar sergilediğini öne sürmüştür. Mead, ilkel topluluklarda bu dönemin daha sakin ve sorunsuz geçtiğini ileri sürmüştür (Sandström 1971:189).

Mead'in bu görüşüne karşı çıkan Freeman, ilkel olarak bilinen toplumlarda da gençlerin tıpkı gelişmiş ülkelerdeki gençler gibi isyankar olduğunu ve sorunları bulunduğunu, suçluluk oranlarının ise yüksek olduğunu savunmuştur (Ekşi 1990:108).

Adolesanlar ile ilgili olarak Hall'un stress ve fırtına dönemi nitelemesine bugün karşı çıkmaktadır. Özellikle Offer, her adolesanın aynı tür davranışlar göstereceği şeklindeki kesin görüşlere karşıdır (Simmons ve diğerleri 1975:201).

Offer'in 14-22 yaş grubu üzerinde ABD'de yaptığı araştırmalarda, gençlerin büyük çoğunluğunun sürekli ve sağlıklı bir gelişme gösterdiğini

ortaya çıkarmıştır. Offer, ancak %21'inde içsel huzursuzluk ve dıştan gözlenebilen sorunların ortaya çıktığını ileri sürer (Ekşi 1990:109).

Adolesan; fiziksel, psikolojik gelişim ve değişim dönemi olması nedeniyle, beraberinde çatışma, huzursuzluk getiren, kendini ve yaşadığı toplumu tanıma; belirli rolleri öğrenme için bir geçiş aşamasıdır. Bu nedenle adolesanların genel özelliklerini incelerken, konumuz ile ilgili olarak, onun aile, arkadaş çevresi ile ilişkileri, topluma uyum sağlamasına yardım edecek cinsel rolleri edinme konusu ele alınacaktır.

a. Adolesanların Bireysel Gelişmesi ve Toplumsal İlişkileri

Adolesan dönemi ergenliğin ani gelişmesine işaret eder. Ergenlik ise, genel olarak cinsel olgunluğa erişme olarak kabul edilir. Biyolojik açıdan cinsel olgunlaşma (menarche) dönemi 13 yaşın altındadır. Ergenlik başlangıcı, kız ve erkek çocuklarda farklı yaşlarda görülür. Genelde kızların gelişimi, erkeklere oranla 2 yıl daha öndedir. İngiltere'de yasalar önünde dahi kızlar 12, erkekler 14 yaşında ergen olarak kabul edilmektedir (Stone ve Church 1966:269-270).

Ülkemizde de ergenlik belirtileri, Avrupa ve Kuzey Amerika beyaz çocukları ile aynı yaşlarda ortaya çıkar. (Ekşi 1990:114).

Sandström'e göre 11-12 yaş grubu çocukluğun sonu ve ergenliğin başlangıcıdır. Çünkü 10 yaşından itibaren çocukta görülen dengeli kişilik, 12 yaşına gelindiğinde bozulma gösterir, yeni bir değişim başlar. Bu dönemi Sandström çocukluğun sonu, adolesan döneminin başlangıcı olması nedeniyle önergenlik olarak tanımlar. Ergenlik genel olarak ona göre 13 yaşında başlar ve 2 yıl sürer (Sandström 1971:187).

Adolesan dönemini, Sandström gibi çocukluğun sonu olarak kabul eden Erikson; çocuk kimliğinin yeni cins kimliğe tabi olduğu, toplumu (sosyabiliteyi) özümlediği ve adolesanın arkadaşları arasında kendini kabul ettirdiği zaman bu sürenin tamamlanacağını belirtir (Ericson 1968:155). Erikson'a göre, bu dönemde gencin hem genital olgunluğun getirdiği psikolojik değişim, hem de yaşadığı toplumdaki rolünün belirsizliği ile bir kimlik sorunu ortaya çıkar. Adölesan, kendisinin başkaları tarafından nasıl görüldüğü ile ilgili kaygılar taşır. Genelde bir kimlik arayışı içine giren çocuk, günün beğenilen kahramanlarıyla özdeşleşme eğilimi gösterir (Erikson 1968:128). Genelde adölesan döneminin bu özelliği, kitle iletişim araçlarının etki alanına girmeyi kolaylaştırabilir. Kendi görünümünden hoşlanmayan çocuk, bütünleşmek isteyeceği kahramanların davranışını, giyimini, konuşma biçimini gözleyerek öğrenip taklit etmeye yönelebilir.

Adolesanların temel ilgisi kendini tanımadır. Vücudunun, duygu ve davranışlarının potansiyelini öğrenmek gerekliliğini duyarlar. Ayrıca çevreyi tanımak ve yetişkin toplumunu tanımlamak zorundadırlar (Stone ve Church 1966:270).

Simmons ve arkadaşları (1975:200)'na göre, toplumsal rollere tam uyum sağlayacak olgunluğa ulaşamaması, buna karşı fiziksel olarak yetişkin sayılması, adolesanı belirsizlik ve güvensizliğe iter. Yetişkin fiziği ile birlikte ortaya çıkan yeni toplumsal baskılar, adolesan için önemli engellerdir. Fiziksel, duygusal, toplumsal değişim dönemi yaşayan adolesanlar (Simmons ve diğerleri 1975:200) kendilerini algılamaları sırasında kim ve nereye ait oldukları soruları ile meşgul olurlar. Bundan ötürü herşeye tepki gösterir, geleneklerine karşı çıkarlar (Stone ve Church 1966:268). Yetişkin denetlemesi, yasaklar ve sınırlamaları nedeniyle, adolesan bu dönemde daha çok arkadaş grubuna yakınlaşır (Stone ve Church 1966:270). Erikson, grup ile, özellikle de grup liderleriyle aşırı özdeşleşmesinin, adolesanlarda benzerliğe yol açtığı ve bireyselliği yok ettiği görüşündedir. Grup içinde; duygu, düşünce hatta düşmanlıklarda bile aşırı bir benzeşme oluşur (Ekşi 1990:63).

Sandström, batıda gençlerin o kültüre özgü alışkanlıkları, değerleri, idealleri, tutumları benimsemede karşılaştıkları güçlüğü "kültür ergenliği" olarak tanımlar. Genelde gençlerin ve yetişkin kuşağın arasındaki çatışma nedeni, gencin bu değerlere karşı çıkmış olmasıdır (1971:156). Sandström'e göre ergenlik ve hemen öncesi döneme çete yaşı denilmiştir. Bu grubun etkisi, ergenliğin sonuna doğru önemini yitirir ve yerini tek tek arkadaşlığa bırakır (Sandström 1971:202).

Coleman bir gençlik kültürünün varlığını öne sürerek, gencin bu kültüre aşırı bağımlı olduğunu belirtir. Buna "karşı kültür" adını veren Coleman, kuşaklar arası kesintilerin, yetişkin değerlerine karşı bir yeni

normlar geliştirilmesine neden olduğunu öne sürer. Karşı kültür modeline göre, eğer adölesanlar yetişkin rol ve değerlerini kabul ederlerse, gençlik kültürü birinci dereceden etkili olmaz. Eğer toplumsal değerlere karşı adölesanlarda bir güvensizlik ve şüphe olursa, gençlik kültürü bu durumda önemini koruyacaktır (Schwartz ve Merten 1975:320).

Adölesan dönemi, bireyin kendi bedeni, duyguları, yetenekleri ile birlikte, o toplumda nerede ve nasıl yer alacağı konusunda yaşadığı bir ara dönemdir. Bu nedenle çocuk bir taraftan kendini tanımaya, bir taraftan yetişkin olarak yeni bir kimlik edineceği, yeni roller üstleneceği bir topluma girme hazırlığı içindedir. Kaygılar, çatışmalar, kendisiyle çekişmeleri; güvenini yitirmesi, bağımsızlığını koruma isteği, hepsi birarada çocuğu isyankar yapmaktadır. Sandström özellikle adölesanın karşılanamayan ihtiyaçlarının içe itilmesi nedeni ile oluşan kaygının (früstrasyon) ve çatışmanın yüksek olduğunu vurgular (Sandström 1971:187).

Saldırganlık engellemeye karşı yapılan bir davranış olarak tanımlandığında (Cüceoğlu 1991:314) adölesanların bu tür davranışa daha sık başvurduğu söylenebilir. Bu nedenle adölesanların şiddet, cinsellik ve pornografik yayınlara ilgi gösterme nedenleri bu kaygı ve çatışma özelliklerine bağlanabilir. Bununla birlikte çocuğun çevresinden gördüğü davranışları taklit etmesi, saldırganlığın temelinde öğrenmenin yattığını gösterir (Cüceoğlu 1991:315). Özellikle aileler bu tür davranışları pekiş-

tirmede önemli rol oynar. Erkekler ailede saldırgan davranışları sergiliyorsa, etkisinin kadının saldırganlığına göre daha etkili olduğu öne sürülür (Rosenberg ve Smith 1972:51). Gözleyerek öğrenmenin önemli olduğu ve çocuğun bu dönemin dışında, daha sonraki yıllarda bu davranışı hem uygulayıp hem de pekiştirdiği söylenir (Rosenberg ve Smith 1972:51).

Okul öncesi dönemden, adolesan çağına kadar, genelde saldırgan davranışın erkeklerde daha fazla olduğu gözlenir (Mitchell 1981:150). Suç oranlarında dahi erkeklerin kızlara göre daha yüksek sayılarda olduğu saptanmıştır. Ülkemizde İçli'nin yaptığı (1991) bir araştırmada, 15-24 yaş grubunda suçluluk oranının en yüksek düzeye ulaştığı (%42.6) ve bunun %93.8 ile erkeklerde daha yüksek olduğu görülmüştür (1992:64). Bu sonucun genelde diğer ülkelerle benzerlik gösterdiğini öne süren İçli, bunu kadının toplumda; eş, anne rolleri ile korunmasına bağlar (İçli 1992:157).

Kolej dönemi erkeklerinin kızlara göre daha saldırgan olduğu verilerine rağmen, kadınların da erkekler kadar saldırgan olabilecekleri belirtilir (Mitchell 1981:150). Özellikle A.B.D.'de son yıllarda kadınların daha fazla saldırgan olmayı öğrendikleri görüşü yaygınlaşmıştır (Mitchell 1981:150). Kitle iletişim araçlarında erkek şiddet modellerinin daha fazla yer almasının erkeklerin bu davranış kalıplarını öğrenmesinde etken olabileceği öne sürülmektedir (Comstock ve Strasburger (1990:40).

Adolesanların 12-13 yaş döneminde kendi imajlarından hoşnutsuzlukları çok fazladır. Bu 11 yaşında başlar 13-14 yaşına doğru ise azalmaya başlar (Simmons ve diğerleri 1975:217). Bu nedenle adolesanların medyadan etkilenip, beğendikleri kahramanların davranışlarını taklit ettikleri, toplumsal rol kalıplarını öğrendikleri söylenebilir. Özellikle de şiddet + cinsellik ve pornografik türü mesajlara eğilimleri fazladır denebilir. Adolesanların medyanın yönlendirmesiyle edindikleri bu davranışlar, sonuçta onu arkadaş çevresiyle uyum içine sokarken, ailesiyle çatışmaya yöneltmektedir denebilir.

b. Cinsel Kimlik ve Rol Kalıpları Edinmesi

Psikoanalitik teori ergenin cinsel enerjisinin (desire) ortaya çıkışını, erkeklerde oedipal dönemdeki çatışma, kızlar içinse oedipal öncesi baskıların belirtisi olarak gösterir. Yetişkinlikte karşı cinsle ilişki kuracak olan çocuğun, adolesan döneminde bu çatışmaları çözmesi, zorunlu görülür (Simmons ve diğerleri 1975:200).

Anna Freud, adolesan döneminde çocuğun 4 ve 7-8 yaş dönemi özelliğini göstererek, cinsiyet hakkında aşırı merakına karşın, utangaçlık nedeniyle, cinsel yaşamdan kaçabileceğini öne sürer. Ona göre bebeklik cinselliği adolesan dönemine yeniden hakim olmaktadır. Sadece çocuklukta ego gelişmediği için, id'in etkisindeyken, adolesan döneminde ego, id ve süperegö ile ilişki kurar. Böylece Anna Freud'a göre, adolesanın

kişiliği süperego'nun engellemeleri ve id'in bu konudaki baskıları ile kurulan dengeye göre biçim alır (Ekşi 1990:103-104).

Adolesan döneminde cinsellik, biyolojik olgunlaşmayla ortaya çıkar (Stone ve Church 1966:309). 10 yaşından önce, kız ve erkek çocuklarda cinsel hormonların salgısı artarken, ayrıca büyümeyi kontrol eden hormonlar da aynı düzeyde etkisini sürdürür (Sandström 1971:189).

Cinsellik hormonunun her iki cinsten de ergenlik döneminde aşırı çalışmasına (Yorburg 1974:45) rağmen Charlotte Bühler cinsel olgunluğun iki cinsten de farklı olduğunu belirtir. Erkek çocuklarda, cinsel dürtüler kızlara göre fazla güçlüdür (Sandström 1971:196). Bu dürtünün, resim, kelime, görüntü vb. dış etkenlerle daha kolay arttığı öne sürülmektedir (Stone ve Church 1966:309). Yorburg bu nedenle sanayileşmiş ülkelerde, adolesanların artan cinsel enerjilerinin kanallanabilememesi sonucu, kaza ve intiharın özellikle erkek adolesanlarda daha çok görüldüğünü öne sürer. Yaşam boyu cinsel dürtü ve cinsel doyumun, kadın ve erkek için bu farklılığını sürdürdüğünü belirtir (Yorburg 1974:45). Kızlar açısından cinsellik genelde bastırılmıştır. Bu nedenle kızlar için ergenlik pasif bir tutum edinerek bekleme aşaması şeklinde tanımlanır (Sandström 1971:197).

Psikoanalitik görüşe göre, iki cinsin fallik döneminde ayrılır. Oğlanlar, annelerine, kızlar babaya karşı ilgi duyar (Odipal Dönem). Freud'un bu

kavramı ile kızlar sürekli olarak erkekliğe özenmeleri nedeniyle kendilerinde pasiflik ve aşağılık duygusu gelişmiştir (Mitchell 1981:196).

Freud'un cinsler arası anatomik ayrımı görüşünü Erikson da destekler. Onun 11-12-13 yaş grubu ile yaptığı çalışma, cinsler arasında anatomik bir ayrım olduğunu kanıtlamayı amaçlar. Erkek ve kız çocuklarına verilen oyuncaklar ile masa üzerine istedikleri düzenlemeleri yapmaları söylenir. Erikson bunun sonucunda erkeklerin dış dünyayı temsil eden köprü, kule gibi hareketli biçimler geliştirdiklerini söyler. Bu onların daha aktif yapıcı dış dünya ile bağlantılı olduğunu kanıtlamaktadır. Kızlar ise verilen bloklar ile, ev içi ile ilgili düzenlemeler yapmıştır. Erikson'a göre bu da onların pasif, durağan olduğunu göstermektedir (Erikson 1971:69-72). Mitchell'e göre bu ayrım ile Erikson, tıpkı Freud gibi erkeği insanlığın protipi olarak, kadını ise annelik ile bütünleştirmiştir (Mitchell 1981:198).

Karen Horney ve Alfred Adler, Freud'un cinsiyet ayrımının biyolojik olduğu görüşüne karşı çıkarlar. Onlar bireyin içinde yaşadığı çevrenin önemli belirleyici olduğu görüşündedirler. Özellikle Horney, çevre ve bu çevreyle etkileşimin önemini vurgulayarak, doğumdan itibaren kızların, kendi değerleriyle ilgili toplumdaki düşünceler nedeniyle, pasif bir rol üstlendiklerini öne sürer. Ona göre, kadının toplumsal başarısı engellenerek kendisi ile ilgili bu çeşit bir güvensizliğe itilmektedir. Bu nedenle cinsiyet ayrımı biyolojik olmaktan öte, kültürel ve toplumsal özelliktedir (Mitchell 1981:199).

Kitle iletişim araçlarınca sunulan stereotipler, özellikle erkek ve kadın rolleri, çocuklar üzerinde pekiştirici işlevdedir. Ticari tüm reklamlar da bunu desteklemektedir. Kansas Üniversitesinde yapılan bir araştırmada, kız ve erkek çocukların oyuncaklarının, erkeklik ve kadınlık rollerini yansıtır özellikte bulunduğunu göstermiştir. Kızların oyuncakları zayıf (fades) ve dissolves özellikleri içerirken, erkeklerinki hareketli ve sesli özelliktedir (Greenfield 1982:34).

Cinsiyet farklılığı toplumda belirlenen davranış kalıplarının, kültürel kalıtımla iletilmesiyle kazanılır. Bu nedenle de cinsel rol davranışları toplumdan topluma farklılık gösterir (Rosenberge ve Sutton-Smith 1972:69). Kültür herhangi bir kuşaktan bağımsız süren bir olgu olduğu için, kurumlaşmış tüm roller, bu arada cinsel roller de sistemin sürekliliği için yerine getirilir. Kültürün yetişkin üyeleri de çocuk için toplumsallaşma aracı görevini üstlenir. Çocuğun cinsel rolleri ve diğer rolleri birlikte, toplumun sürekliliğini sağlamayı, çatışmayı en aza indirmeyi ve aile yaşamını koruma gibi toplumsal fonksiyonları işletmeyi amaçlar (Rosenberg ve Sutton-Smith 1972:73).

Mead'in kültürlere göre cinsel rolün farklılığını vurgulamasına karşın; Barry, Bacon ve Child 110 kültürün incelenmesi sonucu, genel bir eğilimin varlığından söz ederler. Bu araştırma sonucuna göre, birçok ülkede kız çocuklarına beslenme, itaat etme ve sorumluluk geliştirme yönünde baskı yapılırken, erkek çocuklara kendine güven, bağımsızlık ve başarılı olma yönünde baskı yapılmaktadır (Rosenberg ve Sutton-Smith 1972:74). D'Andrade de, genelde toplumların erkek çevresinde örgütlen-

diğini vurgulayarak, kadın ve erkek cinsel rollerini tanımlayan toplumsal statü, haklar ve görevlerinin de erkek otoritesi temeline dayandığını öne sürer (Rosenberg ve Sutton-Smith 1972:74). Genel olarak kitle iletişim araçları da cinsiyet ayrımına dayalı rolleri pekiştirme işlevini üstlenmiş gibidir. Davis'in belirttiği gibi, gazeteler resim, dil ve metin içerikleri açısından incelendiğinde; kadın işyaşamı ve spor sayfalarında ya da baş sayfalarda çok az görülür. Erkekler meslekleriyle ya da spor etkinlikleriyle haberlere konu olurken, kadın ev işleriyle bağımlı ve cinsel nesne olarak sunulur (Davis 82:458).

Adolesanların cinsel rol kalıplarını öğrenmesi açısından medya bu konuda erkek egemenliğine dayalı bir toplumsal sistem sergilemektedir. Kızlar ve erkekler arasında somut olarak ölçülmüş bir fark olmamasına rağmen, toplum kadını ve erkeği belirli algılama kalıpları ile algılamaktadır (Cüceoğlu 1991:387). Çocuğun cinsel rol kimliği 2 yaşında gelişir; çocuk 3 yaşında kendi cinsiyetini nasıl sınıflayacağını öğrenmiştir. Bu cinsel rol kimliğini edinmede aile önemli rol oynar (Mitchell 1981:19). Okul öncesinden pre-adolesan dönemine kadar olan dönemde, hem kız hem erkek çocuklar, model olarak ailede kendi cinslerini seçerler. Buna rağmen yakın yıllarda yapılan araştırmalar, ailenin özgür tutumunun cinsel rollerde esneklik yarattığını göstermiştir. Biller yumuşak bir babanın çocukları arasında cinsel rollerin kendiliğinden karıştığını öne sürmüştür. Ona göre böyle bir ailede erkekler de kızlar kadar duygusal, kızlar ise erkekler kadar bağımsız ve dediğinde ısrar eden bir rol üstlenebilmektedir (Seward ve Seward 1980:95-96).

Lynn oğlanların babanın modelini edinmede onun sadece erkek oluşunun önemli olmadığını, bunun yanında, babanın oğluyla ortak yaşamı, oğlunun bakımı ve beslenmesi gibi ilişkilerin de bu rolü seçmede bağlantılı olduğunu öne sürmüştür (Seward ve Seward 1980:95). Ailedeki davranışların çocuğu etkilemesi gibi, kitle iletişim araçlarının planlı kullanımının da çocuklarda belli streotipleri yıkabileceği görülmektedir. Amerika'da Freestyle adlı geleneksel aile rollerini tersine çeviren bir dizinin, cinsel rol tutumlarını 8-12 yaş grubunda değiştirebildiği gözlenmiştir (Greenfield 1982:34). Genelde diziyi okulda öğretmen gözetiminde, tartışarak izleyen birçok çocuk, sonuçta; kadın işi olarak kabul edilen ev işlerini, hemşireliği ve sekreterliği erkeklerin de yapabileceğine inanmaya başlamıştır. Bu diziyi evde izleyen çocuklar açısından önemli bir değişiklik yaratmadığını araştırmalar göstermiştir (Greenfield 1982 :35).

Parsons ve Bales toplumsal sistem içinde aile ve çocuk arasındaki ilişkinin sonuçta, çocuğun topluma uygun bir üye olma fonksiyonu içerdiğini öne sürerler. Çocuğun toplumsallaşmasında aile toplumun rol sistemine uygun davranarak, kültürel normların çocuk tarafından benimsenmesine aracılık eder. Parsons baba rolünün dışarıyla ilişkili ve gücü tanımlarken, annenin rolünün aile içi bütünleşme ve uyumu sağlamaya yönelik olduğunu vurgular (Rosenberg ve Sutton-Smith 1972:59). Kız ve erkek çocuklar ilk beslenme döneminde anneye pasif bir ilişkide iken, daha sonra kimlik edinirken, oğlanların anneden farklılaşıp baba, kızların ise anne kimliği edindiklerini belirtir (Rosenberg ve Sutton-Smith 1972:60). Bunun toplumların sağlıklı gelişmesi için gerekli olduğu

görüşüne karşı çıkan Mitchell, toplumda ailenin cinsiyetinin önemli olmadığını, bunun yerine, ailenin hem etkili hem de ılımlı besleyici rolünün olması gerekliliğine inanır. Cinsel stereotiplerin çocuğun gelişimini kısıtlayacağına inanan Mitchell, televizyon, kitaplar, okul ve kilisenin çocuğu bu stereotipler yönünde etkilediğini öne sürer. Ona göre, Williams, cinsel tipler ile, cinsel stereotiplerin birbirinden farklı olduğunu belirterek, cinsel stereotiplerin, cinsel farklılıkları karikatürize ederek toplumsal inançları güçlendirmeyi amaçladığını öne sürmüştür (Mitchell 1981:21).

Toplumsal değişme ile birlikte cinsellikle ilgili toplumun genel değer yargılarında da değişim gözlenir. Özellikle yapılan araştırmalar kadınların cinsel davranışlarında önemli değişiklikler olduğunu göstermiştir. Araştırmalar genelde evlilik öncesi cinsel deneyim konusunda, kadınların oranlarının erkeklere yakın olduğunu göstermiştir. 1970'lerde Hunt (Dreyer 1975:357)'un A.B.D.'de tüm yaş gruplarından 2.026 kişi üzerinde yaptığı evlilik öncesi cinsel ilişki ile ilgili araştırmasında, 25 yaşın altında beyaz bekar erkeklerin %80'inin, kadınların ise %75'inin evlilik öncesi cinsel ilişkide bulunduğunu göstermiştir. Dreyer, bu oranın Kinsey'in 1953'deki oranlarıyla karşılaştırıldığında, özellikle kadınlar açısından önemli bir artış gözlemlendiğini belirtir (Dreyer 1975:357).

Yankelovich'in 1969 ve 1971'de A.B.D.'de 2000'in üzerinde üniversitelide cinsellik ve değerlerin değişimi konusunda yaptığı araştırmada, gençlerin, evlilik öncesi ilişkiyi doğal bulma oranının arttığını gözlemiştir. Evlilik öncesi cinsel ilişkiyi 1969'da gençlerin %34'ü ahlak

açısından zararlı görürken, bu oran 1975'de %25'e düşmüştür. Daha fazla cinsel özgürlük olması gerektiğine inananlar 1969'da %43 iken, 1971'de bu oran %56'ya yükselmiştir. Bu sonuçlar ile cinsel özgürlük ve geleneksel ahlak anlayışında gençler arasında büyük değişimler olduğu gözlenmiştir (Dreyer 1975:361).

Dreyer, geçmişteki araştırmalarda evlilik öncesi cinsel ilişki oranının düşük sınıfta; orta ve üst sınıfa göre daha yüksek olduğu belirtilirken, bugün bu farkın çok büyük olmadığını öne sürer (Dreyer 1975:358).

Bu görüşlere rağmen Kantner ve Zelnik'in 1972'de A.B.D.'de hiç evlenmemiş genç kadınlar üzerinde cinsel deneyimle ilgili yaptığı araştırmalarında; evlilik öncesi ilişkinin çok genç yaşlarda başladığı ve bunun daha çok teen-ager'larda, özellikle de siyahlarda yaygın olduğu görülmüştür. 15 yaşındaki siyahların %32'si, beyazların ise %11'i evlilik öncesi cinsel ilişkide bulunmuştur. Bu ilişkiler, 19 yaşına gelince daha fazla artmış ve siyahlarda %80, beyazlarda ise %40'a ulaşmıştır. Her iki grupta da (siyah ve beyaz gençler) cinsel ilişkide kızların daha düşük oranda olduğu gözlenmiştir (Juhasz 1975:342). Bu araştırma özellikle metropolitan ve yoksul bölgelerde oturanların cinsel ilişki oranlarının çok yüksek olduğunu göstermiştir. Eğitim, sosyo-ekonomik düzey ve dinsel inançların bu ilişkileri etkilediği öne sürülmektedir (Juhasz 1975:343).

Sorensen, 13-19 yaş grubundan kızlar üzerinde yaptığı araştırmalarda, evlilik öncesi cinsel ilişkinin, evlilik amaçlı ve aşk ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Onun araştırmaları; oğlanların %80'i ve kızların %72'-

sinin, evlilik öncesi cinsel ilişkiye girdiklerini ve bunu sevdikleri kişiler ile kabul ettiklerini gösterir (Juhasz 1975:343).

Juhasz, evlilik öncesi cinsel ilişkinin genelde gençler için önceden planlanmış bir eylem olmadığını belirtir. Daha çok ya kışkırtıcı ve tahrik edici bir eylem ya da kaçınılmaz bir durumun sonucu gerçekleştiğini öne sürer. Genelde gençler cinsel ilişkiye, kendini tamamlama (tatmin) (self-fulfillment) ve özgürlüğün bireysel hakları olduğuna inandıkları için girmektedirler. Ayrıca yetişkinlerin ilişkilerini daha iyi öğrenmek için, onların dünyasını deneyerek öğrenme ihtiyacı duymaktadırlar. Bunun dışında önemli bir etken de arkadaş grubunun zorlamasıdır. Özgürlük, kendini tamamlama (tatmin) (self-fulfillment) ve bireysel haklar, toplumda bireyin kendini gerçekleştirmesinde (self-actualize) yararlı bir hedef olmakla birlikte Juhasz, geleneksel değerlere karşı koyan gençlerin amaçlarının olgunlaşmadığını ve sorumluluk düzeyine gelmediklerine inanır (1975:345).

Thornburg A.B.D.'de 451 üniversiteli genç üzerinde yaptığı araştırmada, ilk cinsel bilgiyi, arkadaş grubundan edinenlerin oranının %39.4 olduğunu gözlemlemiştir. Bunu %20 ile literatüre ve %19.5 okul, %13.5 ile anne ve %1.8 ile baba izlemiştir (Thornburg 1975:336). Cinsel ilişki konusunda ilk bilgi kaynağı olarak, %55.9 arkadaş grubunu, %16.8 anneyi ve %9.8 literatürü göstermiştir. Bu araştırmada kızların, erkeklerden daha çok cinsel bilgi edinme için annelerine başvurdukları saptanmıştır (Thornburg 1975:337).

Thornburg bilgilerin genelde doğru olduğunu; özellikle, cinsel hastalık, menstruation, çocuk düşürme konusunda bilgilerin güvenilir kaynaklardan edinildiğini öne sürer. Buna göre, cinsel hastalık ile ilgili bilgiler okuldan, çocuk düşürme literatür'den ve menstruation ile ilgili bilgiler anneden edinilmiştir (Thornburg 1975:339). Thornburg'a göre arkadaş grubu ve mass medyanın bilgileri doğru olsa bile, onların özellikle adolesanları heyecanlandırarak, cinsel aktiviteyi cazip hale getirme eğiliminde olduğunu öne sürmüştür (Thornburg 1975:340). Özellikle pornografik yayınların zararına dikkat çekenler, onun toplumun temel ahlak kurallarını bozucu nitelikte olduğunu belirtirler. Bu yayınlar genelde kadını cinsel obje olarak kullandıkları için yapıcı yönü olmayan, toplum düzenini tehdit eden yayınlar olarak görülmektedir (Cüceoğlu 1991:327).

Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında ülkemizde evlilik öncesi cinsel ilişki oranının düşük olduğu görülür. 1982 yılında Aysel Ekşi'nin 4267 üniversite 1. sınıf öğrencisi üzerinde yaptığı araştırmada bu oranların bekar kızlar için %3.7, bekar erkekler için ise %38.4 olduğu görülür (Ekşi 1990:131). Bu oranlar özellikle kızlar açısından oldukça büyük fark olduğunu göstermiştir.

İlk cinsel bilginin ülkemizde de arkadaştan edinildiği görülmüştür (%35). Yayınlar bu konuda %20 ile arkadaşı izlemektedir. Aile %15, okul %8, filmler %5 ve diğer yollar %7 oranındadır. Araştırmada ailelerin %58.8'i çocuklarına hiç cinsel bilgi vermezken, %34'ü çok dolaylı olarak bilgi vermekte, %6.3'ünün ise tam olarak bilgilendirdiği ortaya çıkmıştır (Ekşi 1990:139).

Ailelerin büyük oranda cinsel bilgi vermekten kaçınmaları, kaynak olarak arkadaşına ya da yayınlara yönelmesine neden olmaktadır. Bununla beraber Ekşi'nin araştırmasında gençlerin cinsel sorunları diğer sorunlar yanında daha önemsiz buldukları görülmüştür. Bir güvensizlik sorunu, bir kimlik sorunu, cinsel sorunlarla birlikte sorulduğunda, daha öne geçmiştir. Ekşi, gençlerin cinsel sorunları yokmuş gibi görünmesinin bir nedeninin de, gençlerin karşı cinsi tanımamalarına bağlar (Ekşi 1990:224). Ailenin sosyo-kültürel düzeyi, yaşadıkları çevre ve cinselliğe karşı tutumları, gençlerin karşı cinsi tanımalarını, flört etmeyi etkilemektedir. Araştırmada karşı cinsle arkadaşlığın genelde yabancı dille eğitim yapan okullardan gelenlerde daha yüksek iken, öğretmen okulu ve imam hatip lisesi çıkışlılarda en düşük düzeyde olduğu görülür. Bunların %88'i hiç karşı cinsle arkadaşlık etmemişlerdir (Ekşi 1990:225).

Toplumsal değişimle birlikte cinsellikte dolayısıyla cinsel rol kalıplarında önemli değişimler gözlenmesine rağmen, kitle iletişim araçlarından bu değişimin yansıtılmadığı görülür. Kadın ve erkek rol kalıpları özellikle şiddet cinsellik ve pornografik nitelikli yayınlarda fazla değiştirilmeden sunulmaktadır.

II. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ ŞİDDET- CİNSELLİK VE PRONOĞRAFİK NİTELİKTE YAYINLAR İLE TOPLUMU ANLAMLANDIRMA İŞLEVİ VE ADOLESANLARA YANSIMASI

" Televizyonun en ö-nemli işlevi, eğlendirici temalar sunması değil, bütün temaların eğ-lence olarak sunulmasıdır".

Neil postman

Kitle iletişim araçlarında popüler kültür ürünleri olarak şiddet,cinsellik ve pornografik nitelikli yayınların, kültürel yapıyı anlamlandırma işlevi gittikçe önem kazanan bir sorun olmaktadır. Özellikle adolesan dönemi açısından bu yayınların kültürlemesi incelenmesi gereken bir durumdur. Bu tür yayınların kitle iletişim araçlarında yer almasını, hegomoni kavramı ile açıklayanlar; belli bir hakim kültürün bu yayınlara egemen olduğunu ve ideolojik bir amaç güttüğünü öne sürerler (Fiske 1989:9). Popüler kültürün, hakim değerleri güçlendirici bir işlevi olduğu kabul edilirse; bunun doğal sonucu bu tür programların adolesanların kültürlenmesine katkılarını da gündeme getirir. En azından bu tür programların belli stereotipler çizerek, toplumsal rolleri öğrenmede adolesanlara örnek oluşturduğu söylenebilir. Bandura'nın gözleyerek öğrenme modelinde öne sürdüğü gibi çocuklar televizyondan izledikleri şiddet eylemleri sonucu saldırgan davranışı öğrenmektedirler (Lowery ve De Fleur 1988:361).

Şiddet cinsellik ve pornografik nitelikli yayınların, daha çok, etken ve edilgen karşıtlığına ya da birinin diğeri üzerine üstünlük kurmasına dayalı machismo kültürü üzerine kurulduğu görüşü yaygındır. Machismo, kadını erkek cinselliğinin bir nesnesi olarak gören bu nedenle kadının üzerinde pornografik şiddet uygulanmasını yasal olarak onaylayan bir anlayış olmaktadır. Etken/edilgen, kadınlık/erkeklik, elde etme/teslim olma karşıtlıklarına dayalı bu olgu, hakim kültürel değer olarak popüler kültür ürünlerinde de etkisini sürdürür (Segal 1990:256-257). Şiddet eylemlerinin cinsel nesneyi ele geçirme amacına yönelik olduğunu öne süren psikoanalitik kuram da (Freud 1981 a: 140) machismo olgusunu temel almaktadır. Çünkü etken ve edilgen olarak cinsiyete dayalı ayrım, psikoanalitik kuram üstünlüğü erkeğe vermektedir (Freud 1981:136). Ölüm içgüdüğü thanatos'un tüm insanlarda bulunduğunu öne süren Freud, bu içgüdüğün içe yönelmesinin, intihara, kişinin kendini cezalandırmasına ve mazohistik olmasına yol açtığını belirtir (Freedman ve diğeri 1989:195). Saldırgan iç güdülerini toplumsal kuralların baskısıyla içe tıkmaya zorlanan kadında bu içe tıkma ya da yönelme durumu Freud'a göre erotikleşmeyi gerçekleştiren mazoşik eğilimlere yol açar (Freud 1981:137). Bu nedenle mazoşizm kadınlığı dolayısıyla da edilginliği simgelemektedir. Freud'un öncülüğünde psikoanalitik kuram içgüdüsel olarak saldırma duygusunun cinsellikle bağlantılı olduğunu vurgular (Freud 1981 a:40). Çünkü Freud saldırma duygusunun cinsel nesneyi ele geçirme ve onu egemenliğine almayı hedeflediğini öne sürer. Freud, thanatos'un dışa dönük olması durumunda karşı tarafa zarar verme amacına yönelik duygular olarak nitelenen saldırgan davranışa yol açtığını belirtir (Freedman ve diğeri 1989:195). Dışa dönük bu saldırganlık gü-

düsü Fromm'a göre sadizmdir. Sadizmin özü ise şiddettir. Bu eylemde savunmasız insana acı çektirme tutsak etme ve en önemlisi onu nesneye dönüştürme amaçlanmaktadır (Fromm 1979:29). İşte dışa yöneltilmiş bu saldırganlık etkenliği ve de erkekliği simgelemektedir. Dolayısıyla saldırganlık, etkenlik ve erkeklik birbiriyle bağıntılı kavramlar olmaktadır (Freud 1981:124).

Saldırganlık duygusunu içgüdüsel olarak açıklayan psikoanalitik kuram ve ona bağlı machismo olgusu bu nedenle; erkek egemenliğine dayalı toplumların, kültürel değerlerini vurguladığı söylenebilir. Bu yaklaşım doğal olarak bu toplumların popüler kültür ürünlerine de yansımaktadır. Kitle iletişim araçları yoluyla geliştirilen stereotipler de bu değerleri vurgulamak ve benimsetmek işlevini üstlenmiştir. Sonuçta birer popüler kültür ürünü olarak şiddet-cinsellik ve pornografik yayınlar Bandura'nın belirttiği gibi; yeni rol kalıplarını öğrenecek olan adölesanlar için taklit ederek öğrenecekleri bir örnek oluşturur. Örneğin televizyonda yayınlanan A Takımı adlı Amerikan dizisi bir erkek kültürünün ekrana yansımasıdır. Fiske (1989:200) bu dizideki kahramanların, erkeklik kavramı içinde sınırlanmış ritüellerle dramatize edildiğini belirtir. B.A., fiziksel güç olarak oğlanların erkeklik fantazisini anlatırken; Murdock, toplumsallaşmamış ve bebeklik içgüdüleriyle davranan bir erkekliği temsil eder. Fiske, bu dizide erkekliğin yetişkin rolü olarak; yönetme, planlama gücünün Hannibal tarafından temsil edildiğini belirtir. Çünkü erkeklik güven, korkusuzluk, bağımsızlık, kendine yeterlik olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Fiske, Face'in romantik, zayıf ve sık sık kontrolü-

nü kaybeden bir kişilik olarak, yetişkin ve adolesan arasında yer aldığını belirtir (Fiske 1989:200).

Bir kültürün yaşaması, onun değerlerinin yeni kuşaklarca benimsenmesine bağlıdır. İlkel toplumlarda oyun, mit ve ritüeller kültürü aktarma işlevi görüp, özellikle ergenliğe geçişte gençleri topluma hazırlamada önemli roller üstlenmişti. Günümüzde popüler kültür ürünlerini yansıtan kitle iletişim araçları büyük oranda bu görevi yerine getirmektedir. Son yıllarda kitle iletişim araçlarının öğrenme ve taklit açısından önem kazandığını vurgulayan araştırmalar yaygınlaşmaktadır. Bondura, Berkowitz ve Comstock'un araştırmaları, özellikle televizyonun öğrenme ve taklit üzerinde önemli etkisi olduğu üzerinedir. Bandura, (Schultz 1990:446) televizyon programlarında saldırganlığın öğrenilerek taklit edildiğini öne sürmüştür. Bir davranışın gözleyerek öğrenildiğini belirten Bandura, televizyonda şiddet programlarını izleyen çocukların, bu davranışı taklit ettiklerini söylemiştir. Örneğin Belçika'da şiddet içeren filmi, izleyen ve izlemeyen 2 grup çocuk üzerine yaptığı araştırmada Bandura, bu tür film izlemeyenlere oranla şiddet içerikli film izleyen çocukların saldırganca davrandığını gözlemiştir (Schultz 1990:456).

Hergün 40 milyon Amerikalı çocuğun 12 yaşına gelene kadar 13.500 saat televizyon izlediğini belirten Steinfeld (1991:55) bu durumda onların 101.000 şiddet içeren bölüm izleyecekleri ve bunun içinde de 13.400 ölüm sahnesinin bulunduğunu söyleyerek, bunun uzun dönemli etkilerinden endişelenir. Bu denli yoğun şiddet içeren yayınların uzun dönem etkileri uzmanları da bu konu üzerine çalışmaya yöneltmiştir.

Huesmann, televizyonda erken yaşlarda şiddet içerikli programların izlenmesinin 10 ve 20 yıl sonra gözlenen saldırgan davranışla ilişkisi olduğunu öne sürmüştür (Comstock ve Strasburger 1990:40).

1982'de Milavsky'nin 7-12 yaş grubunda 2400 oğlana ve 12-16 yaş grubundan 900 oğlana, 3 yıl boyunca 6 kez yaptığı araştırmada, aşırı şiddet programları izleyen gençlerin, büyük oranda saldırgan davranışa yöneldiği gözlenmiştir (Comstock ve Strasburger 1990:38).

Kitle iletişim araçlarından öğrenilerek taklit edilen davranışların, rol kalıplarının, kuşaktan kuşağa aktarıldığı (Dominick 1990:42) göz önüne alındığında, bu araçların önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü kitle iletişim araçlarından birçok değer doğrudan ya da dolaylı olarak iletilerek bir anlam oluşturulmaktadır. Amaç bu değerlerin öğrenilerek (kültürleme) diğer kuşaklara iletilmesidir. Örneğin anneliğin televizyon dizisi Cosby Ailesi'nde olduğu gibi; hoş, sevgi dolu, anlayışlı ve sıcak bir kişilik olarak sunulması (Dominick 1990:42) cinsel rol kalıpları içinde toplumdaki kadının nasıl görüldüğünün ekrana yansması olmaktadır. Modleski, soap operalardaki fedakar, sevecen anne rolünün patriarkal bir düzeni temsil ettiğini öne sürmektedir (Fiske 1989:190). Bu tür roller, psikoanalitik kuramdaki kadının konumuyla uygunluk göstermektedir. Fiske, kadın merkezli dizilerde dahi, son sözün erkekde oluşunu belirterek, Charli'nin Melekleri adlı diziyi buna kanıt olarak gösterir. Bu dizide 3 kadın dedektifin serüveni verilirken, kadınların tüm başarılı eylemlerine karşın sorunu açıklama ve çözüme ulaştırmada son söz erkeğin (yani Charli'nin) olmaktadır (Fiske 1989:190).

Bu örnekler şiddet-cinsellik ve pornografik yayınların özellikle machismo olgusuna ve cinsiyete dayalı ayrıma dayandığına işaret etmektedir. Erkek egemenliği cinsel rol stereotipleri aracılığıyla toplumda hakim kılınmak istenmektedir. Greenfield (1982:33) televizyonun kadını ya anne ya da aşık rolünde sunarak belli kısıtlamalar getirirken, erkeklerin rollerinin çok çeşitli verildiğini belirtir. Aslında gerçek yaşamda %50'den fazla evli ve çocuklu kadın dışarda çalışırken, Greenfield televizyondaki tiplerin %20'sinin çalışır gösterildiğini gözlemiştir (Greenfield 1982:33). Özellikle reklamların cinsel rol stereotiplerini güçlendirdiği görülmektedir. Bir grup liseli kız öğrenciye, kadının güzelliğini vurgulayan reklam gösterildikten sonra, bu kızların "güzellik erkekler arasında popüler olmak için önemlidir" cümlesini doğru bulup, benimsedikleri saptanmıştır (Greenfield 1982:34). Reklamların, kadının ve erkeğin toplumda değişik kesimlerde yer almasına rağmen, halen geleneksel kadın stereotiplerini çok az değiştirdiği gözlenmiştir. Reklamların geleneksel denge ve gücü yansıttığını öne süren Lazier-Smith (1989:257) bu nedenle onların, kusursuz, genç, mükemmel, ideal olan bir mitik Amerikan kadını yansıttığını belirtir.. 25-54 yaş grubundaki kadınların %70'inin ekonomiye girerek, kültürel sarsıntı yaratmasına rağmen, reklamlarda onun bu çağdaş statüsünün çok az değişikliğe uğradığını öne sürer (Lazier-Smith 1989:251). Lazier-Smith'in araştırmasında 1970 ve 1980 yıllarındaki reklamlarda kadın stereotipleri karşılaştırılmış ve kadının cinsel imajının yine ön planda olduğu görülmüştür (Lazier-Smith 1989:253).

Bu durum kadının toplumdaki rollerinin değişikliğe uğramış olsa bile, geleneksel bakış açısının hala hakim olduğunu göstermesi açısından önem-

lidir. Cinselliğin tabu sayıldığı toplumlarda, kitle iletişim araçlarının sunduğu cinsel rol kalıpları öğrenilerek taklit edilmektedir. Özellikle pornografik yayınlara olan eğilim adolesan döneminde artış göstermeye başlar. Cinsel eğitim ve danışma uzmanı, Wilson ve Jacobs (Fuch ve Lyle 1972:255)'un 70'lerde yaptıkları incelemeleri, genelde tüm ülkelerdeki teen-ager'ların yarısının; oğlanlarda 14 yaşından önce, kızlarda ise 2 yıl daha sonra, erotik materyalle karşılaştıklarını göstermiştir. Genelde araştırmalarda her iki cinsin de bu tür materyallere ilgisinin büyük olduğu görülmüştür. Yine 70'lerde Abelson'un yaptığı bir araştırmada, erotik materyale sahip olma oranı kadınlarda %69 iken erkeklerde bu %84'e ulaşmıştır (Fuch ve Lyle 1972:254). Adolesanların pornografiye olan ilgilerini doğal bulan psikologlara karşı (Funch ve Lyle 1972:256) onun zararlı olduğu görüşü daha bir yaygınlık kazanmıştır. Özellikle televizyonun çok fazla cinsellikle ilgili yayınlara yer verdiğini öne sürenler, adolesanlar açısından bu tür görüntülerden edinilen yanlış imajların, onları gerçek-dışı beklentilere ve kaygılara yol açabileceğinden endişelenmektedirler (Sapolsky ve Tabarlet 1991:506-508). Çünkü televizyon arka arkaya verdiği cinsel içerikli sahneler ile bir çeşit cinsel eğitimci rolünü üstlenmiştir. Bunda bu tür sahnelerin çok gerçekçi bir şekilde verilmesi önemli rol oynamaktadır (Sapolsky ve Tabarlet 1991:506).

Televizyonun cinsel toplumsallaşma aracı olduğunu göstermek için Sapolsky ve Tabarlet; 1979 ve 1989 yıllarında, ABC, CBS ve NBC'nin 8-11 akşam saatleri arasındaki programlarını cinsellik açısından analiz etmişlerdir. 89 yılındaki 57.5 program saatini, 79 yılındaki 63 saatlik prog-

ramla karşılaştırdıklarında elde edilen sonuç çok fazla değişiklik olmadığını göstermiştir. 79 yılında cinsel olay 806 iken bu 89 yılında 846'ya yükselmiştir. Cinsel eylemin ekranda görülme sıklığı ise her saatte 79 yılında %3.92 iken, 1989'da bu %4.87 olmuştur. Uzun dönem aynı tür mesajlara hedef olan adölesanlar açısından bu araştırma televizyonun gerçek bir cinsel toplumsallaşma aracı olduğunu gösterir (Sapolsky ve Tabarlet 1991:509-510). Bununla birlikte; Sprafkin'in, televizyonda, cinsel yolla geçen hastalık, doğum kontrolü, çocuk düşürme gibi gerçek cinsel bilgilerin, tüm cinsellikle ilgili programlar içinde %0.07 gibi çok düşük bir oranda olduğunu açıklayan araştırması (Sapolsky ve Tabarlet 1991:507); aslında televizyonun sağlıklı bir cinsel toplumsallaşma aracı olmadığını gösterir.

Şiddet ve cinsellik toplumlarda belli bir kültürel değeri vurgulamaktadır. Görünürde cinsellik içermeyen şiddet eylemlerinin gerisinde bir toplumsal değer varlığından söz edilmektedir. Örneğin; İspanyol boğa güreşleri, bu kültürde boğanın erkeği simgelemesi nedeniyle eşit düzeyde iki rakibin karşılaşması olarak görülmektedir (Marvin 1989:157). Bu nedenle matador, erkekliğine yapılan bu saldırıdan galip ayrılmak ve erkeği simgeleyen boğayı öldürmek zorundadır. Bu gösteri, izleyenler ve matador açısından toplumsal değerlere uygun eşit bir kavga olarak görüldüğünden bu kültürde şiddet eylemi olarak nitelendirilmemiştir (Marvin 1989:162). Cinsellik içermeyen bu eylem aslında erkek cinselliğine onu simgeleyen erkekliğe yapılan bir saldırı olmaktadır. Çünkü; inatçılık, iddiacılık erkeğin cinsel gücünü simgelediği

için herhangi bir yenilgi onun toplumda erkekliğine olan güvenini sarsacaktır (Marvin 1989:159).

Bu nedenle Endülüs kültürünün değerlerini vurgulayan boğa güreşlerinde şiddet ve cinselliğin birbirine bağımlı iki olgu olduğu ve erkekliği simgeledikleri görülür. Bunun gibi Mellen de, Japon sinemasının yoğun şiddet içeren sahnelerinde cinselliğin vurgulanmakta olduğunu öne sürer (Moeran 1989:136). Ona göre şiddet sahneleri bu kültürdeki bastırılmış cinsel duyguların, şehvetin bir simgesidir. Burada da şiddet ve cinsellik tanımlanırken genelde erkekliğe üstünlük tanıyarak erkeklik, güzellik ve ölümle yüceltilmiştir (Moeran dipnot 1989:139). Çünkü Japon toplumunda kadın, iyi bir eş, anne ya da aşık olarak daima erkeğin gerisinden gelir. Kadının toplumsal statüsü de erkekten ayrı ve onun gerisinde bulunması nedeniyle; kadın, Japon edebiyat ve sinemasında bu anlayışın bir yansıması olarak işkence ve cinsellik ile birleştirilmiştir (Moeran dipnot 1989:141).

Genel olarak şiddet-cinsellik ve pornografik yayınların ortak noktası varolan sistemin sürdürülmesini vurgulaması olmaktadır. Polis dizilerinde, kovboy filmlerinde, bilim-kurgu maceralarında, korku filmlerinde, soap operalarda, kısaca popüler kültür ürünlerinde toplumsal düzenin, toplumun genel değer yargılarının korunması hedeflenmektedir. Clark (1992:243), polisiye dizilerde, polis kahramanların yasa ve düzeni koruyucu işlevi üstlenen, toplumun onaylayacağı kahramanlar olarak yansıtıldığını belirtir. Böylece hedef kitlesi bu kahramanların şiddetini yadırgamamaktadır. Genelde kadınları pasif, siyahları ilkel, çocukları suç-

suz, adölesanları asi, yaşlıları cinsiyetsiz (Alvarado ve diğeri 1987:226) olarak veren kitle iletişim araçları, bu stereotipler ile toplumun varolan düzeninin korunmasını amaçlamaktadır. Gerbner'in televizyonda şiddet analizi ile ilgili çalışması da bu görüşü destekler niteliktedir. Televizyonda şiddeti uygulayan hem kahraman hem de kötüler olmasına karşın, başarılı olan daima kahramanlar olmaktadır. Çünkü kötüler, toplumsal normlardan saptıkları oranda öldürölme oranları da buna paralel olarak artmaktadır. Gerbner, analizinde kahramanların daima hakim ideolojiyi temsil ettiklerini, onu savunduklarını, kötülerin ise sapmış ve alt-költür üyeleri olduğunu gözlemiştir (Fiske 1989:9). Kitle iletişim araçlarındaki şiddet popüler költür ürünü olarak varolan toplumsal düzenin sürdürölmesinde aracılık etmektedir. Çünkü burada şiddet, hakim toplumsal değeri yargılarının doğrultusunda kullanılmaktadır.

Popöler yerli filmler üzerine yapılan araştırmalarda, filmlerin erkek karakterler üzerine yapılandırıldığı ve kadının erkek dünyası içinde edilgen olarak tanımlandığı görölmüştür (Abisel 1994:176). Bu ataerki düzenin kadını tanımlayışına dayalı olarak Abisel, kadınlar için uygun görölen kimliğin, evine, kocasına, çocuğuna bakan rolü uygun gördüğünü belirtir (1994:164). Bu durum toplumdaki machismo etiğinin filmlere yansımaları olmaktadır. Türk sinemasında incelenen 30 filmde erkek kahramanlar, sağlıklı, koruyucu, ciddi, acı çekmez özellikte verilir. Kadın onlar için seyirlik bir nesne konumundadır (Uluyağcı 1993:227). Filmlerde erkeklerin şiddeti kadının namusunu korumaya yönelik olarak kullandıkları görölür (30 filmde 20'si bu nedene dayalı). Cinsellik ise namus ve şiddet kavramlarıyla ilişkili olarak verilmekte, kadının cinsel bağ-

lamda namusunu kaybetmesi şiddeti doğurmakta (Uluyağcı 1993:222) sonuçta şiddet, popüler filmlerde yasal bir konum kazanmakta ve haklılaştırılmaktadır. Araştırma sonucu filmlerde şiddet, otorite, dostluk ve cinselliğin toplumda varolan erkeklik kavramını pekiştirici güçte olduğu ve bunun desteklendiğini ortaya koymuştur (Uluyağcı 1993:227).

Gazetelerde kadının ve erkeğin verilişi ile ilgili bir araştırma yukarıdaki analizleri destekler niteliktedir. Kasım 1988'de Hürriyet, Cumhuriyet ve Tercüman gazetelerinde kadın ve erkeğin toplumsal rollerini ve cinsel rollerini ne derece geleneksel ve geleneksel olmayan şekilde sundukları incelenmiştir. Bu incelemeden amaç, bu gazetelerin kalıpyargısal cinsiyet rollerini sürdürmeye yardımcı mı olduğu yoksa eşitlikçi bir dünya görüşünün yerleşmesine mi yardımcı olduğunu saptamaktır. İnceleme sonucu kadına erkekten çok daha az değinildiği (%20), bunun da daha çok magazin sayfalarında (%62) olduğu saptanmıştır. Kadının sporda (%3) ve ekonomide (%6) en az temsil edildiği görülür (İmamoğlu ve Gültekin 1993:24).

Kadınla ilgili haberlerin üçte ikisinden daha çoğu ise geleneksel rollerle temsil edilir. Sadece kültür ve sanat sayfalarında kadın meslek sahibi ve sanatçı etkinlikleriyle anıldığı için, bu sayfalarda kadın geleneksel rollerle temsil edilmemiştir. Buna karşın magazin sayfalarında kadının geleneksel rolleri içinde verildiği saptanmıştır (İmamoğlu ve Gültekin 1993:24). Kadına en fazla yer veren gazete %25 ile Hürriyettir. Onu %15 ile Tercüman ve %11 ile Cumhuriyet izlemektedir. Ama kadını kalıpyargılardan arındırılmış bir şekilde vermede Cumhuriyet %43 ile önde-

dir. Hürriyet en düşük oran %17 ve Türcüman ise arada %33'tür (İmamoğlu ve Gültekin 1993:25). Görüldüğü gibi Hürriyet en yüksek oranla kadına yer verirken, onu genelde belli geleneksel cinsel rol kalıpları içinde vermekte, varolan düzenin sürdürülmesine aracılık etmektedir.

Popüler kültür ürünlerinin varolan toplumsal düzeni yani statikonun korunması yönünde işlev görmesi, kitle iletişim araçlarını yoğun kullanan adölesanlar açısından önemli olmaktadır. Kültürleme aracı olarak görülen kitle iletişim araçları, popüler kültür ürünleri ile hazır rol kalıpları sunmakta ve adölesanların toplumsallaşmasına (!) katkıda bulunmaktadır. Önümüzdeki bölümde, şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikte yayınların adölesanlara yansımaları, bunun hangi sosyo-kültürel çevrede onay bulduğu incelenecektir.

IV. BÖLÜM. ARAŞTIRMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SONUÇ

Tablo 1. Çocukların oturdukları semte göre dağılımı

	Sayı	%
Zengin	109	17.17
Orta	345	54.33
Fakir	166	26.14
Bilinmeyen	15	2.36
Toplam	635	100.00

Örneklem grubunun ağırlığını %54.33 ile orta kesim oluşturmaktadır. Bunu %26.14 oranı ile alt-sosyo ekonomik düzey ve %17.17 ile de üst-sosyo ekonomik düzey izlemektedir.

Tablo 2. Çocukların cinsiyetlerine göre dağılımı

	Sayı	%
Kız	295	46.45
Erkek	337	53.07
Bilinmeyen	3	0.47
Toplam	635	100.00

Çocukların cinsiyetlerine göre yapılan dağılımda %53.07 oranında erkeklerin daha önde olduğu görülür. Buna rağmen kızlar da %46.45 ile erkeklere oldukça yakın bir orandadır.

Tablo 3. Çocukların yaşlara göre dağılımı

Yaş	Sayı	%
10	1	0.16
11	2	0.31
12	159	25.04
13	168	26.46
14	217	34.17
15	58	9.13
16	18	2.83
17	4	0.63
18	2	0.31
Bilinmeyen	6	0.94
Toplam	635	100.00

Örnekleme grubunda yaş dağılımı 12,13 ve 14 yaş üzerinde yığılma gösterir. Adölesan döneminin başlangıcını oluşturması nedeniyle, bu yaş grupları araştırma açısından uygun bir dağılım olmaktadır. Bunun dışında diğer gruplar araştırmada bir eğilimi belirleyici oranda değildir.

Tablo 4. Annenin öğrenim durumuna göre dağılımı

	Sayı	%
Okur-yazar değil	71	11.18
Mezun değil	42	6.61
İlkokul	272	42.83
Ortaokul	71	11.18
Lise/dengi	81	12.75
Üniversite	83	13.07
Üniversite üstü	11	1.73
Bilinmeyen	4	0.62
Toplam	635	100.00

Annenin öğrenim durumu %42.83 ile ilkökulda yoğunlaşır. Bir okulu bitirmemiş (%6.61) ve okur-yazar olmayanların (%11.18) toplamı ile kadınların büyük bir bölümünün öğrenim düzeylerinin çok düşük olduğu görülür.

Tablo 5. Babanın öğrenim durumuna göre dağılımı

	Sayı	%
Okur-yazar değil	7	1.10
Mezun değil	35	5.51
İlkokul	195	30.70
Ortaokul	119	18.74
Lise/dengi	114	17.95
Üniversite	129	20.31
Üniversite üstü	31	4.88
Bilinmeyen	5	0.78
Toplam	635	100.00

Babanın öğrenim durumu da tıpkı anne gibi ilkokul düzeyinde yığılır. Buna rağmen babanın %30.70 ile anneye göre (%42.83) daha düşük oranda ilkokul eğitimi dikkat çekicidir. Kadın ve erkek arasında öğrenim durumu açısından fark belirgindir. Özellikle okur-yazar olmayan babalar annelere göre oldukça düşük oranda iken üniversite ve üniversite üstü öğrenimde bu oranların birden yükselişi bunun çarpıcı kanıtıdır.

Tablo 6. Anne-babanın ortalama eğitim yılı

	Sayı	%
0-5	101	15.90
5-10	331	52.12
10-15	111	17.48
15-20	88	13.85
Bilinmeyen	4	0.62
Toplam	635	100.00

0-5 ve 5-10 eğitim yılı oranları, anne ve babanın çoğunluğunun düşük eğitim düzeyinde olduğunu gösterir. 10-15 eğitim yılı içinde ağırlığı lise, azınlığı ise üniversite oluşturduğu için bu orta eğitim düzeyini içermektedir. Üst-sosyo kültürel düzey olarak 15-20 yılın alınmasının nedeni üniversite ve üniversite üstü eğitimin bu grupta ağırlığı oluşturmalarıdır. Orta eğitimin (lise de dahil) son yıllarda, dışardan bitirme ile yaygınlaşması sonucu 5-10 eğitim yılı alt-sosyo kültürel düzey olarak kabul edilmiştir. Bu durumda araştırmada yoğunluk olarak en düşük %13.85 ile 15-20 yıl düzeyidir. Bu toplumun eğitim düzeyi ile ilgili genel görünümü yansıtır.

Tablo 7. Babanın mesleğine göre dağılım

Meslek	Sayı	%
Mesleksiz	22	3.46
Bilimsel ve teknik eleman	64	10.08
Serbest meslek sahipleri	23	3.62
Müteşebbis, üst düzey yönetici	95	14.96
İdari personel	102	16.06
Ticaret ve satış personeli	94	14.80
Hizmet işlerinde çalışanlar	45	7.09
Tarım ve tarım dışı üretimde çalışanlar	190	29.92
Toplam	635	100.00

Meslek dağılımında tarım ve tarım-dışı üretimde çalışanlar (%29.92) grubunda yoğunlaşma vardır. Bu durum babanın eğitimi ile uygunluk göstermektedir. Bu kesim eğitim açısından da oldukça düşük düzeydedir. Genel olarak tablo incelendiğinde, üst eğitim düzeyi ile bağlantılı olan bilimsel ve teknik eleman (%10.08) serbest meslek (%3.62) ve müteşebbis ve üst-düzy yöneticileri (%14.96) diğer mesleklerin toplamı ile karşılaştırıldığında oldukça düşük orandadır. Bu ,eğitim durumuyla paralellik göstermektedir.

Tablo 8. Annenin mesleğine göre dağılım

Meslek	Sayı	%
Mesleksiz	474	74.64
Bilimsel ve teknik eleman	28	4.40
Serbest meslek sahipleri	45	7.08
Müteşebbis ve üst-düzy yöneticileri	4	0.62
İdari personel	39	6.14
Ticaret ve satış personeli	19	2.99
Hizmet işlerinde çalışanlar	4	0.62
Tarım ve tarım-dışı üretimde çalışanlar	22	3.46
Toplam	635	100.00

Annenin eğitim durumuyla meslek dağılımı büyük oranda benzerdir. Anne %74.64 ile mesleksiz olarak tanımlanmıştır. Bu da onun eğitim düzeyinin oldukça düşük olduğuna işaret eder. Buradan annelerin büyük çoğunluğunun ev kadını olduğu sonucuna varılır. Çünkü bu araştırmada annelerin 490'u (%77.16) ev kadınıdır. Çalışan anne ise 129 (%20.31) ile oldukça düşük bir sayıdır. Kadınların bunun dışında en fazla faaliyet gösterdiği alan serbest meslek (%7.8) ve idari personel (%6.14)'dir. Kadınlar iş sahibi ve yönetici olarak (%0.62) aktif bir görevde ve çok düşük hizmet işlerinde (%0.62) çok az görülür.

Tablo 9. Çocuğun boş zamanlarını değerlendirme biçimine göre dağılım

	Sayı	%
Televizyon izlerim	493	77.63
Video izlerim	28	4.40
Radio dinlerim	134	21.10
Teyp/walkmen dinlerim	157	24.72
Bilgisayarda oyun oynarım	81	12.75
Kitap/gazete okurum	433	68.18
Arkadaşlarımla oynarım	254	40
Sinemaya giderim	58	9.13
Atari salonuna giderim	26	4.09

Çocuklar büyük çoğunlukla (%77.63) boş zamanlarını televizyon izleyerek değerlendirmektedir. Kitap/gazete okuma (%68.18) genelde gazeteyi içerdiği için oldukça yüksek orandadır. Diğer dikkat çeken oran %40 ile çocukların arkadaşla oyun oynamasıdır. Çocukların bağımsız karar verebildikleri bir yaş olmadığı için %9.13 ile sinemaya giden çocuk oranı düşüktür.

Tablo 10. Ailenin en çok kullandığı kitle iletişim aracına göre dağılım

	Sayı	%
Televizyon izler	468	73.7
Hem tv. hem video izler	54	8.5
Televizyon ve video az izlenir	34	5.4
En çok radyo dinlenir	71	11.2
Bilinmeyen	8	1.3
Toplam	635	100.00

Ailelerin %73.7'si en çok televizyon izlemektedir. Buna hem televizyon hem video izleme oranı da katıldığında televizyonun ailelerde yaygınlığı daha belirgin olmaktadır. Gündüz yayınları nedeniyle televizyon radyonun dinlenme oranını da düşürmüştür (%11.2).

Tablo 11. Eve gazete alınma sıklığına göre dağılım

Sıklık	Sayı	%
Hergün	325	51.8
Haftada birkaç kez	122	19.21
Hafta sonları	86	13.54
Ayda bir kez	32	5.04
Hiç alınmıyor	67	10.55
Bilinmeyen	3	0.47
Toplam	635	100.00

Ailelerin %51.8'i eve sürekli olarak gazete almaktadır. Bunu %19.21 ile haftada birkaç kez alanlar izlemektedir. Evlerine hiç gazete alınmayan çocukların %10.55 oranında olmasına rağmen, çocukların gazeteyi çevreden de edinme olanakları, onların bu kitle iletişim aracını yaygın olarak kullandıklarını gösterir.

Tablo 12. Çocuğun gazeteden en çok okuduğu haber türüne göre dağılım

Haber türü	Okuyan		Okumayan		Toplam
	Sayı	%	Sayı	%	
Ekonomi haberi	80	12.6	555	87.4	100.00
Politik haberler	57	9.0	578	91.0	
Sağlık haberleri	147	23.1	488	76.9	
Sanat/kültür haberleri	157	24.7	478	75.3	
Cinsel bilgi veren yazılar	32	5.0	603	95.0	
Öldürme, yaralama, kız kaçırma, tecavüz, soygun, kaçakçılık haberleri	237	37.3	398	62.7	
Ünlü kişiler, sanatçılar ve sporcularla ilgili haberler	203	32.0	432	68.0	
Spor haberleri	214	33.7	421	66.3	

Çocukların büyük çoğunluğu gazeteden öldürme, yaralama, kız kaçırma, tecavüz, soygun, kaçakçılık (%37.3), ünlü kişiler, sanatçılar ve sporcularla ilgili (%32.0) ve spor (%33.7) haberlerini okumaktadır. Bu dönem çocuğunun şiddete, cinselliğe olan yoğun ilgisi bu haberlere yönelmesine neden olmaktadır.

Tablo 13. Çocuğun en çok okuduğu kitap türüne göre dağılım

Kitap türü	Okuyan		Okumayan		Toplam
	Sayı	%	Sayı	%	
Macera	449	70.7	186	29.3	100.00
Dedektif/polisiye	185	29.1	450	70.9	
Şiir	201	31.7	434	68.3	
Romantik/duygusal	108	17.0	527	83.0	
Çizgi roman	176	27.7	459	72.3	
Klasikler/ödül alan kitaplar	163	25.7	472	74.3	
Cinsellikle ilgili kitaplar	21	3.3	614	96.7	
Diğer	21	3.3	614	96.7	

Çocukların en çok okuduğu kitap türü olarak macera %70.7 ile çok yüksek bir orandır. Şiir türü kitaplar %31.7 ile çocuğun duygusal gelişimini, bunların dile getiriliş biçimini vermesi açısından önemlidir. Buna rağmen macera/polisiye/dedektif türünün toplamı (%99.8) çocuğun heyecan, eyleme yönelik eğilimini sergilemektedir.

Tablo 14. Çocuğun en çok beğendiği film/dizi türüne göre dağılım

Tür	Sayı	%
Cinsellik/korku/şiddet/gerilim	76	12.0
Haber/belgesel/spor/müzik/eğlence	15	2.4
Macera (nitelikli)	40	6.3
Macera (şiddet, cinsellik,az)	78	12.3
Komedi	44	6.9
TGRT dizi ve filmleri	30	4.7
Psikolojik/duygusal/toplumsal içerikli film/dizi	14	2.2
Yerli dizi ve filmler	189	29.8
Soap operalar	69	10.9
Çizgi filmler	10	1.6
Bilinmeyen	70	11.0
Toplam	635	100.00

Çocuğun en çok beğendiği film-dizi türü onun şiddete ve cinselliğe olan ilgisinin bir işaretidir. Çocukların en çok izlediği %29.8 ile yerli dizi ve filmlerdir. Bunu %12.3 ile macera (şiddet, cinsellik az) ve %12 ile cinsellik/korku/şiddet/gerilim ve %10.9 ile de soap operalar izlemektedir. Macera, şiddet filmlerinin toplamı ile çocukların genel olarak şiddet, heyecan ve cinselliğe olan ilgileri saptanabilmektedir.

Tablo 15. Çocuğun özendiği film/dizi kahraman türüne göre dağılım

Kahraman türü	Sayı	%
Soap opera	24	3.8
Yerli film/dizi	14	2.2
Arabesk film kahramanı	81	12.8
Korku/şiddet/gerilim film-dizi	150	23.6
Macera film/dizi kahramanı	58	9.1
Komedi film/dizi kahramanı	24	3.8
Psikolojik/duygusal/toplumsal film-dizi kahramanı	10	1.6
Diğer	29	4.6
Özenmem	232	36.5
Bilinmeyen	13	2.0
Toplam	635	100.00

Çocuklar tabloda görüldüğü gibi %23.6 (150) ile korku-şiddet-gerilim film-dizi kahramanlarına özenmektedir. Macera film-dizi kahramanına özenen çocuklar da bu türe dahil edildiğinde, çocuğun ilgisi diğer tablolar ile benzerlik göstermektedir. Buna rağmen çocuklar %36.5 (232) oranında hiçbir dizi kahramanına özenmediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 16. Çocuğun televizyondan en çok izlemek istediği program dizi/film türüne göre dağılım

Program türü	Sayı	%
Haber programları	51	8.0
Belgeseller	56	8.8
Açık oturum	20	3.1
Sanat/egitim/kültür/sağlık	29	4.6
Bilgi ve diğer yarışmalar	105	16.5
Eğlence programları	130	20.5
Macera/polisiye dizi/filmler	155	24.4
Komedi filmler/diziler	218	34.3
Romantik/duygusal filmler/diziler	12	1.9
Gerilim/korku filmleri/dizileri	101	15.9
Seks filmleri/dizileri	31	4.9
Spor programları	81	12.8
Müzik klipleri	95	15.0
Çizgi filmler	118	18.6

Çocuklar televizyondan en çok komedi türü film ve diziler (34.3) izlemek istemektedir. Onu macera-polisiye (%24.4) türü izlemektedir. Çocukları en az ilgilendiren romantik ve duygusal film/diziler (%1.9) olmaktadır. Açık oturum ile sanat-kültür eğitim-sağlık programları da oldukça düşük oranlardadır. Çocuklar genelde eğlenceli, hareketli ve yarışmaya yönelik programları izlemeyi tercih etmektedir.

Tablo 17. Ailenin televizyondan en çok izlediği program dizi/film türüne göre dağılım

Program türü	Sayı	%
Haber programları	503	79.2
Belgeseller	115	18.1
Açık oturum	228	35.9
Sanat/egitim/kültür/sağlık	135	21.3
Bilgi ve diğer yarışmalar	222	35.0
Eğlence programları	373	58.7
Macera/polisiye/dizi/film		42.9
Diğer filmler/diziler	160	25.2
Spor programları	198	31.2

Aileler öncelikle televizyonu haber almak için kullanmaktadır. Haber programları (%79.2) ve açık oturumlar (%35.9) bunun açık göstergesidir. Bu aracı eğlenmek ve zaman öldürmek için kullandıkları, eğlence programları (%58.7) ve macera/polisiye dizi filmlere (%42.9) olan eğilimlerden anlaşılmaktadır. Genelde belgeseller (18.1) ve sanat/egitim/kültür/sağlık (%21.3) programlarının diğerlerine göre düşük oranda olması, televizyonun bir bilgilenme aracı olarak toplumda yaygın olmadığını gösterir.

Tablo 18. Ailenin çocukla en çok tartıştığı konulara göre dağılım

Tartışılan konu	Sayı	%
Televizyon izleme, ders dışı kitap okuma	191	30.1
Oyun, futbol vb. fazla zaman ayırma	194	30.6
Arkadaşlarımı ve onların davranışlarını eleştirmesi	176	27.7
Giyimim, davranışlarım, konuşma biçimim	142	22.4
Dinlediğim müziği eleştirmesi	132	20.8
Tartışmam	54	8.5

Ailelerin çocuklarla en çok tartıştığı konular televizyona olan düşkünlük (%30.1), oyuna fazla zaman ayırma (%30.6) , ders çalışmama şeklinde özetlenebilir. Ayrıca aileler çocukları ile arkadaşları (%27.7) ve çocuğun giyimi (%22.4), davranışları nedeniyle de tartışmaktadır. Tartışmam diye belirtenlerin (%8.5) çok düşük oranda olması, bu dönem çocuğunun aile ile ilişkilerinde sorunlar olduğunu göstermektedir.

Tablo 19. Çocuğun oyun oynarken film/dizilerden gördüklerini uygulamasına göre dağılım

	Sayı	%
	635	100.00
Evet, her zaman	43	6.8
Hayır, hiçbir zaman	259	40.8
Ara-sıra	323	50.9
Bilinmeyen	10	1.6

Çocuklar tabloda görüldüğü gibi %50.9 (323) ile ağırlıklı olarak film/dizilerden gördüklerini ara-sıra uyguladıklarını belirtirler. Her zaman uygulayan çok küçük (%6.8) bir orandır. Buna karşı hiçbir zaman uygulamayanların oranı %40.8'dir.

Tablo 20. Çocuğun televizyon izleme sıklığına göre dağılımı

	Sayı	%
	Toplam	
Tv izleme sıklığı	635	100.00
Hergün bir süre izlerim	155	24.41
Dersim olmadığında		
hergün bir süre izlerim	362	57.01
Yalnız hafta sonu izlerim	105	16.54
Hiç izlemem	7	1.10
Bilinmeyen	6	0.94

Çocuklar dersleri olmadığı zaman hergün bir süre (%57.01) televizyon izlediklerini belirterek, bu araca olan bağımlılığı dile getirmektedirler. Bu onların dersleri olduğu zaman televizyon izlemedikleri anlamında kabul edilse bile, çocukların büyük çoğunluğu hergün ya da hafta sonu (%16.54) televizyon yayınlarını izlemektedir. Bunun dışında çocuk kendi ilgilendiği günlük dizileri ya da filmleri de seçip izlemektedir. Hiç izlemediğini belirtenler %1.10 gibi çok düşük bir orandır. Bu nedenle, çocuğun tıpkı aileler gibi (%73.7) televizyon ile çok yakın bir ilişkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 21. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile oturulan semt arasındaki ilişki

	Toplam		Zengin		Orta		Fakir	
	Toplam Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
	635	100.00	109	100.00	345	100.00	166	100.00
0-5 yıl	101	15.91	7	6.42	51	14.78	41	24.70
5-10 yıl	331	52.13	22	20.18	195	56.52	107	64.46
10-15 yıl	111	17.48	32	29.36	61	17.68	14	8.43
15-20 yıl	88	13.86	47	43.12	37	10.72	2	1.20
Bilinmeyen	4	0.63	1	0.92	1	0.29	2	1.20

$$\chi^2 = 147.98$$

$$P < 0.05$$

Anne-babanın ortalama öğrenim yılı %52.13 ile 5-10 yılda toplanır. Anne-babanın öğrenim yılı diğer iki tablo gibi semt ile anlamlı bir ilişkidir. Üst sosyo-ekonomik kesimde öğrenim yılı yüksek oranda iken bu alt kesimde en düşük oran olmaktadır. Orta kesimde de anne-babanın öğrenim yılı 5-10 yılda toplanmıştır. Bu kesimde de en düşük 15-20 yıllık eğitim olmaktadır.

Tablo 22. Oturulan semt ile annenin çalışma durumu arasındaki ilişki

	Toplam		Zengin		Orta		Fakir	
	Toplam Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
	635	100.00	109	100.00	345	100.00	166	100.00
Çalışıyor	129	20.31	44	40.37	67	19.42	14	8.43
İşsiz	8	1.26	2	1.83	5	1.45	1	0.60
Emekli	1	0.16	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Ev kadını	490	77.17	60	55.05	270	78.26	150	90.36
Bilinmeyen	7	1.10	3	2.75	3	0.87	1	0.60

 $\chi^2 = 45.46$
 $P < 0.05$

Anneler büyük oranda ev kadını (%77.17) olmasına rağmen, üst kesimde bu oran diğer iki kesime göre düşüktür. Alt kesimde %90.36 gibi yüksek bir oranın ev kadını olması, eğitim ile ilgili bir durumdur. Bu kesim eğitimi en düşük kesimdir. Orta kesimde %19.42 ile kadının çalışması, bu kesimde kadının ortaokul ve lise eğitiminin yaygınlaşmasına ayrıca düşük oranda da olsa üniversite eğitimine bağlı olarak kadınların çalışma yaşamına girmeye başladığını gösterir.

Tablo 23. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ve ailenin geliri arasındaki ilişki

	Toplam		0-5yıl		5-10 yıl		10-15 yıl		15-20 yıl	
Toplam	635	100.00	101	100.00	331	100.00	111	100.00	79	100.00
Geliri yok	18	2.83	4	3.96	12	3.63	1	0.90	0	0.00
1 milyon TL. den az	20	3.15	2	1.98	15	4.53	3	2.70	0	0.00
1-3 milyon TL.	122	19.21	39	38.61	78	23.56	4	3.60	1	1.27
3-5 milyon TL.	179	28.19	34	33.66	117	35.35	22	19.82	5	6.33
5-10 milyon TL.	114	17.95	12	11.88	54	16.31	35	31.53	10	12.66
10-20 milyon TL.	80	12.60	0	0.00	18	5.44	26	23.42	36	45.57
20 milyon TL. den fazla	38	5.98	0	0.00	10	3.02	7	6.31	16	20.25
Diğer	24	3.78	3	2.97	10	3.02	4	3.60	5	6.33
Bilinmeyen	40	6.30	7	6.93	17	5.14	9	8.11	6	7.59

$$\chi^2 = 255.78 \quad P < 0.05$$

Eğitim yılının artışıyla gelir düzeyinde de oldukça farklı bir artış olur. En yüksek eğitim düzeyi ile en yüksek gelir arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Eğitim düzeyi düştükçe, gelirin de önemli oranda düştüğü görülür. Bu durum genel bir özellik olarak alınamaz. Eğitim yılının yüksekliği ile gelir arasındaki anlamlı ilişki, sadece bizim örneklemimize özgüdür.

Tablo 24. Babanın mesleği ile ailenin aldığı günlük gazeteler arasındaki ilişki

Ailenin aldığı günlük gazeteler																					
	Hürriyet		Milliyet		Cumhuriyet		Sabah		Türkiye		Zaman		Milli		Tan/		Fotomaç		Aydınlık		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Toplam	635	258	40.6	240	37.8	32	5.0	220	34.6	53	8.3	41	6.5	18	2.8	40	6.3	75	12.0	17	2.7
Mesleksiz	22	7	31.8	2	9.1	-	-	10	45.5	2	9.1	2	9.1	1	4.5	-	-	3	13.6	-	-
Bilimsel ve teknik eleman	64	32	50.0	32	50.0	8	12.5	21	32.8	4	6.3	1	1.6	1	1.6	2	3.1	4	6.3	3	4.68
Serbest meslek sahipleri	23	13	56.5	15	65.2	5	21.7	3	13.0	1	4.3	1	4.3	-	-	-	-	6	26.1	1	4.34
Müteğabbis, üst düzey yönetici	95	52	54.7	50	52.6	8	8.4	39	41.1	12	12.6	6	6.3	5	5.3	7	7.4	11	11.6	2	2.10
İdari personel	102	40	39.2	36	35.3	1	1.0	33	32.4	7	6.9	7	6.9	2	2.0	6	5.9	9	8.8	2	1.96
Ticaret ve satış personeli	45	21	46.7	15	33.3	2	4.4	19	42.2	2	4.4	1	2.2	-	-	2	4.4	5	17.8	1	2.22
Hizmet işlerinde çalışanlar	94	28	29.8	36	38.3	3	3.2	32	34.0	5	5.3	5	5.3	-	-	8	8.5	9	9.6	1	1.06
Tarım ve tarım-dışı üretimde çalışanlar	190	65	34.2	54	28.4	5	2.6	63	33.2	2	10.5	18	9.5	9	4.7	15	7.9	26	13.7	7	3.68
χ^2			21.87		35.78		30.80														

Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet $P < 0.05$

Hürriyet gazetesi genelde serbest meslek, müteşebbis-üst düzey yöneticilerde ve bilimsel teknik elemanlarda yüksek orandadır. Bu gazete en az hizmet işlerinde çalışanlar tarafından okunur. Milliyet gazetesi özellikle %65.2 ile serbest meslek grubunda yoğunlaşır %9.1 ile mesleksizlerde okunma oranı çok düşüktür. Cumhuriyet gazetesi mesleksizlerde hiç okunmazken, idari personelde %1.0 ile de aynı oranda düşüktür. Mesleksizler grubunda ayrıca Tan, Meydan, Gün ile Aydınlık hiç okunmamaktadır. Aynı şekilde serbest mesleklerde de Tan, Meydan, Gün ve Milli Gazete hiç okunmaz. Milli Gazeteyi hiç okumayan bir diğer meslek grubu ticaret ve satış personeli ile hizmet işlerinde çalışanlardır. Türkiye gazetesini en fazla okuyan kesim müteşebbis ve üst düzey yöneticileridir. En düşük oran da serbest meslek ve ticaret satış personeline görülür. Genel olarak üst sosyo-kültürel yada ekonomik düzeyde Türkiye, Zaman, Milli Gazete, Tan, Foto-maç, Foto spor ve Aydınlık gazeteleri ikinci bir gazete olarak tercih edilmektedir. Alt kesimlerde bunların alınma nedeni Tan-Fotomaç dışında ideolojik mesajları nedeniyledir. Yüksek oranlarda her meslek grubunda okunan Hürriyet, Milliyet, Sabah gazetelerinde şiddet ile ilgili haberler dikkat çekici biçimde verilmektedir. Diğer gazetelerde şiddet daha çok siyasi niteliktedir. Her iki biçimde de çocuk yoğun şiddet içerikli haberler ile karşı karşıyadır. Cinsellik ve pornografik nitelikte haberler ise yüksek oranda okunan gazetelerde çeşitli başlıklar altında ve çarpıcı bir biçimde sunulmaktadır.

Tablo 25. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile ailenin aldığı günlük gazeteler arasındaki ilişki

Ailenin günlük aldığı gazeteler																							
	Hürriyet		Milliyet		Cumhuriyet		Sabah		Türkiye		Zaman		Milli Gazete		Tan/ Meydan vb.		Fotomaç		Fotospor		Aydınlık		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Toplam	255	40.6	238	37.8	30	5.0	218	34.6	52	8.3	40	6.5	18	2.8	39	6.3	75	12.0	17	2.7			
0-5 yıl	101	26	25.7	26	25.7	1	0.99	30	29.70	7	6.93	6	5.94	1	0.99	5	4.95	13	12.87	1	0.99		
5-10 yıl	331	117	35.34	107	32.32	9	2.71	115	34.74	30	9.6	26	7.85	9	2.71	25	7.55	43	12.99	13	3.92		
10-15 yıl	111	56	50.45	52	46.84	4	3.60	48	43.24	8	4.20	5	4.50	5	4.50	4	3.60	12	10.81	1	0.90		
15-20 yıl	88	56	63.63	53	60.22	16	18.18	25	28.40	7	7.95	3	3.40	3	3.40	5	5.68	7	7.95	2	2.27		

χ^2 _____ P<0.05
 Hürriyet 36.91
 Milliyet 33.18
 Cumhuriyet 41.55

Genel olarak Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet gazeteleri üst sosyo-kültürel düzeyde yığılma gösterir. Bununla birlikte diğer eğitim düzeylerinde de yaygın olduğu görülür. Sabah gazetesi ise orta ve alt sosyo-kültürel düzeyde daha etkindir. Bunun dışında Türkiye, Zaman, Tan, Meydan gibi Fotomaç-Fotospor ve Aydınlık alt sosyo-kültürel düzeyde daha yüksek orandadır. Milli Gazete ise orta kesimde etkindir. Genel olarak bu oranı düşük gazeteler (Türkiye,Tan,Fotomaç, Aydınlık) üst sosyo-kültürel düzeyde ikinci bir gazete olarak alınmaktadır. Bunun dışındaki kesimlerde çok yaygın olmamakla birlikte tek gazete olarak okunmaktadır.

Tablo 26. Çocuğun boş zamanlarını değerlendirme biçimi ile ailenin en çok kullandığı kitle iletişim aracı arasındaki ilişki

Ailenin en çok kullandığı kitle iletişim aracı	Çocuğun boş zamanlarını değerlendirme biçimi																	
	Televizyon izlerim		Video izlerim		Radyo dinlerim		Teyp/wolkmen dinlerim		Bilgisayarda oyun oynarım		Kitap/gazete okurum		Arkadaşlarımla oynarım		Sinemaya giderim		Atari salonuna giderim	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	493	77.6	28	4.4	134	21.1	157	24.7	81	12.8	433	68.2	254	40.0	58	9.1	26	4.1
Televizyon izleme	382	81.6	9	1.9	90	19.2	108	23.1	59	12.6	323	69.0	202	43.2	31	6.6	18	3.8
Hem tv, hem video izleme	38	70.4	11	20.4	11	20.4	19	35.2	12	22.2	29	53.7	15	27.8	12	22.2	5	9.3
Tv, video az izleme	24	70.6	4	11.8	8	23.5	8	23.5	1	2.9	29	85.3	13	38.2	3	8.8	1	2.9
Radyo dinleme	43	61.4	4	5.7	23	32.9	19	27.1	9	12.9	44	62.9	22	31.4	12	17.1	2	2.9
χ^2	17.88		43.66		7.21		7.15		7.35		11.28		8.14		19.97			

Televizyon, kitap, gazete, sinema $P < 0.05$

Televizyon izleyerek boş zamanlarını değerlendiren çocukların aileleri de yüksek oranda televizyon izlemektedir. Bu oran kitap ve gazete okuyan çocukların ailelerinde azalır. Bu çocuklar ailelerinin televizyon ve videoyu az izlediklerini belirtmişlerdir. Radyo dinleyen çocukların aileleri televizyonu az izler (%19.2). Bu aileler daha çok radyo dinlemektedir (%32.9). Bunların dışında çocuğun boş zamanlarını değerlendirmesi ile ailenin en çok kullandığı kitle iletişim aracındaki ilişki anlamlı değildir.

Boş zamanlarını cinsiyete göre ayrımında televizyon izleme her iki cinsde de yüksektir. Cinsiyet ayrımında radyo, teyp/wolkmen dinleme, kitap, gazete okumada kızlar oğlanlara göre daha yüksek orandadır. Erkeklerin arkadaşla oynama, atari salonuna gitme, bilgisayar kullanma açısından farklılığı onların ev dışında daha çok boş zamanlarını geçirdiklerini gösterir.

Cinsiyete göre boş zamanı değerlendirme istatistiksel olarak televizyon ve video dışında anlamlıdır.

Tablo 28. Çocukun boş zamanlarını değerlendirme biçimi ile oturulan semt arasındaki ilişki

Oturulan semt	Çocuğun boş zamanlarını değerlendirme biçimi													
	Televizyon		Video		Radio		Teyp/wolkmen		Bilgisayarda		Kitap/gazete		Arkadaşlarıyla	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	493	77.6	28	4.4	134	21.1	157	24.7	81	12.8	433	68.2	254	40.0
Zengin	81	74.3	7	6.4	25	22.9	29	26.6	35	32.1	64	58.7	31	28.4
Orta	265	76.8	16	4.6	72	20.9	84	24.3	36	10.4	244	70.7	143	41.4
Fakir	139	83.7	4	2.4	35	21.1	39	23.5	7	4.2	118	71.1	75	45.2
χ^2							0.36		49.80		6.15		8.21	
														38.98

Teyp-wolkmen, bilgisayar, kitap gazete, arkadaşlarla oynam, sinemaya giderim $P < 0.05$

Alt-sosyo ekonomik kesimde çocuk %83.7 ile televizyon izleyerek boş zamanlarını geçirir. Bu çocukların ekonomik nedenlerden ötürü sinemaya gitme oranları %1.2 oranındayken, atari salonuna gitme %6.7 ile diğer kesimlere göre yüksektir. Sinema toplumumuzda televizyonun yayılması ile üst-sosyo kültürel düzeydeki ailelerin etkinliği olmaktadır. Buna karşı atari salonları, özellikle yoksul kesim çocuğunun büyük ilgisini çekmektedir. Zengin kesim atari salonu yerine evde bilgisayarla oyun oynayarak (%32.1) aslında atari salonundaki heyecan macera vb. duygularını evde tatmin edebilmektedir. Toplumsal etkileşim aracı oyun, alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerde yakın oranda iken üst sosyo-ekonomik düzeyde bu değer iki kesime göre düşüktür. Çünkü bu kesim çocuğu boş zamanlarını değerlendirmede daha fazla seçeneğe sahiptir.

Sosyo-ekonomik düzey ve boş zamanları geçirme arasında televizyon izleme dışında anlamlı ilişki bulunmuştur. İstatiksel olarak ise televizyon, video izleme ve radyo dinleme dışında diğerleri arasında anlamlı ilişki (%95 düzeyinde) bulunmuştur.

Tablo 29. Cinsiyet ile çocuğun gazeteden en çok okuduğu haber arasındaki ilişki

Gazete haberi türü	Toplam		Kız		Erkek		χ^2 %
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Ekonomi	80	12.6	34	11.5	45	13.4	
Politik	57	9.0	22	7.5	35	10.4	
Sağlık	147	23.1	89	30.2	57	16.9	15.56
Sanat/kültür	157	24.7	107	36.3	49	14.5	39.96
Cinsel bilgi	32	5.0	5	1.7	26	7.7	12.22
Öldürme, yaralama, kız kaçırma vb.	237	37.3	130	44.1	107	31.8	10.18
Ünlü kişilere ilişkin haberler	203	32.0	102	34.6	100	29.7	
Spor haberleri	214	33.7	34	11.5	180	53.4	123.24

Sağlık-sanat-kültür, cinsel bilgi, öldürme-yaralama ve spor haberleri $P < 0.05$

Kızlar en çok öldürme-yaralama, kız kaçırma haberlerini (%44.1) okurken erkekler %53 ile spor haberlerinde yoğunlaşır. Bununla birlikte erkekler %31.8 ile öldürme-yaralama, kız kaçırma haberlerine de yoğun ilgi duyar. Kızlar ise daha sonra sırasıyla sanat/kültür ve sağlık haberlerini okumaktadır (%36.3). Cinsel bilgi ile ilgili haber okuma kızlarda erkeklere oranla çok düşüktür. Kızlar cinsel bilgileri ya anneden ya da çevrelerinden, arkadaşlarından edinebilmektedir. Erkeklerin bu konuları öğrenebileceği kaynak ise genelde kitle iletişim araçlarıdır. Ayrıca önemli bir neden de kızların bu haberleri okuduklarını saklamalarıdır.

Tablo 30. Oturulan semte ile çocuğun gazeteden en çok okuduğu haber arasındaki ilişki

Gazete haberi türü	Toplam		Zengin		Orta		Fakir		χ^2
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Ekonomi	80	12.6	12	11.0	44	12.8	23	13.9	-
Politik	57	9.0	9	8.3	34	9.9	13	7.8	-
Sağlık	147	23.1	14	12.8	92	26.7	38	22.9	8.89
Sanat/kültür	157	24.7	35	32.1	88	25.5	30	18.1	7.26
Cinsel bilgi	32	5.0	12	11.0	11	3.2	7	4.2	11.19
Öldürme, yaralama, kız kaçırma vb.	237	37.3	44	40.4	129	37.4	60	36.1	
Ünlü kişilere ilişkin haberler	203	32.0	36	34.6	102	29.6	60	36.1	
Spor haberleri	214	33.7	41	37.6	113	32.8	55	33.1	

Sağlık, sanat-kültür, cinsel bilgi $P < 0.05$

Öldürme-yaralama, kız kaçırma haberleri hem üst (%40.4) hem de orta sosyo-ekonomik (%37.4) kesimde yaygındır. Alt kesim bu haberle birlikte ünlü kişilere ilişkin haberleri de (%36.1) okumaktadır. Üst kesimde en düşük okunan haber politikayla ilgili olandır. Orta (%3.2) ve alt (%4.2) kesimde ise cinsel bilgi veren haberler en düşük orandadır. Ailelerin cinsel konulardaki tutucu tavırları, çocukların bu konuyu okuduklarını belirtmesine engeldir. Üst kesimde cinsellik diğer kesimlere oranla daha rahat konuşulan ve okunan bir konudur. Bu nedenle çocuk, cinsel bilgi veren haberleri okuduğunu belirtebilmiştir. Adam öldürme vb. haberler ise, izlediği film ve dizilerin bir yansıması olarak görüldüğü için, heyecan verici, ilgi çekici olmaktadır. Bununla beraber her üç kesimde de çocuk adam öldürme ve ünlü kişilerin haberlerine ilgi duyar.

Tablo 31. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun gazeteden en çok okuduğu haber arasındaki ilişki

Gazete haberi türü	Toplam		0-5 yıl		5-10 yıl		10-15 yıl		15-20 yıl	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ekonomi	80	12.6	16	15.8	44	13.3	15	13.5	5	5.7
Politik	57	9.0	7	6.9	28	8.5	11	9.9	11	12.5
Sağlık	147	23.1	21	20.8	88	26.6	21	18.9	14	15.9
Sanat/kültür	157	24.7	17	16.8	80	24.2	31	27.9	29	33.0
Cinsel bilgi	32	5.0	2	2.0	14	4.2	8	7.2	8	9.1
Öldürme, yaralama, kız kaçırma vb.	237	37.3	33	32.7	128	38.7	38	34.2	35	39.8
Ünlü kişilere ilişkin haberler	203	32.0	28	27.7	101	30.5	44	39.6	30	34.1
Spor haberleri	214	33.7	40	39.6	102	30.8	41	36.9	31	35.2

$$\chi^2 = 7.815 \quad P > 0.05$$

5-10 yıl ve 15-20 yıl eğitim düzeylerinde öldürme, yaralama, kız kaçırma en yoğun okunan haberlerdir. Spor haberleri 0-5 yıl eğitim düzeyinde, ünlü kişilere ilişkin haberler ise 10-15 yıl eğitim düzeyinde yüksektir. Sanat kültür haberlerini en çok (%33.0) eğitim düzeyi yüksek ailelerin çocukları okumaktadır. Çocuğun kültürel etkinliklere katılması bu tür haberlere yoğun ilgi duymasına neden olur. Çünkü üst sosyo-kültürel düzeydeki aileler çocuklarını sanata ve kültürel etkinliklere yönleltmektedir. Cinsel bilginin en düşük okunduğu kesim, alt ve orta sosyo-kültürel düzeydir. Bu, eğitim düzeyiyle gazeteden okunan haberlerden sanat-kültür ve cinsellikle ilgili olanları arasında anlamlı ilişki olduğunu gösterir.

Tablo 32. Çocuğun cinsiyeti ile okuduğu kitap türü arasındaki ilişki

Kitap türü	Toplam		Kız		Erkek		χ^2
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Kitap okumam	21	3.3	4	1.4	17	5.0	6.66
Macera	449	70.7	194	65.8	254	75.4	7.04
Dedektif/polisiye	185	29.1	66	22.4	119	35.3	12.72
Şiir	201	31.7	115	39.0	85	25.2	13.77
Romantik/duygusal	108	17.0	78	26.4	30	8.9	34.15
Çizgi roman	176	27.7	70	23.7	106	31.5	4.67
Klasikler/ödül alan kitaplar	163	25.7	97	32.9	65	19.3	15.25
Cinsellikle ilgili kitaplar	21	3.3	2	0.7	19	5.6	12.05

$P < 0.05$

Hem kız hem erkekler macera türünde kitap okumayı tercih eder. Bu oran kızlarda %65.8 erkeklerde %75.4'dür. Kızların bunun dışında tercih ettiği kitap türü %39.0 ile şiirdir. En az okudukları cinsellikle ilgili kitaplardır. Erkekler %35.3 ile ikinci sırada dedektif/polisiye kitap türünden hoşlanır. Erkekler kızlara göre daha çok heyecan verici ve aktif türde kitaplar okur. Kızlar genel olarak okumaya eğilimli oldukları için klasik nitelikte kitapları okur. Bunun dışında kızlar romantik ve duygusal yoğunlukta konuları seçer. Macera dışında kitap türü ile cinsiyet arasında anlamlı ilişki vardır. Kitap okumama ise erkeklerde yüksektir.

Tablo 33. Oturulan semt ile çocuğun okuduğu kitap türü arasındaki ilişki

Kitap türü	Toplam		Zengin		Orta		Fakir		χ^2
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Kitap okumam	21	3.3	5	4.6	12	3.5	4	2.4	-
Macera	449	70.7	83	76.1	228	66.1	129	77.7	9.07
Dedektif/polisiye	185	29.1	41	37.6	97	28.1	41	24.7	-
Şiir	201	31.7	21	19.3	115	33.3	60	36.1	9.73
Romantik/duygusal	108	17.0	21	19.3	55	15.9	29	17.5	-
Çizgi roman	176	27.7	27	24.8	89	25.8	58	34.9	-
Klasikler/ödül alan kitaplar	163	25.7	40	36.7	89	25.8	32	19.3	10.40
Cinsellikle ilgili kitaplar	21	3.3	7	6.4	7	2.0	5	3.0	-

Macera, şiir, klasikler $P < 0.05$

Çocukların oturdukları semte göre okudukları kitap türü açısından macera türü kitap alt %77.7, üst %76.1 ile yakın oran gösterirken orta kesimde bu %66.1'dir. Polisiye ve dedektif türü kitap okumada %37.6 oranı ile üst kesim yüksek, %24.7 ile alt kesim en düşük orandadır. Bu, gazetede ki kaçırma, adam öldürme haberlerine ilgi duyan çocuğun, aynı ilgiyi kitapta da sürdürdüğünü gösterir. Cinsellikle ilgili kitaplar üst kesimde %6.4, orta kesimde ise %2.0'dır. Kitap okumama çok anlamlı bir ilişki göstermez.

Tablo 34. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun okuduğu kitap türü arasındaki ilişki %

Kitap türü	Toplam		0-5 yıl		5-10 yıl		10-15 yıl		15-20 yıl		χ^2
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Kitap okumam	21	3.3	3	3.0	13	3.9	1	0.9	4	4.5	-
Macera	449	70.7	72	71.3	222	67.1	86	77.5	68	77.3	-
Dedektif/polisiye	185	29.1	24	23.8	77	23.3	42	37.8	42	47.7	25.64
Şiir	201	31.7	34	33.7	125	37.8	30	27.0	8	9.1	27.86
Romantik/duygusal	108	17.0	13	12.9	52	15.7	25	22.5	17	19.3	-
Çizgi roman	176	27.7	26	25.7	109	32.9	23	20.7	17	19.3	10.49
Klasikler/ödül alan kitaplar	163	25.7	22	21.8	72	21.8	36	32.4	32	36.4	11.40
Cinsellikle ilgili kitaplar	21	3.3	4	4.0	12	3.6	4	3.6	1	1.1	-

P < 0.05

Macera türü 10-15 ve 15-20 yıl eğitim düzeyinde %77 ile; 0-5 eğitim yılında ise %71.3 ile oldukça yüksek orandadır. %47.7 ile 15-20 yıl eğitim düzeyi dedektif ve polisiye kitap türü okumada yüksek orandadır. Diğer iki eğitim düzeyinde dedektif ve polisiye %23 oranı ile düşüktür. Cinsellikle ilgili kitaplar ise düşük oranda okunmaktadır. Aileler bu tür kitap okunmasına izin vermediği için, çocuklar ya okumamakta ya da okuduğunu saklamaktadır. Klasikler ve ödül almış kitaplar bilinçli bir seçim olarak üst sosyo-kültürel düzeyde yüksektir. Şiir alt sosyo-kültürel düzeyde üst-sosyo-kültürel düzeye göre çok önemli bir fark gösterir.

Tablo 35. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ve ailenin tutumu

	Toplam		0-5 yıl		5-10 yıl		10-15 yıl		15-20 yıl	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.00	101	100.00	331	100.00	111	100.00	88	100.00
Hoşgörülü,yumuşak	439	69.13	64	63.37	236	71.30	73	65.77	62	70.45
Otoriter, disiplinli	157	24.72	31	31.68	80	24.17	31	27.93	14	15.91
3	35	5.51	2	1.98	14	4.23	14	6.31	12	13.64
Bilinmeyen	4	0.63	3	2.97	1	0.30	0	0.00	0	0.00

$$\chi^2 = 19.92 \quad P < 0.05$$

Eğitim yılı itibariyle, eğitim düzeyi yüksek ailelerde hoşgörülü yumuşak tutum otoriter ve disiplinli oranla (%15.91) daha yüksektir. Bu kesimde çocuğun %13.64 ile ailesinin tutumunu hem otoriter hem yumuşak olarak tanımlaması diğer kesimlere göre yüksektir. Eğitim düzeyi düşük ailelerde %63.37 ile hoşgörülü tutum yüksek oranda olmasına rağmen %31.68 oranıyla otoriter ve disiplinli tutum da bu ailelerde oldukça yüksektir. Bu nedenle eğitim düzeyi düşük ailelerde otoriter yapı daha çok görülmektedir.

Tablo 36. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile ailenin onaylamadığı davranışlara tepki biçimi arasındaki ilişki

	Toplam		0-5 yıl		5-10 yıl		10-15 yıl		15-20 yıl	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.00	101	100.00	331	100.00	111	100.00	88	100
Uyarır,öğüt verir	561	88.35	87	86.14	294	88.82	98	88.29	78	88
Kızar, döver	33	5.20	8	7.92	20	6.04	5	4.50	0	0
Küsüp,konuşmaz	16	2.52	2	1.98	6	1.81	3	2.70	5	5
Sevdiğim işi yapmaz	24	3.78	3	2.97	11	3.32	5	4.50	5	5
Bilinmeyen	1	0.16	1	0.99	0	0.00	0	0.00	0	0

$$\chi^2 = 12.18 \quad P > 0.05$$

Ailenin eğitim düzeyi ile tepki göstermesi arasında anlamlı ilişki yoktur. Sadece kızıp dövme davranışına üst sosyo-kültürel düzeyde hiç rastlanmazken alt sosyo-kültürel düzeyde bu tepki düşük oranda görülür. Bu oranlar ailelerin hoşgörülü ve yumuşak tutumda olduğu sonucunu doğrular.

Tablo 37. Çocuğun en rahat konuştuğu kişi ile ailenin tutumu arasındaki ilişki

	Anne ve baba				Anne-baba		Arkadaş				Öğretmen				Güvendiğim kişilerle				Yakınlık				Herkesle			
	Toplam Sayı	Toplam %	Anne Sayı	Anne %	Baba Sayı	Baba %	Kardeş Sayı	Kardeş %	Kardeş Sayı	Kardeş %	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.00	137	21.57	19	2.99	57	8.98	94	14.80	89	14.02	115	18.11	9	1.42	55	8.66	20	3.15	37	5.83	0.47			
Hoşgörülü, yumuşak	439	100.00	106	24.15	15	3.42	44	10.02	62	14.12	70	15.95	69	15.72	2	0.46	30	6.83	11	2.51	27	6.15	0.68			
Otoriter, disiplinli	157	100.00	26	16.56	3	1.91	9	5.73	28	17.83	15	9.55	39	24.84	4	2.55	18	11.46	6	3.82	9	5.73	0.00			
Hem hoşgörülü hem otoriter	35	100.00	5	14.29	1	2.86	4	11.43	3	8.57	3	8.57	7	20.00	2	5.71	7	20.00	2	5.71	1	2.86	0.00			
Bilinmeyen	4	100.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	1	25.00	1	25.00	0	0.00	1	25.00	0	0.00	1	25.00	0	0.00	0.00			

P < 0.05 $\chi^2 = 39.08$

Çocuğun en rahat konuştuğu kişi ile ailenin tutumu arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hoşgörülü ailede çocuk %24.15 ile en rahat anneyle konuşur. Otoriter ailede ise çocuk %24.84 ile arkadaşı ile rahat konuşmaktadır. Baba ise çok düşük orandadır. Bu ev içinde çocukla en rahat ilişki kuran kişi olarak, toplumumuzda annenin çocuk üzerindeki etkisini gösterir. Çocuk ailesiyle konuşamadığı konuları arkadaşla konuşur. O nedenle özellikle adölesanlar açısından arkadaş önemini korur.

Tablo 38. Çocuğun en rahat konuştuğu kişi ile cinsiyeti arasındaki ilişki

	Anne ve				Anne-baba				Arkadaş Öğretmen				Güvendiğim gösteren				Yakınlık					
	Toplam	Anne	Baba	Anne ve	Kardeş	kardeş	Arkadaş	Öğretmen	kişilerle	herkesle	Bilinmeyen	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Toplam	635	100.00	137	21.57	19	2.99	57	8.98	94	14.80	89	14.02	115	18.11	9	1.42	55	8.66	20	3.15	37	5.83
Kız	295	100.00	81	27.46	7	2.37	21	7.12	36	12.20	35	11.86	57	19.32	4	1.36	31	10.51	13	4.41	10	3.39
Erkek	337	100.00	56	16.62	12	3.56	36	10.68	57	16.91	53	15.73	58	17.21	5	1.48	24	7.12	7	2.08	26	7.72
Bilinmeyen	3	100.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	1	33.33	1	33.33	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	1	33.33

$\chi^2 = 25.85$ $P < 0.05$

Kızlar en rahat anneyle (%27.46) ve arkadaşla (%19.32) konuşurken erkekler arkadaş (%17.21), kardeş (%16.91) ve anneyle (%14.62) rahat konuşmaktadır.

Tablo 39. Cinsiyet ve çocuğun son günlerde en çok beğendiği dizi /film türü arasındaki ilişki

	Toplam	%	Kız	%	Erkek	%	Bilinmeyen
Toplam	635	100.00	295	100.00	337	100.00	3
Cinsellik ağırlıklı	3	0.47	1	0.34	2	0.59	0
Korku/dehşet	3	0.47	1	0.34	2	0.59	0
Spor programı	4	0.63	0	0.00	4	1.19	0
Macera (nitelikli)	40	6.30	17	5.76	23	6.82	0
Macera (şiddet, cinsellik az)	78	12.28	17	5.76	61	18.10	0
Komedi (macera)	28	4.41	17	5.76	11	3.26	0
Komedi (duygusal)	16	2.52	5	1.69	11	3.26	0
TGRT dizi ve filmleri	30	4.72	11	3.73	18	5.34	1
Psikolojik/duygusal/toplumsal içerikli	14	2.20	10	3.39	4	1.19	0
Belgesel	5	0.79	3	1.02	2	0.59	0
Haber programı	1	0.16	1	0.34	0	0.00	0
Müzik/eglenç/yanışma	5	0.79	3	1.02	2	0.59	0
Yerli dizi ve filmler	189	29.76	112	37.97	77	22.85	0
Soap operalar	69	10.87	55	18.64	14	4.15	0
Çizgi filmler	10	1.57	6	2.03	4	1.19	0
Şiddet/gerilim filmleri (korku,cinsellik)	70	11.02	5	1.69	64	18.99	1
Bilinmeyen	70	11.02	31	10.51	38	11.28	1

 $\chi^2 = 109.73152 \quad P < 0.05$

Kızlar yerli dizi ve filmleri %38.0 ile erkeklere (%22.8) göre yüksek oranda izler. Ayrıca kızların %18.6 ile izlediği soap operaları erkekler %4.2 gibi düşük oranda izler. Erkeklerin kızlara göre daha yüksek oranda izledikleri film/diziler cinsellik-korku-şiddet, macera (şiddet, cinsellik az) türünde, hareketliliği, macerayı içeren türlerdir. Bu nedenle istatistiksel olarak cinsiyet ve izlenen film/dizi arasında anlamlı ilişki vardır.

Tablo 40. Ailenin çocukla en çok tartıştığı konu ile anne-babanın ortalama eğitim yılı arasındaki ilişki

	Tv izleme, ders dışı kitap okuma		Oyun, futbol vb. fazla zaman ayırma		Arkadaşlarını ve onların davranışlarını eleştirmesi		Giyimim, davranışlarım, konuşma biçimim		Dinlediğim müziği eleştirmesi	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	191	30.1	194	30.6	176	27.7	142	22.4	132	20.8
0-5 yıl	28	27.7	39	38.6	30	29.7	23	22.8	22	21.8
5-10 yıl	95	28.7	113	34.1	98	29.6	65	19.6	70	21.1
10-15 yıl	39	35.1	25	22.5	20	18.0	38	34.2	21	18.9
15-20 yıl	28	31.8	17	19.3	27	30.7	15	17.0	18	20.5
χ^2			13.65				11.87			

Oyun-futbol ve giyim-davranış $P < 0.05$

Ailenin genelde eğitim düzeyi ile televizyon izleme, ders dışı kitap okuma, konusunda çocukla tartışması arasında belirgin farklar yoktur. Çünkü tüm ailelerin bu konu gündemindedir. Oyuna futbola fazla zaman ayırma nedeniyle tartışma, alt sosyo-kültürel düzeyde üst sosyo-kültürel düzeye göre çok yüksektir. Bu, futbolun boş zamanları değerlendirme aracı olarak bu kesimde çok yaygın olması nedeniyledir. Üst ve alt sosyo-kültürel düzeydeki ailelerin çocukları arkadaş ile birlikte belli etkinliklere katılabilmeleri nedeniyle, arkadaşlık ilişkileri yoğundur. Orta eğitim düzeyinde aileler çocukları daha çok denetledikleri için bu eğitim düzeyinde diğerlerine oranla arkadaş konusunda tartışılmaz. Giyim ve davranışlar nedeniyle en az tartışılan üst sosyo-kültürel düzeydeki ailelerdir (%17.0). Daha demokratik ve değişime yatkın olmaları nedeniyle bu konuda tartışma düşük orandadır. Burada yine denetimci tutumuyla orta eğitim düzeyi %34.2 ile yüksektir. Müzik türü ise ailenin genelde kültürel düzeyini yansıtmaması nedeniyle yüksek oranda ailelerde tartışma nedeni olmaz.

Tablo 41. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile ailenin en çok kullandığı kitle iletişim aracı arasındaki ilişki

Ailenin en çok kullandığı kitle iletişim aracı	Toplam		0-5 yıl		5-10 yıl		10-15 yıl		15-20 yıl	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.00	101	100.00	331	100.00	111	100.00	88	100.00
Televizyon izleme	468	73.70	85	84.16	253	76.44	75	67.57	53	60.23
Hem tv, hem video izleme	54	8.50	3	2.97	20	6.04	12	10.81	19	21.59
Tv, video az izleme	34	5.35	5	4.95	21	6.34	7	6.31	1	1.14
Radio dinleme	71	11.18	8	7.92	32	9.67	15	13.51	14	15.91
Bilinmeyen	8	1.26	0	0.00	5	1.51	2	1.80	1	1.14

$$\chi^2 = 40.77 \quad P < 0.05$$

Televizyon tüm eğitim düzeylerinde en çok izlenen araçtır. Sadece oranlar arasındaki fark, eğitim düzeyinin artışıyla orantılı olarak kullanılan araçların çeşidinin de arttığını gösterir. Alt-sosyo-kültürel düzeyde büyük ölçüde televizyona bağımlı olunurken üst-sosyo-kültürel düzeyde bu bağımlılık başka araçlara da kayar. Örneğin radyo (TRT) toplumda bir eğitim-kültür aracı olarak (araştırmanın yapıldığı dönemde özel radyolar bu denli yaygın değildi) sayıldığı için eğitim düzeyi yüksek kesimce dinlenir. Bu nedenle eğitim yılı ile kullanılan araç arasında anlamlı bir ilişki bulunur.

Tablo 42. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile ailenin en çok izlediği tv programı arasındaki ilişki

TV programı türü	Toplam		0-5 yıl		5-10 yıl		10-15 yıl		15-20 yıl		χ^2
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Haber programları	503	79.2	78	77.2	259	78.2	89	80.2	74	84.1	
Belgeseller	115	18.1	14	13.9	53	16.0	24	21.6	22	25.0	
Açık oturum	228	35.9	25	24.8	105	31.7	53	47.7	44	50.0	22.31
Sanat/egitim/kültür/sağlık	135	21.3	13	12.9	64	19.3	27	24.3	30	34.1	14.3
Bilgi ve diğer yarışmalar	222	35.0	31	30.7	117	35.3	43	38.7	29	33.0	
Eğlence programları	373	58.7	57	56.4	181	54.7	74	66.7	58	65.9	
Macera/polisiye dizi/filimler		42.9		40.6		39.0		51.4		57.0	7.8
Diğer filimler/diziler	160	25.2	23	22.8	79	23.9	28	25.2	29	33.0	
Spor programları	198	31.2	31	30.7	96	29.0	43	38.7	26	29.5	

Sanat-egitim kul.-açık oturum-macera/polisiye $P < 0.05$

Ailenin eğitim düzeyi ile izlenen programlar arasında çok anlamlı farklar bulunmamaktadır. Üst sosyo-kültürel düzeyde haber, eğlence programları ile macera/polisiye dizi/filimler yüksek orandadır. Bu programlar alt ve orta sosyo-kültürel düzeyde de yüksektir. Bu nedenle eğitim yılı ve izlenen programlar arasında belirgin anlamlı ilişki yoktur. Buna karşılık belgesel açık oturum ve sanat-egitim-kültür-sağlık programlarında eğitim düzeyi önemli fark oluşturur. Oranlar eğitim düzeyiyle birlikte yükselir. Televizyon, ağırlıklı izlenen bir araç olduğu için denebilir ki eğitim düzeyleri arasındaki farkları yok ederek, ortak bir zevk kültürü yaratmıştır. Bu, her kesimin kültürüdür. İstatistiksel olarak açık oturum, sanat/egitim macera/polisiye (%95 anlamlı) ve eğlence programları (%90 anlamlı) eğitim yılı ile anlamlıdır.

Tablo 43. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun son günlerde en çok beğendiği dizi/filim türü arasındaki ilişki

TV programı türü	Toplam		0-5 yıl		5-10 yıl		10-15 yıl		15-20 yıl	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	101	100.0	331	100.0	111	100.0	88	100
Cinsellik/korku/şiddet/gerilim	76	12.0	13	12.9	35	10.6	15	13.5	12	13
Haber/belgesel/spor/müzik/eğlence	15	2.4	2	2.0	6	1.8	4	3.6	3	3
Macera (nitelikli)	40	6.3	3	3.0	13	3.9	16	14.4	8	9
Macera (şiddet, cinsellik az)	78	12.3	10	9.9	35	10.6	20	18.0	12	13
Komedi	44	6.9	5	5.0	26	7.9	5	4.5	7	8
TGRT dizi ve filmleri	30	4.7	3	3.0	9	2.7	7	6.3	11	12
Psikolojik/duygusal/toplumsal içerikli	14	2.2	0	0.0	1	0.3	5	4.5	8	9
Yerli dizi ve filmler	189	29.8	30	29.7	132	39.9	16	14.4	11	12
Soap operalar	69	10.9	11	10.9	32	9.7	14	12.6	11	12
Çizgi filmler	10	1.6	2	2.0	5	1.5	3	2.7	0	0
Bilinmeyen	70	11.0	22	21.8	37	11.2	6	5.4	5	5

$\chi^2 99.31 \quad P < 0.05$

Ailenin eğitim yılı ile çocuğun izlediği film/dizi arasında anlamlı ilişki yerli dizi ve filimlerde görülür. Eğitim düzeyi düşük kesimlere oranla üst sosyo-kültürel düzeyde yerli dizilerin izlenme oranı çok düşüktür. Şiddet ve cinsellik içermeyen macera film ve dizileri %18.0 ile en yüksek oranda orta eğitim düzeyinde yaygındır. Nitelikli macera filmleri de alt eğitim düzeyine göre orta ve üst eğitimde yaygındır. Burada eğitim düzeyinin yükselmesiyle program türleri arasında yakın bir dağılımın olduğu alt ve orta kesimlerdeki gibi belli türlerde yığılma olmadığı görülür. Bu, üst kültürel düzeyin statik bir yapısı olmadığını değişebilen, yeniliğe açık bir kesim olduğunu gösterir. Bununla birlikte cinsellik-şiddet-korku-gerilim türü dizi filmlerin her eğitim düzeyinde yakın oranlarda benimsenmesi, adolesanların bu türe olan ilgilerinin kanıtı olmaktadır.

Tablo 44. Çocuğun iddete başvuran kahramanları onaylaması ile son günlerde en çok beğendiği dizi/film türü arasındaki ilişki

Beğendiği dizi/film	Toplam		Evet		Ara sıra		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	117	18.4	221	35.3	289	5.5	5	0.
Cinsellik/korku/şiddet/gerilim	76	100.0	12	15.8	51	17.1	51	67.1	0	0.
Haber/belgesel/spor/müzik/ eğlence	15	100.0	5	33.3	3	40.0	3	20.0	1	6.
Macera (nitelikli)	40	100.0	8	20.0	17	37.5	17	42.5	0	0.
Macera (şiddet,cinsellik az)	78	100.0	13	16.7	34	38.5	34	43.6	1	1.
Komedi	58	100.0	8	13.8	29	34.5	29	50.0	1	1.
TGRT dizi ve filimleri	16	100.0	3	18.8	8	31.3	8	50.0	0	0.
Psikolojik/duygusal/toplumsal içerikli	14	100.0	4	28.6	3	50.0	3	21.4	0	0.
Yerli dizi ve filimler	189	100.0	41	21.7	78	36.0	78	41.3	2	1.
Soap operalar	69	100.0	13	18.8	28	40.6	28	40.6	0	0.
Çizgi filimler	10	100.0	1	10.0	4	50.0	4	40.0	0	0.
Bilinmeyen	70	100.0	9	12.9	34	38.6	34	48.6	0	0.

χ^2 28.06 P>0.05

Kahramanın şiddete başvurmasını onaylama ile izlenen film/dizi türü arasında özellikle şiddet ve macera türü arasında anlamlı ilişki bulunur. Cinsellik-şiddet filmini izleyenler arasında şiddetten rahatsız olanların oranı düşüktür (%15.8). Bu filmleri izleyenlerin %67.1'i şiddetten rahatsız olmaz. Komedi ve çizgi filmlerde şiddetin yoğun olarak bulunması nedeniyle bu tür filmleri de şiddetten rahatsız olmayanlar izler. Buna rağmen soap operalar ve yerli dizilerde de macera filmlerinde olduğu gibi şiddetten rahatsız olmayanlar yüksek orandadır. Bu dönem çocuğu genel toplumsal rol bunalımı ve cinsel enerjisini harcayamaması nedeniyle şiddeti onaylar. Yerli dizi ve soap operalarda ayrıca şiddet doğal bir şekilde haklılaştırıldığı için toplumda onay bulan bir davranış olarak verilir.

Tablo 45. Çocuğun çevresindeki şiddete tanık olması ile son günlerde en çok beğendiği dizi/filim türü arasındaki ilişki

	Yaşadığınız çevrede şiddet olayları duyuyor musunuz?									
	Toplam		Evet		Evet bazen		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	59	9.3	315	49.6	255	40.2	6	0.9
Cinsellik/korku/şiddet/gerilim	76	100.00	6	7.9	45	59.2	25	32.9	0	0.0
Haber/belgesel/spor/müzik/ eğlence	15	100.0	4	26.7	4	26.7	7	46.7	0	0.0
Macera (nitelikli)	40	100.0	4	10.0	18	45.0	18	45.0	0	0.0
Macera (şiddet,cinsellik az)	78	100.0	12	15.4	36	46.2	28	35.9	2	2.6
Komedi	58	100.0	2	3.4	27	46.6	29	50.0	0	0.0
TGRT dizi ve filimleri	16	100.0	4	25.0	7	43.8	5	31.3	0	0.0
Psikolojik/duygusal/toplumsal içerikli	14	100.0	1	7.1	7	50.0	6	42.9	0	0.0
Yerli dizi ve filimler	189	100.0	12	6.3	108	57.1	67	35.4	2	1.1
Soap operalar	69	100.0	7	10.1	29	42.0	33	47.8	0	0.0
Çizgi filimler	10	100.0	0	0.0	3	30.0	7	70.0	0	0.0
Bilinmeyen	70	100.0	7	10.0	31	44.3	30	42.9	2	2.9

χ^2 32.377 P< 0.05

Çevresinde şiddet olayları duyma yada tanık olma ile çocuğun izlediği dizi ve film türü arasında istatistiksel anlamlılık bulunur. Cinsellik/şiddet/gerilim film/dizi izleyen çocuk %59.2 oranında bazen bu tür olayları duymuştur. Macera türü filmleri dizileri izleyen de bazen bu tür olayları duyduklarını belirtir. Özellikle yerli dizi ve filmlerde çevrede şiddet olaylarına tanık olma %57.1 ile bazen de olsa oldukça yüksek orandadır. Yerli dizi ve filmler alt ve orta sosyo-kültürel ve ekonomik düzeyde daha yüksek oranlarda izlenir. Bu nedenle çocuğun çevresinde şiddetli tanık olması bu kesimlerde oldukça yüksek orandadır. Bununla birlikte çocukların çevrelerinde tanık oldukları şiddet olayları diğer kesimlerde de mevcuttur. Kavgaya etme, dövüşme şiddet türü içinde (%31.5) tüm kesimlerde en yüksek orandadır. Grup-çete kavgaları (%21.9) ise özellikle

alt (%21.7) ve orta (%23.8) sosyo-ekonomik düzeyde, üst sosyo-ekonomik düzeye (%14.7) göre yaygındır. Soygun (%8.7) ise üst sosyo-ekonomik düzeyde daha yüksek oranda (%12.8) görülür. Cinsellikle ilgili olarak nitelenebilecek olan kadınlara saldırı, sarkıntılık (%6.0) ile tecavüz (%2.7) ise üst sosyo-ekonomik düzeyde (%0.9) oldukça düşüktür. Bu şiddet türü özellikle alt (%4.8) kesimde yığılma gösterir. Telefon sapıklığı (%21.9) genelde %24.6 oranı ile orta sosyo-ekonomik düzeyde diğer kesimlere göre (%18) daha yaygındır. Adam öldürme ve yaralama (%6.3) üst (%6.4) orta (%7.0) ve alt (%3.6) sosyo-ekonomik düzeyde farklı oranlarda görülür. Bütün bu veriler çocukların çevrelerinde farklı türde de olsa şiddet olaylarına tanık olduklarına işaret eder.

Çocuklar tabloda görüldüğü gibi önemli oranda (%64.3) bu tür programlardan rahatsız olduklarını belirtirler. Özellikle yerli dizi filmleri, soap operaları ve macera türünü beğenenlerde bu oranlar belirgindir. Cinsellik/korku/şiddet/gerilim türünü sevenlerde şiddet/cinsellik içeren programlardan rahatsız olmama ve fark etmez yanıtları birlikte, evete oranla daha yüksektir. Aynı eğilim komedi türünde de dikkati çeker. Fark etmez yanıtı, çocuğun bu konuda nötr olduğunu ve rahatsız olacak denli dikkatini çekmediğine işaret etmektedir. Bu nedenle de hayıra daha yakın olarak kabul edilmektedir. Bu durumda çocuğun beğendiği dizi ve film ile kitle iletişim araçlarındaki şiddet/cinsellikten rahatsız olma arasında cinsellik/korku/şiddet/gerilim ve komedi türü arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bunun yanında macera türü de hayır ve fark etmez ile birlikte şiddet ve cinsellikten rahatsız olmamada diğer türlere göre yüksek orandadır. Sütun yüzdeleri ise yerli dizi ve film izleyenlerin kitle iletişim araçlarındaki şiddet ve cinsellikten rahatsız olmamada cinsellik/korku/şiddet/gerilim türüne oldukça yakın; fark etmezde ise diğer türlere göre daha yüksek oranda olduğunu gösterir. Sayı olarak da fazla oldukları için yerli dizi film izleyen çocukların şiddet ve cinsellikten diğerlerine göre daha az rahatsız olduğu söylenebilir.

Tablo 47. Cinsiyet ve çocuğun izlemek istediği tv programı arasındaki ilişki

TV programı türü	Toplam		Kız		Erkek		χ^2
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Haber programları	51	8.0	19	6.4	30	8.9	4.01
Belgeseller	56	8.8	19	6.4	37	11.0	
Açık oturum	20	3.1	12	4.1	8	2.4	
Sanat/egitim/kültür/sağlık	29	4.6	17	5.8	12	3.6	7.74
Bilgi ve diğer yarışmalar	105	16.5	62	21.0	43	12.8	
Eğlence programları	130	20.5	92	31.2	38	11.3	
Macera/polisiye dizi/filimler	155	24.4	46	15.6	108	32.0	23.11
Komedi filimler/diziler	218	34.3	103	34.9	115	34.1	
Romantik/duygusal filimler/diziler	12	1.9	6	2.0	5	1.5	
Gerilim/korku filimleri/diziler	101	15.9	50	16.9	51	15.1	14.94
Seks filimleri/diziler	31	4.9	4	1.4	27	8.0	
Spor programları	81	12.8	8	2.7	73	21.7	
Müzik klipleri	95	15.0	73	24.7	22	6.5	40.87
Çizgi filimler	118	18.6	50	16.9	68	20.2	

P < 0.05

Kızlar ve erkekler %34 ile en çok komedi film ve dizilerini izlemek ister. Kızlar sırasıyla eğlence programları (%31.2), müzik klipleri izlemek (%24.7) isterken, erkekler %32.0 ile macera-polisiye ve spor programlarını (%21.7) tercih ederler. Erkeklerin tercih ettiği genelde maceraya, harekete, heyecana yönelik programlardır. Ayrıca erkekler kızlara göre yüksek oranda (%8.0) seks film/dizileri izlemek istediklerini açıklamışlardır.

Tablo 48. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun tv programlarını seçme

biçimi arasındaki ilişki

TV programı türü	Toplam		0-5 yıl		5-10 yıl		10-15 yıl		15-20 yıl	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	101	100.0	331	100.0	111	100.0	88	100.0
Kendim seçerim	303	47.7	35	34.7	161	48.6	54	48.6	52	59.1
Ailem seçer	171	26.9	40	39.6	101	30.5	19	17.1	8	9.1
Arkadaşlarının önerisiyle	6	0.9	0	0.0	3	0.9	0	0.0	3	3.4
Gazete/tv tanıtımıyla	138	21.7	23	22.8	59	17.8	35	31.5	21	23.9
Diğer	10	1.6	2	2.0	2	0.6	3	2.7	3	3.4
Bilinmeyen	7	1.1	1	1.0	5	1.5	0	0.0	1	1.1

$\chi^2 = 48.00$ $P < 0.05$

Anne-babanın ortalama eğitim yılı 0-5 yıl düzeyinde olan ailelerde çocuğun izleyeceği programları %39.6 ile aile seçmektedir. Bu oran özellikle 15-20 yıl eğitim düzeyinde %9.1 ile, diğerlerine göre en düşük oranda görülmektedir. Eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte çocuğun televizyon programlarını kendi seçme oranı da yükselmektedir. Gazete ya da televizyon tanıtımına göre televizyon programı seçme ise %31.5 ile en yüksek 10-15 yıl eğitim düzeyinde yığılmıştır. Tablodaki toplam yüzdeler incelendiğinde ise %47.7 ile çocukların izleyecekleri programları kendi seçtikleri görülür. Bunu %26.9 ile aile, %21.7 ile gazete ve televizyon tanıtımı izlemektedir.

Tablo 49. Ailenin tutumu ile çocuğun tv programlarını seçme biçimi arasındaki ilişki

Tv programı türü	Toplam		Hoşgörülü, yumuşak		Otoriter, disiplinli		Hem hoşgörülü hem otoriter	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	439	100.0	157	100.0	35	100.0
Kendim seçerim	303	47.7	222	50.6	68	43.3	13	37.1
Ailem seçer	171	26.9	116	26.4	48	30.6	4	11.4
Arkadaşlarımın önerisiyle	6	0.9	3	0.7	2	1.3	1	2.9
Gazete/tv tanıtımıyla	138	21.7	89	20.3	34	21.7	14	40.0
Diğer	10	1.6	5	1.1	2	1.3	3	8.6
Bilinmeyen	7	1.1	4	0.9	3	1.9	0	0.0

$$\chi^2 = 24.98 \quad P < 0.05$$

Ailenin hoşgörülü yapısına uygun olarak çocuk otoriter ailedekine oranla daha yüksek oranda izleyeceği programı kendi seçer. Hoşgörülü ve yumuşak ailelerde çocuklar izleyeceği televizyon programlarını %50.6 oranında seçerken bu otoriter ailelerde %43.3 oranına düşmektedir. Gazete ve televizyon tanıtımına göre seçen çocuk oranı ise en yüksek %40 ile hem hoşgörülü hem otoriter ailelerde görülmektedir.

Tablo 50. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile ailenin çocuğun seçtiği tv programına müdahalesi arasındaki ilişki

	Toplam		0-5 yıl		5-10 yıl		10-15 yıl		15-20 yıl	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	101	100.0	331	100.0	111	100.0	88	100.0
Evet müdahale eder	84	13.2	12	11.9	54	16.3	14	12.6	3	3.4
Ara sıra	396	62.4	68	67.3	195	58.9	76	68.5	55	62.5
Hayır	106	23.6	21	20.8	78	23.6	21	18.9	29	33.0
Bilinmeyen	5	0.8	0	0.0	4	1.2	0	0.0	1	1.1

$$\chi^2 = 15.34 \quad P < 0.05$$

Toplumumuzda çocuğun seçtiği programa daha çok ara sıra müdahale edilir (%62.4). Ara-sıra müdahale etme %68.5 ile en yüksek 10-15 yıl eğitim düzeyindedir. Müdahale etme ise %3.4 ile 15-20 yıl eğitim düzeyinde çok düşük orandadır. Buna karşı hiç karışmama %33 ile en yüksek bu eğitim düzeyinde görülmektedir. Genel olarak çocukların izlediği programlara ailenin müdahale etmesi düşük oranda olmasına karşın (%13.2), en yüksek %16.3 ile 5-10 yıl eğitim düzeyinde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 51. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile ailenin çocuğun izlemesini engellediği tv programları arasındaki ilişki

	Toplam		0-5 yıl		5-10 yıl		10-15 yıl		15-20 yıl	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	485	100.0	80	100.0	253	100.0	90	100.0	59	100.0
Gerilim/korku film/dizisi	94	19.4	18	22.5	55	21.7	14	15.6	7	11.9
Seks film/dizisi	313	64.5	50	62.5	160	63.2	64	71.1	37	62.7
Duygusal film/dizi	9	1.9	0	0.0	8	3.2	1	1.1	0	0.0
Şiddet içeren film/dizi	39	8.0	7	8.8	20	7.9	6	6.7	6	10.2
Bilinmeyen	30	6.2	5	6.3	10	4.0	5	5.6	9	15.3

$$\chi^2 = 17.22 \quad P < 0.05$$

Ailelerin seks filmlerine müdahalesi ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bununla birlikte bu tür filmlere diğer eğitim düzeylerine göre, 10-15 yıl eğitim düzeyinde, %71.1 ile en yüksek oranda engelleme olduğu görülmektedir.

Tablo 52. Ailenin tutumu ile ailenin çocuğun izlemesini engellediği tv programları arasındaki ilişki

Tv programı türü	Toplam		Hoşgörülü, yumuşak		Otoriter, disiplinli		Hem hoşgörülü hem otoriter	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	485	100.0	325	100.0	132	100.0	24	100.0
Gerilim/korku film/dizisi	94	19.4	65	20.0	22	16.7	4	16.7
Seks film/dizisi	313	64.5	201	61.8	97	73.5	15	62.5
Duygusal film/dizi	9	1.9	6	1.8	3	2.3	0	0.0
Şiddet içeren film/dizi	39	8.0	33	10.2	4	3.0	2	8.3
Bilinmeyen	30	6.2	20	6.2	6	4.5	3	12.5

$$\chi^2 = 17.72 \quad P < 0.05$$

Otoriter ve disiplinli ailelerde (%73.5) seks filmlerine, hoşgörülü ailelere göre (%61.8), daha fazla müdahale edilir. Gerilim korku türü şiddet içeren film ve dizilere ise en yüksek oranda engel, hoşgörülü ve yumuşak ailelerden gelmektedir.

Tablo 53. Cinsiyet ile çocuğun ailenin izlemesini engellediği tv programları hakkında bilgi alması arasındaki ilişki

	Toplam		Kız		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	485	100.0	219	100.0	264	100.0
Evet bilgi aldım	100	20.6	36	16.4	63	23.9
Ara sıra	183	37.7	75	34.2	107	40.5
Hayır	186	38.4	100	45.7	86	32.6
Bilinmeyen	16	3.3	8	3.7	8	3.0

$$\chi^2 = 11.29 \quad P < 0.05$$

Kızların %36'sı erkeklerin %63'ü izlenmesi engellenen program hakkında sonradan bilgi alır. Kızlar %40.98 ile ara sıra bilgi aldıklarını belirtir. Erkekler genel değerlendirmede engellenen programlar ile ilgili bilgi almada daha isteklidir.

Tablo 54. Cinsiyet ile şiddete başvuran kahramandan rahatsız olma arasındaki ilişki

	Toplam		Kız		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	295	100.0	337	100.0
Evet, rahatsız olurum	117	18.4	71	24.1	46	13.6
Ara sıra	224	35.3	127	43.1	96	28.5
Hayır	289	45.5	96	32.5	191	56.7
Bilinmeyen	5	0.8	1	0.3	4	1.2

$$\chi^2 = 38.82 \quad P < 0.05$$

Kızların %24.1'i, erkeklerin %13.6'sı şiddete başvuran kahramandan rahatsız olur. Erkekler %56.7 ile kızlar ise %32.5 ile bu kahramanların şiddete başvurmasından rahatsız olmaz. Bu, erkeklerin şiddete daha yatkın olduklarını ve onayladıklarını gösterir. Kızlar da ise ara-sıra rahatsız olma oranı %43.1 ile çok yüksektir. Genelde toplumda, hak edildiğinde şiddet, onaylanan bir davranış olduğu için kızlar arasında bu oranın yüksek olması bu anlayışı vurgular.

Tablo 55. Çocuğun tv izleme sıklığı ile şiddete başvuran kahramandan rahatsız olma arasındaki ilişki

	Toplam		Hergün bir süre		Ders olmadığında hergün bir süre		Yalnızca haftasonu		Hiç izlemem	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	155	100.0	362	100.0	105	100.0	7	100.0
Evet, rahatsız olurum	117	18.4	16	10.3	75	20.7	23	21.9	1	14.3
Ara sıra	224	35.3	54	34.8	131	36.2	36	34.3	2	28.6
Hayır	289	45.5	84	54.2	152	42.0	46	43.8	4	57.1
Bilinmeyen	5	0.8	1	0.6	4	1.1	0	0.0	0	0.0

$$\chi^2 = 11.37 \quad P > 0.05$$

Hergün bir süre televizyon izleyen çocukların %54.2'si şiddete başvuran kahramandan rahatsız olmamaktadır. Buna karşı bu kahramanların şiddetinden rahatsız olan çocukların düşük oranda (%10.3) hergün televizyon izlediği görülür. Dersi olmadığında hergün bir süre izleyen 362 çocuktan %20.7'si şiddete başvuran kahramandan rahatsız olurken, %42'si hiç rahatsız olmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte yalnızca hafta sonları ve hiç izlemeyen çocuklarda da şiddete başvuran kahramandan rahatsız olmama oranının yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 56. Oturulan semt ile çocuğun çevresindeki şiddet olaylarının türü arasındaki ilişki

	Toplam		Zengin		Orta		Fakir		χ^2
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Grup, çete kavgaları	139	21.9	16	14.7	82	23.8	36	21.7	5.80
Kadınlara saldırı, sarkıntılık	38	6.0	1	0.9	24	7.0	11	6.6	
Kavga, dövüş	200	31.5	31	28.4	117	33.9	47	28.3	
Soygun	55	8.7	14	12.8	28	8.1	12	7.2	5.76
Adam öldürme yaralama	40	6.3	7	6.4	24	7.0	6	3.6	
Tecavüz	17	2.7	1	0.9	6	1.7	8	4.8	
Telefon sapıklığı	139	21.9	20	18.3	85	24.6	30	18.1	

$$P > 0.05$$

Şiddet olaylarının türü özellikle cinsel konularda üst orta ile alt sosyo-ekonomik kesimde farklıdır. Kadınlara saldırganlık üst kesimde %0.9 ile çok düşüktür. Bu orta kesimde %7.0, alt kesimde ise %6.6'dır. Tecavüz yine üst sosyo-ekonomik kesimde %0.9 iken bu, alt sosyo-ekonomik kesimde %4.8'dir. Cinsel konularda üst sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyi yüksek kesimlerde daha açık ve demokratik yaklaşım nedeniyle bu tür şiddet olayları, cinselliğin tabu sayılarak yasaklandığı kesimlerde yoğunlaşır.

Tablo 57. Çocuğun eşlerin aldatma nedeniyle şiddet kullanmalarını onaylaması ile çevresindeki şiddet olaylarının türü arasındaki ilişki

	Toplam		Onaylıyorum		Hayır		Bilinmeyen		χ^2
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Grup, çete kavgaları	139	100.0	17	12.2	121	87.1	1	0.7	
Kadınlara saldırı, sarkıntılık	38	100.0	8	21.1	30	78.9	-	-	7.44
Kavga, dövüş	200	100.0	16	8.0	183	91.5	1	0.5	
Soygun	55	100.0	9	16.4	46	83.6	-	-	4.20
Adam öldürme yaralama	40	100.0	6	15.0	34	85.0	-	-	
Tecavüz	17	100.0	1	5.9	16	94.1	-	-	
Telefon sapıklığı	39	100.0	7	5.0	31	94.2	1	0.8	3.13

Kadınlara sarkıntılık, soygun $P < 0.05$

Kadınlara saldırı ve sarkıntılığın duyulduğu çevrelerde, eşlerin aldatma nedeniyle şiddet kullanmalarını onaylama %21.1 ile yüksektir. Bu istatistiksel olarak anlamlıdır. Şiddet kullanılmasına karşı çıkan çocuklar en fazla tecavüz (94.1), telefon sapıklığı (%94.2) ve kavga dövüş (%91.5) olaylarını çevrelerinde duymakta ya da görmektedir.

Tablo 58. Çocuğun çevresindeki şiddetin, izlediği dizi/filmlere benzerliği ile çevresindeki şiddet olaylarının türü arasındaki ilişki

	Toplam		Evet benziyor		Hayır		Bilinmiyor		χ^2
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Grup, çete kavgaları	139	100.0	83	59.7	53	38.1	3	2.2	122.47
Kadınlara saldırı, sarkıntılık	38	100.0	30	78.9	7	18.4	1	2.7	45.70
Kavga, dövüş	200	100.0	106	53.0	91	45.5	3	1.5	215.23
Soygun	55	100.0	38	69.1	17	30.9	-	-	46.64
Adam öldürme, yaralama	40	100.0	28	70.0	12	30.0	-	-	33.53
Tecavüz	17	100.0	12	70.6	5	29.4	-	-	13.85
Telefon sapıklığı	139	100.0	92	66.2	43	30.9	4	2.9	128.89

P> 0.05

Çocuklar izledikleri filmler ile çevrelerindeki şiddet olayları arasında benzerlik kurmaktadır. Bu ilişki istatistiksel olarak da anlamlıdır. Hem çevredeki hem kitle iletişim araçlarındaki şiddet, çocuğun şiddeti onaylamasına neden olmaktadır. Kadınlara saldırı, sarkıntılık %78.9 benzerliğin en yüksek olduğu şiddet olaylarıdır. Ayrıca adam öldürme, yaralama, tecavüz ve soygun olaylarının dizi ve filmlere benzerliği çocuğun gerçek ve kurgusal dünya arasındaki ayrımı yitirmesine neden olmaktadır.

Tablo 59. Çocuğun dizi/film kahramanlarına benzetilmesi ile çocuğun benzemek istediği kahraman arasındaki ilişki %

	Toplam		Evet benziyor		Hayır		Bilinmiyor	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	222	35.0	403	63.5	10	1.6
Soap opera kahramanı	24	100.0	10	41.7	14	58.3	0	0.0
Yerli film/dizi kahramanı	14	100.0	2	14.3	12	85.7	0	0.0
Arabesk film kahramanı	81	100.0	35	43.2	45	55.6	1	1.2
Korku/şiddet/gerilim film/dizi kahramanı	150	100.0	57	38.0	92	61.3	1	0.7
Macera film/dizi kahramanı	58	100.0	28	48.3	30	51.7	0	0.0
Komedi film/dizi kahramanı	24	100.0	9	37.5	15	62.5	0	0.0
Psikolojik/duygusal/toplumsal film/dizi kahramanı	10	100.0	5	50.0	5	50.0	0	0.0
Diğer	29	100.0	8	27.6	21	72.4	0	0.0
Özenmem	232	100.0	63	27.2	161	69.4	8	3.4
Bilinmeyen	13	100.0	5	38.5	8	61.5	0	0.0

$$\chi^2 = 17.23 \quad P < 0.05$$

Çocuk macera (%48.3) ve gerilim-şiddet (%38.0) türüne olan ilgisi nedeniyle, en çok bu tür film kahramanlarına benzemek ister. Arabesk film kahramanına özenme de %43.2 ile yüksek oranda olduğu görülmektedir. Bu nedenle benzemek istenen film kahramanı ile bir kahramana benzetilme arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunur. Bu sonuçlar çocukların ilgi duyduğu kahramanları taklit ettiklerine işaret etmektedir.

Tablo 60. Çocuğun dizi/film kahramanlarına benzetilme şekli ile çocuğun benzemek istediği kahraman arasındaki ilişki

	Toplam		Davranışların konuşma şeklim		Dış görünüşüm		Olaylara tepkim	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	232	100.0	87	100.0	98	100.0	32	100.0
Soap opera kahramanı	10	4.3	4	4.6	4	4.1	2	6.3
Yerli film/dizi kahramanı	2	0.9	1	1.1	1	1.0	0	0.0
Arabesk film kahramanı	36	15.5	15	17.2	14	14.3	5	15.6
Korku/şiddet/gerilim film/dizi kahramanı	58	25.0	23	26.4	22	22.4	11	34.4
Macera film/dizi kahramanı	28	12.1	15	17.2	7	7.1	6	18.8
Komedi film/dizi kahramanı	9	3.9	6	6.9	3	3.1	0	0.0
Psikolojik/duygusal/toplumsal film/dizi kahr.	5	2.2	0	0.0	4	4.1	0	0.0
Diğer	8	3.4	1	1.1	5	5.1	1	3.1
Özenmem	71	30.6	22	25.3	35	35.7	5	15.6
Bilinmeyen	5	2.2	0	0.0	3	3.1	2	6.3

$$\chi^2 = 40.15 \quad P < 0.05$$

Korku-şiddet-gerilim film/dizi kahramanına benzemek isteyen çocuğun %34.4 ile olaylara tepkisi, %26.4 ile davranış ve konuşma biçimiyle %22.4 ile dış görünüşü nedeniyle bir kahramana benzetilir. Macera film/dizi kahramanına benzemek isteyen, olaylara tepkisi ve davranış/konuşma biçimiyle (benzer oranda) bir kahramana benzetilir. Bu çocuğun şiddet-gerilim film/dizilerindeki kahramanların etkisinde kaldığını ve bunun çocuğun bu kahramanları taklit ettiğini gösterir.

Tablo 61. Çocuğun cinsiyeti ile onun gibi olmayı istenilen kahraman arasındaki ilişki

	Toplam		Kız		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	295	100.0	337	100.0
Soap opera kahramanı	24	3.8	23	7.8	1	0.3
Yerli film/dizi kahr.	14	2.2	5	1.7	9	2.7
Arabesk film kahr.	81	12.8	45	15.3	36	10.7
Korku/şiddet/geliril film/dizi kahramanı	150	23.6	18	6.1	131	38.9
Macera film/dizi kahr.	58	9.1	13	4.4	45	13.4
Komedi film/dizi kahr.	24	3.8	10	3.4	14	4.2
Psikolojik/duygusal/toplumsal film/dizi kah.	10	1.6	10	3.4	0	0.0
Diğer	29	4.6	7	2.4	22	6.5
Özenmem	232	36.5	154	52.2	76	22.6
Bilinmeyen	13	2.0	10	3.4	3	0.9

$$\chi^2 = 167.71 \quad P > 0.05$$

Kızların %6.1'i korku-şiddet-gerilim film/dizi kahramanına benzemek isterken, erkeklerde bu oran %38.9'dur. Erkeklerin %13.4'ü macera film/dizi kahramanına benzemek ister. Kızlarda bu oran %4.4 ile çok düşüktür. Kız ve erkekler macera türüne çok ilgi duyarlar. Buna rağmen kızlar ile erkekler arasındaki bu ayrım, kızların şiddet-macera gibi hareketli ev dışı rollere özenmediğini gösterir. Kızların daha çok geleneksel yapıya uygun arabesk film kahramanına (%15.3) benzemek istemesi, toplumdaki cinsel rol kalıplarına uygundur. Ayrıca soap operalarda kızların (%7.8) erkeklere oranla (%0.3) üstünlüğü kapalı bir cinselliğe ilgiyi gösterir.

Tablo 62. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile onun gibi olmayı istenilen

kahraman arasındaki ilişki

	Toplam		0-5 yıl		5-10 yıl		10-15 yıl		15-20 yıl		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	101	100.0	331	100.0	111	100.0	88	100.0		
Soap opera kahr.	24	3.8	4	4.0	12	3.6	2	1.8	6	6.8	0.0	0.0
Yerli film/dizi kahr.	14	2.2	1	1.0	12	3.6	1	0.9	0	0.0	0.0	0.0
Arabesk film kahr.	81	12.8	17	16.8	51	15.4	7	6.3	4	4.5	50.0	50.0
Korku/şiddet/gerilim/film/dizi kahramanı	150	23.6	32	31.7	79	23.9	21	18.9	17	19.3	25.0	25.0
Macera film/dizi kah.	58	9.1	5	5.0	27	8.2	11	9.9	15	17.0	0.0	0.0
Komedi film/dizi kahramanı	24	3.8	2	2.0	7	2.1	9	8.1	6	6.8	0.0	0.0
Psikolojik/duygusal/toplumsal film/dizi kah.	10	1.6	0	0.0	2	0.6	4	3.6	4	4.5	0.0	0.0
Diğer	29	4.6	4	4.0	14	4.2	7	6.3	4	4.5	0.0	0.0
Özenmem	232	36.5	33	32.7	120	36.3	48	43.2	30	34.1	25.0	25.0
Bilinmeyen	13	2.0	3	3.0	7	2.1	1	0.9	2	2.3	0.0	0.0

$\chi^2 = 59.16$ $P < 0.05$

Üst sosyo-kültürel düzeydeki ailelerin çocukları alt-sosyo-kültürel düzeye göre daha düşük oranda korku-şiddet-gerilim film kahramanına benzemek istemektedirler. Özellikle arabesk film kahramanı alt-sosyo-kültürel düzeyde çok yüksek orandadır. Macera film/dizi kahramanına benzemek isteyen çocuklar ise üst sosyo-kültürel düzeyde yığılır (%17.0). Düşük eğitim düzeyinde bu oran %5.0'dır.

Tablo 63. Ailenin ortalama eğitim yılı ile ailenin onaylamadığı davranışlar nedeniyle suçladığı kişi yada olgu arasındaki ilişki

	Toplam		0-5 yıl		5-10 yıl		10-15 yıl		15-20 yıl		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	101	100.0	331	100.0	111	100.0	88	100.0	4	
Çocuğun okuduğu kitap/ gazete/dergi	32	5.0	9	8.9	17	5.1	4	3.6	1	1.1	1	25.0
Çocuğun izlediği film/dizi	226	35.6	40	39.6	103	31.1	53	47.7	29	33.0	1	25.0
Çocuğun izlediği spor karşılaşmaları	75	11.8	20	19.8	43	13.0	6	5.4	4	4.5	2	50.0
Arkadaşlar	165	26.0	18	17.8	95	28.7	31	27.9	21	23.9	0	0.0
Müzik klipleri	31	4.9	2	2.0	23	6.9	2	1.8	4	4.5	0	0.0
Diğer	71	11.2	8	7.9	38	11.5	8	7.2	17	19.3	0	0.0
Bilinmeyen	35	5.5	4	4.0	12	3.6	7	6.3	12	13.6	0	0.0

$\chi^2 = 60.53$ $P < 0.05$

Genel olarak ailenin ortalama eğitim yılı ile ailenin onaylamadığı davranışlar nedeniyle suçladıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. İzlenen film ve arkadaşlar tüm eğitim düzeylerinde en yüksek oranda olmasına rağmen bunların dağılımı kesimler arasında farklıdır. İzlenen filmleri suçlama en yüksek oranda (%47.7) 10-15 yılda iken, en düşük oran (%31.1) 5-10 yılda görülür. Arkadaş alt ve orta sosyo-kültürel düzeyde diğerlerine oranla daha yüksektir.

Tablo 64. Kitle iletişim araçlarındaki cinsellik/şiddetten rahatsız olma ile cinsiyet arasındaki ilişki

	Toplam		Evet rahatsız olurum		Hayır		Farketmez		Bilinmiyor	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	408	64.3	100	15.7	117	18.4	10	1.6
Kız	295	100.0	226	76.6	24	8.1	39	13.2	6	2.0
Erkek	337	100.0	182	54.0	75	22.3	76	22.6	4	1.2
Bilinmeyen	3	100.0	0	0.0	1	33.3	2	66.7	0	0.0

$$\chi^2 = 40.00 \quad P < 0.05$$

Kızlar erkeklere oranla daha fazla kitle iletişim araçlarındaki şiddetten ve cinsellikten rahatsız olur. Kızların %8.1'i şiddet-cinsellikten rahatsız olmazken, erkeklerin %22.3'ü daha yüksek oranda şiddeti onaylar. Cinsiyet ayrımına göre burada istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. Genel olarak erkeklerin şiddet ve cinselliğe eğilimleri daha açık olarak belirtilmekte, bu kızlarda açığa vurulmaktan çekinilmektedir.

Tablo 65. Çocuğun kitle iletişim araçlarındaki cinsellik/şiddetten rahatsız olması ile anne-babanın ortalama eğitim yılı arasındaki ilişki

	Toplam		Evet rahatsız olurum		Hayır		Farketmez		Bilinmiyor	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	408	64.3	100	15.7	117	18.4	10	1.6
0-5 yıl	101	100.0	64	63.4	14	13.9	21	20.8	2	2.0
5-10 yıl	331	100.0	231	69.8	49	14.8	46	13.9	5	1.5
10-15 yıl	111	100.0	68	61.3	12	10.8	30	27.0	1	0.9
15-20 yıl	88	100.0	41	46.6	25	28.4	20	22.7	2	2.3
Bilinmeyen	4	100.0	4	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0

$$\chi^2 = 26.36 \quad P < 0.05$$

Kitle iletişim araçlarındaki cinsellik ve şiddetten rahatsız olmayan %28.4 ile üst sosyo-kültürel düzeydeki anne-babanın çocuklarıdır. Alt ve orta sosyo-kültürel düzey ile aralarında önemli farklar bulunmaktadır. Üst sosyo-kültürel düzeydeki anne-babaların çocukları aslında, bu döneme göre doğal olan ilgilerini açıkça belirtmektedir. Diğer kesimlerde çocuk kendisi şiddet ile karşılaştığı için kitle iletişim araçlarındaki cinsellik ve şiddete karşı çıkmaktadır.

Tablo 66. Çocuğun kitle iletişim araçlarındaki cinsellik/şiddetten rahatsız olması ile cinsellik içeren yayınlar hakkındaki düşüncesi arasındaki ilişki

	Evet				Hayır		Farketmez	
	Toplam Sayı	Toplam %	rahatatsız olumsuz Sayı	rahatatsız olumsuz %	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	408	100.0	100	100.0	117	100.0
Cinsel konular hakkında bilgi verir, yararlı	95	15.0	40	9.8	34	34.0	21	17.9
Bu konular kimseye sorulmadığı için yararlı	69	10.9	35	8.6	12	12.0	21	17.9
Cinsel özgürlükten yana, farklı bir bakış	78	12.3	33	8.1	20	20.0	22	18.8
Cinsellikle ilgili konuları saptırır, zararlı	365	57.5	280	68.6	31	31.0	49	41.9
Bilinmeyen	28	4.4	20	4.9	3	3.0	4	3.4

$\chi^2 = 79.49$ $P < 0.05$

Kitle iletişim araçlarındaki cinsellik ve şiddetten rahatsız olmayanların %34'ü pornografinin cinsel konular hakkında bilgi verdiği için yararlı olduğunu düşünür. Pornografik yayınların zararlı olduğu görüşü bunlarda çok düşük orandadır. Pornografinin cinsel konuları saptıran zararlı yayınlar olduğunu düşünenler ise şiddet ve cinsellikten rahatsız olan çocuklardır (%68.6). Bunlar %9.8 ile pornografiyi yararlı bulmada en düşük eğilimi sergiler. Çocuklar kitle iletişim araçlarındaki şiddet/cinsellikten rahatsız olduklarını belirtmelerine rağmen cinsel bilgi kaynağı olarak pornografiyi %50'lere yakın bir oranda onaylamaktadır.

Tablo 67. Çocuğun kitle iletişim araçlarındaki cinsellik/şiddetten rahatsız olması ile cinsellik içeren yayınların serbest bırakılması hakkındaki düşüncesi arasındaki ilişki

	Toplam		Evet rahatsız olurum		Hayır		Farketmez	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	408	100.0	100	100.0	117	100.0
Evet, serbestçe yayınlanabilir	72	11.3	18	4.4	35	35.0	16	13.7
Denetlenip yayınlanmalı	260	40.9	152	37.3	39	39.0	68	58.1
Hayır, yasaklanmalı	288	45.4	231	56.6	23	23.0	30	25.6
Bilinmeyen	15	2.4	7	1.7	3	3.0	3	2.6

$$\chi^2 = 111.66 \quad P < 0.05$$

Kitle iletişim araçlarındaki şiddet-cinsellikten rahatsız olanların %56.6'sı pornografinin yasaklanmasını %37.3'ü de denetlenip yayınlanmasını istemektedir. Özellikle bu araçlardaki şiddet ve cinsellikten rahatsız olmayanlarda (%39) ve farketmez diyenlerde (%58.1) pornografik yayınların denetlenip yayınlanmasını isteme eğilimi yüksek orandadır. Bu oranlar çocukların cinsel konulara olan ilgilerini göstermektedir.

Tablo 68. Çocuğun bilgi almak için başvurduğu kaynak ile cinsiyeti arasındaki ilişki

	Toplam		Televizyon		Radyo		Gazete/dergi		Aile		Arkadaş		Diğer		Bilinmeyen	
	Savı	%	Savı	%	Savı	%	Savı	%	Savı	%	Savı	%	Savı	%	Savı	%
Toplam	635	100.0	13	2.0	6	0.9	37	5.8	457	72.0	92	14.5	14	2.2	16	2.5
Kız	295	100.0	4	1.4	0	0.0	12	4.1	223	75.6	42	14.2	7	2.4	7	2.4
Erkek	337	100.0	9	2.7	4	1.2	25	7.4	233	69.1	50	14.8	7	2.1	9	2.7
Bilinmeyen	3	100.0	0	0.0	2	66.7	0	0.0	1	33.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0

P > 0.05

Kızların %75.6'sı, erkeklerin %69.1'i bilgi kaynağı olarak aileyi göstermektedir. Kitle iletişim araçları kaynak olarak çok düşük oranlardadır. Sadece gazete bu araçların içinde %5.8 ile en yüksek oranda bilgi kaynağı olarak kabul edilmektedir. Cinsiyet ayrımında ise erkeklerde (%7.4) kızlara (%4.1) oranla gazeteyi kullanma daha yaygındır. Bu oranlar kitle iletişim araçlarının çocuk için bilgi kaynağı olarak görülmediği sonucunu vermektedir.

Tablo 69. Çocuğun bilgi almak için başvurduğu kaynak ile ailenin tutumu arasındaki ilişki

	Toplam		Televizyon		Radyo		Gazete/dergi		Aile		Arkadaş		Diğer		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	13	2.0	6	0.9	37	5.8	457	72.0	92	14.5	14	2.2	16	2.5
Hoşgörülü, yumuşak	439	100.0	9	2.1	4	0.9	24	5.5	327	74.5	59	13.4	6	1.4	10	2.3
Otoriter, disiplinli	157	100.0	4	2.5	2	1.3	12	7.6	100	63.7	31	19.7	4	2.5	4	2.5
Hem yumu- şak, hem disiplinli	35	100.0	0	0.0	0	0.0	1	2.9	27	77.1	1	2.9	4	11.4	2	5.7
Bilinmeyen	4	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	3	75.0	1	25.0	0	0.0	0	0.0

 $\chi^2 = 27.02$ $P < 0.05$

Hoşgörülü, yumuşak (%74.5) ile hem yumuşak hem otoriter (%77.1) tutumdaki ailelerin çocukları, otoriter ve disiplinli (%63.7) tutumdaki ailenin çocuklarına göre daha yüksek oranda bilgi kaynağı olarak aileyi seçmektedir. Otoriter ve disiplinli ailelerin çocuklarında arkadaş (%19.7) diğer ailelere göre daha yüksek oranda kaynak olarak tercih edilmektedir. Gazeteyi bilgi kaynağı olarak seçen de yine otoriter ve disiplinli ailelerin (%7.6) çocuklarıdır.

Tablo 70. Çocuğun oyun oynarken film/dizilerden gördüklerini uygulaması ile cinsiyet arasındaki ilişki

	Toplam		Evet, her zaman		Hayır, hiçbir zaman		Arasıra		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	43	6.8	259	40.8	323	50.9	101	1.6
Kız	295	100.0	6	2.0	163	55.3	120	40.7	6	2.0
Erkek	337	100.0	36	10.7	95	28.2	202	59.9	4	1.2
Bilinmeyen	3	100.0	1	33.3	1	33.3	1	33.3	0	0.0

$$\chi^2 = 57.41 \quad P < 0.05$$

Kızlar oyun oynarken film ve dizilerden gördüklerini %2.0 ile düşük oranda sürekli taklit eder. %55.3 oranında ise hiçbir zaman film ve dizilerden gördüklerini oyunda uygulamaz. Buna karşı erkekler %10.7 ile kızlara göre oldukça yüksek oranda oyunlarında film ve dizilerden izlediklerini uygular. Erkeklerde hiç uygulamama %28.2 ile kızlara göre düşük orandadır. Ara sıra uygulama ise %59.9 gibi çok yüksek bir orandır. Erkekler genelde kızlara göre daha fazla film ve dizilerden izlediklerini uygulamaktadır.

Tablo 71. Çocuğun oyun oynarken film/dizilerden gördüklerini uygulaması ile oturulan semt arasındaki ilişki

	Toplam		Evet, her zaman		Hayır, hiçbir zaman		Arasıra		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	43	6.8	259	40.8	323	50.9	10	1.6
Zengin	109	100.0	4	3.7	32	29.4	69	63.3	4	3.7
Orta	345	100.0	16	4.6	151	43.8	176	51.0	2	0.6
Fakir	166	100.0	22	13.3	69	41.6	71	42.8	4	2.4
Bilinmeyen	15	100.0	1	6.7	7	46.7	7	46.7	0	0.0

$$\chi^2 = 24.03 \quad P < 0.05$$

Alt, üst ve orta sosyo-ekonomik kesimde, çocuk film ve dizilerden izlediklerini yüksek oranda ara sıra uygulamaktadır. Sürekli her zaman uygulama oranı ise tüm kesimlerde düşüktür. Buna karşı %13.3 ile, alt kesimde her zaman uygulama oranı üst kesime (%3.7) göre çok yüksektir. Genel olarak oyunlarında film/dizilerden gördüklerini hiç uygulamadığını söyleyen çocuk oranı zengin kesimde çok düşüktür (%29.4). Bu oranlar alt (%41.6) ve orta (%43.8) sosyo-ekonomik kesimle benzerlik gösterir. Çocukların film/dizilerden etkilendiği oyunlarında bunları ara sıra da olsa yüksek oranda uygulamasından anlaşılmaktadır. Düşük orana rağmen oyunda sürekli film/dizilerden gördüklerini uygulayan alt sosyo-ekonomik kesimdir.

Tablo 72. Oyun oynarken film/dizilerden gördüklerini uygulama ile anne-babanın ortalama eğitim yılı arasındaki ilişki

	Toplam		Evet, her zaman		Hayır, hiçbir zaman		Arasıra		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	43	6.8	259	40.8	323	50.9	10	1.6
0-5 yıl	101	100.0	11	10.9	41	40.6	46	45.5	3	3.0
5-10 yıl	331	100.0	22	6.6	146	44.1	159	48.0	4	1.2
10-15 yıl	111	100.0	5	4.5	44	39.6	61	55.0	1	0.9
15-20 yıl	88	100.0	4	4.5	27	30.7	55	62.5	2	2.3
Bilinmeyen	4	100.0	1	25.0	1	25.0	2	50.0	0	0.0

P>0.05

Eğitim düzeyinin artışı ile izlenen film ve dizilerden görülenin oyunda her zaman uygulanma oranı da düşmektedir. Buna karşılık ara sıra uygulama oranı eğitim düzeyiyle birlikte yükselirken, hiç bir zaman uygulamama oranı eğitim düzeyinin yükselmesi ile düşmektedir (%30.7). 0-5 yıl eğitim düzeyindeki ailelerin çocukları %10.9 ile diğerlerine göre en yüksek oranda sürekli oyunda izlediği film ve dizilerden gördüklerini uygulamaktadır. Hiçbir zaman uygulamadığını belirten, %44.1 ile en yüksek oranda 5-10 yıl eğitim düzeyindeki anne-babaların çocuklarıdır.

Tablo 73. Oyun oynarken film/dizilerden gördüklerini uygulama ile çocuğun tv izleme sıklığı arasındaki ilişki

	Toplam		Evet, her zaman		Hayır, hiçbir zaman		Arasıra		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	43	6.8	259	40.8	323	50.9	10	1.6
Hergün bir süre izlerim	155	100.0	9	5.8	47	30.3	96	61.9	3	1.9
Dersim olmadığında hergünbir süre	362	100.0	25	6.9	161	44.5	172	47.5	4	1.1
Yalnızca hafta sonu izlerim	105	100.0	8	7.6	46	43.8	49	46.7	2	1.9
Hiç izlemem	7	100.0	1	14.3	4	57.1	2	28.6	0	0.0
Bilinmeyen	6	100.0	0	0.0	1	16.7	4	66.7	1	16.7

$$\chi^2 = 12.52 \quad P > 0.05$$

Burada anlamlı ilişki oyunlarında film ve dizilerden gördüklerini uygulamayanların %57.1 ile hiç televizyon izlememesidir. Bunlar %28.6 ile çok düşük oranda oyunlarında film ve dizilerden gördüklerini ara-sıra uygular. Her gün bir süre televizyon izleyen yüksek oranda (%61.9) arasıra film ve dizilerden gördüklerini oyunlarında uygulamaktadır. Bu dersi olmadığı zaman hergün bir süre televizyon izleyende de yüksek orandadır (%47.5).

Tablo 74. Oyun oynarken film/dizilerden gördüklerini uygulama ile çocuğun beğendiği kahraman arasındaki ilişki

	Toplam		Evet, her zaman		Hayır, hiçbir zaman		Arasıra		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	43	6.8	259	40.8	323	50.9	10	1.6
Soap opera kahr.	24	100.0	1	4.2	11	45.8	12	50.0	0	0.0
Yerli film/dizi kahr.	14	100.0	0	0.0	6	42.9	8	57.1	0	0.0
Arabesk film kahr.	81	100.0	2	2.5	35	43.2	41	50.6	3	3.7
Korku/şiddet/gerilim film/dizi kahr.	150	100.0	23	15.3	41	27.3	84	56.0	2	1.3
Macera film/dizi kahramanı	58	100.0	5	8.6	18	31.0	35	60.3	0	0.0
Komedi film/dizi kahr.	24	100.0	1	4.2	7	29.2	16	66.7	0	0.0
Psikolojik/duygusal/ toplumsal film/dizi kahr.	10	100.0	0	0.0	3	30.0	6	60.0	1	10.0
Diğer	29	100.0	3	10.3	10	34.5	15	51.7	1	3.4
Özenmem	232	100.0	7	3.0	122	52.6	100	43.1	3	1.3
Bilinmeyen	13	100.0	1	7.7	6	46.2	6	46.2	0	0.0

P>0.05

Şiddet-gerilim-korku (%15) ve macera (%8.6) türü filmlerin kahramanlarını beğenen çocuklar oyunlarında film ve dizilerden gördüklerini diğer kahramanları beğenenlere göre daha çok her zaman oyunlarında uygularlar. Hiçbir kahramana özenmeyen çocukların %52.6'sı hiçbir zaman film ve dizilerden gördüklerini uygulamazlar. Komedi film kahramanına benzemek isteyen çocukların %4.2'si her zaman, %66.7'si ise ara sıra uygularlar. Adolesan çağı çocuğu macera-hareket-heyecan verici türde filmleri seçmekte ve bunları büyük oranda taklit etmektedir. Çünkü toplam içinde %50.9 oranında ara sıra uygulanma, çocuğun bu araçlardan gelen mesajlara ilgisiz kalmadığını gösterebilir.

Tablo 75. Çocuğun pornografik yayınlar hakkındaki düşüncesi ile cinsiyeti arasındaki ilişki

	Toplam		Bilgi verir, yararlı		Sorulamadığı için yararlı		Özgür bir bakış		Zararlı		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	95	15.0	69	10.9	78	12.3	365	57.5	28	4.4
Kız	295	100.0	33	11.2	35	11.9	42	14.2	168	56.9	17	5.8
Erkek	337	100.0	61	18.1	34	10.1	36	10.7	195	57.9	11	3.3
Bilinmeyen	3	100.0	1	33.3	0	0.0	0	0.0	2	66.7	0	0.0

$$\chi^2 = 7.05 \quad P > 0.05$$

Pornografik yayınların zararlı olduğunu kabul eden kız ve erkeklerin oranları birbirine yakındır. Bunun dışında erkekler bu yayınları bilgi verdikleri için kızlara göre daha fazla yararlı bulur. Bu yayınları kızlar %11.9, erkekler ise %10.1 gibi benzer oranlarda, sorulamadığı için yararlı bulur. Kızların %14.2'si erkeklerin ise %10.7'si özgür bir bakış olarak görürler. Büyük oranda zararlı olduğunu kabul etmesine rağmen çocukların pornografik yayınları bilgi verdiği için yararlı, sorulamadığı için yararlı ve özgür bir bakış olarak kabul etmesi onları onayladıklarını gösterir.

Tablo 76. Çocuğun pornografik yayınlar hakkındaki düşüncesi ile oturulan semt arasındaki ilişki

	Toplam		Bilgi verir, yararlı		Sorulamadığı için yararlı		Özgür bir bakış		Zararlı		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	95	15.0	69	10.9	78	12.3	365	57.5	28	4.4
Zengin	109	100.0	24	22.0	13	11.9	20	18.3	46	42.2	6	5.5
Orta	345	100.0	44	12.8	33	9.6	44	12.8	211	61.2	13	3.8
Fakir	166	100.0	24	14.5	23	13.9	10	6.0	100	60.2	9	5.4
Bilinmeyen	15	100.0	3	20.0	0	0.0	4	26.7	8	53.3	0	0.0

$$\chi^2 = 21.12 \quad P < 0.05$$

Üst sosyo-ekonomik düzeyde pornografi önemli bir bilgi kaynağı kabul edilir (%22). Bu alt (%14.5) ve orta sosyo-ekonomik (%12.8) kesimde oldukça düşük bir orandadır. Pornografiyi zararlı bulanlar büyük oranda alt (%60.2) ve orta (%61.2) sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerdir.

Tablo 77. Çocuğun pornografik yayınlar hakkındaki düşüncesi ile anne-babanın ortalama eğitim yılı arasındaki ilişki

	Toplam		Bilgi verir, yararlı		Sorulamadığı için yararlı		Özgür bir bakış		Zararlı		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	95	15.0	69	10.9	78	12.3	365	57.5	28	4.4
0-5 yıl	101	100.0	13	12.9	14	13.9	7	6.9	59	58.4	8	7.9
5-10 yıl	331	100.0	43	13.0	32	9.7	27	8.2	218	65.9	11	3.3
10-15 yıl	111	100.0	21	18.9	15	13.5	22	19.8	49	44.1	4	3.6
15-20 yıl	88	100.0	17	19.3	7	8.0	22	25.0	38	43.2	4	4.5
Bilinmeyen	4	100.0	1	25.0	1	25.0	0	0.0	1	25.0	1	25.0

$$\chi^2 = 40.06 \quad P < 0.05$$

Üst sosyo-kültürel düzeydeki ailelerin çocukları pornografiyi özgür bir bakış olarak kabul ederler (%25). Bu görüş alt sosyo-kültürel düzeyde çok düşük orandadır. Alt sosyo-kültürel düzeyde pornografi bu kesimin cinselliğe karşı yasaklayıcı tutumu nedeniyle, üst sosyo-kültürel düzeye göre daha zararlı görülmektedir. Cinselliğin doğal bir olgu olarak alınması, ailenin ve çevrenin bu konudaki tutumu çocuğun pornografi ile ilgili daha esnek düşünmesine neden olur. Ayrıca bu tür yayınlara ulaşma olanağı da genelde üst sosyo-kültürel ve ekonomik düzeyde bulunmaktadır.

Tablo 78. Çocuğun pornografik yayınların serbest olmasını onaylaması ile cinsiyet arasındaki ilişki

	Toplam		Evet, serbest olmalı		Denetlenip yayınlanmalı		Yasak olmalı		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	72	11.3	260	40.9	288	45.4	15	2.4
Kız	295	100.0	17	5.8	138	46.8	132	44.7	8	2.7
Erkek	337	100.0	54	16.0	121	35.9	155	46.0	7	2.1
Bilinmeyen	3	100.0	1	33.3	1	33.3	1	33.3	0	0.0

$$\chi^2 = 19.34 \quad P < 0.05$$

Pornografik yayınların serbest bırakılması konusunda kızlar iki görüşte yığılır. Denetlenip yayınlanmalı (%46.8), yasaklanmalı (%44.7). Kızlar bu yayınların serbestçe yayınlanmasını düşük oranda onaylarken (%5.8) erkeklerin %16.0'sı serbest bırakılmasını ister.

Tablo 79. Çocuğun pornografik yayınların serbest olmasını onaylaması ile oturulan semt arasındaki ilişki

	Toplam		Evet, serbest olmalı		Denetlenip yayınlanmalı		Yasak olmalı		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	72	11.3	260	40.9	288	45.4	15	2.4
Zengin	109	100.0	22	20.2	59	54.1	27	24.8	1	0.9
Orta	345	100.0	29	8.4	155	44.9	155	44.9	6	1.7
Fakir	166	100.0	16	9.6	41	24.7	101	60.8	8	4.8
Bilinmeyen	15	100.0	5	33.3	5	33.3	5	33.3	0	0.0

$$\chi^2 = 46.32 \quad P < 0.05$$

Pornografik yayınların serbest bırakılması konusunda, üst, alt ve orta sosyo-ekonomik kesim arasında önemli görüş ayrılığı vardır. Bu oranlara da yansır. Bu durum üst ve alt sosyo-ekonomik düzeyin cinsellik ile ilgili tutumlarının bir göstergesi olmaktadır. Üst sosyo-ekonomik kesimin %20.2'si pornografik yayınların serbest bırakılmasını isterken, alt ve orta sosyo-ekonomik kesim %9.6 ve %8.4 gibi düşük oranlarda bu yayınları onaylar. Bu yayınların yasaklanmasını isteme fakir kesimde %60.8 ile üst kesime göre (%24.8) oldukça yüksek orandadır. Buna karşı orta kesimde eğitim düzeyi yüksek ailelerin de bulunması nedeniyle, bu yayınların yasaklanması ile denetlenip yayınlanması görüşü (%44.9) eşit orandadır.

Tablo 80. Çocuğun pornografik yayınların serbest olmasını onaylaması ile anne-babanın ortalama eğitim yılı arasındaki ilişki

	Toplam		Evet, serbest olmalı		Denetlenip yayınlanmalı		Yasak olmalı		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	72	11.3	260	40.9	288	45.4	15	2.4
0-5 yıl	101	100.0	9	8.9	42	41.6	47	46.5	3	3.0
5-10 yıl	331	100.0	33	10.0	95	28.7	193	58.3	10	3.0
10-15 yıl	111	100.0	15	13.5	64	57.7	31	27.9	1	0.9
15-20 yıl	88	100.0	15	17.0	58	65.9	15	17.0	0	0.0
Bilinmeyen	4	100.0	0	0.0	1	25.0	2	50.0	1	25.0

χ^2 71.55 $P < 0.05$

Tabloda pornografik nitelikli yayınların, yasaklanması gerektiği görüşü alt sosyo-kültürel düzeyde yığılmaktadır. Eğitim düzeyinin artışıyla yasaklanma oranı düşerken, serbest bırakılma oranı da yükselir. 0-5 yıl eğitim düzeyi %46.5 ile 5-10 yıl eğitim düzeyi ise %58.3 ile bu yayınların

yasaklanmasını savunmaktadır. Bu yayınların serbest olmasını isteyenler ise 15,20 yıl eğitim düzeyindeki ailelerin çocuklarıdır (17.0).

Tablo 81. Çocuğa cazip gelen reklam ile cinsiyeti arasındaki ilişki

	Toplam Sayı	%	Araba Sayı	%	Şampuan Sayı	%	Coca-cola Sayı	%	Blue-jeans Sayı	%	Erkek-kadın kokusu		900'lü tel. Sayı	%	Bilinmeyen Sayı	%
											Sayı	%				
Toplam	635	100	185	29.1	69	10.9	125	19.7	122	19.2	29	4.6	79	12.4	26	4.1
Kız	295	100	47	15.9	50	16.9	49	16.6	86	29.2	13	4.4	36	12.2	14	4.7
Erkek	337	100	138	40.9	19	5.6	75	22.3	34	10.1	16	4.7	43	12.8	12	3.6

$\chi^2 = 85.29628$ $P < 0.05$

Kızların %29.2'si erkeklerin %10.1'i Blu-jeans reklamlarını cazip bulmaktadır. Buna karşılık araba reklamlarını erkeklerin %40.9'u, kızların ise %15.9'u beğenmektedir. Coca-cola reklamları da kızlara oranla (%16.6) erkeklere (%22.3) daha cazip gelmektedir. Erkek-kadın kokusu (%4'ler) ve 900'lü telefonların (%12'ler) ise her iki cins açısından eşit oranda cazip bulunduğu görülmektedir.

Tablo 82. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile ailenin cinsel bilgi vermesini gerekli görmesi arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	393	61.9	232	36.5	10	1.6
0-5 yıl	101	100.0	55	54.5	45	44.6	1	1.0
5-10 yıl	331	100.0	188	56.8	137	41.4	6	1.8
10-15 yıl	111	100.0	72	64.9	38	34.2	1	0.9
15-20 yıl	88	100.0	76	86.4	11	12.5	1	1.1

$$\chi^2 = 28.82518 \quad P < 0.05$$

Üst eğitim düzeyindeki ailelerin çocuklarının %86.4'ü alt eğitim düzeyine oranla (%56.8) ailesinin kendisine daha çok cinsel bilgi vermesini istemektedir. Bu aileler çocukları ile daha rahat iletişim kurabildikleri için, çocuk bunu aileden ister. Alt-sosyo-kültürel düzeyde de %50'ler oranında çocuğun bu isteği belirtme nedeni cinsellik ile ilgili ailenin baskıcı tutumunu kırması gerektiğine inanması olabilir.

Tablo 83. Ailenin tutumu ile çocuğun ailenin cinsel konularda bilgi vermesini gerekli görmesi arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	393	61.9	232	36.5	10	1.6
Hoşgörülü, yumuşak	439	100.0	274	62.4	158	36.0	7	1.6
Otoriter, disiplinli	157	100.0	88	56.1	66	42.0	3	1.9
Hem hoşgörülü, hem otoriter	35	100.0	28	80.0	7	20.0	0	0.0

$$\chi^2 = 6.61448 \quad P < 0.05$$

Hoşgörülü ve yumuşak ailelerin çocuklarının %62.4'ü cinsel konularda ailenin bilgi vermesini istemektedir. Hem hoşgörülü hem otoriter tutumdaki ailelerin çocuklarında %80 ile bu istek en yüksek oranda görülmektedir. Otoriter ve disiplinli ailelerin çocukları dahi %56.1 ailenin cinsel bilgi vermesini onaylamaktadır. Bu oranlar, çocukların genel olarak ailenin cinsel bilgi vermesi gerektiğine inandığını göstermektedir.

Tablo 84. Cinsiyet ile çocuğun eşlerin birbirlerini aldatmasını normal karşılaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	59	9.3	571	89.9	5	0.8
Kız	295	100.0	19	6.4	274	92.9	2	0.7
Erkek	337	100.0	40	11.9	295	87.5	2	0.6

$$\chi^2 = 5.46515 \quad P < 0.05$$

Kızlar eşlerin birbirini aldatmasını %6.4, erkekler ise %11.9 oranında normal bulur. Toplumda aile önemli bir kurum olması nedeniyle toplam içinde çocukların %89.9'u gibi çok yüksek oranda buna karşı çıkmışlardır. Onaylama oranı ise %11.9 ile erkeklerde kızlara göre (%6.4) daha yüksektir.

Tablo 85. Oturulan semt ile çocuğun eşlerin birbirini aldatmasını normal karşılama arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	59	9.3	571	89.9	5	0.8
Zengin	109	100.0	3	2.8	106	97.2	0	0.0
Orta	345	100.0	32	9.3	312	90.4	1	0.3
Fakir	166	100.0	23	13.9	140	84.3	3	1.8

$$\chi^2 = 9.89175 \quad P < 0.05$$

Eşlerin birbirini aldatmasını normal karşılama alt sosyo-ekonomik kesimde (%13.9) yüksektir, Üst sosyo-ekonomik kesimde ise (%2.8) daha düşük orandadır. Genel olarak üst (%97.2) ve orta (%90.4) sosyo-ekonomik kesimde eşlerin birbirini aldatmasına tepki, alt sosyo-ekonomik (%84.3) kesime göre daha düşüktür.

Tablo 86. Cinsiyet ile çocuğun aldatma nedeniyle eşlerin birbirlerini öldüme, yaralamalarını onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	56	8.8	576	90.7	3	0.5
Kız	337	100.0	12	4.1	281	95.3	2	0.7
Erkek	295	100.0	43	12.8	293	86.9	1	0.3

$$\chi^2 = 14.85343 \quad P < 0.05$$

Eşlerin aldatma nedeniyle birbirini öldürme ve yaralamasını çocuklar genel olarak onaylamazlar (%90.7). Özellikle cinsiyet ayrımında erkeklere (%86.9) göre kızlar (%95.3) aldatma nedeniyle eşlerin öldürme ve yaralamalarına karşı çıkar. Onaylayanlar ise bu olayı namus sorunu olarak gördüklerini belirtirler.

Tablo 87. Oturulan semt ile çocuğun eşlerin birbirlerini aldatma nedeniyle öldürme, yaralamalarını onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	56	8.8	576	90.7	3	0.5
Zengin	109	100.0	6	5.5	103	94.5	0	0.0
Orta	345	100.0	29	8.4	316	91.6	0	0.0
Fakir	166	100.0	20	12.0	143	86.1	3	1.8

$$\chi^2 = 3.93114 \quad P < 0.05$$

Alt (%12.0) ve orta (%8.4) sosyo-ekonomik kesimde, eşlerin aldatma nedeniyle öldürme ve yaralamalarını onaylama üst (%5.5) kesime göre daha yüksektir. Özellikle üst sosyo-ekonomik kesimde çocuklar %94.5 oranında bu tür şiddet davranışına karşı çıkmaktadır. Bu oran orta sosyo-ekonomik kesimde ise (%91.6) biraz daha düşüktür. Buna karşın şiddet davranışına tepkide %86.1 ile alt kesimdeki çocuklar özellikle üst kesimle önemli fark oluşturmaktadır.

Tablo 88. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun eşlerin birbirlerini aldatma nedeniyle öldürme, yaralamalarını onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	56	8.8	576	90.7	3	0.5
0-5 yıl	101	100.0	7	6.9	92	91.1	2	2.0
5-10 yıl	331	100.0	30	9.1	300	90.6	1	0.3
10-15 yıl	111	100.0	11	9.9	100	90.1	0	0.0
15-20 yıl	88	100.0	6	6.8	82	93.2	0	0.0

$$\chi^2 = 0.46971 \quad P > 0.05$$

Çocukların genel eğilimi, tüm sosyo-kültürel düzeylerde birbirine yakın oranda öldürme ve yaralama eylemine karşı olduklarını gösterir. Üst sosyo-ekonomik kesimdeki ailelerin çocukları %93.2 diğer kesimlerdeki ailelerin çocukları ise %90 oranlarında bu tür şiddet eylemlerine karşı çıkmaktadır.

Tablo 89. Film/dizilerde kahramanın şiddete başvurmasını onaylama ile çocuğun eşlerin aldatma nedeniyle birbirlerini öldürme ve yaralamalarını onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	56	8.8	576	90.7	3	0.5
Evet	117	100.0	9	7.7	108	92.3	0	0.0
Arasıra	224	100.0	18	8.0	206	92.0	0	0.0
Hayır	289	100.0	27	9.3	259	89.6	3	1.0

$$\chi^2 = 0.99361 \quad P > 0.05$$

Film ve dizilerde kahramanın şiddete başvurmasından çok az çocuğun rahatsız olmasına karşın, eşlerin aldatma nedeniyle birbirlerini öldürme ve yaralamalarına büyük oranda karşı çıkmaktadır (%90.7). Çocuklar bu araçlardaki şiddet olaylarını heyecan verici olduğu ve macera tutkuları nedeniyle onaylamaktadır. Ayrıca bu şiddet, genelde kahramanın eylemini, çocuğun kabul edeceği şekilde verilmektedir.

Tablo 90. Çocuğun cinsiyeti ile çiftlerin birbirini halka açık yerlerde öpmesini onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	180	28.3	450	70.9	5	0.8
Kız	295	100.0	66	22.4	226	76.6	3	1.0
Erkek	337	100.0	113	33.5	222	65.9	2	0.6

$$\chi^2 = 9.42208 \quad P < 0.05$$

Çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesini kızların %22.4'ü, erkeklerin ise %33.5'i onaylar. Genel olarak kızların bu konuda erkeklere oranla daha tutucu oldukları görülmektedir.

Tablo 91. Oturulan semt ile çocuğun çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesini onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	175	27.6	455	71.7	5	0.8
Zengin kesim	109	100.0	54	49.5	54	49.5	1	0.9
Kız	51	100.0	24	47.1	27	52.9	0	0.0
Erkek	58	100.0	30	51.7	27	46.6	1	1.7
Orta kesim	345	100.0	86	24.9	258	74.8	1	0.3
Kız	169	100.0	33	19.5	135	79.9	1	0.6
Erkek	175	100.0	52	29.7	123	70.3	0	0.0
Fakir kesim	166	100.0	34	20.5	129	77.7	3	1.8
Kız	70	100.0	9	12.9	59	84.3	2	2.9
Erkek	95	100.0	25	26.3	69	72.6	1	1.1

$$\chi^2 = 31.36228 \quad P < 0.05$$

Üst sosyo-ekonomik kesimin %49.5'i çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesini onaylarken; bu oran orta kesimde %24.9'dur. %20.5 oranı ile bu konuda en tutucu alt sosyo-ekonomik kesimdir. Üst kesimde kızların %47.1'i özellikle çiftlerin birbirini öpmesini normal karşılamaktadır. Alt kesimde bu oran (%12.9) üst sosyo-ekonomik kesime göre oldukça düşüktür. Toplumdaki genel ahlak kurallarına uygun olarak çiftlerin birbirini öpmesine karşı çıkan kızlar daha çok alt sosyo-ekonomik kesimdedir.

Tablo 92. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesini onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	180	28.3	450	70.9	5	0.8
0-5 yıl	101	100.0	25	24.8	74	73.3	2	2.0
5-10 yıl	331	100.0	64	19.3	266	80.4	1	0.3
10-15 yıl	111	100.0	37	33.3	73	65.8	1	0.9
15-20 yıl	88	100.0	53	60.2	34	38.6	1	1.1

$$\chi^2 = 60.11556 \quad P < 0.05$$

Anne-babanın ortalama eğitim yılı arttıkça çiftlerin birbirini halka açık yerlerde sarılıp öpme oranları da artar. Bu özellikle %60.2 ile üst sosyo-kültürel düzeydeki ailelerin çocukları arasında onay bulur. Üst sosyo-kültürel kesimde ailelerin cinselliği doğal kabul etme eğilimi yaygındır. Toplumun cinselliğe bakış açısını vermesi açısından bu oranlar anlamlıdır. Alt sosyo-kültürel düzeyde özellikle 5-10 yıllık eğitim düzeyinde %19.3 ile düşük oran çocuğun yaşadığı çevrenin değerlerini yansıttığını, onu benimsediğini gösterir. Alt sosyo-kültürel düzeyde bu konuda hareketlilik 0-5 yıl eğitim düzeyindedir. Bu kesim %24.8 ile çiftlerin birbirini öpmesini onaylar.

Tablo 93. Çocuğun aklında kalan program ile çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesini onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	180	28.3	450	70.9	5	0.8
Macera/polisiye	382	100.0	98	25.7	282	73.8	2	0.5
Cinsellikle ilgili	33	100.0	19	57.6	13	39.4	1	3.0
Müzik klipleri	119	100.0	34	28.6	85	71.4	0	0.0
Spor	79	100.0	24	30.4	55	69.6	0	0.0

$$\chi^2 = 16.40144 \quad P < 0.05$$

Cinsellikle ilgili programlar aklında kalan çocuklar %57.6 ile çok yüksek oranda çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesini onaylar. Macera ve polisiye türü filmler çocukların aklında en yüksek oranda kalan program olması nedeniyle %25'lik oran aslında önemli bir sayıyı oluşturur. Müzik kliplerinin ise özellikle erotik görüntüleri çocuğun yoğun ilgisini çekmektedir (%28.6).

Tablo 94. Çocuğun pornografik yayımlar ile ilgili düşüncesi ile çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesini onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	180	28.3	450	70.9	5	0.8
Bilgi verir, yararlı	95	100.0	48	50.5	47	49.5	0	0.0
Sorulmadığı için yararlı	69	100.0	15	21.7	53	76.8	1	1.4
Özgürlük	78	100.0	41	52.6	36	46.2	1	1.3
Zararlı	365	100.0	71	19.5	293	80.3	1	0.3

$$\chi^2 = 60.92601 \quad P < 0.05$$

Pornografiyi cinsellikte özgürlükten yana, farklı bir bakış olarak niteliyenler %52.6 ile çiftlerin birbirini halka açık yerlerde öpmesini onaylamaktadır. Bilgi verdiği için, pornografiyi yararlı olarak görenlerin %50.5'i ise çiftlerin serbestçe birbirini öpmesini normal karşılar. Buna karşı cinsellikle ilgili konuları saptırdığı için zararlı bulanların %19.5'i çiftlerin bu davranışını düşük oranda onaylamaktadır. Bu yayınları zararlı bulanlar (%80.3) çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesine de karşı çıkmaktadırlar. Buna karşılık pornografiyi özgür bir bakış açısı olarak görenler (%46.2) zararlı bulanlara göre oldukça düşük oranda çiftlerin birbirini her yerde öpmesini onaylamazlar. Bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 95. Çocuğun pornografinin serbest bırakılmasını istemesi ile çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesini onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	180	28.3	450	70.9	5	0.8
Yayınlanmalı	72	100.0	46	63.9	25	34.7	1	1.4
Denetlenip, yayınlanmalı	260	100.0	93	35.8	166	63.8	1	0.4
Yasaklanmalı	288	100.0	38	13.2	249	86.5	1	0.3

χ^2 85.30631 P< 0.05

Pornografinin serbest bırakılması ile çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesi arasındaki ilişki anlamlıdır. Bunların serbestçe yayınlanmasını isteyenlerin %63.9'u çiftlerin serbestçe birbirini öpmesini onaylamaktadır. Yasaklanmalı diyenlerin %13.2'si ise ancak çiftlerin serbestçe birbirini öpmesini onaylamaktadır.

Tablo 96. Çocuğun cinsiyeti ile evlenmeden birlikte yaşamayı onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	154	24.3	477	75.1	4	0.6
Kız	295	100.0	71	24.1	221	74.9	3	1.0
Erkek	337	100.0	83	24.6	253	75.1	1	0.3

$$\chi^2 = 0.01266 \quad P > 0.05$$

Evlenmeden birlikte yaşamaya çocukların %75.1'i karşı çıkarken %24.3'ü onaylamaktadır. Bu oranlar cinsiyet ayrımında ilginç bir dağılım gösterir. Kız ve erkekler evlenmeden birlikte yaşamayı aynı oranlarda onaylayıp (%24) aynı oranlarda karşı (%75) çıkmaktadır.

Tablo 97. Oturulan semt ile çocuğun evlenmeden birlikte yaşamayı onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	154	24.3	477	75.1	4	0.6
Zengin	109	100.0	34	31.2	75	68.8	0	0.0
Orta	345	100.0	81	23.5	263	76.2	1	0.3
Fakir	166	100.0	83	19.9	130	78.3	3	1.8

$$\chi^2 = 4.38666 \quad P > 0.05$$

Tabloda evlenmeden birlikte yaşamayı normal karşılama oranı toplam içinde %24.3'tür. Evlenmeden birlikte yaşama biçimi en yoğun %31.2 ile üst sosyo-ekonomik kesimde, en düşük %19.2 ile alt sosyo-ekonomik kesimde normal karşılanır. Orta sosyo-ekonomik kesimdeki çocuğun ise daha çok alt sosyo-ekonomik kesimdeki görüşe eğilimli (%23.5) olduğu görülmektedir. Bu nedenle üst ile alt ve orta kesim arasında önemli fark bulunur.

Tablo 98. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun evlenmeden birlikte yaşamayı onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	154	24.3	477	75.1	4	0.6
0-5 yıl	101	100.0	18	17.8	81	80.2	2	2.0
5-10 yıl	331	100.0	57	17.2	272	82.2	2	0.6
10-15 yıl	111	100.0	36	32.4	75	67.6	0	0.0
15-20 yıl	88	100.0	41	46.6	47	53.4	0	0.0

$$\chi^2 = 38.53737 \quad P < 0.05$$

Evlenmeden birlikte yaşamayı anne-babanın eğitim düzeyi yükseldikçe onaylama eğilimi artar. 0-5 ve 5-10 yıl eğitim düzeyinde %17'lik oran, 10-15 yılda %32.4'e ve 15-20 yılda %46.6'ya yükselir. Bu değerler semtlere göre dağılımla aynı özellikleri gösterir.

Tablo 99. Ailenin tutumu ile çocuğun evlenmeden birlikte yaşamayı onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	154	24.3	477	75.1	4	0.6
Hoşgörülü, yumuşak	439	100.0	100	22.8	336	76.5	3	0.7
Otoriter, disiplinli	157	100.0	40	25.5	116	73.9	1	0.6
Hem hoşgörülü, hem otoriter	35	100.0	14	40.0	21	60.0	0	0.0

$$\chi^2 = 5.22230 \quad P > 0.05$$

Hem hoşgörülü hem otoriter (%40.0) ailelerin çocukları evlenmeden birlikte yaşamayı yüksek oranda benimser. Hem hoşgörülü hem otoriter tutum genel olarak üst sosyo-kültürel düzeydeki ailelerde yaygındır. Bu nedenle bu tür yaşam biçimini de onaylayan yine üst kesim ailelerin çocukları olmaktadır. Buna karşı hoşgörülü ve yumuşak ailelerin çocukları %22.8 oranında, otoriter-disiplinli ailelerin çocukları ise %25.5 ile yakın oranlarda bu yaşam biçimini benimsemektedir.

Tablo 100. Çocuğun beğendiği dizi/filim ile evlenmeden birlikte yaşamayı onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	154	24.3	477	75.1	4	0.6
Cinsellik/korku/şiddet/gerilim	76	100.0	21	27.6	55	72.4	0	0.0
Haber/belgesel/spor/müzik/eğlence	15	100.0	4	26.7	11	73.3	0	0.0
Macera (nitelikli)	40	100.0	15	37.5	25	62.5	0	0.0
Macera (şiddet,cinsellik az)	78	100.0	20	25.6	57	73.1	1	1.3
Komedi	58	100.0	23	39.7	35	60.3	0	0.0
TGRT dizi ve filimleri	16	100.0	2	12.5	14	87.5	0	0.0
Psikolojik/duygusal/toplumsal içerikli	14	100.0	5	35.7	9	64.3	0	0.0
Yerli dizi ve filimler	189	100.0	33	17.5	155	82.0	1	0.5
Soap operalar	69	100.0	14	20.3	55	79.7	0	0.0
Çizgi filimler	10	100.0	2	20.0	8	80.0	0	0.0

$$\chi^2=19.15012 \quad P<0.05$$

Komedi (%39.7) ve macera (nitelikli) (%37.5) film/dizilerini izleyenler, TGRT yayınları (%12.5) ve yerli dizi/filimleri (%17.5) izleyenlere oranla daha çok evlenmeden birlikte yaşamayı onaylar. Yerli dizi/filimler ile TGRT'nin yayınları toplumdaki geleneksel değer ve inançların sürmesine yönelik yayınlardır. Bu programlar tarafından kültürlenmiş çocuk, toplumsal yapıya aykırı evlenmeden birlikte yaşam biçimini onaylamaz. Evlenmeden birlikte yaşamayı onaylama ile izlenen film/diziler arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Tablo 101. Çocuğun pornografik yayınların serbest bırakılmasını istemesi ile evlenmeden birlikte yaşamayı onaylaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	154	24.3	477	75.1	4	0.6
Yayınlanmalı	72	100.0	31	43.1	41	56.9	0	0.0
Denetlenip, yayınlanmalı	260	100.0	80	30.8	180	69.2	0	0.0
Yasaklanmalı	288	100.0	40	13.9	247	85.8	1	0.3

χ^2 36.33979 P< 0.05

Pornografik yayınların serbest bırakılmasını (%43.1) ya da denetlenip yayınlanmasını isteyenler (%30.8), bu yayınların yasaklanmasını isteyenlere (%13.9) göre yüksek oranda evlenmeden birlikte yaşamayı onaylamaktadır. Bu yayınların yasaklanmasını uygun bulan çocuklar ise %85.8 ile evlenmeden birlikte yaşamaya karşı çıkmaktadır. Bu nedenle pornografinin yayınlanması ile evlenmeden birlikte yaşama arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Tablo 102. Cinsiyet ile çocuğun boşanmayı normal karşılaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	329	51.8	296	46.6	10	1.6
Kız	295	100.0	164	55.6	126	42.7	5	1.7
Erkek	337	100.0	164	48.7	168	49.9	5	1.5

χ^2 = 3.17848 P>0.05

Kızlar %55.6 erkekler ise %48.7 oranında boşanmayı normal karşılamaktadır. Genel olarak boşanma olgusunu doğal karşılama eğiliminin %51.8 ile çocuklar arasında oldukça yaygın olduğu görülür.

Tablo 103. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun boşanmayı normal karşılaması arasındaki ilişki

	Toplam		Evet		Hayır		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	329	51.8	296	46.6	10	1.6
0-5 yıl	101	100.0	41	40.6	56	55.4	4	4.0
5-10 yıl	331	100.0	154	46.5	175	52.9	2	0.6
10-15 yıl	111	100.0	72	64.9	39	35.1	0	0.0
15-20 yıl	8	100.0	60	68.2	24	27.3	4	4.5

$$\chi^2 = 27.22265 \quad P < 0.05$$

Alt eğitim düzeyinden, üst eğitim düzeyine doğru çocuklarda boşanmayı normal karşılama oranı artar. Alt sosyo-kültürel kesimdeki ailelerin çocukları %50 oranlarında boşanmayı onaylamazlar. Buna karşılık üst sosyo-kültürel kesimdeki çocuklar %27.3 gibi düşük oranda boşanmaya karşı çıkmaktadırlar.

Tablo 104. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocukların büyükleri eleştirmesi arasındaki ilişki

	Toplam		Aşırı otoriter disiplinli		Geleneklere bağlı		Cinsellik tutumları		Eleştirmem		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	308	48.5	200	31.5	83	13.1	16	2.5	28	4.4
0-5 yıl	101	100.0	35	34.7	46	45.5	12	11.9	0	0.0	8	7.9
5-10 yıl	331	100.0	156	47.1	111	33.5	47	14.2	6	1.8	11	3.3
10-15 yıl	111	100.0	71	64.0	25	22.5	12	10.8	3	2.7	0	0.0
15-20 yıl	88	100.0	46	52.3	14	15.9	12	13.6	7	8.0	9	10.2

$$\chi^2 = 41.18011 \quad P < 0.05$$

Aileyi %64.0 ile aşırı geleneksel ve otoriter bulan orta-eğitim düzeyindeki ailelerin çocuklarıdır. 0-5 yıl eğitim düzeyindeki anne-babanın çocukları %45.5 ile büyükleri geleneklere bağlı oldukları için eleştirmektedir. 5-10 yıl eğitim düzeyindeki ailelerin çocukları ise büyükleri aşırı otoriter ve disiplinli (%47.1) bulmaktadır. 15-20 yıl eğitim düzeyindeki ailelerin çocukları da %52.3 oranı ile büyüklerin aşırı otoriter ve disiplinli olduklarını kabul etmektedir. Cinsel tutumları nedeniyle büyükleri eleştirme 5-10 yıl (%14.2) ve 15-20 yıl eğitim düzeyindeki (%13.6) ailelerin çocuklarından gelmektedir. Diğerlerinde eleştiri oranları %10'lar düzeyindedir.

Tablo 105. Çocuğun pornografik yayınlar ile ilgili düşüncesi ile büyükleri eleştirmesi arasındaki ilişki %

	Toplam		Aşırı otoriter disiplinli		Geleneklere bağlı		Cinsellik tutumları		Eleştirmem		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	308	48.5	200	31.5	83	13.1	16	2.5	28	4.4
Bilgi verir, yararlı	95	100.0	47	49.5	19	20.0	24	25.3	3	3.2	2	2.1
Sorulamadı-ğından yararlı	69	100.0	33	47.8	26	37.7	6	8.7	1	1.4	3	4.3
Özgürlük	78	100.0	45	57.7	22	28.2	11	14.1	0	0.0	0	0.0
<u>Zararlı</u>	365	100.0	170	46.6	127	34.8	40	11.0	11	3.0	17	4.7

$$\chi^2 = 23.05793 \quad P < 0.05$$

Pornografik yayınları cinsellikten yana özgür bakış olarak gören çocuk %57.7 oranında aileyi aşırı otoriter ve disiplinli bulur. Buna karşılık zararlı bulanların aileyi otoriter ve disiplinli olarak daha az eleştirdikleri (%46.6) görülür. Pornografik yayınların sorulmadığı için yararlı olduğunu düşünenler genelde büyükleri %47.8 ile aşırı otoriter, %37.7 ile geleneklere bağlı olduğu için eleştirir. Pornografik yayınları bilgi aracı olarak görenlerde büyükleri cinsellikle ilgili tutumları nedeniyle eleştirme (%25.3) geleneklere bağlılıktan daha yüksektir. Aşırı otoriter ve disiplinli bulma ise %49.5 oranındadır. Pornografik yayınları yararlı olarak gören çocuk aileyi en fazla aşırı otoriter ve disiplinli olduğu için eleştirmektedir (%47.8).

Tablo 106. Ailenin onaylanmayan davranışa tepkisi ile çocuğun onaylamadığı davranışlara tepkisi arasındaki ilişki

	Toplam		Aşırı otoriter disiplinli		Geleneklere bağlı		Cinsellik tutumları		Eleştirmem		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	498	78.4	45	7.1	48	7.6	30	4.7	14	2.2
Uyarır, öğüt verir	561	100.0	454	80.9	40	7.1	36	6.4	20	3.6	11	2.0
Kızar, döver	33	100.0	17	51.5	3	9.1	6	18.2	6	18.2	1	3.0
Küsüp, konuşmaz	16	100.0	11	68.8	1	6.3	2	12.5	1	6.3	1	6.3
Sevdiğim işi yaptırmaz	24	100.0	16	66.7	1	4.2	3	12.5	3	12.5	1	4.2

$$\chi^2 = 41.37598 \quad P < 0.05$$

Çocuğun onaylanmayan davranışına karşı, uyarıp öğüt veren ailelerde, çocuklar da %80.9 oranında aileyle benzerlik göstererek, onaylamadığı davranışa uyararak tepki gösterir. Kızıp-döven ailelerde çocuğun uyarma tepkisi %51.5 ile diğerlerine göre oldukça düşük orandadır. Uyarıp-öğüt veren ailelerin çocuklarında dövme %3 ile düşük orandayken, kızıp-döven ailelerin çocuklarında bu oran %18'e yükselmiştir. Bu ilişkiler oldukça anlamlı görülmektedir. Çünkü çocuk davranış biçimi olarak ailesinden ve çevresinden etkilenmektedir. Bu nedenle uyarıp-öğüt veren ailelere karşı, döven ailelerde şiddete yönelik davranış dövme, kızma, bağırma daha yüksektir.

Tablo 107. Çocuğun film dizi kahramanının şiddetini onaylaması ile kendisinin onaylamadığı davranışlara tepkisi arasındaki ilişki

	Toplam		Uyarım		Küser, konuşmam		Kızar, bağırım		Döverim		Bilinmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	635	100.0	498	78.4	45	7.1	48	7.6	30	4.7	14	2.2
Evet	117	100.0	90	76.9	10	8.5	9	7.7	4	3.4	4	3.4
Arasına	224	100.0	197	87.9	10	4.5	14	6.3	2	0.9	1	0.4
Hayır	289	100.0	209	72.3	23	8.0	25	8.7	23	8.0	9	3.1

$$\chi^2 = 21.71662 \quad P < 0.05$$

Çocuğun onaylamadığı davranışlara gösterdiği tepkide, film ve dizi kahramanının şiddetini onaylaması ya da onaylamaması etkili değildir. Sadece çok düşük oranda kahramanın şiddetinden rahatsız olmadığını belirtenlerde uyarım (%72.3) diğerlerine göre düşükken, döverim (%8.0), kahramanın şiddetinden rahatsız olmayanlarda, rahatsız olanlar ile arasına olanlara göre daha yüksektir. Fakat bunlar çok düşük oranlar olduğu için

genel eğilimi belirlemez. Çünkü çocuğun onaylamadığı davranışlara karşı tepkisi film/dizi kahramanının tepkisinden çok genelde aile ile benzerlik göstermektedir.

ARAŞTIRMA SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

635 çocuğa yapılan anket sonucunda, ailelerin sosyo-kültürel ve ekonomik yapıları, tutumları, çocuklarla hangi konularda tartıştıkları, ailelerin kimleri ve neyi suçladıkları ile ilgili bilgi edinilmiştir. Ayrıca çocukların ilgileri, kitle iletişim araçlarına olan bağımlılıkları, onlardan ne şekilde etkilendikleri, hangi tür programları tercih ettikleri, gazete, kitap ve film/dizi seçimlerinde genel eğilimlerinin neler olduğu saptanmıştır. Çocuğun bu araçların etki alanı içinde şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikte yayınların kültürlemesi nedeniyle, seks filmi, video kaset ve dergiler hakkında ne düşündüğü, toplumun genel değerlerine olan bağımlılığı ve şiddete ne derece eğilimli olduğu belirlenmiştir.

Örneklem verilerinin tek yönlü tablolar halinde değerlendirilmesinde görüldüğü gibi örneklem grubunu oluşturan çocuklar 12-13-14 yaşlarında yığılma göstermiştir. Bu çocuklar ağırlıklı olarak da orta sosyo-ekonomik çevredendir (%54.33). Anne-babanın eğitim düzeyi ise sosyo-ekonomik çevreyle pozitif ilişkidir. 0-5 yıl eğitim yılı %24.70 ile en yüksek alt sosyo-ekonomik düzeyde toplanmıştır. Örneklem grubunu oluşturan çocukların babalarının mesleği tarım ve tarım-dışı üretimde (%29.92) çalışanlarda yığılmıştır. Eğitim açısından da en düşük düzeyi temsil eden bu meslek grubu araştırmamızda orta sosyo-ekonomik çevrelerde yaygındır. Genel olarak ağırlığı orta kesimin oluşturduğu örneklem grubunda, her meslek grubu birbirine yakın oranlarda temsil edilmektedir. Bu nedenle eğilimleri saptamada üst ve alt sosyo-ekonomik kesim etkili olmaktadır.

Bu yaklaşım eğitim düzeyi açısından da geçerlidir. Özellikle kadınların eğitimi ve mesleği toplumumuzda kadınların durumunu da yansıtmaktadır.

Annenin hem eğitim düzeyi, hem de meslek sahibi olarak çalışması üst sosyo-kültürel ve ekonomik kesimde yoğunudur. Özellikle anne alt sosyo-ekonomik kesimde %89.76 oranında mesleksiz olarak görünür. Bu tüm düzeyler açısından ele alındığında ise annenin ev kadını olarak yüksek oranda olduğu görülür. Bu, örneklemimizdeki annelerin, geleneksel rol kalıbında olduğunu göstermektedir.

Aileler büyük çoğunlukla televizyon, radyo, müzik seti, teyp, telefon, elektrik süpürgesi, çamaşır makinesine sahipken, bilgisayar, walkmen, video ve bulaşık makinası yeni yeni yaygınlaşmaktadır. Bu da genelde üst sosyo-kültürel ve ekonomik kesimin kullanım alanındadır. Kitle iletişim aracı olarak televizyon ve radyo genelde her ailede bulunmaktadır. Zet Nielsen Business Information Inc'in (Türkiye Temel İstatistiki Göstergeler Araştırması) 19 ilde (138 yerleşim bölgesi) 10.000 hanede 15 Eylül 1994 tarihinde yaptığı bir araştırmada bu evlerin %93.5'inde televizyon olduğunu göstermiştir (Zet Nielsen Business Information Inc. 1994:3). Bu oran araştırmamızla aynı doğrultudadır. Bu aracın bu denli yaygın oluşu, onun çocuk açısından önemini de vurgulamaktadır. Çünkü çocukların boş zamanlarını değerlendirmede, televizyon izleme %77.63 (Tablo 9) ile çok yüksek bir orana ulaşmıştır. Örneklem grubundaki çocukların aileleri de kitle iletişim aracı olarak en çok televizyonu kullanmaktadır (%73.7). Aileleri çok fazla televizyon izleyen çocukların kendilerinin de televizyona bağımlı olduğunu bu oranlar doğrulamaktadır.

Çocuklar %51.8 ile hergün eve gazetenin girdiği bir ortamda bulunmaktadır. Bu nedenle %68.18 oranı ile boş zamanlarında gazete/kitap okuduklarını belirtmektedirler. Zet Nielsen Business Information Inc. (Türkiye Temel İstatistiki Göstergeler)'in 15 Eylül 1994 tarihli aynı araştırması gazete okuma alışkanlığının %31 olduğunu göstermiştir (1994:3). Buradan çocukların ve ailenin en çok kitle iletişim aracı olarak televizyon ve gazeteyi kullandıkları anlaşılmaktadır. Bunlar çocuk için hem kolay elde edilen hem de ekonomik gücünü zorlamadan elde ettiği araçlardır. Böylece çocuk kendi ilgi alanı olarak gazeteden sapmış davranış olarak öldürme, yaralama, kız kaçırma, tecavüz, soygun, kaçakçılık haberlerini (%37.3) sürekli tüketebilmektedir. Bu ilgi çocuğun şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikte yayınlara olan eğilimini sergilemektedir. Çocukların bu konulara ilgileri diğer kitle iletişim araçlarından seçtikleri türler ile de açıkça ortaya çıkmaktadır. Televizyonda en çok izlemek istediği programlar arasında macera polisiye (%24.4) ile gerilim korku (%15.9)^{birlikte} oldukça yüksek orandadır. Seks, dizi ve filmlerine %4.9 ile çok az eğilim olması sadece görünürdedir. Çocukların cinselliğe olan yoğun ilgisini açıkça belirtmemesine rağmen, komedi filmlerini %34.3 (Tablo 16) ile izlemek istediğini belirtmesi bu eğilimlerini göstermektedir. Çünkü komedi filmleri cinselliğin söz ve görüntü ile en çok sergilendiği türde filmler/diziler olmaktadır. Örneğin Hot Shot cinsellik ağırlıklı komedi türü filmler çocukların yoğun beğenisini kazanmaktadır. Bunun yanında beğendikleri film ve dizilerin %12.0 macera, %12.0 gerilim ve şiddet, %6.3 nitelikli macera ve %6.9 komedi filmlerinin toplamı (%37.2) (Tablo 14'de) %29.8 ile çok yüksek bir oranda olan yerli dizi ve filmleri aşmaktadır. Çocuğun özellikle şiddete başvuran kahramanları o-

lumladığı (Tablo 15) %23.6 ile korku-şiddet-gerilim film ve dizi kahramanlarına özenmesinden anlaşılmaktadır. Rocky, Rambo ya da Van Damme'in canlandığı tipler, çocuğun seçtiği stereotipler olmaktadır. Soap operalar ise kızların cinselliğe olan ilgisini dışa vurmaktadır. Bu bulgular, adolesan çağı çocuğunun kitle iletişim araçlarındaki şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikte yayınlara diğer yayınlardan daha fazla ilgi duyduğu konusundaki hipotezimizi kanıtlamaktadır.

Çocukların kitle iletişim araçlarına bağımlılığı özellikle televizyon izleme (çünkü %57.01 ile çocuklar dersleri olmadığı her gün televizyon izlediklerini belirtmiştir) ve oyuna ayırdıkları zaman nedeniyle (Tablo 18) aile ve çocuk arasında tartışma olmaktadır. Çocukların arkadaş grubuyla etkileşimi sonucu, davranışlar, konuşma ve giyim biçimi aile tarafından onaylanmamaktadır. Bu, çocuğun kitle iletişim araçlarından ilgi duyduğu programlar göz önüne alındığında, aile tarafından çocuğun bu davranış ve görünümü nedeniyle sapmış bir davranış olarak kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca çocuğun oyun oynarken izlediği film/dizilerden gördüklerini ara-sıra (%50.9) bile uygulaması, çocuğun aile ile tartışmasına bir neden oluşturmaktadır. Bütün bunlar adolesan çağı çocuğunun film/dizi kahramanlarını taklit etme eğiliminde olduğuna işaret eder.

Buraya kadar genel olarak adolesanların kitle iletişim araçlarındaki, şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikte yayınlara ilgisi olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca hangi sosyo-kültürel ve ekono-

mik düzeylerde bu eğilimlerin yaygın olduğunu işaret edilmek istenmiştir. Çocuğun içinde yaşadığı toplumsal çevrenin kültürel değerlerini yansıtmaları açısından, bu sonuçlar bize toplumun genel inanç, düşünce ve eğilimini de gösterecektir. Çünkü bireyi biçimlendiren içinde yaşadığı sosyo-kültürel ve ekonomik çevre olmaktadır.

Bu nedenle çapraz tablolarda değişkenler ikili ilişkiler şeklinde incelenerek bir sonuca varılmıştır. Eve alınan gazete ile ailenin sosyo-kültürel düzeyi arasındaki ilişki sonucu, güncel ve magazin türü haberlere yer veren Hürriyet, Milliyet gazetelerinin yüksek oranlarda üst sosyo-kültürel kesimde yaygın olduğu görülür. Bununla birlikte bu gazeteler tüm eğitim düzeylerinde en fazla okunan gazetelerdir. Genel olarak her düzeyde yaygın olan bu gazetelerde çocukların ilgi alanı içine giren, öldürme, yaralama, tecavüz, kaçakçılık, cinsel konularda bilgiler, oyuncuların renkli yaşantıları haber şeklinde sunulmaktadır. Özellikle alt ve orta sosyo-kültürel düzeyde yoğunluk gösteren Sabah gazetesi ile alt kesimde yaygın Tan, Meydan gazeteleri bu tür haberleri çok çarpıcı bir biçimde vermektedir. Dolayısıyla çocukların bu denli çarpıcı verilen bu haberlere ilgisiz kalması mümkün olmamaktadır.

Çocuğun boş zamanlarını değerlendirmesi ile sosyo-ekonomik düzey arasındaki ilişki incelendiğinde televizyonun üst sosyo-ekonomik kesimde %74.3 ile diğer kesimlere göre daha düşük olduğu görülür. Bu kesimde özellikle bilgisayar orta ve alt kesime göre çok yüksek oranda boş zamanı geçirme aracı olarak kullanılmaktadır. Atari salonları ise, özellikle alt sosyo-ekonomik kesimde yaygındır. Üst sosyo-ekonomik kesimdeki çocuğun

evde bilgisayar ile oynamasına karşın bu çocuklar, heyecan ve macera duygularını bu salonlarda atari oynayarak tatmin etmektedir. Sinema da diğer kesimlere göre çok yüksek oranda üst sosyo-ekonomik düzeyde yaygındır. Çünkü sinemaya gitme ailenin ekonomik koşullarına ve kültürel düzeyine bağlı bir seçim olmaktadır. Bu nedenle bu kesimde yaygındır. Buna karşı boş zamanlarını kitap/gazete okuyarak ve arkadaşlarıyla oynayarak geçiren çocuklar büyük oranda alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydedir. Evine gazete kısıtlı bile alınsa, çocuk çevreden bu aracı kolayca elde edebilmektedir. Bu görüş kitap için de geçerli olmaktadır.

Çocuğun boş zamanlarını değerlendirme biçimi ile ailenin en çok kullandığı kitle iletişim aracı arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü boş zamanlarında en çok televizyon izleyen çocukların (%77.6) aileleri de %81.6 ile (Tablo 26) kitle iletişim aracı olarak en çok televizyonu kullanmaktadır. Bütün bu bulgular kitle iletişim araçları içinde en çok televizyon izleyen ailelerde çocuklar da boş zamanlarında televizyon izler hipotezini doğrulamaktadır.

Cinsiyet açısından çocuğun gazeteden en çok ilgi duyduğu haber incelendiğinde kızların öldürme, yaralama,, kız kaçırma vb. haberlerini (%44.1), erkeklerin ise spor haberlerini (%53.4) okuduğu görülür. Kızlar daha sonra sanat-kültür ve ünlü kişilere ilişkin haberleri okurken, erkekler öldürme, yaralama, kız kaçırma ile ünlü kişilere ilişkin haberleri tercih etmektedir. Çok düşük oranda olan cinsel bilgi ile ilgili haberleri ise en yo-

ğün erkek çocuklar okumaktadır. Her iki cinsin spor, sanat, kültür ve sağlık dışında ilgileri şiddet, cinsellik üzerine yoğunudur. Toplumumuzda kadınların spor yapma olanaklarının sınırlılığı yanında, spordan erkeklerin daha çok futbolu anlamaları da bu farka neden olmuştur. Spor haberleri özellikle üst sosyo-ekonomik düzeyde biraz daha yaygın okunmaktadır (Tablo 30). Buna karşı alt sosyo-kültürel düzeyde spor haberleri üst sosyo-kültürel düzeye göre daha çok ilgi çekmektedir. Tüm sosyo-kültürel ve ekonomik düzeylerde çocukların genel olarak öldürme, yaralama, kız kaçırma, ünlü kişilere ilişkin ve spor haberlerine eğilimi olduğu görülür. Bu da çocuğun konumuz açısından sapmış davranış biçimi olarak kabul edilen bu tür haberlere (spor hariç) ilgisinin yoğun olduğunun bir işaretidir. Ülkemizde adam öldürme ve yaralama suçları daha çok namus uğruna ve kan davası nedeniyle, kırsal kesimlerde (İçli 1992:151), cinsel suçlar ise en sık kentlerde işlenmektedir. İçli, bu suç kentlerde işleyenlerin de buraya köyden göç etmiş olduklarını belirterek, daha önce köyde yaşamaları nedeniyle bu suçu işleyenlerin de yine eğitim düzeyi düşük kırsal kesim insanı olduğunu belirtir (İçli 1992:155). Çocuk içeriğinde toplumsal anlamı önemli olan namus, kan davası nedeniyle bir bakıma yaşadıkları yöreye göre yasal bir duruma gelmiş şiddeti ve cinsel suçları onaylamasa dahi, sürekli bu tür haberleri okuması nedeniyle toplumsal gerçeği ve kitle iletişim araçlarındaki şiddeti gerçek olarak algılayıp bir bütünlük oluşturma tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Çünkü kitle iletişim araçları popüler kültür ürünlerini toplumda hakim ideolojinin görüşleri doğrultusunda bir anlamlandırma oluşturma amacıyla kullanmaktadır. Zengin-kötü, sapmış-yoksulun karşıtlığı ya da kadının za-

yıf güçsüz, erkeğin hakim- koruyucu tiplerini popüler kültür ürünlerinde söylensel (mitik) özelliklerin sürdürüldüğünü gösterir. Bunlar da iletişim araçlarının kültürlendirme işlevi nedeniyle, uzun dönemde sapma davranışlarına yol açabileceği endişesini düşündürmektedir.

Çocuk, özellikle adolesan, gazeteden bu tür haberi okurken, seçtiği kitabın türü de kız ve erkek açısından macera, dedektif, polisiye olmaktadır. Üst ve orta sosyo-kültürel düzeyde macera alt kesime göre daha yüksek olmasına karşın, tüm eğitim düzeylerinde en yüksek oranda okunan yine macera türü kitaplardır. Bu da çocuğun cinsiyet ayrımı ve sosyo-kültürel ve ekonomik düzey farkı olmaksızın aynı türe ilgi duyduğunu göstermektedir.

Araştırmada çocuklar %69.13 ile ailelerin hoşgörülü ve yumuşak olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle 5-10 ve 15-20 yıl eğitim düzeyi hoşgörülü ve yumuşak tutumda yakın oranlardadır. Üst sosyo-kültürel düzeyde otoriter ve disiplinli düşük oranda iken, bu en alt sosyo kültürel düzeyde diğerlerine göre çok yüksektir. Ailelerinin yerine göre hoşgörülü, yerine göre otoriter olduğunu söyleyen çocuklar, çok düşük oranda olmasına karşın, bunların üst sosyo-kültürel düzeyin bir eğilimi olması, ailenin bilinçli ve eğitici tutumunu vurgulaması açısından önemlidir. Bu dönem çocuğu için hoşgörülü anlayış ile birlikte, yanlışları da gören ve uyarıcı bir tutum edinme çocuğun yönlendirilmesi açısından önemlidir. Araştırmamıza yanıt veren çocuklar büyük çoğunlukla ailelerin onaylanmayan davranışları nedeniyle kendilerini uyardıklarını belirtmiştir.

Kızıp dövdüğünü belirten çocukların oranı düşük olmasına karşın bu alt sosyo-kültürel düzeylerde yaygın bir tutum olarak görülür.

Çocuklar aile içinde en rahat anneye konuşmaktadır. Baba, anneye oranla düşük orandadır. Türk ailesinin geleneksel iki odaklı yapı oluşturduğunu belirten Çelebi (1993:10-11), evlilik rolü ilişkilerinin ayrılmış evlilik rolü olarak görülmesini doğru bulmaktadır. Ayrılmış evlilik rolü ilişkileri bağlamında dahi güç ve karar merkezinin yine erkekte olması Çelebi'ye göre kadının erkekten bağımsız karar veremeyeceğini göstermektedir. Bu nedenle kadınlar ev içinde annelik rolünü benimsemişlerdir. Çünkü; Çelebi'nin 1990 yılında yaptığı bir araştırmada; kadınlar meslek seçiminde geleneksel tutumlarını sürdürerek, kadınların iyi bir anne olmalarına yardımcı olacak işleri seçmelerinin uygun olacağını belirtmişlerdir (Çelebi 1990:50). Bu nedenle çocuklar büyük çoğunlukla anneye yakın olmakta ve onunla daha rahat iletişim kurabilmektedir. Yalnız erkek çocuklar arkadaşı %17.21 ile çok az bir oranla anneye (%16.62) tercih etmişlerdir.

Cinsiyet farkı çocukların son günlerde en çok beğendiği dizi/film (Tablo 39) açısından fark göstermektedir. Kızların yerli dizileri, erkeklerin ise şiddet cinsellik, gerilim, korku türü (%20.4) film/dizileri izlemeleri, erkeklerin şiddete daha yatkın olduklarını göstermektedir. Genelde daha önce de belirtildiği gibi suç işlemede erkekler kadınlara göre daha yüksek oranlardadır. Bu da sapma davranışı olarak şiddet ve cinsellik suçlarının ülkemiz de dahil, tüm toplumlarda erkeklerde yoğun olduğunu gösterir. Geleneksel rolleri benimseyen kızlar %38.0 oranında yerli dizi ve filmleri

izlemektedir. Bu oran erkeklerde %22.8 ile oldukça düşüktür. Bu dizileri ve filmleri en yoğun izleyen ise alt ve orta sosyo-kültürel ve ekonomik kesimdir. Özellikle Mahallenin Muhtarları, Bizimkiler, Süper Baba, tarihi filmler (Malkoçoğlu, Karaoğlan vb.) Türk komedi filmleri bu kesimlerde büyük onay görmektedir. Sadece Bizimkiler dizisi orta ve üst sosyo-kültürel ve ekonomik kesimde de izlenmektedir. Bu dizi geleneksel aile kavramına ve değerlerine sahip çıkarken, çağdaş kent yaşamını, onun aile ilişkilerini, sorunlarını da yansıttığı için, bu kesimlere seslenebilmektedir. Bu nedenle bu tür yerli dizi ve filmler hakim geleneksel değerleri korumayı ve sürdürmeyi hedefleyen yayınları ile toplumda kültürleme işlevini üstlenmiştir. Cinsellik, korku, şiddet film/dizileri anne-babanın, ortalama öğretim yılı ile çok anlamlı ilişkide değildir. Çocuklar orta ve üst kesimde birbirine yakın oranlarda bu türü izlediklerini belirtirken, alt sosyo-kültürel düzey olarak 5-10 yılda bu diğerlerine göre daha az izlenmektedir (Tablo 43). Genel olarak her eğitim düzeyindeki ailelerin çocukları yakın oranlarda macera (özellikle 10-15 eğitim yılında çok yüksek orandadır) şiddet-cinsellik, korku, gerilim türünü beğendiğini belirtir. Bu türlerin toplamı yerli dizilerden daha yüksek oranlarda olmaktadır. Soap operalar da tüm sosyo-kültürel çevrelerdeki çocuklarda yakın oranlarda onay bulmaktadır. Bu nedenle çocuklar yerli dizi ve filmler dışında şiddet-macera ile cinsellik içeren soap-operalara da ilgi göstermektedir.

Çocuklar doğrudan şiddet içerikli filmleri beğendiklerini söylememelerine karşın, film ve dizilerde şiddete başvuran kahramanlardan %45.5 ile rahatsız olmadıklarını belirtirler. Özellikle şiddet, cinsellik, korku, gerilim türünü beğenen çocuklar filmlerde kahramanın

şiddetini de onaylamaktadır. TGRT dizi ve filmleri ise geleneksel ahlak anlayışını yansıtan ve şiddeti izleyicinin onayını alacak şekilde cezalandırıcı amaçla kullanmaktadır. Bu nedenle, tıpkı yerli dizi ve filmlerde olduğu gibi, TGRT dizi ve filmlerinde şiddet uygulayan kahraman onaylandığı için çocuk şiddetten rahatsız olmamaktadır. Popüler kültür ürünü olarak şiddet burada izleyiciden onay bulduğu için egemen kültürün sürdürülmesi yolunda bir işlev üstlenmiştir. Bilindiği gibi iletişimde mesajlar ancak ortak bir anlam oluşturabilirse etkili olabilmektedir.

Çocukların beğendiği dizi/film ile çevrelerinde şiddete tanık olmaları arasındaki ilişkide yerli dizi ve film izleyenler ile şiddet, cinsellik, korku (%59.2) ve macera (%45) film dizilerini izleyenler çevrelerinde bazen şiddete tanık olduklarını yüksek oranlarda belirtir. Yerli dizi ve film izleyenlerde bu %57.1 oranındadır (Tablo 45). Şiddet, cinsellik, korku, gerilim filmini beğenen çocuklar %31.6 ile şiddet/cinsellikten rahatsız olmaz, bu çocukların %22.4'ü ise bu duruma farketmez demektedir. Bu nedenle sürekli bu tür yayınlar izleyen çocukların şiddeti doğal karşılayacağı hipotezi doğrulanmış olmaktadır.

Çocuğun izleyeceği televizyon programını seçmesi ile ailenin sosyo-kültürel düzeyi arasında ilişki bulunmuştur. Bu ilişki ailenin tutumu için de geçerlidir. Eğitim düzeyi düştükçe aile programları kendi seçer. Hem hoşgörülü hem otoriter ailenin çocuğu ise %40.0 ile izleyeceği programı gazete, televizyon tanıtımıyla seçmektedir. Bu aslında çocuğun bilgi almak için bu araçlara başvurmasına rağmen, bilgi aldıktan sonra bireysel seçimini yaptığını gösterir. Bu nedenle bir seçme tavrı geliştirilmiştir. Ço-

cukların (Tablo 50) seçtiği televizyon programına ise aileler her zaman değil ara-sıra müdahalede bulunmaktadır. Genelde aileler en fazla seks filmlerinin izlenmesini engellemektedir. Alt sosyo-kültürel düzeyde ise ailelerin, gerilim/korku filmlerini engellemesi, orta ve üst sosyo-kültürel düzeye göre daha yüksek orandadır. Özellikle otoriter ve disiplinli ailelerde %73.5 ile seks filmleri izlenmesi çocuğa yasaklanmıştır.

Çocukların cinsiyetleri ile engellenen programlar hakkında bilgi alma arasında ilişki vardır. Televizyonda izlediği programlar engellenen 485 çocuğun %38.4'ü, başkalarından engellenen bu program ile ilgili bilgi almadıklarını belirtirken, %37.7'si ara-sıra ve %20.6 evet diyerek, bilgi aldıklarını belirtmişlerdir. Bu kaynak da çoğunlukla arkadaş olmaktadır. İletişim araçları ise kaynak olarak arkadaşlardan sonra gelmektedir. Bu bulgular, çocukların izlenmesi engellenen programlar hakkında arkadaşlarından ve kitle iletişim araçlarından bilgi aldığı hipotezini doğrulamaktadır.

Çocuk çevresinde tanık olduğu kadınlara saldırı, sarkıntılık, adam öldürme, yaralama, tecavüz ve soygun olaylarını, izlediği filmlere benzetmiştir (Tablo 58). Bu çocuğun zamanla şiddeti doğal bir olgu olarak görüp benimsemesine yol açabilecek bir tehlike olmaktadır. Çünkü çocuk sürekli, gazeteden, televizyondan bu tür programlar izler ve çevresinde bunun uygulandığını görürse, bu sonuçta sapma davranışını doğal bulmaya neden olabilir. Çünkü sapma davranışı olarak saldırganlığın, öğrenilmiş bir davranış olduğu, yaygın kabul görmektedir. Özellikle uzun dönemli etki modelleri, kitle iletişiminin toplumsallaşmada ö-

nemli bir etken olduğunu göstermektedir. O nedenle yapılan araştırmalar sürekli aynı tür uyaranlar ve mesajların, çocuğun ilerde sapma davranışı olarak şiddeti daha kolay uyguladığını göstermiştir (Comstock ve Strasburger 1990:38).

635 çocuktan sadece 222'si kendisinin bir dizi ve film kahramanına benzetildiğini belirtmiştir (Tablo 59). Araştırmada düşük sayıda olmasına karşın özellikle bu dönem çocuğu, kendi görünümünden hoşnut olmaması nedeniyle beğendiği film ve dizi kahramanlarının davranışlarını, giyimini vb. taklit etmeye eğilimlidir (Tablo 60). Korku, gerilim türü filmlerin kahramanına benzemek isteyen çocuklar %34.4 ile olaylara tepki göstermesi yönüyle bir kahramana benzetildiğini belirtmiştir. Bu da çocukların film dizi kahramanlarının giyimlerini, davranışlarını, konuşma biçimlerini taklit ettiği hipotezini doğrular niteliktedir. Çünkü aileleriⁿ çocuklarla tartıştığı konularda giyim-konuşma önemli oranlardadır.

Genel de çocuklar en çok korku, şiddet, gerilim türü film/dizi kahramanına benzemek istemektedir. Cinsiyet ayrımına göre özenilen kahramanda ise önemli farklar görülür. Kızlar %52.2 ile hiçbir kahramana özenmediklerini belirtmişlerdir. %15.3 ile kızların en çok arabesk film/dizi kahramanı gibi olmayı istedikleri görülür. Erkeklerde, %10.7 ile arabesk kahramanlarına özenme kızlara oranla daha düşüktür.

Çocukların her iki cinsiyette de gazeteden ünlü şarkıcı ve sporcuların yaşamları ile ilgili haberlere, adam öldürme, kız kaçırma, yaralama ve soygun haberlerine olan ilgileri de bu kahramanlara eğilimlerine işaret et-

mektedir. Anne-babanın ortalama eğitim yılı ile çocuğun beğendiği kahraman arasındaki ilişkide ise; korku, şiddet, gerilim film/dizi kahramanına özenme %31.7 ile alt sosyo-kültürel düzeyde (0-5 yıl) çok yüksekken, üst sosyo-kültürel düzeyde oldukça düşük orandadır. Üst sosyo-kültürel düzeyde arabesk film kahramanı çok düşük (%4.5) oranda beğenilirken, yerli film ve dizilerin hiç olmaması dikkat çekicidir. Bu kesimde macera film/dizi kahramanlarına özenme eğilimi çok yüksektir (Tablo 62). Üst sosyo-kültürel çevrenin macera film ve dizilerde yoğunlaşması, bu tür kahramanların genelde üst sosyo-ekonomik ve kültürel çevrenin yaşantısıyla bir bütünlük içinde olmasındandır. Bu yerli ve arabesk film ve dizileri için de geçerlidir. Her iki tür kahraman da kendi sosyo-kültürel ve ekonomik çevrelerinin değerleriyle ters düşmemektedir. Mc Gayver, şiddet uygulamazken dizideki şiddet hep karşı tarafın tekelindedir. Bu kahraman eğitimi, kültürü, zekasıyla bu çevrenin standartlarına uygunluk göstermektedir. Arabesk film kahramanları ise genelde hep bir tepkiye, haksızlığa karşı çıkarken şiddeti kullanmıştır. Ayrıca Rambo, Van Damme tipi kahramanlar şiddete haklılaştırılmış biçimde ve bir araç olarak kendileri başvurur. Bu eğilimler popüler kültür ürünlerinin onay buldukları çevrelerde etken olduğunu göstermiştir. Bu nedenle çevrelerinde şiddet olaylarına çok fazla tanık olan çocukların kitle iletişim araçlarındaki şiddeti de onayladıkları hipotezi bu bulgular ışığında test edilerek, geçerliği kanıtlanmıştır.

Buna rağmen kitle iletişim araçlarındaki şiddet ve cinsellikten rahatsız olma %64.3 ile yüksek bir orandadır. Özellikle bu konuda kızlar %76.6 ile bu programlara daha fazla tepki göstermektedir. Özellikle alt

sosyo-kültürel düzeyde çocuklar bu tür film ve dizilerin kahramanlarına özenmesine karşın, kitle iletişim araçlarındaki şiddet ve cinsellikten rahatsız olduklarını belirtir. Çocuklara şiddet ve cinselliğin birlikte sorulması nedeniyle bu sonuçlar alınmıştır. Çünkü film ve dizideki kahramanların şiddetinden rahatsız olduğunu belirten çocuklar oldukça azınlıktadır (%18.4). %45.5 ise buna hayır diye onaylar nitelikte yanıt verirken, ara-sıra rahatsız olma %35.3 oranındadır. Görüldüğü gibi kitle iletişim araçlarındaki şiddet ve cinsellikten rahatsız olmaya - hayır ve farketmez diyenler ile gerçekte bu oran oldukça yükselmektedir - tam olarak şiddeti kapsamadığı için karşı çıkılmaktadır. Yoksa çocuk ilgisi ve beğenisiyle şiddet içerikli programlara onay vermektedir. Cinsellik ise toplumda tabu niteliğini koruyan yasaklı bir konudur. Özellikle kızların bu konuda ilgileri ve eğilimlerini açığa vurmaktan çekindikleri görülür. Buna rağmen, cazip reklam tanımlamasında kızların en çok şampuan ve Blue-jeans reklamlarında oranlarının yüksek olduğu saptanmıştır (Tablo 81). Bu reklamlar kadını cinsel obje olarak sergilemeleri yanında, özellikle Blue-jeans reklamlarının kadın ve erkek cinselliğini ön plana çıkarması, kızların bu konuya olan eğilimlerinin açık kanıtıdır. Bunun yanında reklamlar ilettikleri mesajları ile toplumun geleneksel kadın-erkek cinsel rol kalıplarının sürmesine aracılık etmektedir. Kadın hoş, anne, (şampuan reklamı) erkek canlı-enerjik-güçlü (araba reklamı) olarak belli stereotipleri pekiştirici işlev görmektedir.

Kitle iletişim araçlarındaki cinsellik ve şiddetten rahatsız olma ile pornografi arasında kurulan ilişkide, pornografiyi bu programlardan rahatsız olmayanlar ve farketmez diyenlerin, cinsel konularda bilgi verdiği,

cinsellikte özgürlükten yana farklı bir bakış olarak aldığı, ayrıca kimselere sorulmadığı için yararlı bulduğu görülür. Aynı görüşü paylaşan çocuklar çoğunlukla bu tür yayınların denetlenip yayınlanması gerektiğini düşünür. Bu, serbestçe yayınlanmasını isteyenler ile birlikte alındığında, bu yayınlara karşı çıkıp yasaklanmasını isteyenler ile eşit bir orana gelmektedir. Bununla birlikte yasaklanmasını isteyenler çoğunlukla medyadaki şiddet ve cinsellikten rahatsız olanlardır. Bu da genelde çocuğun cinselliğe olan (görünürde) çekingenliğini göstermektedir.

Çocuklar %50.9 ile film ve dizilerden gördüklerini ara-sıra uygulamaktadır. Bu özellikle üst sosyo-kültürel ve ekonomik kesimde yaygındır. Bu kesimde çocuklar ara-sıra oyunlarında film ve dizilerden gördüklerini uygularken, alt sosyo-kültürel düzeyde her zaman uyguladığını belirten çocuklar büyük çoğunlukta. Bu düşük oranda da olsa çocukların dizi ve filmlerden doğrudan etkilendiğini göstermektedir. Özellikle şiddet, gerilim, korku türünü beğenen çocuklarda sürekli uygulamanın yoğunlaşması, bu kesimde bir toplumsallaşma aracı olan ~~çocuk~~ oyunun, sapma davranışını öğrenip uygulayabileceği bir alan durumuna geldiğini gösterir. Bu ara-sıra uygulamanın yoğun olduğu diğer dizi/film türleri açısından da geçerli bir saptamadır. Çünkü hiçbir film ve dizi kahramanına özenmeyen çocuklarda dahi, %43.1 ile ara-sıra uygulama oldukça yüksek bir orandır. Bu sonuçlar adolesan çağı çocuğunun oyunlarında film-dizilerden gördüklerini (ara-sıra bile olsa) uygulama eğiliminde olduğu hipotezini doğrulamış olmaktadır. Sürekli uygulamanın ise şiddet, gerilim, korku türü film ve dizileri beğenen alt sosyo-kültürel düzeydeki çocuklarda olması, ilerdeki dönemlerde sapma

davranışlarının tek nedeni olarak gösterilmese bile, diğer etkenlerle birlikte etkili olacağı öne sürülebilir.

Pornografik yayınların sosyo-ekonomik ve kültürel çevreyle ilişkisinde, bu yayınların onaylanmasının üst düzeyde yaygın olduğu görülür. Alt ve orta sosyo-kültürel ve ekonomik düzeyde çocuk, bu yayınlara karşı çıkmakta, bunları zararlı bulmaktadır. Kadını erkeğin cinsel nesnesi olarak gören ve bunun da ötesinde, insanın insana hükmetmesi olarak alınabilecek pornografiyi, alt sosyo-kültürel ve ekonomik kesimin çocuğu, bu bilinçte olduğu için değil, cinsellikle ilgili her tür olayın tabu sayılması açıkça dile getirilmemesi nedeniyle onaylamamaktadır. Cinsel konuların kapalı ve yasaklı konular olması, çocuğun bu konuda eksik yetersiz ve yanlış bilgi edinmesine neden olmaktadır. Pornografiye olumlu yaklaşan üst sosyo-kültürel ve ekonomik kesimde ise cinselliğin genel olarak tabu sayılma özelliğini kırma eğilimi gözlenir. Özgür bir yaklaşım olarak görme bu kesimde yaygındır. Cinsel eğitim konusunda toplumdaki çekingen tutum çocukların bu yayınları cinsel bilgi kaynağı olarak görmesine neden olmaktadır. Yasaklanmasını isteyen %45.4 oranına karşın çocuk, bu yayınların denetlenip yayınlanmasını (%40.9) ya da %11.3 ile serbest bırakılmasını ister. Özellikle, üst sosyo-kültürel ve ekonomik çevrelerde serbestçe yayınlanması eğilimi, diğer kesimlere göre çok yüksektir. Buna karşı denetlenip yayınlanmasını, üst ve orta kesim birbirine yakın oranlarda olumlu bulur. Bu bulgular, toplumda tabu niteliğini koruyan cinsel konularda çocuk bilgi kaynağı olarak bu araçları görür, hipotezimizi kanıtlamaktadır. Çünkü çocuklar %61.9 ile ailelerin

kendilerine cinsel bilgi vermeleri gerektiğini belirtir. Bu özellikle üst sosyo-kültürel düzeydeki ailelerin çocuklarında %86.4 ile çok yüksek orandadır. Bu kesimde cinselliğin doğal bir olay gibi görülüp bilgi verilmesini, çocuk daha çok ailesi ile olan demokratik ilişkilerine dayanarak belirtebilmektedir. Buna karşılık otoriter ve disiplinli ailelerin çocukları böyle bir isteği kabul etmemiştir (Tablo 83). Cinsel konulara olan eğilimleri göstermenin, ailenin yapısı, yaşanan çevreyle ilişkili olması nedeniyle; alt sosyo-kültürel ve ekonomik kesimdeki çocuk, çevrenin genel tutumu doğrultusunda, bu konuların açıkça konuşulmasına karşı çıkar.

Çocuklar %89.9 ile eşlerin birbirini aldatmasını kabul etmez. Bunun semt ile ilişkisinde ise orta fakat özellikle alt sosyo-ekonomik kesimde üst kesime oranla bu davranışı doğal kabul etme eğilimi daha yaygındır. Bu nedenle bu davranışa karşı çıkma yine %84.3 ile alt kesimde daha düşük orandadır. Eşlerin birbirini öldürme ve yaralamalarını onaylama eğilimi de yine alt sosyo-ekonomik kesimde yığılmıştır. Bu çevresinde şiddete tanık olması nedeniyle çocuğun bu tür davranışları normal bulduğunu göstermektedir. Örneklem grubu okullardan seçilmemiş olsaydı, sanırız alt sosyo-kültürel ve ekonomik kesimde bu eğilim daha belirgin görülebilirdi. Eğitim kurumunun çocukların bu tür düşüncelerini törpüleyici bir etken olduğu söylenebilir.

Çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesine daha çok kızlar (%76.6) karşı çıkmaktadır. Daha çok alt ve orta sosyo-kültürel ve ekonomik kesimde kızların bu davranışı onaylamadığı görülür (Tablo 91-

92). Kızların toplumsal baskıyla bu ilgilerini açığa vurmaları beklenmediği için bu oranlar doğal bulunmuştur. Üst sosyo-kültürel ve ekonomik kesimdeki kızlar ise oldukça yüksek oranlarda çiftlerin bu davranışlarını onaylar. Cinsellikle ilgili alt ve orta kesimdeki kızların gerçek düşüncelerini öğrenemesek dahi, yaşadığı çevrenin değerlerini yansıttığı için bu görüşler bizim için önemlidir. Genel olarak yenilikçi ve değişime daha kolay uyum sağlama, her zaman üst sosyo-kültürel ve ekonomik çevrede görülür. Bu nedenle sapma olarak adlandırılmış birçok davranış ve yaşam biçimi, daha sonra yaygınlaşarak, toplumun çoğunluğu tarafından benimsenebilmekte ya da bu boyutta tepki almamaktadır.

Evlenmeden birlikte yaşamaya %75.1 ile karşı çıkılırken, buna en büyük tepki %80 ile alt sosyo-kültürel düzeyden gelmiştir. Aynı şekilde aileleri otoriter ve disiplinli olanlar da buna karşı çıkmıştır. Yerli dizi ve film izleyen çocukların evlenmeden birlikte yaşamaya karşı çıkmaları doğal karşılanmaktadır. Bu diziler bilindiği gibi geleneksel değerlerin sürdürülmesine ağırlık veren dizilerdir. Buna karşılık cinsellik, korku, şiddet, gerilim, macera, soap opera, komedi gibi film ve dizileri izleyen çocuklarda da, toplumun genel inanışları doğrultusunda düşünceler saptanmıştır. Toplumda marjinal sayılabilecek yeni yaşam biçimlerini davranışları (buna sapma davranışı da denebilir) benimseme eğilimi bu araştırmada hep üst sosyo-kültürel ve ekonomik çevreden gelmektedir. Değişime karşı, varolanı sürdürme tutumu ise alt ve orta sosyo-kültürel ekonomik kesimde görülmektedir. Bu ayırım evlenmeden birlikte yaşamayı onaylamada da yine aynı sonuçları vermiş, bu yaşam biçimi alt sosyo-kültürel ve ekonomik çevreden tepki almıştır.

Bununla birlikte toplumda genel anlayışın dışına sapma çok az görülmektedir. Örneğin toplumda boşanma artık doğal bir olgu sayılmaktadır. Bu nedenle çocuk %51.8 ile bunu normal karşıladığını belirtmiştir. Eğilim olarak yine alt kesimlerin karşı çıkmasına rağmen, boşanma toplumda yaygın bir kabul görmüştür. Bu da çocuğun görüşlerine yansıdığı için, boşanmayı çocuklar büyük oranda normal kabul etmişlerdir.

Adolesan çocuğu ile büyükler arasında çatışma kaçınılmazdır. Çocuğun ilgileri, eğilimleri nedeniyle bu dönemde aile ile çatışma yaşanmaktadır. Çocukların şiddet, cinsellik eğilimlerinin incelendiği bu araştırmada genelde üst-sosyo-kültürel ve ekonomik kesim çoğunluğunun düşüncelerini ve eğilimlerini rahatça açıklayabilmesi, ailenin tutumuyla ilişkilidir. Buna rağmen bu kesimde çocuk %52.3 ile alt sosyo kültürel düzeye göre oldukça yüksek oranda aileyi aşırı otoriter ve disiplinli olduğu için elştirir. Buna karşılık geleneklere olan bağlılık nedeniyle eleştirme oldukça düşüktür. Bu nedenle bu kesimde çocuk kendi kararlarına müdahale istemez ve kontrole karşı çıkar. Ailenin yönlendiriciliğini bir baskı olarak görür. Geleneklere bağlılık ise, alt sosyo-kültürel kesimin eleştiri konusu olmaktadır. Değişime karşı tavırları nedeniyle bu kesimde çocuğun her türlü davranışı ve düşüncesi kısıtlanmaktadır. Ayrıca kontrol nedeniyle ailenin aşırı otoriter ve disiplinli davrandığı, baskıcı bir tutum benimsediği söylenebilir. Çünkü çocuğun her yeni ve değişik davranışına ve görüşüne geleneklere aykırılık nedeniyle engelleme getirilmektedir. Bu orta sosyo-kültürel kesim çocuğunun aileyi aşırı otoriter ve disiplinli bulma nedenini de açıklamaktadır.

Özellikle cinsellikle ilgili olarak pornografiyi onaylayanlar büyükleri otoriter ve geleneklere bağlılıkları ve cinsellikle ilgili tutumları nedeniyle daha fazla eleştirmektedir (Tablo 105). Çocuğun bu eleştirilere rağmen, onaylamadığı davranışa ailesinin tepkisi yönünde karşılık verdiği görülür. Ailenin kızıp dövdüğü çocuk, tepki olarak onaylamadığı davranışa döverek ya da kızıp bağırarak yanıt vermektedir (Tablo 106). Buna karşı kahramanın film ve dizilerdeki şiddetini onaylayan çocuk açısından, bunun kendi davranışına yansımadağı görülür. Bu da çocuğun şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikli yayınlara yoğun ilgi göstermesine hatta giyim davranış olarak bu kahramanları taklit etme eğilimine ve oyunlarda bu araçlardan gördüklerini uygulamasına karşın, günlük yaşamında onaylamadığı davranışa karşı tepkisinde ailenin tutumunu benimsediğı hipotezini kanıtlamaktadır. Çünkü çocuk davranış biçimi olarak film-dizi kahramanını değıl, ailesinin davranışını taklit etmekte, onun etkisinde kalmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırma verilerinin istatistiksel analiz uygulanarak değerlendirilmesi sonucu 12-14 yaş grubu çocuklarının, kitle iletişim araçlarındaki; şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikte yayınlara ilgisinin, onları ne derece sapma davranışına yöneltebileceği belirlenebilmiştir.

Kitle iletişim araçlarının halkın onayını da alan bir popüler kültür üretmesi, şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikte yayınların ne tür işlevi olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. Çünkü iletişim, bir ortaklık duygusu oluşturmaya, dolayısıyla toplumda sürekliliği sağlamayı amaçlayan bir tanımı içermektedir. Bu nedenle mesajların tek yönlü etkisi ve kitle toplumu olma özelliği, toplumumuz açısından kabul edilemez bir görüştür. Bu araştırmada da böyle olmadığı kanıtlanmıştır. Çünkü ancak kaynak ve alıcı arasında ortak bir anlam kurulursa iletişim başarılı olabilmektedir. Moles buna ortak repertuar demektedir (1983:86). Bu nedenle, adolesan grubunun, özellikle, bu yaş dönemine özgü fizyolojik-psikolojik değişimi ve toplumun ondan beklediği rol davranışları nedeniyle çevreyle olan çatışması göz önüne alındığında; şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikte yayınların neden onun bu denli ilgisini çektiği daha iyi anlaşılabilir. Çocuklar, çoğunlukla kitle iletişim araçlarındaki şiddet, gerilim, macera türü haberleri okumakta, bu kitapları seçmekte ve bu tür film/dizileri izlemektedir.

Kitle iletişim araçları da çocukların ilgisini körükleyecek yoğunlukta bu tür haber ve yayınlarla donatılmış durumdadır. Araştırma sonuçlarına

göre, en çok okunan, Hürriyet, Milliyet, Sabah gazetelerinin, bu tür haberleri yoğun ve etkili bir biçimde verdikleri görülür. Ayrıca, bu gazeteler, cinsel rol kimliği edinme döneminde olan adolesanlara, kadını ve erkeği geleneksel rol kimlikleri içinde sunarak, bu değerlerin değişmeden sürmesine aracılık etmektedir. Buna karşılık toplumda orta-lise ve üniversite eğitimi gören kadınların düşük de olsa artış eğilimi gösterdiği bilinmektedir. Araştırmamızda %13.07 oranında kadınların üniversite mezunu olmaları bu değişime çarpıcı bir kanıt olmaktadır.

Genel olarak adolesanların bu tür programlara yoğun ilgi göstermesi, bu araçların bir ortaklık yarattığı görüşünü doğrular niteliktedir. Gazeteden yalnızca ilgi duyduğu haberi okuyan çocuklar, diğer sayfalardaki haberlere bakma gereği bile duymamaktadır. Özellikle adam öldürme, kız kaçırma, tecavüz, soygun, kaçakçılık ve ünlü kişilerin, sporcuların haberlerine ve spora oldukça fazla yer veren gazetelerin yüksek oranda okunması bu yargımızı doğrular niteliktedir. Çocukların sürekli bu tür yayınları izlemesi sonucu, film/dizi kahramanının şiddetini onaylaması, oyunlarda, özellikle bu kahramanlardan gördüklerini uygulama eğiliminde olması önemli bir sapma belirtisi olarak kabul edilebilir. Çocukların çoğunlukla olmasa dahi, bir kahramana benzetilmesi ve bu kahramanın ise daha çok şiddet, cinsellik içeren film/dizi kahramanı olması dikkat çekicidir. Araştırmada bu eğilimin, daha çok alt sosyo-kültürel ve ekonomik çevrede yaygın olduğu saptanmıştır. Çünkü bu kesimde şiddet olayları çok yaygın olduğu için bu film ve diziler ile oluşturulan ortak anlam bu tür kahramana özenmeye neden olur. Bunun-

la birlikte her kesimden çocuk ailesiyle çatışma içinde olduğundan, onlardan gelen her tür uyarıyı kimliğine yönelik bir baskı olarak kabul etmekte ve kitle iletişim araçlarının mesajlarına daha duyarlı olmaktadır. Ailelerin televizyon programlarındaki engelleyici tutumu, çocuğu bu tür yayınların etkisinden korumayı amaçlamaktadır. Bu alt ve orta kesimde baskıcı bir tutum sergilerken üst sosyo-kültürel çevrede kontrole yöneliktir. Ailenin bu engelleyici tutumuna özellikle erkek çocuklar daha fazla tepki göstermektedir. Kızlar ise edilgin bir tutum sergileyerek engellemeye karşı koymazlar, yalnız kızlar açısından bu tutum daha çok alt ve orta sosyo-kültürel ve ekonomik çevrede yaygındır.

Aynı şekilde kitle iletişim araçlarındaki şiddet ve cinsellikten rahatsız olmayan daha çok erkeklerdir. Kızlar toplumda cinsel rol kalıplarına uygun olarak, şiddete ve cinselliğe karşı çıkmaktadır. Bu tavır tamamen toplumsal yapıdaki anlayışa uygun olmaktadır. Bununla birlikte üst sosyo-kültürel kesimde çocuklar, (hem kız hem erkek) cinsel konulara olan eğilimlerini saklamazlar. Cinselliğin özellikle doğal bir olgu sayıldığı bu kesimde, çocuk görüşünü rahatça belirtebilmektedir. Ailenin bu tutumu çocuğun düşüncelerini açıklamasında önemli bir etkidir. Bu nedenle otoriter-disiplinli ailelerin çocukları, bilgi kaynağı olarak arkadaş ve gazeteye, diğer ailelerin çocuklarına göre daha fazla başvurmaktadır.

Film ve dizilerden izlediklerini oyunlarında sürekli uygulayanlar da alt sosyo-kültürel ve ekonomik kesimdeki ailelerin çocuklarıdır. Çocuk kitle iletişim araçlarındaki şiddet-cinsellik türü yayınlara ilgi duyduğu için,

oyunlarında uyguladığı da daha çok bu tür film ve dizilerden gördükleri olmaktadır. Bu, çocuğun ailenin aşırı baskıcı tutumuna bir tepki sayılabilir.

Çünkü gerçek düşüncelerini açıklamasına (özellikle cinsellikle ilgili) izin verilmeyen çocuk, eğilimlerini özgürce hareket edebildiği oyunlarda sergilemektedir. Dolayısıyla da çocuk bu kez de kitle iletişim araçlarının etki alanına girmektedir. Üst sosyo-kültürel kesimde ailenin demokratik yaklaşımı, bu araçların etkisini kırabilmektedir. Bu nedenle etkilenmenin alt sosyo-kültürel ve ekonomik kesimde daha yoğun olduğu söylenebilir.

Çocukların cinsellikle ilgili eğilimleri pornografik yayınlar hakkındaki düşüncesi ile belirlenebilmiştir. Pornografinin bilgi kaynağı olarak kabul edilmesi daha çok üst sosyo-kültürel ve ekonomik çevrede yaygındır. Bu yayınların elde edilmesi ancak bu kesim çocuğu için mümkündür. Cinsellikte hakimiyet, üstünlük, güç temalarını işleyen bu yayınların cinsel bilgi kaynağı olarak görülmesi, şiddet film ve dizileri gibi bir sapma davranışı tehlikesi içermektedir.

Cinsel konular hala toplumumuzda tabu netiliğini korumaktadır. Bu özellikle, geleneksel yapıdaki ailelerde daha belirgindir. Bu aileler cinselliği saklı ve yasaklı bir olgu olarak gördükleri için, çocuklar da bu konuda görüşlerini saklama gereği duymaktadırlar. Özellikle kızlar cinsel konulara olan ilgilerinin açığa vurulmasının toplumda onay bulmayacağını bildiği için, bu eğilimlerini saklamaktadır. Bununla birlikte, kızların pornografik yayınların denetlenip yayınlanmasını istemesi, bu eğilimi belirtme yanında, toplumdaki bu baskıcı görüşe kapalı bir başkaldırı da

olmaktadır. Kızların cinsellikle ilgili saklı duyguları cazip buldukları reklamlarda ortaya çıkmaktadır. Özellikle 900'lü ve erkek-kadın kokularını,

kızların da erkekler ile aynı oranda cazip bulması, onların cinsellikle ilgili eğilimlerini göstermektedir. Bunun yanında reklamlar daha çok geleneksel rol kalıplarına uygun kimlik edindirmeyi amaçlamaktadır. Erkekleri, güç, enerji ve etkenlik olarak ön plana çıkaran araba ve coca-cola reklamlarını erkekler; kadınları güzellik-masumluk-cazibeleri ile sergileyen şampuan ve blue-jeans reklamlarını ise kızlar çok cazip bulmaktadır. Bu, kitle iletişim araçlarının hakim kültürel değerleri sürdürmeye yönelik işlevi üstlendiğinin bir kanıtı olmaktadır. Çocukların da bu yönde bir kültürlemenin etkisinde kaldıkları, bunu benimsedikleri ortaya çıkmaktadır. Çünkü toplumda kadının değişmesini, yeni bir kimlik edinmesini engelleyici mesajlar olarak bu reklamlar, çocuklar tarafından da onay bulmaktadır.

Çocuklar eşlerin birbirini aldatmasını ya da bu nedenle öldürülmesine tepki göstermektedir. Bununla birlikte erkekler toplumda aldatan kesim olarak bilindiği için, erkekler kızlara oranla daha az buna karşı çıkmaktadır. Buna karşılık eşlerin aldatma nedeniyle birbirini yaralama ya da öldürmelerine erkekler kızlara oranla daha fazla onaylamaktadır. Özellikle alt ve orta kesimde bu düşük oranda da olsa kadının kocasını aldatması şeklinde anlaşıldığı için, bir namus sorunu olarak görülmekte ve bu davranış normal karşılanmaktadır. Araştırmada bu oranların, bu kesimlerde daha yüksek olacağı umulmuştu. Beklenen sonucun alınamamasında önemli etken; örneklem grubunun okullardan seçilmiş olmasıdır. Çünkü

bu çocuklar, çevrelerine göre daha ilerde olan, eğitimin önemine inanmış ailelerden gelmektedir. Bu ailelerin suç sayılabilecek şiddet davranışlarına karşı olmaları nedeniyle, bu görüşleri çocuğa da yansımıştır. Çocuklar kitle iletişim araçlarındaki kahramanın şiddetini onaylasa bile, gerçek yaşamda ailesinin görüşünü benimsemektedir.

Genel olarak çocukların toplumun değer yargıları doğrultusunda bir tutum içinde olduğu gözlenmektedir. Özellikle alt ve orta sosyo-kültürel ve ekonomik çevrelerde bu daha yoğundur. Üst sosyo-kültürel ve ekonomik kesim ise toplumsal değişme yönünde görüşlerini yansıtmaktadır. Örneğin çiftlerin halka açık yerlerde birbirini öpmesi ya da evlenmeden birlikte yaşama daha çok üst sosyo-kültürel ve ekonomik kesimde onay bulmaktadır. Cinsiyet ayrımında ise alt ve orta sosyo-ekonomik kesimde kızların, çevrelerinin genel değerlerini yansıtıcı bir biçimde bu davranışlara karşı çıktıkları görülür. Toplumsal değişimi gören ve onaylayan üst kesimdeki kızlar olmaktadır. Alt sosyo-kültürel ve ekonomik kesimde ailenin baskıcı tutumuna rağmen, çocuk üzerinde denetim kurulamaması, çocuğun sapma davranışına daha kolay başvurduğunu göstermektedir. Bu denetlenememe çocuklarda özellikle cinsel suçlara eğilimi artırmaktadır.

Evlenmeden birlikte yaşamayı çocuk alt sosyo-ekonomik kesimin cinsel konularda baskıcı tutumuna karşın, çevresinde kuma, nikahsız oturma, kız kaçırma olaylarına çok tanık olduğu için doğal bulmaktadır. Üst sosyo-kültürel kesim ise bunu özgürlük bireysel seçim olarak aldığı için onaylamaktadır.

Genelde çocuk kitle iletişim araçlarından kendisinin genel görüş ve inancını pekiştirici dizi ve filmleri izlemektedir. Yerli dizi ve filmleri izleyen-

ler araştırmada çoğunlukla alt ve orta sosyo-kültürel düzeydeki ailelerin çocuklarıdır. TGRT yayınları ise radikal kesimlerin görüşlerini iletir. Her ikisi de toplumsal değer ve inançların sürdürülmesinden yana mesajlarıyla, bu kesimlerde ortak bir anlam oluşturur. Komedi ve macera (nitelikli) film/dizilerde cinsiyetler arasındaki ilişkilerde görünüşte eşitlikçi ve özgürlükçü bir anlayış vardır. Üst sosyo-kültürel kesimde çocuk diğer kesimlere göre daha demokratik bir ortamda bulunduğu için bu tür film ve dizileri ise bu kesim izlemektedir.

Toplumsal değişme yönünde demokratik ilişkilerin başlangıç olarak birey-birey arasında kurulacağı, bunun birey-toplum ilişkisine yansıtacağı düşünülmürse, şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikte yayınların, bu ilişkilerin geleneksel çizgisinde, değişmeden sürdürme işlevini yüklendiği düşünülmektedir. Bununla birlikte, pornografinin özellikle üst sosyo-kültürel ve ekonomik kesimde yaygın olması, bu kesim açısından da şiddet eylemi kadar önemli bir tehlike oluşturmaktadır.

Özellikle pornografinin her türünde şiddet ögesinin bulunması, bunu cinsel bilgi kaynağı olarak kabul eden çocuk açısından önemli bir tehlikeyi oluşturmaktadır. Alt ve orta sosyo-kültürel ve ekonomik kesimler şiddeti onaylayıcı yasallaştırıcı yayınlara yönelirken, üst sosyo-kültürel ve ekonomik kesim pornografinin kısılcasına alınmıştır. Her iki tür de sonuç olarak özünde şiddeti taşımaktadır. Bu doğrultuda tüm kitle

iletişim araçları onay bulacağı şekilde her kesime şiddet-cinsellik ve pornografik nitelikte mesajlarıyla etkisi altına aldığı görüşü ne sürülebilir.

Sonuç olarak hakim kültürün doğrularının tema olarak işlendiği, şiddet, cinsellik ve pornografik nitelikte yayınların, kültürlemede, çocuğun doğrudan davranışına yansımadığı görülmüştür. Çocuklar bu tür yayınlara eğilimli olmalarına karşın, şiddet davranışını benimsemede bu araçların etkisi yaşanılan çevreyle bir bütünlük oluşturmuştur. Toplumda aile kurumunun çocuğun bu araçların mesajlarına ilgi gösterse dahi, öğrenmede ailenin etkin olduğu ve kitle iletişim araçlarının, doğrudan şiddet içeren davranışlarının benimsenmediği görülmüştür. Davranış biçimi olarak ocuk film/dizi kahramanını değil, ailesini örnek almakta, onu taklit etmektedir. Bu nedenle kitle iletişim araçlarındaki kahramanın şiddetinden rahatsız olmasa dahi, bir tutum olarak bu kahramanın davranışını benimsemez. Bu nedenle çocukların tutum ve düşüncelerinin oluşmasında yaşadığı sosyo-kültürel ve ekonomik çevresinin görüşlerini yansıtan mesajlara eğilim gösterdiği ve onaylandığı söylenebilir.

KAYNAKLAR

ABİSEL, Nilgün

1994 Türk Sineması Üzerine Yazılar. Ankara: İmge Kitabevi.

AGEE, W., H.PHİLLİP ve E. EMERY.

1985 Introduction. To Mass communication. New York: Harper and Row Publishers.

AKMAN, Toygar

1988 200 Yılına Doğru Siberetik. Ankara: T.İş Bankası Kültür Yayınları. Genel Yayın, No: 287, Bilim Dizisi: 7

ALTHUSSER, Louis

1991 İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. (Çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık), İstanbul: İletişim Yayınları

ALVARADO, M., R. Gutch ve T. Wollen

1987 Learning the Media. An Introduction to Media Teaching. Mcmillan Education.

ARON, Raymond

1989 Sosyolojik Düşüncenin Evreleri. (Çev. Korkmaz Alemdar), İstanbul: Bilgi Yayınevi.

BALL-ROKEACH, S. ve M. Cantor

- 1986 "The Media and the Social Fabric." S. Ball-Rokeach ve M. Cantor (Ed.), Media, Audience and the Social Structure. USA: Sage Publications. 10-20.

BARKAN, M.

- 1985 The Examination of Video As Mass Media in Turkish Society Summary of the Final Report. W.R. Leek ve M.S. Mc Isaac (Ed.), Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 249. AOF: 119.

BARTHES, Roland

- 1990 Çağdaş Söylen. (Çev. Tahsin Yücel), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

BATMAZ, Veysel

- 1981 "Popüler Kültür Üzerine Değişik Kuramsal Yaklaşımlar". İletişim. Ankara: AİTİA Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yayın.

BAUER, Raymond A.

- 1973 "The Audience." I. de Solo-Pool ve Diğerleri, Handbook of Communication. Chicago: Ran and Mc Nally, 141-152.

BENJAMİN, WALTER

- 1982 Estetize Edilmiş Yaşam. Ünsal Oskay (Haz.) Ankara: Dost Kitabevi.

BENNET, TONY

- 1990 "Theories of the Media, Theories of Society". M.Gurevitch ve diğerleri (Ed.), Culture, Society and the Media. New York: Routledge. 30-55.

BERGER, A. Asia

- 1991 Media Analysis Techniques. London: Sage Publications.
- 1992 Populer Culture Genres. Theories and Texts U.S.A.: Sage Publications.

BİLGİN, Nuri

- 1988 Sosyal Psikolojiye Giriş.
İzmir: E.Ü.E.F. Yayınları. No: 48

BLUMLER, J.G. ve M.GUREVİTCH.

- 1990 "The Political Effects of Mass Communication".
M.Gurevitch ve diğerleri (Ed.), Culture, Society and the Media. New York: Routledge. 236-267.

BOGART, Leo

- 1991 "American Media and Commercial Culture." Transaction Society. September-October Volume: 28, Number: 6.

BREDEMEIER, H., C. Richard ve M. Stephenson

- 1962 The Analysis of Social System. New York: Holt, Rinehart and Winston.

BROWN, Judith K.

- 1975 "Adolescent Initiation Rites: Recent Interpretations"
R.E. Grinder (Ed.), Studies in Adolescence. New York: Macmillan Publishing. 40-51.

CADWALLADER, Mervyn L.

- 1964 "The Cybernetic Analysis of Change". E. Etzioni (Ed.),
Social Change. New York: Basic Books Inc. Publishers.
159-164.

CAPLOW, Theodore G.

- 1971 Elementary Sociology. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
Englewood Cliffs.

CLARKE, Alan

- 1992 "You're Nicked! Television Police Series and the Fictional Representation of Law and Order". D. Strinati ve S. Wagg (ed.), Come On Down Popular Media Culture in Post-War Britain. London: Routledge. 232-253.

CLASTRES, Pierre

- 1991 Devlete Karşı Toplum. (Çev. Mehmet Sert-Nedim Demirtaş), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- 1992 Vahşi Savaşçının Mutsuzluğu. (Çev. Alev Türker-Mehmet Sert), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

COMSTOCK, G. ve V.C. Strasburger

- 1990 "Deceptive Appearances: Television Violence and Aggressive Behavior". Journal of Adolescent Health Care. 11 (1):31-44.

CURRAN, James

- 1990 "Communications, power and Social Order". M. Gurevitch ve diğerleri (Ed.), Culture, Society and the Media. New York. Routledge. 202-235.

CURRAN, J., M. Gurevitch ve J. Woollacott.

- 1990 "The Study of the Media: Theoretical Approaches." M. Gurevitch ve diğerleri (Ed.), Culture, Society and the Media. New York: Routledge. 11-29.

CÜCEOĞLU, Doğan

- 1991 " İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları. İstanbul: Remzi Kitabevi.

CZITROM, Daniel J.

- 1986 Media and American Mind. From Morse to McLuhan. USA:
The University of North Caroline press.

ÇELEBİ, Nilgün

- 1990 Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları.
Konya: Sebat Ofset.

- 1993 Bağımsız işyeri Sahibi Kadınları Aile ve İş İlişkileri.
Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler
Müsteşarlığı.

DAVIS, J.

- 1982 "Sexist Bais in Eight Newspapers." Journalism Quarterly.
59. 456-460.

DOMİNICK, Joseph R.

- 1990 The Dynamics of Mass Communication. USA: McGraw-Hill
Publishing company.

DREYER, Philip H.

- 1975 "Changes in the Meaning of Marriage Among Nouth:
The Impact of the Revolution in Sex and Sex Role
Behavior". R.E. Grinder (Ed.), Studies in Adolescence. New
York: Macmillan Publishing. 352-374.

EKŞİ, Aysel

1990 Çocuk, Genç, Ana-Babalar. Ankara: Bilgi Yayınevi.

ERDOĞAN, İ. ve K. Alemdar

1990 İletişim ve Toplum Kitle İletişim Kuramları. Tutucu ve Değişimci Yaklaşımlar. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

ERICSON, Richard. U.

1991 "Mass Media Crime, Law and Justice-An Institutional Approach." The British Journal of Criminology. Summer. 31. No:3, 219-249.

ERİKSON, H. Erik

1968 Identity-Youth and Crisis. New York:W. Norton Company Inc.

1971 "Sex Differences in the Play Configurations of Preadolescents (Except)". D.L. Schaeffer (Ed.), Sex Differences in Personality. Readings. California: Brook/Cole Publishing Company.

ESSLİN, Martin

1991 Televizyon Beyaz Camin Arkası. (Çev. Murat Çiftkaya), İstanbul: Pınar Yayınları.

ETZIONI, Amita

- 1970 "Toward a Macro Sociology." J. Mc Cinney ve E.A. Tiryakian (Ed.), Theoretical Sociology Perspectives and Developments. New York: Meredith Corporation. 69-97.

FISKE, John

- 1989 Television Culture. New York: Routledge.

FREEDMAN J. J., D. O. Sears ve J.M. Carlsmith

- 1989 Sosyal Psikoloji. (Çev. Ali Dönmez), Ankara: Ara Yayıncılık.

FREUD Sigmund

- 1981 Psikanaliz Üzerine. (Çev. A. Avni Öneş), İstanbul: Say Yayınları.
- 1989a Cinsiyet Üzerine. (Çev. A. Avni Öneş), İstanbul: Say Yayınları.

FROMM, Erich

- 1979 Sevgi ve Şiddetin Kaynağı. (Çev. Yurdanur Salman, Nalan İçten), İstanbul: Payel Yayınları.
- 1992 Rüyalar, Masallar, Mitoslar. (Çev. Aydın Arıtan, Kaan H. Ökten), İstanbul: Arıtan Yayınevi.

FUCHS, D., A. ve J. Lyle

- 1972 "Mass Media Portrayal sex and Violence." F.G. Kline ve P.J. Tichenor (Ed.), Current Perspectives in Mass Communication Research. London: Sage Publications. 235-264.

GANS, Herbert J.

- 1974 Popular Culture and High Culture. An Analysis and Evaluation of taste. USA: Basic Books. Inc. Harper Torchbooks.

GEERTZ, Clifford

- 1967 "Ritual and Social Change: A Javanese Example" N.J. Demerath III ve R. A. Peterson (Ed.) System, Change, and Conflict. New York: The Free Press 231-249.

GOLDING, P. ve G. Murdock

- 1991 "Culture, Communications and Economy Politics" J. Curran ve M. Gurevitch (Ed.) Mass Media and Society. New York Edward Arnold. A Division of Hordder and Stroughton, 15-27.

GOULD, M. ve S.D. Shaffer

- 1986 "The Impact of Suicide in Television Movies Evidence of Imitation." The New England Journal of Medicine. September, 315:11, 690-694.

GÖKÇE, Orhan

- 1993 İletişim ve Kitle İletişim Bilimlerine Giriş. İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi. Konya: 1993.

GRABER, Doris A.

- 1993 Mass Media and American Politics. Washington D.C.: A Division of Congressional Quarterly Inc. Fourth Edition.

GREENFIELD, Patricia Marks

- 1982 Mind and Media. The Effects of Television. Video Games and Computers. USA: Fontane Paperbacks.

HALL, Stuart

- 1990 "The Rediscovery of the Repressed in Media Studies." M. Gurevitch ve diğerleri (Ed.), Culture Society and the Media. London: Routledge 56-65.

HOBERMAN, Harry M.

- 1990 "Study grup Report. On the Impact of Television Violence on Adolescents". Journal of Adolescent. Health Care. 11, 45-49.

HUIZINGA, J.

- 1963 Homo Ludens. Boston: The Beacon Press.

- 1964 In the Shadow of Tomorrow. New York: W.N. Norton Company.

İÇLİ, Tülin

- 1992 Türkiye'de Suçlular. Sosyal - Kültürel ve Ekonomik Özellikleri. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

- 1994 Kiriminoloji. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

İMAMOĞLU, O. ve Y.Yasak-Gültekin.

- 1993 "Gazetelerde Kadının ve Erkeğin Temsil Edilişi" Türk Psikoloji Dergisi. Haziran 8: 29.

JAMESON, Frederich

- 1994 Post Modernizm. Ya Da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı. (Çev. Nuri Plümer), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

JANOVITZ. Morris.

- 1968 "The Study of Mass Communication", The International Encyclopedia of The Social Sciences/3. 41-55.

JAY, MARTİN

- 1989 Dialektik İmgelem. (Çev. Ünsal Oskay), İstanbul: Ara Yayıncılık.

JUHASZ, A.Mccreay

- 1975 "Sexual Decision-Making: The Crux of the Adolescent Problem". R.E. Grinder (Ed.), Studies in Adolescence A Book of Readings in Adolescent Development. New York: Collier Mc Millan. 340-352.

KEANE, John

- 1992 Medya ve Demokrasi. (Çev. Haluk Şahin), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

KLAPPER, Joseph T.

- 1968 "Mass Communication: Effects", The International Encyclopedia of the Social Sciences/3. 81-90.

LANG G. E. ve K. Lang

- 1986 "Some Observation on the Long-Range Effects on Tv." S.J.Ball-Rokeach, M.G. Cantor (Ed.), Media Audience and Social Structure. USA: Sage Publication.

LASWELL, Harold D.

- 1960 "The Structure and Function of Communication in Society". W. Schramm(Der.), Mass Communications. Urbana: University of Illinois Press 117-129.

LARSON, Calvin J.

- 1977 Major Themes in Sociological Theory. New York: David Mc Kay Company Inc.

LAZIER-SMITH, Linda

- 1989 "Advertising Women's. Place and Image". Pamela J. Creedon (Ed.), Women in Mass Communication (Challenging Gender Values) London: Sage Publications. 247-260.

LE BON, Gustave

- 1976 Kitleler Psikolojisi. (Çev. Selahattin Demirkan) İstanbul: Yağmur Yayınevi.

LERNER, Daniel

- 1960 "Communication Systems and Social System." W. Schramm (Ed.), Mass Communications. Urbana: University of Illinois press.

LOWERY, S. A. ve M.L. De Fleur

- 1988 Milestones in Mass Communication Research. Media Effects. New York: Longman.

MARCUSE, Herbert

- 1990 Tek Boyutlu İnsan. İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler. (Çev. Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınları

MARDİN, Şerif

1992 İdeoloji İstanbul: İletişim Yayınları

MARVIN, Garry

1989 İspanyol Boğa Güreşinde Şeref, Haysiyet ve Şiddet Sorunu." D. Riches(Ed.), Antropolojik Açıdan Şiddet. (Çev. Dilek Hattatoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları 148-168.

MC CORMACK, Thelma

1986 "Reflections on the Lost Vision of Communication Theory." S.J. Ball-Rokeach ve M.J. Cantor (Ed.). Media, Audience and Social Structure. USA: Sage Publication.

MC QUAIL, Denis^{je}/S. Windahl

1993 İletişim Modelleri. (Çev. Mehmet Küçükuyurt), Ankara: İmaj Yayınları

MERTON, K. Robert

1967 "Manifest and Latent Function". N.J. Demerath III ve R. Peterson (Ed.), System Change and Conflicst. New York: Collier McMillan 10-77.

1967 Social Theory and Social Structure.

New York: The Free Press. Collier McMillan Lim.

MILLS, Wright

- 1974 İktidar Seçkinleri. (Çev. Ünsal Oskay), Ankara: Bilgi Yayınevi.

MITCHELL, G.

- 1981 Human Sex Differences A. Primatologist's Perspective.
USA: Van Nostrand Reinhold Company.

MOERAN, Brain

- 1989 "Şiddetin Güzelliği: Japon Sinemasında Jidaigeki Yakuza ve Çıplaklı Filmler". D. Riches (Ed.), Antropolojik Açıdan Şiddet. (Çev. Dilek Hattatoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

MOLES, Abraham

- 1983 Kültürün Toplumsal Dinamiği. (Çev. Nuri Bilgin),
İzmir: E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları No:21.

MURDOCK, Graham

- 1992 "Citizens, Consumers and Public Culture" M.Skovmand ve
K.C. Schroder (Ed.), Media Cultures. Reappraising
Transnational Media. London: Routledge

NİRUN, Nihat

- 1969 Sosyal Dinamik Bünya Analizi.
Ankara: A.Ü.D.T.C.F. Yayınları:187. Felsefe Araştırmaları
Enstitüsü Yayınları Sayı: 2.

NİRÜN, N. ve C. Özönder

- 1988 "Türk-Sosyo Kültür Yapısı. İçindeki Normlar ve Fonksiyonları" Erdem Dergisi, Mayıs Cilt 4/2, Sayı 11, 339-353.

OSKAY, Ünsal

- 1982a Müzik ve Yabancılaşma, Aristo, Huizinga ve Adorno Açısından Bir Ön Çalışma, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları: 6.
- 1982 XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişim İşlevleri Kuramsal Bir Yaklaşım, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 405.
- 1992 İletişim ABC'si, İstanbul: Simavi Yayınları ABC Dizisi:9.

ÖZBEK, Meral

- 1991 Popüler Kültür, Orhan Gencabay Arabeski, İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZKÖK, Ertuğrul

- 1985 İleşim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü, Ankara: Tan Yayınları.

PARSONS, Talcott

- 1964 "Functional Theory of Change". A.Etzioni'ni E: Etzioni (Ed.), Social Change, Sources, Patterns, and Consequences. New York: Basic Books Inc. Publishers.

PHILIPS, D. P. ve L. L.Carstensen

- 1986 "Clustering of Teenage Suicides After Television News Stories About Soicide". The New England Journal of Medicine. September, 11: 11 685-689.

PHILIPS, D. ve A. Tomlinson

- 1992 "Homeward Bound. Leisure, Populer Culture and Consumer Capitalism." D. Stranati, S. Wagg (Ed.), Come On Down Popular Media Culture in Post-War Britain. London: Routledge. 8-45.

RITZER, George

- 1988 Sociology Theory. New York: Alfred A. Knopf.

ROGERS, Everett M.

- 1973 "Mass Media and Interpersonal Communication", I.de Solo Pool, W.Schramm ve diğlerleri (Ed.), Handbook of Communication. Chicago: Ran and Mc Naily, 280-310.

ROSENBERG, B.G. ve B Sutton Smith

- 1972 Sex and Identity. New York: Holt Rinehard and Winston Inc.

ROSENGREN, K. Erik

- 1986 "Linking Culture and Other Societal Systems" S.J.Ball-Rokeach, M.G.Cantor (Ed.), Media, Audience and Social Structure. U.S.A. Sage Publications.

SACKMAN, Sonja A.

- 1992 Culture and Subcultures: An Analysis of Organizational Knowledge." Administrative Science Quarterly. March, 37:1, 140-161.

SANDSTRÖM, C.I.

- 1971 Çocuk ve Gençlik Psikolojisi. (Çev. Refia Şemin), İstanbul: İ.Ü.E.F. Yayınları No: 1614.

SAPOLSKY, Barry J. ve J.D. Tabarlet

- 1991 "Sex in Prime Time Television: 1979 Versus 1989." Journal of Broadcasting and Electronic Media. 35:4, 505-516.

SCHILLER, Herbert

- 1993 Zihin Yönlendirenler. (Çev. Cevdet Cerit), İstanbul: Pınar Yayınları 1. Baskı.

SCHRAMM, Wilbur

- 1973 " Channels and Audiences." I.de S. Pool ve W. Schramm ve diğlerleri (Ed.), Handbook of Communication. Chicago: Ran and Mc Nally, 116-140.

- 1985 "Haberleşme Nasıl İşler." Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş. (Çev. Ünsal Oskay), Ankara: A.Ü. Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları No:7.

SCHRODER, Kim

- 1992 "Culturel quality: Search for a phontam? A reception perspective onjudgements of Cultural Value." M. Skovmand, K.C. Schroder (Ed.), Media Cultures. Reappraising Transnational Media. London: Routledge. 199-219.

SCHUDSON ve Michael

- 1986 "The Menu of Media Research." S.J. Ball-Rokeach ve M.J. Cantor (Ed.), Media Audience and Social Structure. USA: Sage Publication, 43-49.

SCHULTZ, Duane

- 1990 Theories of Personality. California: Cole Publishing Company Pasific Grove.

SCHWARTZ, G. ve D. Merten.

- 1975 "The Language of Adolescence: An Anthropological Approach to the Youth Culture". R.E. Grinder (Ed.), Studies in Adolescence. New York: Mcmillan Publishing 315-334.

SEGAL, Lynn

- 1992 Ağır Çekim. (Çev. V. Ersoy), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SEWARD. J.P. ve G.H. Seward

- 1980 Sex Differences: Mental and Temperamental. Toronto: D.C. Heath and Company.

SLATER, Phil

- 1989 Frankfurt Okulu, Kökeni ve Önemi. (Çev. Ahmet Özden), Ankara: Bilim Felsefe Sanat Yayınları İnceleme Dizisi:5.

SIMMONS, R. G., F. Rosenberg ve M. Rosenberg

- 1975 "Disturbance in the Self-Image at Adolescence." R. Grinder (Ed.), Studies in Adolescence. New York: Mcmillan Publishing. 200-218.

STACK, Steven

- 1990 "The Impact of Fictional Television Films on Teenage Suicide, 1984-1981" Social Science Quarterly. June 7:2,391-399.

STEINFELD, Jesse L.

1991 "Tv Violence is Harmful" Jeffrey Schrank (Ed.)

Understanding Media.

USA: National Text Book Company, 55-56.

STONE. L.J. ve J. CHURC

1966 Childhood and Adolescence. A Psychology Of The Growing Person. New York: Random House.

STRAUSS, Claude-Levi

1984 Yaban Düşünce. (Çev. Tahsin Yücel), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

1986 Mit ve Anlamı. (Çev. Şen Süer-Selahattin Erkanlı), İstanbul: Alan Yayıncılık

TAN, Mine

1981 Toplumbilimine Giriş. Temel Kavramlar.
Ankara: A.Ü.E.F. Yayınları:97.

THORNBURG, Hershel D.

1975 "Adolescent Sources of Initial sex Information." R. Grinder (Ed.), Studies in Adoscence. New York: Collier McMillan.

TOLAN, Barlas

- 1981 Çağdaş Toplumun Bunalımı. Anomi ve Yabancılaşma.
Ankara: A.İ.Ç.İ.A. Yayınları. No:166.

TRT

- 1985 TRT Programları Kamuoyu Araştırması Ankara: Basılı Yayınlar
Müdürlüğü Yayın No: 171.

TRT

- 1988 TRT Radyo ve Televizyon Çocuk Programları Kamuoyu
Araştırması

TRT

- 1994 TRT GAP Radyo Televizyon Yayınları Kamuoyu Araştırması

TWITCHELL, James B.

- 1989 Prespoterous Violence Fables of Aggression in Modern
Culture. Oxford: Oxford University Press.

ULUYAĞCI- CANKILIÇ, Canan

- 1993 Türk Sinemasında Erkek Söylemi. (Basılmamış Doktora
Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi.

WARD, Ken

- 1989 Mass Commnications and The Modern World.
London: Mac Millan

WILLIAMS, Raymond

1993 Kültür. (Çev. Ertuğrul Başer), İstanbul:İletişim Yayınları

WINDAHL, S., B. H. Signitzer ve J. T. Olson

1992 Using Communication Theory. An Introduction to Planned Communication. London: Sage Publications First Published

WOOLLACOTT, Janet

1990 "Messages and Meanings". Michael Gurevitch ve diğerleri (Ed.), Culture Society and the Media. London: Routledge.

YORBURG, Betty

1974 Sexual Identity-Sex Roles and Social Change. New York: A Willey-Interscience Publication.

YUMLU, Konca

1990 Kitle İletişim Araştırmaları, İzmir.

ZET Nielsen Business Information Inc.

1994 Türkiye Temel İstatistik Göstergeler Araştırması. Ankara.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

'KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ TOPLUMSAL YAPIDA YARATTIĞI SAPMA DAVRANIŞLAR'
KONULU DOKTORA TEZİ ÇALIŞMASI SORU KAĞIDI

Okul Adı.....

İlköğretim ☐
Ortaokul ☐
Lise ☐

Anadolu Lisesi ☐
Kız Meslek Lisesi ☐
İmam-Hatip Lisesi ☐
Özel okul ☐

ÖRNEK NO.

NOT: Bu bölüme hiçbir şey yazılmayacaktır.

Soru 1. Cinsiyetiniz nedir?

Kız ☐ 1

Erkek ☐ 2

Soru 2. Doğduğunuz ilin adını yazınız.

İl Adı..... Kod

Soru 3. Doğduğunuz yer il merkezi mi, ilçe merkezi mi, bucak ya da köy mü?
[Yalnızca 1 şık işaretlenecektir]

İl merkezi ☐ 1
İlçe merkezi ☐ 2

Bucak ve köy ☐ 3

Soru 4. Doğum tarihinizi yazınız.

Ay..... Yıl.....

Soru 5. İlkokulu hangi ilde ve hangi okulda bitirdiniz?

Okul Adı..... Kod

İl Adı..... Kod

Soru 6. Şu anda Ankara'da anne ve babanızla, her ikisiyle birlikte mi oturuyorsunuz?

Evet ☐ 1

Hayır ☐ 2

[Cevabınız evet ise Soru 8'e geçiniz]

Soru 7. Şu anda anne ya da babanızla ya da her ikisiyle birlikte oturmuyorsanız, nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

Annem ve babam boşandı ☐ 1

Annem ve/veya babam öldü ☐ 2

Annem ve/veya babam iş nedeniyle başka ilde ☐ 3

Her ikisi de başka ilde oturuyorlar ☐ 4

Diğer(belirtiniz).....

Soru 8. Şu anda Ankara'da hangi semtte oturuyorsunuz:

Semt Adı..... Kod

Soru 9. Anne ve babanızın okur-yazarlık durumunu ya da bitirdiği son öğrenim kurumunu belirtiniz.

	Anne [1]	Baba [2]
Okur-yazar değil	1	1
Okur-yazar ama bir okuldan mezun değil	2	2
İlkokul	3	3
Ortaokul ya da ortaokul dengi	4	4
Lise ya da lise dengi	5	5
Fakülte ya da yüksekokul	6	6
Fakülte üstü(master, doktora vb.)	7	7

Soru 10. Babanız çalışıyor mu, çalışmıyorsa durumu aşağıdaki şıklardan hangisine uygun?

Çalışıyor 1 İşsiz 2 Emekli 3

Diğer(belirtiniz).....

Soru 11. Babanız çalışıyorsa şu andaki mesleğini, çalışmıyorsa asıl mesleğini belirtiniz?
[Mesleği yoksa, mesleksiz kutusuna çarpı işareti koyun]

Meslek adı..... Kod

Mesleksiz 00

Soru 12. Anneniz çalışıyor mu, çalışmıyorsa durumu aşağıdaki şıklardan hangisine uygun?
[Yalnızca 1 şık işaretlenecektir]

Çalışıyor 1 İşsiz 2 Emekli 3

Ev kadını 4 Diğer(belirtiniz).....

Soru 13. Anneniz çalışıyorsa şu andaki mesleğini, çalışmıyorsa asıl mesleğini belirtiniz?
[Mesleği yoksa, mesleksiz kutusuna çarpı işareti koyun]

Meslek adı..... Kod

Mesleksiz 00

Soru 14. Ailenizin aylık geliri ne kadardır?
[Yalnızca 1 şık işaretlenecektir]

Hiç geliri yok	1
1 000 000 TL.'den az	2
1 000 000-3 000 000 TL.	3
3 000 000-5 000 000 TL.	4
5 000 000-10 000 000 TL.	5
10 000 000-20 000 000 TL.	6
20 000 000 TL.'den fazla	7

Soru 15. Evinizde aşağıdaki araçlardan hangisi ya da hangileri vardır.

[Birden çok şık işaretlenebilir]

Radyo	☐	1	Bilgisayar	☐	7
Televizyon	☐	2	Elektronik oyuncak	☐	8
Video	☐	3	Elektrik süpürgesi	☐	9
Müzik seti/teyp	☐	4	Çamaşır makinesi	☐	10
Walkmen	☐	5	Bulaşık makinesi	☐	11
Telefon	☐	6	Araba	☐	12

Diğer(belirtiniz)

Soru 16. Boş zamanlarınızda en çok ne yaparsınız?

[En çok 3 şık işaretlenebilir]

Televizyon izlerim	☐	1	Kitap/gazete okurum	☐	6
Video izlerim	☐	2	Arkadaşlarımla oynarım	☐	7
Radyo dinlerin	☐	3	Sinemaya giderim	☐	8
Teyp/walkmen dinlerim	☐	4	Atari salonuna giderim	☐	9
Bilgisayarda oyun oynarım	☐	5	Diğer(belirtiniz).....		

Soru 17. Televizyonu ne kadar sıklıkla izlersiniz?

[Yalnızca 1 şık işaretlenebilir]

Dersim olsun, olmasın hergün bir süre izlerim	☐	1
Dersim olmadığı zaman hergün bir süre izlerim	☐	2
Yalnızca hafta sonu izler, hafta içi hiç izlemem	☐	3
Hiç izlemem	☐	4

Diğer(belirtiniz).....

Soru 18. Evinize gazete alınıyor mu?

[Yalnızca 1 şık işaretlenebilir]

Evet, hergün	☐	1	Evet, ayda bir kez	☐	4
Evet, haftada birkaç kez	☐	2	Hayır, hiç alınmıyor	☐	5
Evet, hafta sonları	☐	3			

Diğer(belirtiniz).....

[Cevabınız hayır ise Soru 20.'ye geçiniz]

Soru 19. Evinize hangi gazete ya da gazeteler alınıyor?

[Birden çok şık işaretlenebilir]

Hürriyet	☐	1	Zaman	☐	6
Milliyet	☐	2	Milli Gazete	☐	7
Cumhuriyet	☐	3	Bugün/Meydan/Tan/Gün	☐	8
Sabah	☐	4	Fotomaç/Fotospor vb.	☐	9
Türkiye	☐	5	Aydınlık	☐	10

Diğer(belirtiniz)

Soru 20. Gazeteden en çok okuduğunuz iki tür haberi işaretleyiniz?
[En çok 2 şık işaretlenebilir]

Ekonomi haberi ☐ 1
Politik haberler ☐ 2
Sağlık haberleri ☐ 3
Sanat/kültür haberleri ☐ 4
Cinsel bilgiler veren yazılar ☐ 5

**Öldürme, yaralama, kız kaçırma,
tecavüz,soygun, kaçakçılık haberleri** ☐ 6
**Ünlü kişiler, sanatçılar ve
sporcularla ilgili haberler** ☐ 7
Spor haberleri ☐ 8

Diğer(belirtiniz).....

Soru 21. En çok hangi tür kitapları okuyorsunuz?
[En çok 3 şık işaretlenebilir]

Macera ☐ 1
Dedektif/polisiye ☐ 2
Şiir ☐ 3
Romantik/duygusal ☐ 4

Çizgi roman ☐ 5
Klasikler/ödül alan kitaplar ☐ 6
Cinsellikle ilgili kitaplar ☐ 7
Kitap okumam ☐ 8

Diğer(belirtiniz).....

Soru 22. Hafta sonları ve tatillerde, ailenizle en sık yaptığınız iki şeyi işaretleyiniz.
[Yalnızca 2 şık işaretlenebilir]

Sinema/tiyatro/konsere gideriz

Parka/pikniğe gideriz

Akraba ya da arkadaşları ziyaret ederiz

Annem-babam gezer, biz evde kalırız

Hepimiz evde oturur, televizyon izleriz

☐ 1
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ 5

Diğer(belirtiniz).....

Soru 23. Ailenizde en çok kimin sözü geçiyor?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Anne ☐ 1
Baba ☐ 2
Hem anne, hem baba ☐ 3
Büyükanne/büyükbaba ☐ 4

Çocuklar ☐ 5
Herkes ☐ 6

Diğer(belirtiniz).....

Soru 24. Ailenizin tutumunu genelde nasıl tanımlarsınız?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Hoşgörülü, yumuşak ☐ 1
Otoriter, disiplinli ☐ 2

Diğer(belirtiniz).....

Soru 25. Aileniz, onaylamadığı bir davranışınıza nasıl tepki gösterir.
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Uyarır, öğüt verir ☐ 1

Kızar, döver ☐ 2

Küsüp, bir süre konuşmaz ☐ 3

Sevdiğim bir işi yapmaktan alıkoyar ☐ 4

Diğer(belirtiniz)

Soru 26. En rahat kiminle konuşuyorsunuz?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Annemle ☐ 1

Babamla ☐ 2

Anne ve babamla ☐ 3

Kardeşimle ☐ 4

Annem, babam ve kardeşimle ☐ 5

Arkadaşımle ☐ 6

Öğretmenimle ☐ 7

Yakınımdaki güvendiğim kişilerle ☐ 8

Yakınlık gösteren herkesle ☐ 9

Herkesle ☐ 10

Diğer(belirtiniz)

Soru 27. Ailenizle en çok tartıştığınız konulardan iki tanesini işaretleyiniz.
[Yalnızca 2 şık işaretlenebilir]

Ders çalışmayıp, televizyon izlemem ve ders dışı kitap okumam ☐ 1

Oyuna ve futbol vb. spor faaliyetlerine fazla zaman ayırmam ☐ 2

Arkadaşlarımı ve onların davranışlarını eleştirmeleri ☐ 3

Giyimimi, davranışlarımı ve konuşma biçimimi eleştirmeleri ☐ 4

Dinlediğim müziği eleştirmeleri ☐ 5

Diğer(belirtiniz)

Soru 28. Aileniz en çok hangi kitle iletişim aracını kullanır.
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

En çok televizyon izler ☐ 1

En çok video izler ☐ 2

Hem televizyon, hem video izler ☐ 3

Televizyon ve video çok az izlenir ☐ 4

En çok radyo dinler ☐ 5

Diğer(belirtiniz)

Soru 29. Ailenizin en çok izlediği televizyon programları nelerdir?
[Birden fazla şık işaretlenebilir]

Haber programları ☐ 1

Belgeseller ☐ 2

Açık oturumlar ☐ 3

Sanat/egitim/kültür/sağlık prog. ☐ 4

Bilgi yarışması ve diğer yarışmalar ☐ 5

Eğlence programları ☐ 6

Macera/polisiye filimleri/dizileri ☐ 7

Diğer filmler/diziler ☐ 8

Spor programları ☐ 9

Diğer(belirtiniz)

Soru 30. Bugünlerde en çok beşediğiniz film ya da dizilerden ikisinin adını yazınız.

1.....

2.....

Soru 31. Kendiniz seçebilseydiniz, en çok izleyeceğiniz iki programı işaretleyiniz.

[En çok 2 şık işaretlenebilir]

Haber programları	☐	1	Komedi filimleri/dizileri	☐	8
Belgeseller	☐	2	Romantik/duygusal filimler/diziler	☐	9
Açık oturumlar	☐	3	Gerilim/korku filimleri/dizileri	☐	10
Sanat/egitim/kültür/sağlık prog.	☐	4	Seks filimleri/dizileri	☐	11
Bilgi yarışması ve diğer yarışmalar	☐	5	Spor programları	☐	12
Eğlence programları	☐	6	Müzik klipleri	☐	13
Macera/polisiye filimleri/dizileri	☐	7	Çizgi filimler	☐	14

Diğer(belirtiniz).....

Soru 32. İzlediğiniz televizyon programlarını genelde nasıl seçersiniz?

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Kendim seçerim	☐	1	Arkadaşlarımın önerisiyle seçerim	☐	4
Ailem seçer	☐	2	Gazete/televizyon tanıtımıyla seçerim	☐	5
Öğretmenlerim seçer	☐	3	Diğer(belirtiniz).....		

Soru 33. İzleyeceğiniz programlara aileniz 'İZLE' ya da 'İZLEME' diye müdahale eder mi?

Evet	☐	1
Ara sıra	☐	2
Hayır	☐	3

[Cevabınız hayır ise 36 No.'lu soruya geçiniz.]

Soru 34. Ailenizin izlemenizi istemediği ya da engellediği televizyon programları nelerdir?

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Gerilim/korku filimleri/dizileri	☐	1	Romantik/duygusal filimler/diziler	☐	3
Seks filimleri/dizileri	☐	2	Öldürme, yaralama, tecavüz vb. olayların yer aldığı filimler/diziler	☐	4

Diğer(belirtiniz).....

Soru 35. İzlemeniz engellenen film ya da dizi hakkında arkadaş ya da yakın çevrenizden daha sonra bilgi alırmısınız?

Evet	☐	1
Ara sıra	☐	2
Hayır	☐	3

Soru 36. Son günlerde ailenizin onaylamadığı ya da izlemenizi engellediği film ya da dizi var mı?

Evet	☐	1
Hayır	☐	2

[Cevabınız hayır ise 38 No.'lu soruya geçiniz.]

Soru 37. Cevabınız evet ise hangi tür televizyon filmi ya da dizisi olduğunu işaretleyiniz.

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

- Şiddet içeren ☐ 1
Korku/gerilim ☐ 2
Seks filmi ☐ 3

Diğer(belirtiniz).

Soru 38. İzlediğiniz film ya da dizilerde kahramanların amaca ulaşmak için şiddete başvurması, sizi rahatsız eder mi?

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

- Evet ☐ 1
Ara sıra ☐ 2
Hayır ☐ 3

Soru 39. Arkadaşlarınız arasında ya da oturduğunuz semtte, şiddete dayalı okul çeteleri, kavga, adam yaralama, soygun, sarkıntılık vb. olaylar duyuyor musunuz?

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

- Evet, her zaman ☐ 1
Evet, bazen ☐ 2
Hayır ☐ 3

[Cevabınız hayır ise Soru 42.'ye geçiniz]

Soru 40. Eğer bu tür olayları duyduysanız, en sık olan iki tanesi aşağıdakilerden hangileridir?

[En çok 2 şık işaretlenebilir]

Grup-çete kavgaları ☐ 1	Adam öldürme ve yaralama ☐ 5
Kadınlara saldırı ve sarkıntılık ☐ 2	Tecavüz ☐ 6
Kavga-dövüş ☐ 3	Telefon sapıklığı ☐ 7
Soygun ☐ 4	Diğer(belirtiniz).....

Soru 41. Sizce bu olaylar, izlediğiniz film ya da dizilerdeki olaylara benziyor mu?

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

- Evet ☐ 1
Hayır ☐ 2

Soru 42. Çevrenizde, sizi bazı film ya da dizi kahramanlarına benzetirler mi?

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

- Evet ☐ 1
Hayır ☐ 2

[Cevabınız hayır ise Soru 44.'e geçiniz]

Soru 43. Cevabınız evet ise bu benzetme hangi yönde oluyor?

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Davranışlarım ve konuşma biçimim ☐ 1	Olaylara tepkim ☐ 3
Dış görünüşüm ☐ 2	Diğer(belirtiniz).....

Soru 44. Beğendiğiniz ya da onun gibi olmayı istediğiniz film ya da dizi kahramanı kimdir?

Dizi ya da filimin adı:.....

Kahramanın adı:.....

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Okuduğum kitap, dergi ve gazeteleri ☐ 1
Özellikle izlediğim film ve dilleri ☐ 2
İzlediğim spor karşılaşmalarını ☐ 3

Arkadaşlarımı ☐ 4
Müzik kliplerini ☐ 5
Diğer(belirtiniz).....

Soru 46. En çok hangi tür programlar aklınızda kalır?

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Macera/polisiye/bilimkurgu ☐ 1
Cinsellikle ilgili ☐ 2

Müzik klipleri ☐ 3
Spor ☐ 4

Diğer(belirtiniz)

Soru 47. Sizce son günlerde şiddet ve cinsellik sinemada, reklamlarda, gazetelerde ve televizyonda çok yaygın mı?

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Evet ☐ 1
Hayır ☐ 2
Fikrim yok ☐ 3

Soru 48. Siz bu tür şiddet ve cinsellik içeren yayınlardan rahatsızlık duyuyor musunuz?

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Evet ☐ 1
Hayır ☐ 2
Fark etmez ☐ 3

Soru 49. Bir konuda bilgi almak istediğinizde, kime ve neye başvurursunuz?

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Televizyona ☐ 1
Radyoya ☐ 2
Gazete ve dergiye ☐ 3

Aileme ☐ 4
Arkadaşlarıma ☐ 5
Diğer(belirtiniz).....

Soru 50. Oyun oynarken, film ya da dizilerden öğrendiklerinizi uygular mısınız?

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Evet, her zaman ☐ 1
Hayır, hiçbir zaman ☐ 2
Ara sıra ☐ 3

Soru 51. Oyun oynarken, sık sık bunun oyun olduğunu unutur musunuz?

[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Evet ☐ 1
Bazen ☐ 2
Hayır ☐ 3

Soru 52. Filim ve dizilerdeki kahramanların posterlerini, müzik kasetlerini, oyuncaklarını, giyim eşyalarını almak ister misiniz?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Evet ☐ 1

Bazen ☐ 2

Hayır ☐ 3

Soru 53. Spor karşılaşmalarında, özellikle futbol maçlarında olay çıkması sizce normal mi?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Evet, normal ☐ 1

Hayır, normal değil ☐ 2

Olay
büyümezse,
normal ☐ 3

Soru 54. Seks(porno) filmi, video-kaset ve dergiler hakkında ne düşünüyorsunuz?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Cinsel konular hakkında bilgi verir, yararlı ☐ 1

Bu konular kimselere sorulamadığı için yararlı ☐ 2

Cinsellikte özgürlükten yana, farklı bir bakış ☐ 3

Cinsellikle ilgili konuları saptırır, zararlı ☐ 4

Soru 55. Seks(porno) filmi, video-kaset ve dergilerin serbest bırakılması gerekir mi?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Evet, serbestçe yayınlanmalı ☐ 1

Denetlenip yayınlanmalı ☐ 2

Hayır, yasaklanmalı ☐ 3

Soru 56. Aşağıdaki hangi ürünün reklamı, size daha cazip geliyor?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Araba ☐ 1

Blue-jeans ☐ 4

Şampuan ☐ 2

Erkek ve kadın kokusu ☐ 5

Coca-cola ☐ 3

900'lü telefon ☐ 6

Diğer(belirtiniz)

Soru 57. Ailelerin, cinsel konularda bilgi vermeleri gerekir mi?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Evet ☐ 1

Hayır ☐ 2

Soru 58. Eşlerin birbirlerini aldatmaları sizce normal mi?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Evet ☐ 1

Hayır ☐ 2

Evet ise neden?.....

Soru 59. Eşlerin aldatma nedeniyle, birbirlerini öldürmelerini ve yaralamalarını onaylıyor musunuz?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Evet ☐ 1

Hayır ☐ 2

Evet ise neden?.....

Soru 60. Herkesin görebileceği yerlerde, çiftlerin birbirine sarılması ve birbirini öpmesi normal mi?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Evet ☐ 1

Hayır ☐ 2

Evet ise neden?.....

Soru 61. Evlenmeye gerek duymadan, birlikte yaşayan çiftleri normal karşılıyor musunuz?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Evet, normal ☐ 1

Hayır, normal değil ☐ 2

Evet ise neden?.....

Soru 62. Boşanmayı normal bir olay olarak görüyor musunuz?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Evet, normal ☐ 1

Hayır, normal değil ☐ 2

Soru 63. Büyükleri en çok hangi konularda eleştirirsiniz?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Aşırı otoriter ve disiplinli olmaları

☐ 1

Gelenek, göreneklere olan bağlılıkları

☐ 2

Cinsel konulardaki tutumları

☐ 3

Diğer(belirtiniz).....

Soru 64. Arkadaş ya da yakın çevrenizde onaylamadığınız davranışlara nasıl tepki gösterirsiniz?
[En çok 1 şık işaretlenebilir]

Davranışının yanlış olduğunu belirtir, uyarırım

☐ 1

Küser, konuşmam

☐ 2

Kızar, bağırırım

☐ 3

Döverim

☐ 4

Diğer(belirtiniz)

BİTTİ

SİZİ YORDUK, TEŞEKKÜR EDERİZ